ILARIE VORONCA

SCRIERI III

CARTE FINANȚATĂ DE MINISTERUL CULTURII

ILARIE VORONCA

A DOUA LUMINĂ

PROZE

Ediție îngrijită, note și comentarii de
ION POP

EDITURA MINERVA
București • 1996

PROZE

DIN VOLUME

I.S.B.N. 973 – 21 – 0462 –7
I.S.B.N. 973 – 21 – 0251 –9

A DOUA LUMINĂ

1930

A DOUA LUMINĂ

lui Claude Sernet

Am cunoscut o girafă de tristețe printre zidurile provinciale, galben lingușindu-și gâtul până în amurgul de o culoare sinilie; și tremurarea prin ogrăzi a făcliilor și răsunetul sterp al vocilor în odăile goale; cu nedefinita amărăciune a zarurilor de table care au înlocuit monezile minții printre mesele strâmbe și lăutarul lunecând în mișcările rarilor oameni, sacâzul unui somn de plictis. Existența lor precizată dincolo de o lentă exasperare, cu plăcerea gâtlejului mângâiat de alifia mâncării abundente, a orelor nesfârșite de lene; ștergerea din zarea coclită a ochiului, a oricărui semn venit de sus; veninul amestecat cu o linguriță fără ecou, la ora pișcoților și a dulceței de trandafiri când în azur paturile stelelor se desfac albe, când trează pasărea visului cade în fântână; o pâclă cât mai deasă, fără nici o patimă, fără nici un geam spart peste torentul în clocote al minutului. O pânză între vibrarea marilor emoții și lâncezeala de aici.

Și totuși ascultă: un braț aruncă o floare umedă, vara ca un păun își desface cozile. Pe o uliță laterală pasul rupe fâșii de mătase. Un cinematograf ca un S.O.S. cheamă din împietrirea progresivă a minții cel din urmă licăr de nădejde. O poartă se încuie și țipă dureros. Felinarele se șterg în uitare. Dar într-o mansardă a fructului, poetul își aprinde lampa.

★

Să fie o lege imuabilă slăbirea într-un timp a substanțelor vindecătoare din izvoarele minerale; curgerea mai departe a apei fără sărurile realcătuitoare ale ficatului ori ale vezicei, întăritoare ale inimei sau ale respirației? Căderea – din ce clipă matematică începând – de pe o platformă suspendată în azurul libertății, sub cămașa de forță a formulelor utilitare, a înțelegerii unanime. Și totuși, câți n-au pornit mânuind poemul și gândul ca o praștie,

fără grija statisticei de geamuri sparte, spre a sfârşi în gestul ritual profesional al berbecului sacrificat pentru un zeu obştesc. Pierzania începe cu simptomul conştiinţei nu a valorii în sine, ci a valorii raportate la numărul şi înţelegerea turmei; o grije şi o însemnătate atribuită actului care, în loc să continue a fi gratuit şi sublim ca pana curcubeului în pălăria pădurii, e socotit şi măsurat ca o stambă, hotărnicit şi dat la iveală în condiţii dinainte şi de alţii întemeiate. Poemul devine atunci o îmbrăcăminte oficială cu fireturi şi posesorul lui, mândru de a fi ceea ce este fără simplitatea şi bucuria izvorârii din sine, plin de triumful şoaptelor de admiraţie din jur. E o speţă ciudată pe care regnul patrupedelor sau al vegetalelor n-o cunoaşte. Şi nici omul zămislit şi păstrat într-o plămadă firească şi proprie. Niciodată ţăranul nu se va gândi să-şi facă o îngâmfare din îmbrăcămintea atât de bine şi frumos pe umerii lui pusă: iţarii, cămaşa sau cojocul, lateral încheiat, alcătuiesc onestele lui atribute vestimentare. Am văzut însă citadini fals îmbrăcaţi ţărăneşte, mândri de acest amănunt acoperitor. Ochiul lor cerea o răsplată şi cel puţin un salut îndoit, pentru purtarea sumanului şi a opincii. Cum să-i lămureşti că în felul acesta sensul şi rostul costumului erau schimbate? El primea o răspundere pentru care nu fusese sortit şi valoarea lui – în orice chip – purtătorul nu avea dreptul să şi-o atribuie. Evoluţia în fals a costumului e aceeaşi pentru falsul poem. Poemul trebuie să fie o izbucnire temerară[1], o trecere din odaie în oglindă, din grădină în anotimp.

Am urmărit zborul rândunicii suplu. Rândunica zbura fără calificativ, fără conştiinţa necesităţilor universale, fără mândria de a-şi fi deschis în simetrică planare aripile. Numai asemeni ei poetul va putea fi. Şi e propria lui ghilotinare din clipa în care îşi crede o misiune, un dar tălmăcit, o mândrie din purtarea în al patrulea deget a inelului de căsătorie cu o Adriatică iluzorie. Poetul devenit Doge. Poetul adunând, în locul semnelor neînţelese din el ori din văzduh, balega armăsarului ritmând fanfara de bâlci cu peniţa făraş pentru jarul onorurilor oficiale. Şi te întrebi ce s-a făcut neliniştea de la început, unde gestul necugetat al aruncării discului într-o boltă de înfiorare? Trecerea pe lângă şi prin poem fără mersul apăsat milităreşte, cu o nebăgare de seamă cum răstorni vasul de China de pe etajeră, cu o succesiune de hazarduri asemeni întâlnirii în culoarul vântului a îndrăgostirilor dintre polenuri.

[1] Poemul nu „trebuie" să fie nimic.

Survine, fireşte, şi o anchiloză a sensibilităţii. Văzul, pipăitul, auzul, ca plăci de gramofon uzate, nu-şi mai deşteaptă cântecul la atingerea acului de azur. Dar de unde, până în clipa acestei secătuiri a apelor minerale, poemul era ca o buclă aşezată la urechea pârâului, ca agatele negre ale nopţii adunate fără precugetare pe un fir de sunet, de aici încolo profesionala gravitate ia locul respiraţiei libere şi jucăuşe, saltului fără guler tare într-o beteală de restrişti sau de surâsuri. Omul, cu poetul ucis în el, vorbeşte acum de felul în care şi-a găsit talentul şi calea, de realizările lui în gestaţiune, de interesele breslei scriitoriceşti, de rezultatele poemului la oraş sau la sate, de raţionala culturalizare a maselor. Limba şi închipuirea lui, la început neînduplecate, se tocesc tot mai mult pentru uzul poleirei unghiilor acestei domnişoare la ora repaosului pe plajă. Un surâs unctuos comercial se substituie rictusului de răzvrătire şi scârbă. În locul singurătăţii şi al căţărării pe stânca aridă a visului, pentru atingerea unui edelvais impalpabil: înclinarea sufletului de carne dinaintea prostimei bucuroase de ridicarea totalului ei cu o unitate. Un meschin simţ al confortabilului, al necesităţii pâinii cotidiene; un sentiment de certitudine facilă; o închidere progresivă a ochiului dinaintea marilor, nevăzutelor taine. O paralizie crescândă a muşchiului, o lăsare moleşită în fotoliul de şef de serviciu, cu împărţirea lumii în grade, ofiţereşti, cu îmbrăcarea ca o mănuşă a formulei cusute gata. S-ar putea în acestea găsi desluşirea platitudinei semnate acum în cutare revistă de autorul „Salomeiei" şi al paginilor „Din paharul cu otravă", două din cele mai frumoase cărţi ale literaturii de pretutindeni. Şi de asemeni moartea într-o hipertrofie a instinctului de conservare (fizică) a cutărui literat oficial şi consacrat. Grija acestuia de a fi întotdeauna călare pe armăsarul unei poezii cu garanţii de eternitate, de a nu rupe definitiv cu nimic şi a fi bine cu toată lumea din pricina afurisitului de: „Cine ştie? poate că aici stă Adevărul", trecerea, aşadar, în istorie prin dardanelele oricărei şcoli literare, la ce altceva avea să ducă decât la o aşezare, la obţinerea unui număr de ordine?

Făcătorul de poeme a fost perpetuu insul neştiutor de tulburarea pe care degetele lui o vânturau şi Adevărul[1] s-a ivit întotdeauna aceluia ce nu se îngrijea de adevăr, nu-i căuta cu voinţă conturul, nu-i isca în preştiinţă flacăra.

[1] E vorba, fireşte, de o serie de adevăruri relative.

Pentru intrarea în calendarul martirilor trebuie o desăvârşită lepădare de sine. Cu veşnicia, cu nevăzutul nu se trişează. Un risc, o aventură *totală*. Podurile de refugiu aruncate în aer. Nici o ieşire de incendiu, nici un semnal de alarmă ascuns ca un as de pică sub mânecă. O îndrăzneală şi o uitare până la urmă. Numai astfel din dezolarea, din imuabilul care ne înconjoară va scăpăra amnarul poemului şi poate al revelaţiei.

★

Cât de penibil refugiul într-o aprobare şi un „rezultat" în timp. Postura de „neînţeles de contimporani" îmi pare asemeni glasului găunos al fetei de pension plângându-se, cu buzele pârguite sub caişii în floare, că nimeni n-o cunoaşte şi n-o înţelege. Ca şi cum un singur semn din alfabetul magic al văzduhului şi al lumilor ar putea găsi în noi o echivalenţă şi o dreaptă măsură. „Nu scrim pentru voi, surzi contemporani, ci pentru o generaţie care va veni peste 50 de ani", spun unii. Ce mare scofală să fii cu 50 de ani înaintea sau în urma piticei civilizaţii a oamenilor, faţă cu cele câteva milioane de ani, cari, după calculul astronomilor, vor avea să desăvârşească în sistemul planetar existenţa pământului.

Nu, nu scriu pentru viitor şi nici pentru voi, amabili conlocuitori şi confraţi de acum. De unde concluzia că, peste un număr de ani, sensibilitatea şi inteligenţa colectivă sau individuală vor fi de o valenţă superioară celei de azi? Durata în timp a glăsuirii e de asemeni în afara preocupărilor mele. „Să vedem ce va rămâne din literatura D-tale peste 10 ani. Să ne întâlnim şi să stăm de vorbă atunci", îmi spune D-nul E. Lovinescu.

De ce o întâlnire peste 10 ani şi nu peste câteva zeci de secole? Trecut, prezent, viitor într-un vălmăşag arbitrar, alunecând pe suprafaţa creierului crepusculară, ca turmele de nouri pe masa de biliard a cerului. Urmăresc şi vreau linia poemului pentru bucuria şi neliniştea lui în sine. Pentru fiorul lovirii cu târnăcopul de argint al versului, în smalţul vasului cu monezi şi brăţări îngropat lângă oasele pământului în rugină.

Scriu pentru o dezlegare şi pentru o regăsire între mărgelele de cerneală, fără să-mi pese de ce va fi sau de ce este, fără să drămuiesc valoarea cărţii după vieţuirea de un an în plus sau în minus.

N-am iubit niciodată batjocorirea. Lucrurilor care scapă înţelegerii mele, le-am dat târcoale cu teamă, cu un ochi străduit

să prindă o mişcare neprevăzută, o tresărire în somn revelatoare. Zeflemeaua însă – această fundă a prostiei sonore – m-a umplut totdeauna de dezgust ca o boală ruşinoasă, ca o eczemă cerând alifia de zinc albă.

★

Tăria celor de o vârstă cu mine stă în conştiinţa dezastrului iremediabil, a relativităţii şi omenescului oricărei întreprinderi, în certitudinea universalei incertitudini şi a ridicolului oricărui elixir-formulă – toate formulele trebuie ca şerpii să năpârlească – în, mai ales, singura morală şi religie a *poemului.*

★

Mă gândesc la scrisul şi figura lui Ion Călugăru. Peniţa lui închide o temere, fruntea continuă desfăşurarea în noapte a stelei polare şi e în surâs atâta nelinişte, încât nimic nu m-ar putea opri să beau paharul pe care mâna lui mi-l întinde în vis, chiar dacă aş şti că vinul dinăuntru se va preface în cucută.

★

Poemul refugiat pur în reportagiul lui F. Brunea. Dar e o cascadă, e o fundă poemul între degetele tale, Brunea.

★

Ce regulă de modestie şi de cuviinţă – oricât de ipocrită – m-ar putea împiedica să mărturisesc de aici emoţia şi dragostea mea pentru acest nedezminţit iubitor al poeziei şi suav poet: Perpessicius? I-am auzit glasul străbătut de curenţi calzi la Radio, l-am ascultat cu câtă atenţie duce la ureche scoica unui refugiu de speranţă sau de tristeţe. Câţi mai sunt asemeni lui în al XX-lea secol după Hristos? Pentru atingerea frunţii sale de azur şi de incandescenţă, să-i trimit, în acest sfârşit de toamnă, coşul inimii plin de fructele sângelui şi ale prieteniei.

★

Când toate se vor fi sfârşit, când din planete şi sori nu va fi rămas decât o cenuşă invizibilă, va mai stărui numai fiorul distilat în eprubetele vinelor de nopţile şi tăcerea poetului.

★

Mă urmărește masca de suferință dintr-un fier mâncat de rugină și cu dungi de var (amintind fie un adolescent abisinian, fie cine știe ce opacă presimțire în lacătul ca un heleșteu al inimii) văzută într-o expoziție a sculptorului Militza Pătrașcu, deslușitor al dârelor lăsate în metal sau în argilă de zborul păsărilor imateriale.

★

Nu văd în ce ar sta deosebirea între breasla scriitorului și aceea a funcționarului comercial sau a instalatorului de canale. Reușita bănească ori morală (?) a scriitorului e egală oricărei alte reușite: a negustorului de ciorapi, a industriașului etc. Dar nici o aripă nu i se atinge de tâmplă, nici o tulburare nu trece prin apele ochilor.

Există, de bună seamă, speciile cele mai variate. Excrescența scriitorului [1] de vieți romanțate sau de memorii cu fraza ca o medalie: „23 Iulie 19...... Azi am stat la masă cu Rudyard Kipling. Am vorbit despre Shakespeare" sau „Aș fi vrut să duc mai departe viața eroului meu Eudoxiu" etc. Și presa celor cinci continente se scoală în picioare, mulțumește cu o reverență.

★

Dorința oricărui scriitor român de a fi tradus și pomenit în limba franceză. De ce nu în limba coptă sau anamită?

★

Între a trăi aventura și a o scrie, prefer ipostaza din urmă. Viețile cele mai pline de miez și de uragane nu se găsesc niciodată între colaboratorii revistelor. Întâmplările unui singur deținut de drept comun sunt mai fecunde decât toată viața, romanțată sau nu, a lui Arthur Rimbaud. Diferența înspre înalt, vine din intensitatea coardelor sub pleoapă sau inimă destinse.

★

Dar acestea nu sunt decât o introducere. A doua lumină va urma.

1 Dezgustul de a-l numi pe André Maurois

PE MARGINEA „INTEGRALULUI"

Contribuția ceasului de acum, pe foaia de observație a sensibilității universale, nu poate fi dintru început drămuită. Ochiul cercetător limpezește totuși linia cu undoieri de savană continuată în urcușuri de înaltă tensiune sau coborâri de temperatură autumnală. Diagramă, pulsul înregistrează un elan pe care Europa ultimilor ani l-a dăruit istoriei timpurilor depășind în ascensiune cel mai inaccesibil Everest al visului. Cruciadă pentru descătușarea unui ritm pur încă, sub îngenuncherea prostituată și străină a tiparului academic. Avânt spărgând zgura peste pupilă prinsă, sfredelind funicular glasul în creierul cu adâncimi stelare. Aur strâns din nămolul unui subconștient până aici neîntrebat, toate acestea nu pot în amintire aprinde decât unic țipătul (sunt nouă secole de atunci) revărsând creștinătatea cu panoplii și cai albi peste câmpii de fierbințeală sau îngheț, spre pământul unui Ierusalim sufletesc sau geografic.

Cruciați ai secolului XX-lea, poeții cuvântului nou au apărat o lespede alta, au smuls din păgâneasca mână a neinițiaților trupul cântec cu coroana de spini și cu garoafe mușcătura cuielor.

O cruciadă înăuntru și în afară.

O cruciadă spre inimă, și pe malul Iordanului cetățile se desfoaie, precum frunzele de alun. Din depărtări mari, semne se întregesc invizibil. Orice braț e o busolă. Un curcubeu leagă privirile. Pe degete mărgăritare se înmulțesc ca șopârlele, cuvinte cresc nerostite, într-o realitate abstractă ca un punct cardinal.

★

E moartea jelaniei nazale. O vigoare de mesteacăn, liană în vegetație tropicală cu săritura neprevăzută a tigrului, fără gravitatea profesională a directorului de circ. Poezia concepută creație pură, mai presus de raporturile de rațiune și logică, dincolo de satisfacția binefacerei imediate.

★

Desigur, nu e o simplă coincidență că sensibilitatea actuală și-a precizat conturul în preajma marelui război. Un Dumnezeu al hazardului își înălțase pânzele peste un aer incendiat. Țări se apropiau înclinându-se unele spre altele, zaruri pe o masă de eternitate. Hotare în atingere precum cornițe de melc, dibuindu-se, cercetându-se lent, cu diferențieri și asemuiri amplificate, ochiul deșteptat brusc de un spectacol de care „ieri" îl dezobișnuise. O prăvălire inversă cu munți spintecați ca pești, umeri tresărind ca oceane. Din ejacularea gloanțelor, o senzuală amestecare de noroi și de sânge. Războiul, un poem al iubirii: popoare împreunate în rut pe un povârniș în epilepsie. Contopire citadină a șesurilor, descuiere a drumurilor. În automatismul adunărilor familiare mereu aceleași, cu complângeri de clavir didactic, izbucnirea neașteptată, rece, nouă, a străinului cu privirea în cască, cu linia războiului (a vieții?) în palmă, cu cuvinte strălucind ca baionete. Circulație a sângelui spre periferie. Ce legendară aventură! Un altar al neprevăzutului în bucuria unei deznădejdi netrăite. O ospitalitate nouă, o iubire în vrăjmășie, case deschizându-se voluntar, sate dăruindu-se într-un dangăt de clopot. Primenire. Din sămânță avea să urmeze plăsmuirea în evantai a spicului, din împreunarea celor două ființe cotiledoane, desfacerea în imn înalt a embrionului.

Trupuri cereau fecundarea plugului.

Minunea acestei menstruații continentale a dezbrăcat creațiunea artistică de tot nisipul adiacent, de orice linie străină artei. O abundentă hemoragie a salvat Europa obeză de la un atac de apoplexie cert. În încleștarea tranșeelor, refuzul oricărui compromis. Mediocritatea călcată în picioare. După elanul nopților cu eczema farurilor ca licurici uriași, trebuia să vie *creația pură*. Ruperea din legile unei gavităţi etnice artificiale chema prin ea însăși creația abstractă, corsar, plictiseala biciuită până la exasperare, cartea-fulger, cartea-miracol, cartea-afiș, cartea-hangar de avioane.

★

Și iată, dinainte, infinită, bogăția acestei sensibilități. Imagini se succed cum cerbii într-o vânătoare mistică. În artere cânturi noi înalță o vegetație toridă.

Dar un fapt trebuie subliniat: spiritul și fizionomia epocii s-au desăvârșit nu prin limbă, ci prin culoare. Pictorii sunt acei care, sângerând pereții unei lumi în facere, au dat în lături obloanele peste privire căzute. Exploratori îndrăzneți, în urma lor abia, vin purtătorii de glasuri ca săgeți: poeții.

Arta nu mai este o speculație artificială, de bursă, ci o manifestare vitală, o creștere de ferigă, un salt ca un ecou, o traiectorie de cometă.

★

Din toate limbile europene, limba românească ne pare cea mai adânc înzestrată cu un material sensibil sufletului actual. Esențialmente poetică. Zămislită dintr-o încrucișare extraordinară, clarul și rotunjimea cuvântului latin, alături de umbra și gârla unghiulară, pietroasă, a cuvântului slav. O rezonanță multiplă. O imagine ca o glandă în perpetuă secreție. O construcție senzuală a predicatului, substantivul păstrând o mlădioșenie de horă duminicală, verbul mușcând dârz ca un paltin în pulpa vântului, adjectivul șuierând trestie sub înjunghierea lopeții. O prospețime de șipot, în pas toate oglinzile întretăindu-se, și apoi atâtea tuneluri neexplorate, cuvinte noi cu șfichiuire de nuia. Ce imbecil a spus că literatura și limba românească nu trebuie înglobată încă în arta contimporaneității? Dar cum de nu pricepeți, arta nouă cuprinde toată vigoarea, surpriza, trânta dreaptă a acestei limbi.

Uneori un cuvânt tălmăcind visurile, culuar până la măduvă, cu scoarțe moldovenești, și răcoarea după-amiezii, aburind inima precum un pahar de ceai.

Poezia modernă e un pumn mutând fălcile cititorului. Atențiune deci: pe prietenul meu Stephan Roll (George Dinu) să-l citiți cu „Protège-dents". E un poet care poartă apele cerului în salivă. Drumul lui nu cunoaște ezitări, ochiul cu precizie de boxeur descoperă amănunțimi planetare, glasul e împletit cu ierburi puternice, meningea lui și-a spart toate ferestrele.

★

Nu, modernismul celor strânși la ospățul „Integralului nu e, cum cred câțiva premianți senili, de servilă împrumutare. E un elan spontan cu caractere profund românești, cu toată supranaționalizarea aparentă.

D-l F. Aderca semnalase, acum câtăva vreme, aceste două rare versuri de esență pur modernistă ca viteză a asociației de idei, ca surpriză și abstractizare a imaginei, dintr-o poezie populară românească:

Lună, luniță
Glas de porumbiță

E de neînțeles cum, într-un peisagiu atât de sprinten, cu o limbă cu astfel de neprevăzute izvoare, o necunoaștere deplină a posibilităților artistice, o paralizie progresivă a gramaticei e posibilă.

★

În concertul prefacerilor de azi, „Integral“, care a avut tăria să reție, zbor de peste hotare, silueta inteligentă și vraja de priveliște de conac bătrânesc, sensibilitatea și priceperea nedepășite, a lui B. Fundoianu, și-a scris vinele în tictacul acestui ceas, a zgâriat aspectul contimporan cu o potecă lui proprie.

Iată-i aici pe cei câțiva îmblânzitori, sălbateci ei înșiși, cu buza în mușcătură barbară, westmeni cu bicepșii amplificați. Iată-l pe Ion Călugăru, această ciudată apariție, cu adevărat cel mai puternic, cel mai poet prozator de după război. Ce diastolă scrisul lui, aerul se umple de sânge ca un ventricol, păduri țipă, cerul se prăvale ca o piatră de moară. Iată-l pe F. Brunea în curele de transmisiune, capul prins de pieptul de pescar dobrogean ca o nucă de cocos, F. Brunea cu fraza în rostogolire blondă ca un păr foarte brun, cu gări și vânători neînțelese, Abraham Texas cu linia trasă peste America de Sud a Dâmboviței.

Mihail Cosma din cerul Italiei:

Urmărește viața pe hartă
Zilele compun tratate de geografie
Caută la tabla de materii
Unde va fi mâine.
(M. Cosma)

Iată-l pe M. H. Maxy, această energie izbind dârz o pictură virilă spărgând testiculele mediocrității, câtă culoare într-un gest, câte forme întretăindu-se în privire, plăsmuire, invenție, înlăturând tiparul obicinuinței. Iată și conturul insensizabil: Victor Brauner scăpând definiției precum zborul în zigzag al

uliului; o continuă evadare din sine; o alunecare peste ape și lucruri, imagine pură a pictorului de multe ori în adâncime luminat ca o fântână. Iată-l, de asemeni, cu propria și robusta sa viziune, pe pictorul Corneliu Mihăilescu [1].

Un certificat de profituri și pierderi m-ar întrista. Dar, prietenii și vrăjmașii mei, toți sunt aici, cu atâtea virtualități, cu atâtea izbutiri, pumnii mei se strâng fără contractare, lovitura va veni elegantă și suplă, urmăriți comanda arbitrului TIMES! Timpul e făcut knock-out.

[1] Dacă lipsesc de aici atâtea prețioase nume: Ion Vinea (cu remarcabila sa traiectorie în poem și în proză); Jacques Costin (cu un humor care trece uneori în suferință); Marcel Iancu, revoluționarul din 1916 de la Zürich, pictor și colorist neîntrecut și întâiul deslușitor al unui alfabet nou în pictura românească; Militza Pătrașcu, sculptor deplin știind să deștepte un cântec în piatră și în lemn, e că paginile de mai sus privesc mișcarea de la „Integral“ din care, cu toată părerea de rău a scriitorului acestor rânduri, aceștia n-au voit să facă parte.

POEZIA NOUĂ

Oricare dintre manifestările de sensibilitate modernă își cuprinde desăvârșirea ei: fiecare (muzică, poezie, pictură) își are libertățile, destinderile sau constrângerile proprii. Ar fi o eroare deci să se desprindă de la început linia comună spărgând fruntariile dintre sunet, cuvânt, culoare; și totuși, numai prin calea aceasta se poate coborî până în măruntaiele epocei; de aici scapă formula însemnând îndelungele reacții de laborator, limbă fixând un ceas pe peretele vremei.

Poezia modernă trebuie privită, așadar, de o parte, ca o mână străbătând singură printr-o apă. Desigur, răsunetul acesteia îl vom găsi necontenit în toate celelalte realizări contimporane; tăria însăși a curentului actual consistă în integralul tuturor eforturilor de pretutindeni; filon unitar, nerv vibrând același în plastică, literatură, muzică, arhitectură, teatru. Există, neîndoielnic, o intensă analogie, mai presus de trăsăturile înnăscut organice. O analogie-esență; o analogie de corpuri geometrice.

★

Materialul poeziei moderne (ca și al picturii) poate fi același ca al poeziei de totdeauna. Îmbogățirea lui printr-o sumă de elemente în urmă apropiate: invenții tehnice, operații matematice sau bancare, e de pură suprafață. De fapt, materialul a rămas același; schimbată cu desăvârșire e însă *interpretarea lui.* Pentru spectator înțelegerea aceasta scapă. Observația lui se lovește de la început, fără putință de înaintare, de transformările din afară. Pentru el arta nouă e o artă de revoluție, lipsită de suportul *continuitate în timp.* Inexact. De altfel, în artă, ca pretutindeni, în domeniul social de pildă, revoluția este exclusă. Se vorbește despre revoluția franceză, revoluția proletară sau revoluția cubistă, netinându-se seama de însuși esențialul proces de dezagregare a unei stări de fapt și de cristalizare lentă a unei alteia următoare. Fenomenul ignoranței e ușor explicabil prin aceea că mintea spectatorului ia contact cu o nouă etapă artistică sau socială în clipa însăși a desăvârșirii ei. Stăruitoarele cercetări de atelier, transformările de sâmbur germinând subteran cu încetul, rămân necunoscute.

În pictura modernă, descoperirea fundamentală, ideea de plecare (și aceasta revine în mare parte lui Cézanne) a fost: considerarea obiectului ca *obiect în spațiu,* posedând toate elementele de echilibru ale volumului: dimenisiuni, centru de gravitate, pondere. De aici: întreg sistemul constructivist. Îndepărtarea oricărui subiectivism, integrarea portretului, peisagiului, naturei moarte, *nu ca expresie de suflet,* ci ca existență materială, organică, iată în nucleu doctrina realizării contimporane. Din ea s-a desfăcut mai târziu, coadă de păun, curcubeu, cer în amurg sau în zi toridă, ca trepte, înfățișarea virilă a tabloului modernist.

Răsfrântă această atitudine în poezie, capătă o și mai adâncă semnificație.

Substanța poeziei noi – am spus – a rămas aceeași. Observarea ei e însă cu totul alta: științifică, nu ca precizie, ci ca sistem: organică, *obiectivă.* Poetul drumului de azi nu geme, nu se emoționează bolnav, nu-și șterge lacrimile de carnea uneori pietroasă a fluviilor. Aspru, sub biciul lui turma stelelor latră sălbatec.

Desigur, poezia nouă poate relua temele vechi: lacul, pădurea, marea, dragostea, toamna etc. Dar aici toate acestea păstrează întreagă prospețimea, duritatea primitivă. Pulsează, plutesc incoerent, real precum în pământ cărbune.

Cu chipul acesta, poezia încetează de a mai fi subiect; în locul fotografiei, sau povestirei-reproducere, elementele, considerate în spațiu, capătă o existență acută. Poezia devine tren spărgând pupila în dilatare, munte cu schelet de lumină, mare cu dantelă și lanțuri, câmp, acțiune pură, transpusă pe un plan de viață în creștere. Problema poeziei deci nu se mai pune pe catalogări diferite (erotic, național, istoric), ci poezia devine dintr-o dată universal umană, poezia-poezie, poezia-ciment, poezia-planșă de inginer, creier, organism viu, integrat simplu între fenomenele naturale. Firește, în cadrul acesta de vigoare multiplă și nouă, cuvântul e tăiat și el dintr-o carieră virgină. Fraza devine luminoasă, cu o ordine proprie, uneori invenție surpriză a poetului drumului de fier de azi. Prin ea inteligența își desfundă

neprevăzute culuare, scuturată violent din lenevia unei platitudini repetate.

Expresia poetului nou e plină de cutezare, de savoare absurdă: târnăcop, bumerang, salt întrecând în înălțime toate performanțele mondiale.

Alături de limbă, notația e întotdeauna sângerândă, crudă, zvârcolindu-se, șopârlă în tăiere. Dincolo de înregistrările trecute sau prezente, *senzația,* prinsă stea în cleștele poemului actual, înviorează, uimește, pătrunde ca o injecție.

E, oarecum, în pasul acesta, o întoarcere spre izvorul de început (senzație primă) răzbind dârz printre pietrele și drumurile aspre de carpen în munte. Pe aici malurile sunt apropiate, apa rea, în torent bolovani bătrâni lovesc genunchii. Prin stânci numai plămâni cu respirație tare, mușchi vânjoși pot pătrunde.

Drumul e lipsit de odihnă, luntrii strâmte amenință cu prăbușire, vântul trece prin coaste ca prin cozi de cai. Nu e loc pentru pântecele întins leneș pe divan; pieirea pieptului uzat și flasc ca o mânușe.

Poetul nou e un explorator înfruntând meridianul cel mai primejdios, coborând în însuși miezul înțelegerii, ecuator încins sau poli cu zăpezi ca bretele. Pe umerii lui preerii cresc. Stepe, mări, saltimbanci, trenuri îi circulă în artere.

Există un înțeles care trebuie perceput cu antenele ființei întregi, mai presus de inteligență și de logică.

Poezia nouă cuprinde ritmul cel mai variat fără să fie ritm, rima cea mai surprinzătoare mai presus de rimă.

Poemul țipă, vibrează, dizolvă, cristalizează, umbrește, zgârie, înspăimântă sau calmează. Imaginile se îmbulzesc nu în comparații sterpe, ci în asociații fulgere, frunziș în noapte.

Orice vers e o sumă de noi posibilități, o altă soluție a ecuației primare.

★

Limbă nouă, senzație crudă, construcție clasică obiectivă (impusă de o ordine și constrângere proprie), poezia actuală umflă coaja solului, circulă sevă prin nervura frunzelor, țâșnește apă minerală.

Să-i primim deci lovitura în tâmplă, să-i simțim în măduvă glasul aruncat peste gâtul acestui ceas, îndemânatec ca un lasso de westman.

1924.

DESPRE POEM ȘI ANTOLOGIE

O înstelare de nume. O panoplie în care sprinteneala pumnalului se înlănțuie cu floarea de pulbere a puștilor bizantine, cu ghintuirea de pistol muntenegrean. Antologie. Și toate îndrăznelile și-au dat întâlnire precum în ierburile linse de spuma vânturilor, dansul în zig-zag al șopârlelor, voluta în hemoragie a glasurilor ca avioane. Desfășură telegrama cifrată a inimii, îmi place această antologie paletă, numele ca peneluri deschid o înfiorare de miresme, un curcubeu de surâsuri. Trepte, cuvintele duc spre bolta înscrisă lăuntric spre poemele din covoare și sunet; scrisul bătrânesc cuprinde arome tari, vocile dorm în lemnul de nuc, precum peștii în heleștaie cu apele în inel săpate.

Fiecare poem o pupilă. Rimele vuiesc ca butiile în podgoria în fierbere, lanțuri pădurile se rup, un sânge în descreștere linge în mal vocalele ca bolovani rotunjite.

Dințat orice nume, cum în furtună fruntea cerului, clătind jnepii maxilarele vântului. Antologie: un jazz-band de culori, de trenuri în goană prin șarpele nopților; lenevoasă hora piscurilor de munți cu zăpada sensibilității în durată, cu peșterile înaintând prin vine, prin țesătura nervilor până-n limbă.

Pasul zgârie răscopt fructul acestei cărni, galerii privirile te privesc în fanfară, pure. Sufletele se ating între ele ca țări, sensibilități se sărută imaterial ca fruntariile pe o hartă. Cetitorul pătrunde în măruntaie, se oprește limpezit. Imaginile se succed în ordinea de biroul circulației impusă.

Fiecare pagină, o localitate balneară cu virtuți terapeutice altele. Antologia o iubesc neizbutită. Vreau încordarea poetului, precum acarul dispărut brusc sub perdeaua vitezei schimbând trenul, tăind izbucnirea farului semnal în arteră. O echipă de boxeuri. Umbrele se lovesc ca scaune; îmbracă poezia ca pe o mânușe de antrenament.

★

Dar iată: e extraordinară lovirea cuvintelor într-un poem; sunetul pe care-l fac e asemeni aceluia al atomilor cicocnindu-se între ei în substanța lucrurilor; e zgomotul planetelor pe pleoapa cerului.

★

Imposibilitatea invenției în afară de cunoscut; o construcție fără legea gravitāţii; o oglindă mărind, micşorând, deformând laolaltă: o şa năzdrăvană, o scuturi şi necheazǎ armăsarul mâncând jăratec.

★

Am văzut un sergent de stradă în ploaie; semăna cu Venera de Millo; n-avea braţe.

★

Un poem nu trebuie alcătuit numai din cuvinte, ci şi din goluri; prăpăstii în povârnişul cărora pasul alunecă şi urmează îmbrăţişarea fără sfârşit.

★

Caut, caut în ochii poetului neliniştea.

Poetul comunică cu Dumnezeu; glasul lui are răsfrângeri de dincolo; de aceea într-un poem nu se poate pătrunde cu înţelegerea, ci printr-o *exaltare* ca injecția de morfină.

★

Asemeni Ioanei d'Arc, poetul aude voci.

★

Gândesc la versul lui Eminescu:

Dintre nouri iese LUNĂ

în care luna devine o abstracție, ca lumina, amintirea, tristețea. De altfel, asupra nearticulației nici o îndoială nu poate stărui; rima versului al treilea stă mărturie certă:

Melancolic cornul SUNĂ

Efortul poetului contimporan de abstractizare a elementelor înconjurătoare, de surprindere în imagini, se obârşeşte – ce admirabilă tradiție! – din seva pură eminesciană:

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet.

1926

SCRISOARE NETRIMISĂ

Te-am revăzut, prietene, după ce cinci ani ne-au întrerupt și ne-au smuls, pe mine adâncindu-mă în singurătate, pe tine ridicându-te de subțiori cu cârjele confortului și ale veniturilor bine asigurate, într-o suprimare a timpului – și înțeleg prin timp hazardul, neprevăzutul – pe care tu cu o acumulare de aur le ai, sau le-ai voi, înlăturate. Mi-ai spus, cu un hohot de râs, gâlgâit ca un coniac excelent sub limbă, că la masa ta s-au perindat miniștri, curtezane ilustre, poeți cu numele ca un clopot de vată. Din tot nedefinitul, din toată tragedia de incertitudine și de dezgust pe care omul ne-o pune dinainte brusc ca prezența, la o cotitură, a două mașini gata să se sfărâme, tu ai ales tocmai trăsătura cea mai fugitivă, vălul de umbră înșelător și iluzoriu, pictura pe pereta a unei furtuni marine, în vreme ce afară, sau înăuntru, talazurile se fugăresc, se mușcă, se dezlănțuie. Felul tău de a străbate lucrurile și oamenii mi se pare asemeni contemplării în palmă a unei toarte, neștiutor al vasului cu irizări fine, dezlipit pe nesimțite și făcut țăndări la pământ. E o rămânere perpetuă la ușă, o pierzanie care te duce din ghiftuire în ghiftuire, spre un repaos absurd și vid. Nu ți-a fost niciodată sete? Nu ți-ai exasperat niciodată dorința până la o extraterestră viziune, până la o exaltare în care ochii sticloși pierd contururile, aruncă în lături decorațiile, scuipă peste frecătura mulțumită a mâinilor: „azi am stat de vorbă cu miliardarul A. sau filozoful Z." și se opresc numai la ciorchinele de extaz al unei radiografii în invizibil? Nu ți-au trecut niciodată ace prin fruntea netedă ca o câmpie stearpă, neprimitoare a fiorului însămânțării? Nici un triunghi de cocori nu ți-a atins creștetul, nici un cutremur n-a ondulat pe sub picioarele tale pletele acestui pământ nesigur?

Ascultă-mă: dacă o femeie m-ar iubi pentru banii mei – presupunând că aș fi bogat – aș disprețui această iubire.

Dacă o femeie m-ar iubi pentru talentul meu – presupunând că aș avea talent – aș disprețui această iubire.

Dacă m-ar iubi pentru inteligența sau frumusețea, sau bunătatea mea – presupunând că aș fi înzestrat cu asemenea daruri – aș disprețui această iubire.

Vreau o iubire absolută și nejustificată. Vreau să simt sărutul buzelor adorate pe mâinile mele pline de răni, pe buruiana inimii plină de cenușă. Am știut dintotdeauna (a trebuit să învăț?) că un om e dincolo de hotarele pe care însuși le definește în spirit sau în materie. Și prietenii i-am ales în zdrențe, pentru lumina pe care o ghiceam într-înșii ignorată sau falsificată de alții. Cum vrei să pătrunzi cel mai mic dintre fenomenele care te înconjoară, când tu te oprești la un răsunet orb, când ești nevrednic să simți plămada adevărată, când te farmecă ecoul unor atribute iluzorii?

Iubești din om subiectul, în loc să iubești omul. Și tot așa, dintr-un tablou în care nu vezi zbaterea minții creatoare, amnarul de culori și de linii. Orgoliul tău înghesuit în existența ta monstruoasă, fără ozon, fără desprinderi, își caută sprijin în „importanța" oamenilor cari îți răspund pe stradă la salut. Sub sensibilitatea ta, pe care am crezut-o vioaie și tânără, își face loc acum o îndârjire de arivist. Învață-te să iubești un om pentru „altceva" decât ceea ce pare că este.

Treci peste sensibilitatea, talentul, inteligența, bunătatea, mușchii sau banii lui – toți termenii aceștia sunt legali – oprește-te în însăși substanța impalpabilă, treci dincolo, caută bucuria în sine, nu stabili dinainte legile bucuriei, nu-ți spune: trebuie să fiu fericit că îl am prieten pe X., pentru că e secretar general la un minister, exaltează-te în prietenia pe care o dai tu acestui om cu sau fără frac, cu sau fără certificate de bună purtare, iubește dintr-o pornire mai tare decât tine, precum umerii valului se ridică spre lună fără voie, dintr-o putere a fluxului. Dar mă întrebi: Dacă un om nu e în talentul, nu e în frumusețea, nu e în bunătatea etc., a lui, atunci unde și în ce e omul? Care e acel „altceva" de care îmi spui și pe care l-aș voi poate?

Nu știu, nu știu. Cine ar putea ști?

DE VORBĂ CU UN CONDAMNAT LA BOALĂ

D-nei Geneviève Tissier

Prietenul meu se ridică în coatele cari deveniseră străvezii ca nişte oglinzi minuscule păstrate pe fulgii aerului rarefiat. În jur era o tăcere albă prelungită prin geamurile largi, desluşită în viaţa din gesturile infirmierilor, din glasul ca o lampă scăzută, al doctorului. Ce oră putea să fie când pe afară iarna, ca un cerb suav îşi legăna capul, când pe o panoplie a memoriei se urneau, cu un zăngănit şters, armele unor amintiri clătinate? Fireşte, timpul, acest străjer imperturbabil, dispăruse ca o batistă în mâneca scamatorului abil. Şedeam la căpătâiul patului subţiat el însuşi ca un argint al norilor, cum aş fi stat pe marginea unui havuz invizibil, pe poteca conducând spre extaz, a unui curcubeu.

– Iată, măsurătoarea şi împărţirea voastră arbitrară şi absurdă, în ani, în epoci, îmi scapă, îmi e străină. De când sunt aici? Voi spune (pentru că vreau): Dintotdeauna. Nu înţelegi? Ce splendidă punere la punct a tuturor frământărilor, a tuturor micimilor. Mă simt pe o placă de patefon a infinitului, însuşi acul care deşteaptă cântecul impalpabil. Nu mai sunt ore, nu mai sunt aşteptări, nu mai e nici o speranţă, ci totul se resoarbe în contemplarea fără sfârşit a propriei mele suferinţe. Termometrul e un violoncel de gheaţă pe care îmi plimb degetele, desigur mă bucur făţiş când îl ascund la subţiori ca pe un matematic aparat fotografic care, pe un parapet de mercur, va flutura peste cele 300 de secunde (din sistemul şi memoria voastră de rigoare) drapelul temperaturii mele.

Pe o etajeră din metalul cel mai simplu, conform utilităţii sale imediate, fără declamatorism, fără înflorituri al căror pretext e să ascundă un gol de care vă e frică, stau sticlele cu medicamente, paharele cu poţiuni, pachetele cu pansamente. Patul e fără decoraţii, pereţii sunt acoperiţi cu cearceafuri mari, de crinolină şi poate de tristeţe. Aici stă esenţa fără amăgiri, fără salturi dintr-o cotidiană şi tragică oboseală, pe preşul unor delicii autentice.

Toate consideraţiunile de morală, de filosofie înaltă sau curentă, principiile ascunzând, sub sonoritatea denumirii lor, dialecticismul şi ambiţiile meschine cad, ca nişte cutii ruginite, la fund. A rămas doar cumpănirea lentă, repetată fără oprire, a fiecărei senzaţii, a oricărui ecou de durere. Şi în fiecare clipă o nouă suferinţă a trupului se iveşte. Ascultă: mişc numai de la dreapta spre stânga, cu oarecare regularitate, genunchiul, şi un clopot dintr-un lemn subteran se trezeşte; urmează o vânătoare cu raţe fantastice (încheietura acompaniază: poc, pac, poc, pac) şi o durere înceată, unsuroasă, circulă prin os, se întinde ca un şarpe cu limbă de venin din femur până în coapsă. Acum, un iatagan cade brusc şi sună în omoplat. Un junghi ca o flacără se încovoaie, îmi înveleşte spatele, auzul. Inima ca o pasăre îmi zgârie pieptul, se încruntă între coaste, îmi trimite spre periferie armatele roşii ale sângelui. Mai târziu, durerea ca o mantie mă acoperă în întregime, se scutură în respiraţie, devine punctul solar în jurul căruia toată fiinţa, toată amintirea gravitează. Cum îmi vine să râd de îngâmfarea din afară a marilor luptători, a însemnaţilor oameni, a îmbătaţilor de declamaţii şi de minciună. Şi totuşi, dacă vreodată trec pe dinaintea ferestrei mele, aceşti nenorociţi întorc capul, au un dezgust (poate o teamă) în privire. Ar trebui să mă înţelegi, să pătrunzi toată lumina, toată *tăcerea* pe care eu o pipăi. În clipa, de pildă, când pândesc cu ochiul abia deschis numai, venirea internului de serviciu, în clipa aceea, într-o sală somptuoasă, un personagiu umplut de propria lui mulţumire şi importanţă, cu o servietă sub braţ în care hârtii şi note imbecile se amestecă, trece cu un pas dinainte studiat, pătruns de imensa răspundere (pentru afaceri, pentru viitor, pentru umanitate) pe care o reprezintă. Alţii stau dinaintea unor maşini care dau bonuri cifrate, înmulţesc între ele vagoane şi codri, fac scăderi şi adunări de avuturi. Ah, cum îmi mai vine să râd, cum îmi reţin saliva mult prea pură pentru feţele lor rotunde. Opreşte-l şi întreabă-l pe acesta traversând, în gâfâire şi exaltare, bulevarde, săli, cuvinte, pentru ce aleargă, la ce îşi umflă ca o pocănitoare de vânt obrazul? Cum, nu ştii? – îţi va răspunde mirat şi superior dinaintea ignoranţei şi slăbiciunii tale – tratez nişte afaceri cari îmi vor tripla venitul, eu n-am timp de poezie, de odihnă, ca alţii, eu sunt un om *activ*, n-am nici vreme să fiu bolnv, greutăţile sunt prea mari, milioanele nu-mi ajung etc. Uneori simt o fericire pe care n-aş putea-o asemui decât contopirii urmând trecerii în nefiinţă sau seninătăţii unui eden nebănuind păcatul. E ora când eu agit sublima linguriţă în paharul de linişte, şi când în cabinetul său directorul dictează – scoţându-şi pălăria dinaintea propriei

sale voci – dactilografei: „Avem onoare să vă confirmăm primirea scrisorii d-voastră din 15 curent"...

El nu știe că, pe ciutura suferinței scoborând în sine, poți da peste un izor ceresc. Dar destul, să mă las cuprins iarăși de imateriala zăpadă a cearceafurilor, să mă avânt din nou prin hora de armonii a singurătății. De ce aș dezvălui nepricepătorilor oameni un comportament de revelații pe care plantele îl știu de mult?

A fost o căutare a suspensiunii timpului? De ce, de lângă patul de brumă, m-am pomenit curând între mesele cu infolii și cărți închizând misterul și tălmăcirea atâtor visuri, ale unei biblioteci?

Prietenul meu avea obrazul cum ar fi substanța fină a unor statuete de sticlă. Mi-a surâs dintre paginile cu semnele unor epoci de dezastre sau de izbândă, a pus un deget pe buzele abia desenate ca atingerea fulgerului pe-un geam de insomnie, și m-a invitat să mă așez alături de el pe covorul magic al unui poem, pentru o călătorie interspațială.

„POEME ÎN AER LIBER"
DE STEPHAN ROLL

La sărbătoarea poemului său, Stephan Roll a invitat toate cosinzenele izvoarelor, toți voievozii vântului. E o orchestră a culorilor și a bucuriei, un covor de lumină scuturat peste balconul în oboseală al ochiului. Poemul sparge ferestrele poemului. Poemul se plimbă sub unghia roză a norilor. Poemul inundă ograda inimii. Poemul: ce flux-reflux pentru această amiază a iubirii! Nu e nevoie de experiență, știu: dacă i-ai reteza arterele, din Stephan Roll ar curge, în locul sângelui, poemul. Un curcubeu de rezonanțe și de imagini îi înfășoară ca un fular umerii. Pasul lui sună în moneda asfaltului, atinge ca o buză fluierul aerului. Mâna oprește ca un inel zborul, împrumută albastrul din aripa coțofenei, împletește beteala versului în ritmul ciocănitoarei, toarnă în degetarul rimei toată licoarea codrilor.

Aluneci palmele prin catifeaua paginilor cu semne de anotimpuri, fiecare literă: o scoică pentru infinitul chiotului, și iată: „pietrele tari trec desculțe gârlele", „câmpul înnoptează în botul de pluș ud al vitelor", treci peste ținuturi cu „circul cu roți și arcuri, cu saltimbanci fluizi", deștepți oglinzile de rouă când „duc în ugere crinii zvelți în doniți laptele parfumului". Și urmează, adâncă și văroasă ca o căpșună, Diana, zeița vânătorilor cu „lumina care e albă ca pieptul păsărilor de mare", cu poetul care e „mai înalt decât tine cu o vrabie".

Aventura te îmbracă asemeni unui steag între regi:

Dar se opri un rege celt
din regii toți el cel mai svelt
Domnița rupse spre el o stea
și trupu-i nor pluti pe șea.

Poetul te duce între munți și între toamne, unde „lumina s-a scurs în pământ prin țevile de crini", poetul își dă de perete

porțile inimii, își arată panoplia cântecului, pornește spre mările văzduhului o corabie cu marinari de ozon, cu imagini ca apele amintirilor.

Poetul e aici, cu plămâni, cu surâs, cu ochi asemeni celor alor tăi, cititorule: dar el a știut să sfredelească zidurile înghemuind respirația; el a știut să păstreze în genunchi un resort care să-i facă mersul un salt zvelt peste balega existenței comune. El destinde praștia zilei anemiată între gratiile orelor de lucru și aruncă piatra strigătului de libertate până în geamurile acestui șef de birou: Dumnezeu. Cu ce aș putea asemui bucuria conștiinței că undeva în strada Bărăției No. 37 există un exponent al unității umane, un superlativ al inimii care mă îndeamnă să uit toate celelalte experiențe ale traiului, toate injustițiile găurind tălpile, toți pumnii cu otrăvuri ridicați dinaintea sărutului meu entuziast.

Autorul acestor pagini – cari nicicând nu vor trebui să fie un „articol" – l-a văzut pe Stephan Roll în cele mai felurite împrejurări. Brațul și elanul lui nu s-au refuzat niciodată deznădejdii, puținul lui a fost oferit întotdeauna pe de-a-ntregul celui căzut în nevoie, arcul surâsului său a fost necontenit gata întru azvârlirea săgeții care să aducă la prânzul frugal al prieteniei carnea de azur a izvorului. Pe trupul lui de boxeur, hainele bunicului haiduc plesnesc. Sforile obicinuinței și ale „formulei" sunt prea slabe pentru mușchii lui. Stephan Roll descoperă mereu o altă răcoare a cuvântului. Stephan Roll, într-o luntre a visului, înaintează în apa de metal a închipuirii.

Există, așadar, pasărea unei sensibilități care va pluti de-a pururi deasupra smârcului unui peisagiu de admirație unanimă. Există câțiva inși – și Stephan Roll e cel dintâi – cari își șterg de preșul gloriei facile ciubotele de șapte poștii pline de colbul depărtărilor, câțiva inși cari, în pofida urletelor și a rănilor primite în pădurile sălbatice ale ignoranței și prostiei generale, aleargă în căutarea mărului de aur al singurătății și al poemului. Poemul e un miracol; e o izbucnire de scuturi prin cavalcadele furtunii. E revelația de o clipă numai a invizibilului. Poemul e o pătrundere de iod prin mădulare, e un al doilea auz deschis la toate zvonurile văzduhului. Gângăveala unui copil ceresc nedeslușită alfabetului atâtor registre de comerț și dicționare. Din adolescență încă, Stephan Roll a aflat că prin literă și prin glas va trebui desăvârșit „altceva". Ce? (Aha! vă văd aici, de la masa mea de scris, imbecili infatuați, scribi prostituați și senili, cu gâtlejul și ochiul bleg întins, să prindeți un răspuns, o „explicație" de atâta vreme cu scâncete și autoflagelări cerută. Nu, nici de data asta nu o veți avea. Cele răscolite mai sus nu sunt pentru voi. Zgârciți, numărați-vă în fiecare seară înainte de culcare puținele monede, scoase din uz, ale sufletului, pregătiți-vă alături paharul cu lapte al confortului egoist și mulțumit și adormiți fără vise și fără poeme ca în trezie).

Sensul lumii reale ne scapă. Dar lumea reală e prea puțină pentru posibilitățile de creație și de invenție din noi. În fulgerul unei imagini, toate fântânile universului reînnoite. Pentru dragostea gravărei în inelul de crepuscul al versului, sacrificarea până și a confortului de apoi. Singura certitudine: poemul. Singura cuminecătură: poemul. Luați, mâncați, acesta este trupul și sângele nostru: poemul. Și, deasupra, în afară, înăuntru, pretutindeni, o neliniște, o continuă prevestire, un uliu de umbră gigantic dând târcoale peste hulubul așteptării.

Dar, în "Poeme în aer liber", se mai află în plus o bucurie intensă, o sănătate cu totul alta decât cea cunoscută și admisă. Poetul se miră și atinge aceste rotițe ale câmpului: florile. Poetul încalecă armăsarii neîmblânziți, bate toate colinele anotimpurilor. Poetul dăruie un elixir uimitor oboselii și restriștii noastre. Poetul duce cu el o trusă de farmacist pentru toate suferințele osului și ale gândului: Poetul ridică din mansardele umede bolnavii, îi duce în tunelurile de frunze sau pe terasele de cascade, le arată puzderia de cărăbuși de aur, înotând în părul despletit al apusului. Poetul tămăduiește rănile și amintirile, îți deschide aceste Poeme în aer liber pentru gimnastica suedeză a inimii și a visului.

M. H. MAXY

Bucuria de a nu-mi simți elanul legat de nici o considerațiune de gravitate profesională: nu voi avea să sonorizez nazal locuri comune despre culoare ori linie, nu va trebui să arăt situarea în catalog a pânzei către care, ca un albatros, inima se îndreaptă.

Silueta și vigoarea lui M. H. Maxy nu pot fi despărțite, pentru mine, de emoțiunea acelei zile în care, într-o sală de expoziție fără un indiciu pe dinafară despre revelația dinăuntru, aveam să găsesc o interpretare cu totul neașteptată, fortifiantă a lumii și a inteligenței. Viziunea constructivistă căpăta prin M. H. Maxy întâia oară glas în București. Marcel Iancu, căruia, firește, îi revine rolul de a fi primenit cel dintâi la noi (și printre cei dintâi în străinătate) posibilitățile de creațiune și de invenție ale picturei, avea să fie alături de H. M. Maxy întru înfrățirea unor corpuri și planuri abstracte cu culorile ciocnindu-se ca niște cristale limpezi, cu o traversare de câmpii halucinante, pe unde aerul ca o insesizabilă bulă se prăvale peste schelării și slove mărindu-se până la o arhitectură de umbre.

Pictura, care simțea pierzania în sine, căuta o ieșire de incendiu, un pretext de evadare. Constructivismul, consecință logică a cubismului, îi aducea între ramele strâmte spațiul voluminos. Un popas și o încercare numai. Încercarea nu putea fi infructuoasă, dar, persistând, avea să reducă exaltarea liniilor la un plan ingineresc. Pentru punerea arhitecturii (în pictură) pe portativul poemului, un singur nume, o singură mare revelație: Giorgio de Chirico. Dar Chirico aducea o tulburare, o neliniște tragică, un coșmar categoric ca o sentință de condamnare supremă. Lângă colonadele unui Parthenon de vis, cai cu coamele desfăcute în goană. Lângă masca filosofului antic, o anghinarie.

Să întârzii, așadar, în amintirea acelor ore petrecute în reculegere dinaintea pânzelor abstracte ale lui M. H. Maxy. Surpriza alăturării de forme nu diminua cu nimic înțelegerea

noastră pentru știința și dragostea cu care culorile și liniile se desfăceau sau se îmbrățișau, asemeni unor fântâni arteziene peste un codru de amurg. Și mai presus de acestea încă, se desena într-un aer care ne obosise și ne mecanizase, o voință și o atitudine de înnoire. Constructivismul avea să deschidă drumul spre marea libertate a spiritului, avea, după simfonia de volume în culoarea crudă, să conducă spre acele cunoașteri în amănunțimi a reacțiunilor dintre obiecte, spre acele năvăliri de personagii și de priveliști din închipuire și suferință. Cu meșteșugul pe care deplin și l-a apropiat, cu acea plutire pe deasupra lucrurilor, cu un surâs de inteligență, M. H. Maxy a izbutit, în accente cu totul personale și fragede, o frescă de chipuri autohtone, de la cântăreții cu steaua, până la ursarii de brumă și de jăratec.

N-aș putea, în aceste rânduri pe care prietenia mea ar voi să le arunce peste umerii lui M. H. Maxy ca un pumn de confetti, sublinia însemnătatea numelui său pentru evoluția plasticii de la noi: M. H. Maxy poartă la butonieră o oglindă în care se străvăd zborurile de metal și nourii de zboruri. Un cer se trezește oriunde, la atingerea penelului său. Dar M. H. Maxy, mai e și un prieten care a primit și iubit pe buze zahărul amar al poeziei, care a navigat neobosit quartier-maître cu "Integral"-ul, până în spuma dematerializării lui [1]. În pictura sa de azi, M. H. Maxy deface în cascade mătăsuri și stofe de zvonuri, trupuri suple despart apele ca pe niște stridii din cari perla unei aurore îți va cădea, cititorule, în farfurie.

M. H. Maxy pictează treaz ca un vânător care știe că din năvala de culori de pe paletă o prepeliță de zmeură va izbucni, se va preface în chiot sau în păpădie. El nu se sperie de toate piedicile pe care o existență unanimă i le pune dinainte, și trece mai departe în inspirație și în creație ca o sămânță care, neobișnuită și neștiută, a trecut în ramură și în frunză.

[1] Cei mai mulți din cei de la „Integral" s-au strâns cu o ideologie nouă în jurul revistei create de Sașa Pană, „UNU", care a conturat literaturii de azi și de mâine, atâtea nume, atâtea posibilități: Geo Bogza, Al. Dumitriu-Păușești, Virgil Gheorghiu, Raul Iulian, Moldov, A. Zaremba etc.

VICTOR BRAUNER [I]

Victor Brauner scormonește cu penelul lui toate penele gândului, agită în mâini toți clopoțeii extazului. Ochiul ca un copoi fără zgardă și lanț bate câmpiile cerului, aduce în dinți prepelița visului. Pentru sete și inimă Victor Brauner e o reconfortare și o certitudine. Acolo unde inchietudinea ceasului arde și spintecă, degetul lui Victor Brauner deslușește prin cenușă o potecă peste care anotimpurile au crescut zimbri și ferigi. O lume alta, fără ghebul „materialismului", fără cârja codului de maniere sau legi. Creionul poate fi atunci un stilet ori o privighetoare, o oglindă peste apa căreia au trecut lebezi și nori; în iazul închis ca o perlă în scoica muntelui, se străvăd păstrăvi cu aripioarele ca semințe roșii; dincolo cerbii ridică botul umed, adulmecă venirea vânătorului; vântul ca o mână trece prin fruntea vietăților, îndreaptă bucla codrilor.

Cine i-a dat lui Victor Brauner iarba fiarelor?

Toate făpturile vin la dânsul, îi ling palmele, se lipesc ca frunze pe albumul pleoapelor. Pasul lui deșteaptă în buruieni fluierele, ca un păun se umflă, cheamă; porțile închipuirii se dau în lături. Victor Brauner domesticește lighioanele neliniștii, prinde cu un lasso de imagini toți caii sălbatici ai sângelui. Victor Brauner: un imn pentru moartea și reînvierea picturii! Poetul din el a înțeles la vreme că drumul adunătorului de culori și semne e înghesuit între două prăpăstii fără iertare: de-o parte: reproducerea după natură – plasticitate – de care fotografia însăși a izbutit să se lepede – fotografia ultimelor decenii. Man Ray pipăie un alfabet dincolo de hățișurile iluziei vizuale; de alta: arhitectura care a dus – în pictură – la acel hermafroditism al constructivismului. Popasul lui Victor Brauner în etapa mărginită la volum sau la abstracții (și abstracția e o mărginire) nu poate sfârși decât în sufocare, nu poate cu nimic potoli foamea noastră de adevăr și de înțelesuri. Asemeni unui poem, un desen ori un tablou trebuie să înavuțească sensibilitatea și ochiul cu noi posibilități de revelație.

REVELAȚIA. Cu o undiță de lumină Victor Brauner scoate la iveală, din întunerecul din el sau din afară, peștii formelor care să spargă coaja de cotidian și de obicinuință, să aducă pe mesele cu manuale și gazete zvârcolirea unui vierme de azur. Atâtea visuri, câte corăbii scufundate în noi.

Dar, iată-mă acum precedat de crainicii visului lui Victor Brauner, urmat de potopul de plante și vietăți, adunate din smârcurile somnului; de chervanele cu broderii și covoare de luceferi venite de pe stepele închipuirii. Victor Brauner înaintează prin măduva lucrurilor, trezește cu o atingere alte acorduri, alte însuflețiri. Uite aici pădurea de aramă, acolo pădurea de smaragd, dincolo pădurea de tăcere. Un gest, și violoncelele oceanelor cântă. În vine e o prăvălire de confetti și toate serpentinele amurgului freamătă. Dar, să fie liniște! Încordați-vă arcul nervilor (în curând va chiui săgeata cuvântului): Victor Brauner se apropie, mângâie, prinde în brațe pasărea măiastră a nevăzutului.

GEO BOGZA

Acea horă de panglici în prietenie, trecând prin ochiul aerian al lui Fundoianu, în convorbirile îndelungi despre poem, cu o înțelegere peste oră – când vor putea fi ele rezumate? – odihnită în certitudinea glasului și elanului cunoscut al lui Roll, trebuia în popasul de la douăzeci și cinci de ani să mă ducă până în inima ta, prietene Geo, să-mi deschidă cu intrarea într-o odaie care nu te-ar putea conține, o perspectivă de oglinzi succesive, cu jocul imaginilor fugărindu-se ca niște cercuri în vuiet de spume, până în clătinarea peste heleștaie a stelelor și a minții. Din timp în timp, sângele tău, ca un copac masiv cu sertarele pline de sucuri și de ecouri, lasă să cadă pe fruntea și pe palmele mele acele epistolare frunze de evocări și de extaze, sub coaja de alună a fiecărui cuvânt amintirea și bucuria cunoașterii fiind gemene.

Te-am știut între coline de fum și sonde de petrol, cu silueta neastâmpărată, puțin tristă, alungând în cenușă și în crepuscul o haită de gânduri ude, și am înțeles geografica molipsire, prin degetele tale un petrol mai sufletesc decât o tânguire continuându-se în zvâcnire și în țărână. „Jurnal de sex“, care la microscopul măritor al atenției și al elanului comun mi-a revelat conduita și eșarfa de poet, nu mi-a deschis decât una din ferestrele de răscolire și de neliniști lămurite, mai târziu de-abia, într-o răsuflare și deplasare confuză peste turmele de nouri.

M-am gândit deseori la atingerea cu o mână devenită imaterială, a unei hărți pe care orașe cu nume magice izbutesc, la o rostire numai, o călătorie și o evocare nelimitate. Ca o antenă de melc degetul simte literile Veneției, și iată-te între gondole cu lumină lichidă, vaporul mic și cu turiști fanceji oscilează la clătinarea vântului prea tare, și pe străzile strâmte strălucesc bijuteriile de sticlă din voci și din vitrine. Sau iată, ochiul trece prin Șangai, sau prin Alaska, ochiul cheamă, la o lunecare numai, liniile cutărui promontoriu, pagodele acestui oraș indian.

Alegi de pe cartonul cu irizările albastre ale fluviilor, cercul dublu și roșu al unei capitale, și pe creier un film documentar se derulează. Ridici fruntea impalpabilă până la cupa de culori a terestrei sfere, și priveliști te-au acoperit de-a valma, ca să urmeze, bruscă, oprirea pe o terasă.

Dar viziunea rămâne aceeași când, în locul cartierului geografic, s-a substituit un desen, cu fiorduri și cetăți, al prieteniei. Ating cu degetul numele tău, Sernet, sau pe al tău, Fundoianu, sau pe al tău, Sașa Pană (cum ai putea fi omis prietene animator al lui UNU, înlocuind ceaiul și masa de prânz cu entuziasmul și pasiunea literei tipărite, cu speranța într-o deznădejde și un miracol al scrisului?). La fiecare o revenire cu un șipot unde niciodată nu mă voi opri de-ajuns – și un cântec s-a trezit între maldărele de fân, o pânză se ridică de pe auzul în creștere.

Azi e călătoria mea alături de tine, Bogza, și ființa ta, pe care aerul o poartă deasupra lui cum muntencile duc deasupra capului o cofiță cu zmeură, îmi arată peisagiul zdrențuros în frumusețe, podgoriile mânjite de păcură, înlănțuirea printre sonde a unui cuplu de dragoste ca o mărturie a suferinței, sau purtarea pe umeri a unei fete tinere „pentru a fi culcată pe sub pământ, frumos“, ca într-un poem al lui Fundoianu.

Desigur, ceea ce va rămâne pe țărmul călătoriei ultime va fi emoția aceasta, fără justificare și fără noimă, ca țipătul unui cocoș sălbatec prin pocnetul de armă și prin amurg. Alături de ea, o serie de contingențe care, oricum, n-ar putea avea aceeași întâietate. Sensibilitatea nouă a găsit în Geo Bogza un instrument de adâncă vibrare, o viziune sălbatecă se va desprinde din durerea și violența lui. Dar eu, cu caii în spume, îmi trec rădvanul peste o cascadă de pietre, alerg de la Bușteni la Poiana Țapului și adorm cu Prahova ca o păpușă în brațe.

ÎNTRE MINE ŞI MINE

lui Saşa Pană

Devierea gândului prin cuvânt, alunecarea într-o cale lactee de imagini, iată ceea ce constituie însăşi unealta de azur a meşteşugului de a scrie. Căci, judecând drept, e cu adevărat lamentabil mormanul de hârţoage sterpe şi fudule, pe care le-au născut eforturile cugetării în precizie, sau inutila strădanie a unei gândiri cu metodă. Neantul spre care toate aceste cărări cotite au dus, e întrerupt doar, la intervale de spaţiu şi timp, de beteala stelei căzătoare a unui poem, de firicielul de izmă şi zbor al unui cântec.

E aici folosul tras din însăşi neputinţa de a trece printr-o măsură ceea ce nu se poate măsura. E coaja de copac ruptă de pe rana încă umedă şi verde a primăverii. Tulburarea şi patimile dându-se peste cap pe plaja inimii, cum ar putea fi transcrise, în cadrul unor socoteli mărunte, cu aceeaşi cerneală închisă oricărei oglinzi? Hotărât lucru, între ceea ce se petrece în noi şi ecoul fragmentar al cuvintelor, e o diferenţă de voltaj, e o insuficienţă aortică.

De la invizibila glisadă a săniuţei de argint a gândului, din zăpada minţii, pe apa tremurată a braţului, prin pasărea înfiorată a peniţei, până în ţesutul de celuloză al paginei, atâtea prefaceri, atâtea alterări au survenit. Dacă rostul cuvântului nu ar fi decât de a reproduce, atunci, de la început, reproducerea e mincinoasă. Şi de această minciună s-a folosit – fără voie – seriozitatea unora dintre înaintaşii şi contemporanii noştri. O pădure de mituri s-a ridicat deasă din pieptenele aruncat de gravitatea şi ignoranţa lor. Genunchii legaţi de butucii unor formule categorice nu s-au mai putut căţăra pe munţii libertăţii revelatoare.

Ochiul s-a obicinuit să nu privească dincolo de umărul vecinului profesoral. Şi lumea, fireşte, cu toate înţelesurile ei, lua forma umărului acestuia.

Erorile s-au acumulat fără întrerupere. Fiecare cucerire (atât de relativă în esenţă) în cugetarea botezată logică era de îndată împrejmuită în sârma ghimpată a celor mai definitive fantome. Sonoritatea denumirilor acoperea golul perpetuu al conţinutului. Lenevirea progresivă a autocriticei slujea aceste iluzii în continuare. Sistemul devenise mai ales comod şi facil. Era darea la o parte, cu o mână în treacăt, a oricărui accident, a oricărui neprevăzut amintitor al faptului – că totul, de la început, n-a fost decât o ipoteză, adică o convenţie. Voi întârzia mai încolo asupra conturului convenţiei. De ce te sperii, blajinule arhivar al omenirii? Iată, închid un ochi şi o jumătate a lumii pierde din intensitate. Îl închid şi pe celălalt şi lumea ar putea pieri cu desăvârşire. Îţi spun „ar putea pieri", deoarece sub ochii închişi stăruie încă (nu te bucura!), o bucată de vreme numai, în locul imaginilor din jur, aceleaşi imagini pe care noi, cu ţintele obicinuinţei şi ale reprezentării, le-am perpetuat în sertarele pupilelor. Dar în curând, peste toate rădăcinile smulse, apele visului vor veni în puhoaie albe, şi înfăţişările cu legi şi formule vor fi duse în prăpastie ca turmele păstorului surprins de furtună. E o adormire, e o ieşire din realitate (care realitate? totul e o invenţie a mea sau a altuia) îmi spui D-ta şi îmi întinzi spre verificare, cu pleoapele lăsate, pipăitul desluşind aceleaşi contururi în adevăr. Dar însuşi pipăitul D-tale, necredinciosule (să te îndoieşti de îndoială nu e o necredinţă?) a suferit o învăţătură şi o instrucţie, a primit un brevet de disciplină militară, i-au fost impuse certe limite, un anume fel de a pipăi. Treci pentru o clipă de partea celaltă a lucrului, fii tu lucrul pe care îl vei pipăi pe dinăuntru, gândeşte-te că în mâna unui destin implacabil tu eşti însăşi furnica pe care acum cu un surâs o contempli escaladându-ţi turnul uriaş al degetului cel mic: aminteşte-ţi că eşti o fărâmă din TOT, când însuşi TOTUL nu e decât o fărâmă, şi vei vedea atunci cât de sarbede, de pompoase şi nule sunt toate arhitecturile filosofice, cât de penibilă şi luătoare în râs e gândirea exactă şi preţioasă, ce scrum zgomotos din deprindere se învârtejeşte din atâtea zăloage învăţate pe dinafară. Şi la răspântii mari numai, ca focurile dătătoare de semnale pe insulele naufragiaţilor, inspiraţia câtorva religii, câtorva poeme. Să revin deci. Iubesc în meşteşugul scrisului tocmai slăbiciunea lui, neputinţa de a reda cu precizie (precizia e întotdeauna îngâmfată şi corsetul, fie el al matematicii, fie al prostituatei, îmi repugnă) ceea ce gândul a iscodit, ceea ce, într-o scăpărare impalpabilă, nebuloasa din mine sau din spaţii a lăsat să se întrevadă. Ceea ce vreau ori simt alunecă peste oglinda netedă, obscură a cuvântului,

se împiedică de întăriturile lui precum securea ia un drum altul, poticnită în nodurile unei scânduri. E ca și acele desene în „linoleum" și bucuria pictorului de a-și lăsa linia condusă de alunecările cuțitului pe crestături neprevăzute, într-un zig-zag al materialului ales. De bună seamă, cuvântul, de la primele scâncete ale foamei sau bâlbâielile de deliciu ale iubirii, a descălicat de pe înțelesul imediat și util, pentru a ajunge la o existență și o respirație proprie, care merită o atenție în sine și în scrânciobul căruia se cuvine să ne lăsăm legănați fără considerațiuni de ordin practic, ca într-o zi de sărbătoare.

Și în această prețuire a înlănțuirilor dintre vorbe, ca șerpii în ierburile pletoase de pe țărmuri, să recunoaștem tocmai acea parte revelatoare a hazardului, acele armonii deșteptate de întâmplare ca efluviile de miresme și ecouri aduse de corăbiile vântului.

Poemul se bucură de izbirea în argint a neprevăzutului. Din dantelele oceanelor din noi, el alege sideful tulburat al cochiliilor scumpe, înlătură podoabele somptuoase ale gândirii sonore și, asemeni fetei moșului, care știuse în basm să aleagă tocmai lădița umilă neträdătoare a pietrelor prețioase dinăuntru, tot astfel poemul, alunecând peste lăzile cu scorpioni și balauri, se oprește – fii binecuvântată întâmplare! – dinaintea candelei de miracol, în uleiul de sămânță fecundă al cuvântului, pentru scăpărarea neașteptatului, pentru intrarea în cetate a burdufelor de miere și de harfe.

Firește, nu va trebui să uit nici partea de cursă, de continuă trapă, pe care o întinde sub piciorul avântat al poemului, cuvântul.

E un cer de sensibilitate și de adevărată libertate a gândirii atâta vreme cât ochiul alunecă pe deasupra lucrurilor, așa cum brățările luminii alunecă peste boabele coapte ale grâului. O întârziere, o oprire de o clipă în plus, și vasalitatea (inversă aceleia de care mă temeam la început, adică pornind de la gândire la cuvânt) e deplin înfăptuită. Începe domnia și despotismul cuvântului. Să fie cu neputință oare o dezbărare definitivă de formulă, o plutire perpetuă deasupra raporturilor mai mult sau mai puțin admise, o respirație neîntreruptă într-o atmosferă alta decât acea a principiilor și regulamentelor incontestabil arbitrare? Știu, lumea îmi oferă o serie de elemente *date*, pe care nu le pot nici împuțina, nici mări, ci doară, într-o limită nici aceea infinită, să le alătur, să le combin – matematicește? – între ele, izbutind uneori o asociere nouă. Fiecăreia din acestea îi urmează de bună seamă o subjugare. Dintr-o dată cuvântul, care era o

bucățică de aramă săltată în palmă, se umflă, devine un burete uriaș, o mantie greoaie îmi acoperă privirea, mișcările, trupul. Unde să caut scăparea?

Mă supără această zvârcolire în insomnia din mine însumi, în eul devenit un fotoliu de paralitic, poate un fotoliu electric. Afirm că mă dezbar de formulă, și această afirmare devine o formulă. Iată! Spun că nu văd, și această exclamare devine o vedere. E o conștiință ca un străjer etern, ca o fantomă a victimei, chinuind în orice ascunziș ucigașul. Nici o libertate, nici o atitudine să nu fie destul de înaltă ca să nu te dărâmi din podul ei cu unelte cu tot, în pivnița ritului profesional? Ar trebui deci un ochi de o agerime surprinzătoare, o măsură universală și egală asemeni căderii, cu aceeași greutate și viteză, a corpurilor în vid, pentru menținerea dansului evoluând pe acest fir de păianjen inefabil al sensibilității.

Altfel toate salturile, toate drumurile vor duce la „atitudine", adică la formulă. O momâie înlocuită cu alta. În locul Academiei (ați remarcat disprețul facil – ce trambulină totuși – pentru Academie) se va institui regnul fantomei, al spiritismului sau al oricui. Va fi iarăși un cult, o altă foaie matricolă, va fi iar un catalog. Aici stă, cum am spus, cursa cuvântului, vulpește ascunsă în iarba oricărui entuziasm. Poate pentru o menținere într-un echilibru de azur pur, ar trebui să nu scrii. Contemplarea și cunoașterea slăbiciunilor, înfierarea ridicolului și a gravității în atitudine, duce spre aceeași slăbiciune, spre același ridicol. Nu cunosc – în afară de 4–5 nume – în nici o parte a lumii, un scriitor care până la sfârșit să nu fi sucombat sub greutatea propriei sale armuri. Și acei 4–5 sunt poeți. Lor le datoresc dragostea mea pentru poem, pentru transcendentul poemului. În poem toate legile, toate hotărârile anterioare dintre oameni sunt lăsate deoparte. Dintre puținii cari n-au căzut în cursă, dar, depășindu-i pe toți, aducând o transfigurare, o înfiorare pe care nici unul din înaintașii lui de pretutindeni n-au simțit-o, n-au făcut-o simțită, e Urmuz. Va trebui să povestesc cândva cum fața lui ca o lună ovală a stat lipită albă de perdeaua insomniei mele; să arăt cum Urmuz a trecut prin miezul lucrurilor și al înțelesurilor ca o rază Roentgen neoprită, pierzându-se în nesfârșit. Lumea nu era privită cu un ochean invers, cum un început de unanimă acceptare caută să o afirme confortabil, ci toate castelele din cărți de joc, clădite pe un fluviu de gheață în devenire. Prin atmosfera translucidă a icebergurilor, vocea însăși e sângeroasă și materială ca o pulpă de urs alb pregătită pentru foamea exploratorului. Chinul și tulburarea lui Urmuz au trecut de mult dincolo de hotarele pitice ale scrisului, au inundat într-o semnificație până la

buzele unui cer netrăit[1]. Dar menținerea lui pe o planșă subțire, peste oceanul de formulă și prostie, s-a făcut cu prețul unui sacrificiu imens.

Nu voi conteni să mă întreb de ce trăiesc în această obsesie a unui zid circular. De ce e o așezare, o mergere pe pământ în orice gest, o înlănțuire de principii, o convenție. De cele mai multe ori, am impresia că oamenii își fac cu ochiul într-o punere la cale mutuală, într-o reciprocă cunoaștere a găunoșeniei, a vidului oricărui principiu respectat. Cei mai mulți ridică din umeri, își spun că la ce bun un protest, o primenire a înțelesului, o răscolire a formulelor. E o farsă continuă, o comedie în costume carnavalești, fiecare acceptând ca autentic și îndreptățit aerul de grandoare al vecinului. Mă întreb cum își opresc hohotele de râs când se întorc cu spatele, când se salută, mareșali gravi, în oglinzi? Mulți, firește, nu știu. Convenția a fost făcută și acceptată automat fără verificări, fără stare de conștiință. De altminteri explicațiile abundă. La început, o serie de convenții indispensabile pentru o tălmăcire între componenții societății primitive. Fiecărui gest ori semn trebuia să-i răspundă o reprezentare. Pentru perpetuarea acestui bună ziua comun era firește nevoie de un alfabet și o disciplină unanimă. Doamna Convenția și-a înroșit buzele, a reținut un apartament luxos în cel mai mare hotel al Capitalei, a dat recepții. În curând, de la un colț la altul al orașului, al țării, al continentului, cuvintele ei de spirit erau repetate, toată lumea adopta felul ei de a servi ceaiul, de a pune semnele de punctuație.

Nimeni n-ar mai îndrăzni să-și înnoade șervetul, să intoneze marșul nupțial, altfel decât Doamna Convenția. Sunt apropieri și asocieri îngăduite numai atâta vreme cât sunt pe placul Domniei-Sale. Noțiunile nu pot fi înfrățite decât după ce, prin uz și firească cohabitare, s-au contaminat unele de la altele, s-au alterat, au căpătat o fizionomie uniformă. Împerecherile dintre familii deosebite, mezalianțele de termeni abstracți și concreți nu sunt, n-ar putea fi permise.

---

[1] Urmuz n-a fost un „scriitor", după cum de altfel nu a fost nimic din tot ce-ar putea fi scris într-o serie numerică. Va trebui să folosesc cândva amintirile povestite cu o emoție până la sfâșiere despre Urmuz, de sculptorul Mac Constantinescu. Dar cum să scriu fără să-l umilesc pe Urmuz, fără să deștept cu o mișcare a brațului un țipăt îngrozitor în tăcerea de cristal a acestei odăi, fără să spulber cu mâna pasărea închipuită de funigei în această toamnă? Încerc același simțământ față și de celălalt mare vizionar: Constantin Brâncuși.

De bună seamă, limitarea mijloacelor de expresie, de gândire, vine și dintr-o nevoie de trândăvie, de confort. Dacă totuși Convenția e excelentă în afaceri, în raporturile de bunăcuviință, prezența ei e funestă în artă

Arta (și scrisul mă interesează numai întrucât e suprapus acesteia) pretinde un material luat din neobicinuit, care să supere timpanul convenției, să-i calce în picioare rochiile de mătase, certificatele de studii. Toate raporturile și gusturile admise date de-a valma peste cap, în locul lor instituite altele (aș voi o perpetuă mișcare, neîntronarea nici unei alte formule, dar nu e cu putință) la început contrarii convenției, mai târziu, însăși hrana ei. Orice determinare, orice acord unanim se împotrivește însă artei și, vreau să spun, creației. Înțelegerea dintre oameni (dintre câți?) a dus și la anume legi ale frumosului, la limitarea lui la anume forme și tipare, la anume alăturări.

Cum n-au înțeles oamenii[1] că frumosul (ce e aceea frumos? poate fi frumos?) izbucnește tocmai din neprevăzutul, noutatea asocierilor de idei sau de obiecte[2]. Ar trebui, firește, luată în considerare și partea cu care memoria (vreau acest paradox:

---

[1] Oamenii! Prostia și îngâmfarea lor n-au margini. Au inventat până și legi pentru propria lor înfățișare și desfășurare. Iată ce citesc în cartea olandezului Alexandru Oliver Oexmelin (1688), „Istoria Aventurierilor din America". Autorul însuși a fost unul dintre aventurieri:

„De aici se poate avea o idee despre greutățile pe care aveam să le învingem pentru a-i converti la credință (e vorba de sălbateci) deoarece *trèbuia să-i învățăm să fie oameni înainte de a-i învăța să fie creștini* și, fără îndoială, amândouă erau la fel de dificile".

De la sfârșitul secolului al XVII-lea când a trăit Oexmelin, până azi, această concepție de a-l învăța pe om să fie om a luat toate proporțiile cuvenite. Gândul meu se oprește la artă. Dar și în artă câte prostii asemănătoare nu s-au comis.

[2] S-a gândit cineva cât e de ridicolă pretenția oamenilor de a distinge frumosul sau urâtul, în fenomenele înconjurătoare? Noi ne găsim dinaintea unor manifestări străine de noi, dar din care noi înșine facem parte și asupra conținutului cărora nu putem avea nici un control. E cert, așadar, că frumosul și criteriul frumosului nu sunt decât o convenție cu totul independentă de aspectul sau obiectul cercetat. Intervine, e drept, și un plus sau un minus de *plăcere*: un spasm organic. Convenția atunci fuge în culise – mă gândesc la reprezentarea sexuală a frumosului – dar și aici convenția și obicinuința contribuie adesea. În orice caz, legile – relative – ale frumosului trebuiesc căutate nu în obiect, ci în însăși senzația noastră de plăcere sau nepăcere, în starea de simpatie sau antipatie organică. Sunt, de altfel, expresii și considerații „estetice" cu totul nejustificate. Ce sens poate avea exclamația: „frumoasă floare", ca și cum o floare ar putea fi sau nu frumoasă.

Nu, floarea nu poate fi nici frumoasă nici urâtă, și tot așa orice alt fenomen dinăuntru ori din afară. Floarea e un fruct virtual, e un cărbune al spiritului sau orice.

Când se va înscrie în cod un articol pentru suprimarea adjectivelor?

memoria și noutatea) contribuie la desfășurarea frumosului. Amintirea. Pâlpâie o lumină și în unghere se desușesc pânze de păianjen, mai dăre de frunze veștede, păpuși și ore din păduri roșcovane ca niște cărți în biblioteci de stejar masive, cu porți dându-se în lături, cu plimbarea pe pietrișul galben al unei alei, cu o fereastră de compartiment căzută ca o mănușă într-o ceață bruscă.

Amintirea, firește, amintirea. Dar mai e și un dor nedefinit al unui gând care vine de departe, o certitudine că în clipa asta undeva s-a întâmplat ceva.

Trăim într-o monotonie și o oboseală exasperantă. Șprițul de la ora patru nu poate fi o soluție după cum nici absorbirea progresivă a minții în vraful de dosare, în mersul spre o lespede de mormânt categoric, cu fructele muncii și ale proceselor bine câștigate în mâini. Dar v-ați gândit? *Însăși moartea e invenția unor oameni vii.* Nu, nici acolo nu voi căuta refugiul. Îmi întorc fața într-un scare vânăt, primesc într-un elan toate amărăciunile, toate vitregiile vieții pentru miligramul de radiu al poemului, pentru tot virtualul, pentru toată izbânda din nisip și din fum, a scrisului. Prețuiesc această posibilitate de a poposi o clipă pe o frânghie invizibilă, de a-mi contopi inima și sângele cu triunghiul cocorilor înscris pe hârtia de calc a depărtării, de a mă legăna în vânt cu spicele de grâu, de a scoate o ploscă de răcoare din fântâna minții.

De aceea scrisul pentru mine e închinat unei viziuni, e purtătorul unei misive secrete. Cred într-o minune a scrisului. Cred într-o responsabilitate a cuvântului, într-o posibilitate de dezlănțuire a unei minuni din alăturarea în silex a amnarului din poeme. Știu și iubesc singurătatea pe care zalele de argint ale versului o reprezintă. Unde e mama care să fi ales între punga de bani și poemul fructului propriului ei pântec, poemul? Vă văd, vă văd, schimonosite figuri, cămătari infami, profitori scârnavi, aplecați peste umerii mei, scrâșnind din dinți, voind să-mi smulgeți poemul tremurând ca o presimțire suavă între mâinile mele. Cunosc abecedarul vostru, știu toate înfrângerile pe care dinainte mi le făgăduiți, dar răzbunarea voastră trece peste mine, îmi atinge doar fruntea ca o pasăre neagră, ca o ploaie funerară.

O albină vine din fagurii norilor, îmi aduce o miere neașteptată, îmi deschide ochii spre un stup cu mătăsării de visuri, cu efluvii de cântece. Mă încred în misiunea proorocitoare a cuvântului, în religia abstractă și înaltă a scrisului. Nu mă tem de rictusul buzat al dementului pudic; îmi îmbrac pe mâini mănușile

de fier ale tuturor vorbelor, fie ele oricât de oropsite. Dar scrisul ca un trapez amețitor mă leagănă, mă avântă până la balustrada de azur a reculegerilor în aer, până în cavalcada de cristal a ghețarilor. Scrisul rămâne anafura, scrisul persistă îngenunchierea mea. Îl imaginez fără tipare, fără utilități, fără aplauze. Nici unul din onorurile oficiale nu i se cuvin lui.

Pe căile văzduhului fulgerul și tunetele se încalecă, se alungă asemeni taurilor. Să deschid fereastra acestui anotimp, să-mi caut izolarea și liniștea între epavele aruncate la țărm de valurile înalte și hohotitoare.

DESPRE MIRACOL

lui Paul Sterian

Cu cât înaintez mai mult în această această experiență care se cheamă cunoaștere de sine, îmi dau seama de neputința de a mă îmbrăca în hainele răului, de a roti deasupra capului torțele funebre ale întunericului. Între bine și negativul lui, l-am ales totdeauna (poate fără voia mea), pe cel dintâi. Va trebui, așadar, să am curajul să ies pe stradă cu un înger la braț, fără să roșesc de înghiontelile și zeflemelele iubitorilor de demon. Toate poemele pe care le închipuiam scăldate în leșia de argint mort a nopții, sfârșeau într-un triumf revărsător de auroră. O duioșie netrăită acoperea golul unei tristeți de răzvrătire, trâmbițe neprevăzute se deșteptau la atingerea unor degete de suferință. Odată descoperită această substanță a peisagiului meu lăuntric, ar trebui să mă adâncesc în ea, să-i precizez contururile, să merg cu un pas sigur spre acea exaltare a zilei eterne de atâtea ori prevestită la sfârșitul oricăruia din imnurile scrise. Și totuși, cât e adevărat din toate acestea: unde oare făptura mea începe să se deosebească de nebuloasa atâtor lumi plutind ca niște hore uriașe peste creștet? – unde propria mea zvâcnire ca o șopârlă încetează să alunece prin mâinele de nisip ale minutului și se oprește pe ghizdul acestei fântâni de crepusul? Cu părul în flăcări, înspumând un armăsar de diluviu, merg spre o definitivă contopire cu unitatea, încerc să-mi alipesc, ca pe o frunză, trupul de geamul veșniciilor nealterate. Știu că în clipa în care îmi voi fi pus în deget inelul unei revelații extraordinare, toată făptura mea, asemeni trapezistului care în ochii mulțimii uimite se avântă și dispare de-a pururea în aer, va fi trecut fără putință de revenire peste toate barierele viziunii. Pentru fărâma aceea de „eu" atât de iluzorie, se vor fi depășit atunci marile orge spațiale. Și va fi ca o întoarcere a razei la oglinda maternă. Va fi ca un amestec al fructului cu globulele de vitalitate din sânge.

Dar este zbaterea între fapte și arbori de aici, o întrerupere ca odihna cîrdului de păsări pe o insulă de corali în singurătatea de sticlă a oceanului? Privesc cum ploaia apropie pe geam picăturile într-o scurgere lentă, cum dârele de apă se aruncă spre cer, învăluie ca șerpii gîtul de lebădă al miezului de noapte. Iau în mână cuvintele ca pe niște lămpi de miner, să luminez pereții de cărbune ai spiritului și înțeleg cât de înșelătoare sunt liniile care-mi trec prin pupilă, ca o goană de cai la întrecere, văzută din depărtare, dintr-un balcon de ceață. Între mine și voi, între mine și mine, zăbrelele sunt atât de dese, încât însăși respirația abia de ar putea pătrunde. Să recunosc, prin aceste ferești de negură, scuturarea celor două drapele nesigure, galopul unui taur alb și al unui taur negru, gâfâitul bătrân a două fantome de urgan și de jertfă (vai, ce putem ști? ce putem ști?), de bine și de rău. Peste pieptul păros al pământului sunt atâtea coji de alune catedralele, sunt atâtea scorburi din care otrava fulgerătoare a năpârcei te pândește lângă parfumul suav al ferigii. Nici un ochi nu leagănă în apele lui o gondolă de bucurie paradisiacă, fără să-și rotească alături pumnalul unei răzbunări originare. Obsesia păcatului perpetuu e necontestabil ruperea din incandescența sublimă, situarea lucrurilor într-un început și sfârșit cu sine. Te-am mai întrebat, neînduplecatule paznic al tuturor tainelor: de unde neputința mea de a imagina timpul altfel decât într-o succesiune în spațiu: azi, ieri, mâine. Început, sfârșit, materie. Firește, spun: ceasul arată 10 și jumătate, dar din ce secol, din ce mileniu, din ce cânt? Totul e un poem sau nu e nimic, totul e aruncarea unui gheizer din fiebințeală spre fruntea de marmoră a unei temperaturi scăzute. Mă gândesc totuși la oscilația între lumină și tenebre și hotărât lucru: între cetățenia iubirii și aceea a urei, m-am investmântat în odăjdiile celei dintâi.

De nicăieri, inima ca o pâlnie primește untdelemnul sfânt al emoției, aruncă peste întinderi un cearceaf din cascade și extaze. Atunci, în brațele tale, adorata, ca un porumbar, geme cu toți porumbeii visurilor în evantalii. Atunci mătrăguna devine o garoafă, atunci parcurile chiuie ca o năvală de butci în nuntire, cu pocnete de pistoale și stele sfârticând aerul ca bicele.

Ura cade la fund și peruzelele cercuind unde se sparg într-o fanafară de bunăvestire. De câte ori privesc înapoi, nu-mi pot

opri mintea pe nici un incendiu de vrăjmăşie. În urma mea, ca pietricelele înşiruite pe poteca închipuită de Prâslea, sunt numai semnele nestăpânitei mele virtualităţi de înfrăţire. Nici o mânie din trecut nu mai răzbeşte până aici. Printr-o lentilă albastră se reliefează zilele, colinele, obrajii. Nici o ură nu se răsfrânge printr-însa, nu se învineţeşte în viitor sau în apus. V-am cunoscut, pahare cu cucută întinse repede, la o dorinţă numai, de acest cârciumar cu rictusul şi coarnele lui satana. Vă ştiu, gânduri mârşave, pătrunzând sub tâmplă ca rîmele sub rădăcină; am simţit în palmă tăişul vostru, pumnale ispitind o înjunghiere sub perdele perfide, în iatacuri ascunse, sau pe marginea apelor cu stufărişuri înalte peste pietrele ca nişte buze ude, ducând departe stârvurile şi copacii. O clipă numai, şi urna cu otravă era făcută ţăndări, o clipă numai, şi hohotele de bogăţie ale dragostei nimiceau scâncetul târâtor al blestemului.

M-am gândit, într-o vreme, să-mi ţin sub controlul unei notaţii zilnice simţămintele şi aspectele cugetului. Eram preocupat mai ales de o cât mai accentuată lepădare a artificialului, de o ocolire cât mai hotărâtă a orânduirii literare. Ştie orişicine ce măşti de atâtea ori penibile sunt surâsurile şi cuvintele noastre. Ştiam şi eu cât dispreţ şi prevestire a răului se ascundea sub ipocrita bunăvoinţă a oricăruia din tovarăşii mei.

Pe atunci, o tristeţe cădea brusc ca o pasăre fulgerată în cea mai sufletească dintre grădini. Turmele de vite ale nopţii îşi clătinaseră tălăngile şi aşternuturile paturilor se ridicau din odăi, călătoreau prin apele spaimei ca nişte iceberguri de cânepă. Cum să întrerupi cu o mişcare a manivelei acest scurt-circuit lăuntric, distrugând toate punţile spiritului, aruncând în prăpastie cele din urmă baloane de oxigen ale speranţei? Era o dezvăluire neaşteptată ca vestea dispariţiei unei fiinţe scumpe, fără de care pusul mesei sau trâmbiţarea unei bucurii devin fără de noimă. Golul acela răspândindu-se în gură, adâncind limba în sarea amară a unei deznădejdi perpetue, cu insomnia sfredelind ochii în tenebre şi respiraţia iremediabil înăbuşită în fluturarea întrebării „la ce bun?“, cu salteaua transformată într-un sicriu de cârpe, cu lăsarea braţelor să atârne ca nişte panglici inutile. Câţi nu erau asemeni mie în odăi singuratece, cu pereţii dându-se în lături sub umerii unei mâhniri imense? Câţi n-au auzit atingerea de geam a mâinilor unui schelet cu anticipaţie, câţi nu şi-au zvârcolit capul între perne fără să-şi poată limita dezastrul şi disperarea. Iată, strigam: toarnă-mi în mâncare licoarea aceasta, e numai pe jumătate rea la gust, şi îmi vei rupe legăturile de o realitate absentă şi rece, aşa cum, cu o deschidere a sticlei numai, ai îngăduit eterului să se liniştească în insensibil şi albastru.

★

Să mă întorc, aşadar, la şipotul înviorător şi clar al iubirii, să-mi prind pe umăr funda de azur a prieteniei. Victor Brauner. Rostesc numele tău şi în odaie, în ceasornicul de nisip, în curţile împărăteşti ale istoriilor monumentale s-a făcut o tăcere neclintită şi albă ca o procesiune de zăpadă într-o clopotniţă sub care sunetele nu mai pot fi transmise. Victor Brauner. Timpul s-a şters, timpul a redevenit el însuşi, înţelegi? *nu mai este timp*, şi totdeauna întrevorbirile cu tine se făceau pe o suprafaţă de eternitate, cu ochiul şi gesturile liberate de orice oprire, plutind deasupra tuturor piedicilor pe care convenţia ni le aruncă în drum.

Lampa reintra, cuminte, ca o bucată de vată în urechea tumultului depărtându-se, şi noi doi rămâneam suspendaţi în aer vorbind şi mişcându-ne cu o simplitate suprareală, fără nici o jenă, fără spaţiu, fără calendar. O! Cum mai râdeam, câte nu ne istoriseam, ce de imagini n-am inventat, fără nici o sforţare, totul petrecându-se firesc, cu seninătate, cu o netulburată bunăstare. Dar mai ales sunt pătruns aici, când încerc să lămuresc acestea, de certitudinea veşniciei în care ne aflam, de siguranţa că stăteam de vorbă într-o neîndoielnică eternitate. Da, mi-aduc aminte: amândoi vorbeam *ca şi când am fi murit de acum*. Da, aşa e: murisem, toate se şterseseră; n-ai băgat de seamă cum pereţii, tavanul, podelele se topiseră pe o aripă a vântului? Cum toate erau într-o perpetuă egalitate, nemaiexistînd înălţime sau coborâre, neted sau aspru, aplecat la dreapta sau la stânga; ci numai o nesfârşită continuare a aceleiaşi linii, o vibrare a unei clape într-un pian ca o inimă.

Şi, în vremea asta, tu fumai sau aruncai ape de culoare, cu faţa tot mai subţire şi suavă, cu o halucinaţie de desen şi de poeme. Zilele şi nopţile se puteau succede, ninsori ca un geamăt de pene puteau acoperi cristalul anotimpurilor surprinzătoare, pentru noi înmărmurirea şi liniştea rămâneau nescăzute, conturul şi glasul nu erau pregătite şi nici urmate de nimic nu aşteptam nici o răsplată, nici o schimbare, nu trăgeam concluzii şi nu prevedeam

consecințe, ci numai zvonurile și criptogamele se năpusteau în râsete, iar din palme ne săltau baloanele pe care furtunile le lăsau să cadă din rochiile lor albastre. Dar să-ți reamintesc revelația:

Sala era neîncăpătoare, și larma micilor capitaliști breslași sau chiaburi îngâmfați, adunați acolo de o panică obștească, roia în atmosfera acră, se amesteca cu huruitul patimilor ca niște roți în gâtlej. Ce căutăm acolo, mă întrebam, așa cum te ridic din somn în capul oaselor și nu poți pricepe prezența ta într-un vis care ți-e străin, ce căutam acolo, când drumul meu nu trecea pe dinaintea porții de taină, dar a venit din tenebre un paznic pus să-i primească pe cei chemați și am urmat pentru un altul scara cu întortocheri și vuiet în umezeală. Nici o punte nu era cu putință între viziunea din mine și frământările fricoase ale acelora. Statura mea înaltă și scurteica îmblănită pe care o luasem de la tata îmi împrumuta o hotărâre pe care ceilalți, zgribuliți și hîzi, o socotiseră de căpitan, vădindu-mi o sigură pornire spre supunere, fără să poată pricepe absența și evadarea continuă din vocea și ochiul meu. Voiam să sparg digul acela de carne neînsuflețită și proastă, să-mi scutur membrele de atingerea lor terestră, când deodată, peste mulțimea agitată ca trupul de argilă al unui bivol, s-a arătat cu o chemare nestăpânită o flacără blondă, mi-a surâs o păpădie de cântece, s-a clătinat o cadelniță de aiurări și de miresme; era capul tău, Victor Brauner. Nu era numai suavul chipului care m-a făcut să mă apropii și să te întreb cu o emoție de certitudine dinaintea buclelor unei prietenii ca un aflux de sânge spre inimă. Nu vă preocupă arta? Sunt pictor, ai răspuns. Și am fugit amândoi din lăcașul acela în care, fără justificare, un destin se îndreptase și ne înfățișase unul altuia.

A urmat sublima preumblare în parcul Carol, era în ajunul Paștilor și clopotele se distingeau din șoapta zăpezii încă tari spre topire, cu o singurătate ca un hamac uriaș, între arbori cu o umbră fugind peste aerul lucios ca o sticlă. Cum să nu cânt un imn grădinii acesteia aruncate ca un șorț de mireasmă și de cer peste genunchii orașului în negură, cum să nu înalț de aici cupa unui vers peste parcul cu zborul o oglindă de lebezi și de frunze, prin care cu ochelarul palid al lunei am deslușit întâiele tale desene, am învățat primele noastre posibilități de miracol. Noaptea se legăna într-o respirație de gheață, copacii, ca niște ciute, săreau înapoi în desișurile de umbră la apropierea noastră și, aplecați peste bucuria unei regăsiri în slovă, nu vedeam osânda scrisă prin

Dar în nări e o tremurare cum pământul se aburește și respiră prin pietrele poroase după ploaie, cu o bucurie din nimic oprită în puzderia de cristale de zahăr candel în dantura aerului limpezită. Ecouri dintr-un adânc al ființei revin la suprafață ca vocile sirenelor ucise și trupul, învârtit ca un coinac în spațiul cu vâjâituri toride, vrea la fiecare atingere cu bulele de aer să se destindă asemeni acestui armăsar pursânge legănat într-o eprubetă de emoție peste balustradele de verdeață. Unde sunt în clipa aceasta? Și cuțitul care zgârie obrazul de azur al fripturii nu-mi va potoli decât în parte foamea ca o arenă cu lupta cocoșilor de lucernă, cuțitul care ar putea fi un felinar de sânge în hruba cărnii mele încă fragedă și suplă. Dacă am fugit de figura ta cerșetorească apărută de atâtea ori la bifurcațiunile halucinante ale serii, a fost din teama unei suprapuneri de desen și de profil. A fost balconul din care membrele se rupeau ca aripile de fluturi și îmbrățișarea îndrăgostiților îi ducea într-o exaltare spre invizibil ca un alai de regi.

Mă arunc pe mine însumi ca pe un pumn de monede în hohotele de vânt și certitudinea de a mă ști și voi dinaintea cascadei de brad a mesei de scris cu dosarele și bonul de plată a lefii alături, nu e decât refugiul împotriva obsesiei alunecării somnambulești pe luciul de heleșteu mort al ferestrei, a acestui frate clătinat și topit în aventură, cu o mască de suferință pe surâsul devenit imobil. M-am gândit deseori la tine, trecut prin viață (unde te vei fi oprit, unde ești acum, la ce nouă întortochiere a destinului?) cu o crucificare lentă, cu un mers fără conștiință prin păturile de evenimente, ca o rostogolire de avioane prin pungile de vid. Era o înfrigurare în orice gest, o neputință de stabilitate, un cancer rozând pe dinăuntru spiritul, un uliu al spaimei rotind continuu peste hulubul cenușiu al ochiului. Te-aș fi asemuit lui Prometeu în vreme ce neliniștea ca o acvilă îți rodea ficații, cu goana febrilă și fără sens pe toată harta Europei, dacă aceea ce te abătea ca pe un lan în furtună ar fi fost pasiunea incendierii unui amnar. Recunoșteam în tine toate semnele somnului ca oboseala frunzei de lipan cu cearcănele de unde împrejur și erai întreg parcă răscolit de o sete, o sete cumplită care te făcea să tragi o linie de nenorociri peste toate drumurile croite.

E de prisos să arunc un lasso să prind turmele de gânduri ridicate în două picioare, încălecându-se, vrăjmășindu-se ca taurii. Undeva în ogrăzile de cer reamintit, câinii de vânătoare trec ca niște draperii prin rândurile de servitori ducând în mâini torțele din care un păr de nămol se despletește în respirație, se

imprimă în cântec. Fiecare vorbă, ca un strugure strâns între degete, deşteaptă o sonerie amară. Trag la scară rădvanele cu mirese otrăvite. Fireşte, cum s-ar putea să nu-mi întorc faţa de la regulile hotărâte ca acele costume gata agăţate strâmb în vitrinele de glicerină? Ştiu că cititorul va trece nedumerit prin rândurile acestea aşteptând mai departe înţelesul, ca nepriceputul ospătat cu anghinarie, dând la o parte foile mustoase şi fecunde, pentru un miez pe care niciodată nu-l va avea. Nu poate fi vorba de acea cronoligică (!) înşiruire de la „copilăria duioasă" sau „tristă" la „tinereţea zbuciumată" etc. Amintirile[1] alcătuiesc un costum de clown cu culorile năvălind de-a valma, clarul mediteranian stând alături de clopotele sumbre ale nordului. E trecerea cu luntrea prin săbiile late ale păpurişului în deltă, cu izbucnirea păsărilor ca păpădii, cu şarpele ca o fundă la gâtul vieţii în devenire a cuibului. E de ajuns să renunţi la controlul imediat, să-ţi lipeşti faţa de petalele mari ale ecoului. Fundoianu. E atâta viaţă umezită în ochii lui verzi şi glasul abureşte ca o cireadă în amurg, e o emoţie stăpânită, e cunoaşterea şi apropierea amănunţită zile de-a rândul cu împărtăşirile despre poem, despre nelinişte, între orele ca nişte ziduri cu date statistice şi accidente, cu ordinul şefului de birou ca o baghetă peste spinarea de cămilă a după-amiezii.

Nu-mi pot, dinaintea „Priveliştilor"[2], opri curentul cald revărsat dintr-o Floridă a iubirii şi nici acele uimiri de a preţui, pe lângă frăgezimea versului, înţelegerea şi neobosita preocupare a fiinţei supramateriale într-o apoteoză de carnaval şi de biruinţă. Dacă ar fi să aduc aici numai mărturia emoţiunii mele pentru „Privelişti", atâtea versuri care, învăţate pe dinafară în adolescenţă ca şi acele[3] ale D-lor Bacovia, Arghezi, Ion

[1] Nu „Confesiunile" lui J. J. Rousseau, ci „Dacă sămânţa nu moare" a lui André Gide.

[2] Volumul de poeme al lui B. Fundoianu, cu un portret de C. Brâncuşi.

[3] Întrucât e responsabil un scriitor de speranţa pe care ţi-ai pus-o într-însul, întrucât un scriitor trebuie să dea mai mult decât înfiorarea membranelor sale de sentimente sau de vorbe, iată ceea ce nu ne va mai preocupa aici. Dacă de la scriitor aştepţi salvarea, integritatea sublimă, scoaterea cu o formulă incantatorie din toată dezolarea şi iremediabilul perpetuu, în ce măsură ar putea fi ţinut el responsabil de această aşteptare, de negăsirea într-însul sau în gestul lui a acestei supreme consolări? De ce nu pricepi? Salvarea, consolarea, nu pot veni decât din tine-însuţi: o femeie, înainte de a mă cunoaşte, mă închipuise blond, şi după cunoaştere mă făcea responsabil de neconcordanţa dintre mine (imaginea mea aparţinându-i) şi mine. Fireşte, intangibile plutind peste şipotele mâinilor şi realizând toate miracolele de întuneric, două chipuri: Lautréamont – prefăcut în aer înainte de tulburea tensiune şi Urmuz prefăcut într-un boschet, după ce a trăit şi a rostit cea mai amară ascensiune.

Şi, alături de aceştia, figura de extraodinară linişte şi viziune a lui Constantin Brâncuşi.

Minulescu, Adrian Maniu, Ion Pillat, aveau să-mi fie treptele pentru încercarea sintaxei de mai târziu, dacă ar fi să strâng în palme poemele acestea ca pe nişte metanii sau ca baghetele de ebonit care să-mi transmită curentul electric al extazului, atunci inima mea întreagă, cu pământul răsturnat de fiarele de plug ale chiotelor din silabe, ar lăsa îndeajuns să se străvadă solarele râme şi elanul stratificat.

Dar eu mă plimb prin glastrele cu imagini zvâcnite, ducând în mâini amintirea chipului tău, Fundoiene, cum căutătorii de izvoare se lasă conduşi spre firicelul şipotului, de vibrarea ramurii tresărind magnetic. Fiecare poem e un borcan cu peşti vii, cu ţâşniri de frăgezime şi de legumă răcoroasă.

E ca o trusă de voiaj cu sticluţe cu substanţe tari, ca un itinerar printr-o înfiorare de oglinzi. „Priveliştile"sunt aici cu magica trezire a unei lumi prin ţevile plantelor, prin botul astral al vacilor, prin ferestrele prinse în horbota uliţelor provinciale. Dar mai e şi întreagă fiinţa ta creată pentru poem şi gândire, cum pentru vânt marile orge ale morilor aeriene. Îmi amintesc atenţia şi emoţia pentru descoperirea unor noi Indii ale lecturii. Câtă bucurie era pentru tine reţinerea unui vers înfiorat, cum memoria ta ca un rubin păstra toate reflexele poetului iubit! Dar incertitudinea, dar tremurarea vocii la vestirea reînnoirii, în altă limbă, a sensibilităţii tale!

Şi cum aş putea să uit înţelegerea entuziasmului tău pentru împărtăşirea acelor călătorii din poemele din „Ulise" pe care, în orele de birou, ţi le citeam cu dubla emoţiune a lumii desluşite în mine şi a riscului de a fi surprins de Inspectorul sârguinţei funcţionăreşti.

O comuniune care s-a păstrat deasupra distanţei, ca praful alb al aripei de rândunică plutind peste anotimpuri. La lectura unei pagini de spumă, inimile noastre bat aidoma ca două minutare însemnând o oră identică. De câte ori, după ce pătratul de metal al unui compartiment m-a dus departe de refugiul Parisului tău, nu m-a durut lipsa miraculosului sprijin al înţelegerii, al transcendenţei tale. Ar fi să încerc încă o dată aici de ce, dinaintea atâtor zădărnicii, izbutesc totuşi să nu acopăr cu o negaţie deplină şi facultatea acestui flux interior: scrisul. Scriu nu numai „pour me donner une contenance", cum, dacă nu mă înşel, chiar tu, Fundoiene, ai spus-o, dar pentru posibilitatea, oricât de redusă, de a suprima cu o cizelare de cuvinte atâtea asprimi dintre spaţiu şi timp, de a inventa, pentru o odihnă între lebezi de sticlă, leagănul care să fie şi respiraţie şi havuz. Scriu cu gândul nedefinit de a mă

transforma cu încetul în însuşi steagul de cerneală prin care cavaleria chiotelor se desface, aşa cum pe geam picăturile de ploaie se unesc într-o eflorescenţă de lacrimi şi de funde. Scriu, ştiind că-mi joc cu un brelan de vocale toate avuţiile veşniciei relative, şi că în cartea trasă la întâmplare va putea fi parola care să-mi deschidă porţile fermecate, sau blestemul care să mă ducă la pierzanie.

★

Scrisul presupune o elevaţie, o transfigurare, o trecere „dincolo", pe care, cu un limbaj devenit insuficient, va trebui să o numesc inspiraţie. Poeţii şi crucificaţii, proorocii îngropaţi în mâzgă între miracole şi lei au cunoscut-o întotdeauna.

Vocea şi litera ta înlocuite cu o voce şi o literă venite pe unde de pluş, într-o ploaie inefabilă a nevăzutului. Poetul trece prin oglinzi concave, prin globuri de cristal legănate în aer, printr-o clorofilă a acestei plante verzi peste peretele minţii. De pe o treaptă pe alta respiraţia se face mai apăsată, pieptul simte umflarea unui abur de constelaţii dese. De aici e ţinutul pe care nici un geograf nu l-a hotărnicit pe cartoane sulemenite, pe care nici un dicţionar nu l-a transcris în dialecte şi declinări. Ochiul şi peniţa urmează un contur insesizabil, prăvălirile sau urcările se fac cu o facilitate extraordinară, fiecare pasăre e la locul ei, surprinsă de atâta ordine interplanetară, cu totul străină de aceea a oamenilor. Mişti o frunză, şi armonii divine sar pe scările de marmoră măslinie.

Clatini o mână, şi havuze cu peşti năvălesc în odaie. Te ridici în vârful degetelor, şi o exclamare de mirare îţi scapă dinaintea peisagiului în cascade neaşteptate. De unde au poposit atâtea şuviţe de îngeri aici? De unde s-au deschis porţile pădurilor şi ale apelor şi a venit o odihnă de pufuri cu rezonanţe nebănuite, cu ecoul unui cer căzut în scoica acestei ceşti de cafea, cu o plutire diafană şi albă, cu un braţ de lapte în jurul gâtului însetoşat. Această trecere dincolo, această translucidere, această INSPIRAŢIE rezervată într-un compartiment invizibil în realitate, numai acelor câtorva care sparg cu fruntea lor cartonul măruntei existenţe, se va împărtăşi totuşi unanim în suprema înălţare din viaţă în moarte. Revelaţia din poemul oricât de hermetic se cuvine tuturor în apoteoza spasmului ultim. Peste poet, în însăşi bucuria celor mai intense desfăşurări, semnul morţii pluteşte ca steaua conducătoare a magului. E în vorbirea şi în mersul lui tulburarea apelor de dincolo şi el interceptează perpetuu scânteile şi zvonul care pentru nepredestinaţi au rămas stinse şi mute. În moarte însă este imensa şi universala contopire. E trecerea tuturor în poezie. E sublima cuminecătură a revelaţiei şi a miracolului.

Ceea ce iubitorul de plăceri facile, dornicul de mâncare abundentă, scăldatul în îmbelşugare n-au putut pricepe, magicianul morţii, cu o atingere de baghetă, le va dezvălui într-o clipă. Obrazul ca o mască de cârpă va fi rupt în bucăţi şi ceea ce poetul presimţise şi vestise numai, se va adeveri cu adevărat. A doua lumină va urma firească şi nesimţită. [1]

[1] Nu e vorba aici de aşa-numita „viaţă viitoare". Problema aceasta nici nu mă interesează acum. Trecerea dintr-o stare într-alta, persistarea sau nu a conştiinţei, cine ar putea şti, cine ar putea şti?

DE PROFUNDIS

Viliei şi lui Al. Marius

Dinaintea mea e un fluviu de pene multicolore, peste care corabia vântului se leagănă în reverenţe uşoare, sau piatra vie a aventurii deschide coroanele limpezi, lărgindu-se într-o oglindă de valuri. Iată-mă iarăşi aplecat spre buchetul candid al unei pagini, cu pieptul zvâcnind de o emoţie suavă, ca întâia invitare la bal a Domnişoarei.

Da, scumpă Domnişoară Inimă, te iau la braţ şi simt tot sângele năvălindu-ţi în obrajii de azur; ce-aş putea să-ţi spun, fără să ciocnesc cu o irizare, ceaşca de porţelan a virginităţii tale? Virginitate în înţelesul unei perpetue întâlniri neprevăzute, unei înnoiri a senzaţiei evitând, cu câtă supleţe, căderea unei mănuşi în obicinuinţă. Privesc înapoi şi dezlipesc, una după alta, părerile de rău sau speranţele lipite de trupul meu ca nişte afişe, vestind un spectacol care niciodată n-a avut loc. În clipa asta, trenuri se ciocnesc pe un povârniş al minţii; un incendiu cade brusc ca o pasăre; în pântecul imenselor ateliere navale, ciocane mari se izbesc într-un vuiet apocaliptic şi sub sărutul lor aerul se prelinge ca o auroră de funde. Trombe largi, dar invizibile, înghit fără veste unul câte unul tovarăşii de elan sau de jale şi e, din timp în timp, o absenţă fără putinţă de corectare, ca o caligrafie a fulgerului într-o fântână a spaimei. De bună seamă, o cortină magică se lasă dintr-o dată între mine şi celălat; şi în dosul ei, dispărutul regăseşte o fiinţă unică sau multiplă, îmi face semne imperceptibile, primeşte cu un surâs de compătimire ţipetele şi întrebările mele. Îngenunchierea şi hohotul dinaintea unui mănunchi de oase, fără nici o verificare a substituirii, căci D-ta sau altul e tot atât de puţin în osul cât şi în îmbrăcămintea lui. De sus, mosoarele destramă o ninsoare netedă, hamuri de apă se înnoadă pe grumajii unor herghelii de viscole, singurătatea se răsuceşte şi usturǎ în măruntaie, ca un copac aprins stăruind să ardă sub pământ la rădăcină.

Nu-mi mai rămâne decât aruncarea de-a curmezişul în mine însumi, să simt tăişul sticlelor atâtor amintiri în palme, să tai cu o desfacere a braţelor cortina de unde, să prind în dinţi molusca rară sau alga unei înfiorări nedefinite, ca ecoul unui ecou. În tăcerea compactă şi masivă ca un bivol spintecând amurgurile, vitraliile largi par nişte havuzuri imense din care mâinile se ridică albe, rotesc peste privirile de brumă, se prelungesc în pescăruşi sau în pânzele bărcilor în delir.

Degetul pipăie conturul fiecărui obiect cunoscut, dar cu o tremurare atinge butonul de miracol, o umbră fuge peste o umbră, un săltar se deschide în infinit. Aplec urechea spre şipotul din mine, ascult susurul cristalului depărtându-se, pe drum paşii unui prieten perpetuează zgomotul mort al ciorilor peste păragini, mărgăritarul lacrimei se adună încet pentru secole de puritate în scoica unei priviri.

Ce se petrece atunci în foiţa de cositor învelind pe dinăuntru cele mai ascunse tresăriri ale fiinţei? Care sunt acele fantastice construcţii, ridicându-se sau mărindu-se dintr-o dată, ca nişte caravane de aburi pe geamul unui anotimp subtil, cu zăpezile oblice ale respiraţiei, cu un chiot de hamuri mânând troica prin aer, până ce în foamea lupilor se năpustesc scorburile îngheţate, alunecă prăpastiile de jăratec. Ştiu că în nici unul din vânturile care mă străbat, în nici una din revărsările spre care mă încumet, substanţa mea nu se încuie, nici nu se defineşte.

Ştiu că trupul şi întreagă făptura mea, ridicată în soare sau în viscol, nu e decât lentila strâmtă prin care zboruri şi curcubee s-au scurs. Îmi zdrobesc carnea şi memoria ca să descopăr buruiana plânsului sau a surâsului, cum aş sfărâma vioara ca să găsesc, pe frunza unei ţăndări sonore, melcul sunetului iubit. De aceea, dacă îmi poţi lua aceste unelte: ochii, braţele, plămânii cu care mă ajut să trag la strung pentru mine formele şi culoarea, cu nimic nu vei putea da în lături năvala de armonii, cavalcadele de invizibil dimprejuru-mi. Prin solitudinea nouă ţipetele din mine izbucnesc ca o ploaie de serpentine, se desfac peste glaciala înfăţişare a liniştii. Tremurarea în emoţie a unei mâini, zâmbetul de resemnare chinuită la o despărţire (fireşte, toamna într-o gară deşartă) revin, se ridică la suprafaţă, cu o tragedie care mă uimeşte, îmi aduce în gură gustul amar al unei tristeţi, ca o chinină. Nu mă pot opri la mecanismul copiat cu hârtie de calc în cărţile de medicină [1], după cum nici legile (legile!) evocărilor sau

[1] Cu cât e mai pasionantă, mai apropiată de esenţă, vrăjitoria decât mecidina!

ale memoriei nu m-ar putea interesa [1]. Țin deschiși ochii în acidul de insomnie al tenebrelor, simt cum inima se încetinează sau se accelerează la o amintire, venită de unde? mă las învăluit de nenumăratele frământări în paharul sângelui tulburându-se.

Acum traversez un munte de gheață cu picioarele mușcate de șerpii frigului în otravă, acum alerg prin pădurile tropicale în urma unor animale uriașe, iată-mă într-un circ suferind de legănarea elegantă dar tristă a trapezistului sau alături de fochistul unui transatlantic împărțind osânda de fierbințeală și de cenușe.

Dar un chip cu un păianjeniș de lacrimi mă reține, mă face să sufăr. E la Paris, în Spitalul Laënec, într-un pat murdar și strâmt, cu horcăitul unui plâns oprit în gâtlej, e bietul Armand Pascal, care nu-și poate ascunde amarul și chinul că el rămâne acolo, (știa oare că nu va mai scoborî dintre perne, decât pentru a fi trecut într-un scrum atât de impalpabil într-o cupă de care numai buzele azurului se vor atinge?) pe câtă vreme noi vom regăsi strada, vitrinele, zăpada. Dar noaptea asta m-a chinuit chipul lui, l-am văzut pricepând deodată o tragedie din fața căreia se dădea înapoi cu un hohot de râs, l-am văzut speriat de o singurătate pe care doliul o prevestise numai, și pielița lipită de oasele fine devenise un trandafir al respirației. Dar noaptea asta numele tău adorat, Mamă, mi-a venit în auz, și chipul tău m-a luminat și mai trist cu ovalul atât de pur al feței și părul pe care îl știam negru ca un zbor, în cântec de mierle, devenise suav și alb ca o spumă de

[1] În această privință, cu adevărat vrednică de cumpănit este puterea magică pe care o au uneori cuvintele. Nu mă gândesc la înțelesul bine înregistrat în dicționar sau conservat ca un fluture mort în anuare, ci la acele cuvinte care – poate prin uz – au căpătat o tărie de tămăduire, s-au substituit uneori celor mai autentice consolări și satisfacții. Exemple aș putea găsi mai ales în copilărie. Durerea unei lovituri puternice la genunchi dispare ca prin farmec când bunicul sau părinteie prietenos spune: lasă că trece până la nuntă. Sau ar trebui ținute în seamă acele evocări – fără sens util – ala, bala, portocala etc., care restabilesc magic dreptatea, repun în ordine bucurii certe, sau acordă juste satisfacții. E, cred, ceea ce face tăria și îndreptățirea înjuraturii. E, de asemeni, forța de mare intensitate a proverbului. Într-un studiu excelent despre *Les exemples du proverbe*, Jean Paulhan a examinat și pus la punct o serie întreagă de aspecte ale tăriei proverbelor. Observațiunile făcute la malgași pot fi aplicate și aiurea. Proverbul vine la sfârșitul unei neînțelegeri, al unei nemulțumiri, nu numai ca un rezumat al situației, ci și ca o despăgubire care restabilește lucrurile și situatia. „Când n-ai cap, vai de picioare" sau „Ulciorul spart nu merge de multe ori la apă", sau oricare alt proverb e rostit ca o exclamare vrăjitorească pentru forța magică pe care o cuprinde, pentru o împăcare cu sine și cu alții. E o invocație în care nu se cuprinde numai resemnare (în nici un caz umilire), ci și o oarecare măsură de superioritate față de evenimente și de oameni. Puțin din felul cum S. Freud înțelege humorul. Învingerea unei suferințe, a unei nemulțumiri printr-un cuvânt de spirit. Exemplul citat de Freud: Condamnatul la moarte a cărui execuție are loc într-o luni spune călăului: „Săptămâna începe bine pentru mine". Dar toate acestea nu sunt decât însemnări din ceea ce aș voi să dezvolt în „Magia cuvintelor".

ecouri pe găleata unui fulger. Și dacă toate acestea le trec prin cerneală [1], e că-ți știu ființa care de atâtea ori a plutit în acest refugiu, aplecată peste umărul meu, urmărind volutele de fum ale memoriei, trecându-ți, prin ierburile cuvintelor smulse din mine, mâinile care în amintirea și visul meu nu s-au prefăcut încă în schelet.

Acea rupere bruscă, acea cădere pe un povârniș de ace, dacă s-a potolit în revolta mea e că am știut să te regăsesc, să fiu printre policandrele de secole păstorul care alături de tine (erai îmbrăcată într-o cascadă de nopți) să treacă din extaze în extaze, din reverii în reverii. Cu o tinerețe în voce și în iubire ai aruncat făptura ta peste destin, ai primit cu un surâs angelic suferința cumplită. M-am chinuit gândindu-mă că, dacă nu eram departe de tine, întunericul nu te-ar fi spintecat și fărâmat.

Dar m-ai învățat să presimt și m-am temut întotdeauna să nu treci, cu un pas, în nevăzutul de care erai atât de aproape. De aceea și acum ești binevoitoare cu mine și îmi binecuvântezi visul, cum ai atins cu o cometă a emoției realitatea. De aceea neliniștea pe care o ghiceam la tine în privire și în gest numai, mi-a devenit scumpă și am întărit-o în evocarea și în scrisul câtorva prieteni și al meu. În alergările pe munte sau pe genunchii mării, era în tine aceeași nesiguranță, aceeași aplecare spre invizibil de care acum eu însumi vreau să mă apropii. Cu cât înaintez în experiență și în viață, te înțeleg mai pură și mai rară. Pentru ascensiunea pe piscul de moarte în care te afli, încerc să împletesc funiile de poeme, încerc să mă lepăd de contingențe și de compromisuri.

Și cu prezența acelei ființe pe care-o știu în nume și răsuflet, cu Colomba de exaltare, mă rup din pragul de umbră, mă întorc spre o realitate purificată.

[1] Rândurile care urmează ar trebui poate păstrate în aceeași tăcere, conținutul lor e prea personal și prea tragic pentru a nu arunca în ochiul cititorului o parte din viitorul care îmi arde pe rug memoria. Dacă totuși mă încumet să le public, să înfrunt surâsul trivial al celui dintâi venit, dacă trec peste indignarea (justă?) a lui Leconte de Lisle dinaintea aceluia care-și arată rănile în poeme, e că am ajuns la o vârstă și o față a scrisului meu în care reverențele și madrigalurile nu și-ar mai găsi rost, în care toată pasiunea mea se îndreaptă spre adevăru! și suferința care se zvârcolesc în mine. De aceea, până la prietenii mei și până la mine nu poate ajunge nici un ecou din agitațiile și tocmelile mărunte ale unor privitori cari, cu obrazul diform, lipit de geamul odăilor noastre încearcă să ia parte, scoțând limba, la misterul săvârșindu-se înăuntru. Nu vedeți? Viața e aici, cu toată flora ei extraordinară, de la țipătul roș al curcanului până la înfiorarea de borangic a privighetoarei. Nu vedeți? de pe balconul în care ne-am cățărat, însuși scuipatul vostru pare o orezărie nesfârșită cu fundele străvezii ale țânțarilor, cu arătarea de păcură a cirezilor de bivoli. Să vă mai spun o dată: poemul e carnea și sângele nostru, reflexul de cositor al artei – trecută printr-o conștiință a suferinței – e singura noastră stemă, singurul nostru îndemn.

ACT DE PREZENȚĂ
1932

PE CINE CĂUTAȚI?

Am mers cu dimineața pe trotuarele sonore și pașii mei sunau în minutele clare ca niște gonguri ale soarelui unanim. Prin curți, rufele întinse chemau o albeață distinctă și, între sărăcia zidurilor jupuite, cearșafurile păreau obrajii reveniți la suprafața unei ape de pace. M-am oprit la fecare poartă și la fiecare poartă am trăit un destin. În curțile sugrumate ca niște șerpi, între cele două rânduri de case infirme sprijinându-se pe bârnele de aer invizibil, pe pavajul din bolovani inegali ca o tuse, minore cu privirile încă blonde curățau mașinile de gătit și mâinile lor se umpleau de tuci ca o premergere a nopții numai pe dianfară întrerupte. Aș fi vrut să smulg inima mea ca pe o lămâie din coșurile cu fructe, s-o arunc ca pe o promisiune de aur în poala gospodinei nevoiașe, să răspund acelui – Pe cine căutați? recunoscut în vocea tremurată de vedenia descinderii polițiste, sau a venirii dinainte pe teren a spărgătorului strategic, înlănțuindu-mi brațele pe umerii împodobiți cu toate medaliile mizeriei, să deschid cu un țipăt ușile iubirii și ale fastului. Vă știu, borfași de rând, cerșetori și prostituate. Vă știu, telali ofticoși mâncați de rugina lentă a păduchilor. Am văzut căruțele cu zdrențe, cu toate rămășițele civilizației, de la cutia de conserve găurită, până la reproducerea pe o pânză de grăsime a celui din urmă Rafael. Am intrat în bordeiele pline de înecăciunea udă a funeraliilor în solitudine.

M-am oprit la negustorii de stambă și m-am bucurat de mirosul proaspăt al pânzeturilor așteptând, pe tarabele de lemn de brad, emoția celei dintâi adolescențe. Era o dimineață de sfârșit de octombrie, când soarele își încearcă ultima tărie pe clapele pereților pregătiți pentru o navigație în frig, ca un cântăreț care frânge, din oboseală, efortul unor învăluite acorduri. Alergam cu dimineața pe stradă și băteam la toate ferestrele și trilurile râsului meu deșteptau alte triluri, înăuntru într-o tristețe joasă, sau în afară în cămășile prinse cu agățătoare

pe frânghiile pentru uscat, prelungind lumina difuză din aer într-un acvariu de glasuri. Înțelegeam că viața era acolo, aici, că nu aștepta decât s-o strâng în palme ca pe un bob de strugure dăruindu-și mustul unui anotimp reînnoit.

Pretutindeni se clădeau case. Oamenii alergau febril printre albiile cu ciment, lopeți se loveau în aer, gălețile dădeau în clocot laptele din aburul căruia aveau să se înalțe temelii și culuare, alaiuri de nunți, înfrățiri și certuri, odăi și imagini, festinuri și înfometări. Pe șantiere, prieteni din copilărie îmi strângeau grăbiți mâinile, scriau scurte însemnări în carnete, vorbeau cu o voce de frig zidarilor cu mișcări magice de alhimiști. În piețele mici, visători stăteau la soare pe bănci, ca niște hârtii de turnesol așteptând o transformare a culorilor.Pe terenuri virane recruții zângăneau armele în fugă. La judecătoriile de ocoale recunoșteam prieteni. Toți aveau respirația scrisă dinainte pe cadranele de ceasornic, vorbeau cu un glas mulțumit, încuiau în dosarele voluminoase cheia unei existențe ca o ușă cu țâțânele bine unse. Ai observat, astăzi soarele a scos accente cu totul noi din trotuar? Îmi regăsesc colegul de bancă al celor opt ani de liceu. Prin părul lui rărit se mai străvede timiditatea lui roză – sunt atâția ani de atunci – când mutam figurile de șah ca pe niște înfiorări liniștite ale apelor din silabele adolescenței noastre, când ne plecam pe țesătura paginilor lui Racine sau La Fontaine dornici de înțelesul și succesul pur, fără nici o conjugare a utilității. Iată, obrazul lui astăzi amintește întrucâtva pe cel de atunci; sunt liniile tot atât de subțiri, dar fața mai limitată parcă în spațiu, cu un contur cu granițe bine definite, fără acea spargere de păpădie în aer care însemna și înțelegere generoasă și împărtășire din marea respirație a începutului de viață. Iată-l pe un piedestal de gravitate, într-o haină aproape preoțească, cu dosare dinainte-i, cu slujitori la dreapta și la stânga. Și îi aud vocea devenită bărbătească și în care mai recunosc vocea de atunci, cum într-un geam care se sparge ai recunoaște clinchetul unei lingurițe în paharul de cristal al vacanței, – rostind o sentință. Sunt înfiorat de nedumerire și vorbesc cu mine însumi: „Ți-ai revăzut camaradul de joacă, de elan, de poeme; i-ai citit pe vremuri întâiele sonete, pe o bancă a parcului îngălbenit de toamnă, ai stat la taifas despre zbaterea lui Eminescu, despre meșteșugul prețios al cuvântului la Creangă. Cu fiecare an cu care creșteați ți se părea că și inimile voastre deveneau mai cuprinzătoare. Ai recunoscut cu el tot ce e trecător în sentimentele și în sancțiunile umanității. Ați râs împreună de gravitatea, de la o clipă anume, a îndeletnicirii și a vârstei". Ascult sentința și îmi vine să cred că totul a fost o joacă. Să urc cele câteva trepte până la vechiul meu camarad să-i spun

că acum totul s-a sfârșit, că putem să începem alt joc cu cei condamnați azi în glumă. Sau poate că aceștia sunt tocmai fantomele de atunci ale camarazilor noștri și că sentința judecătorului e condamnarea la închisoare a însăși copilăriei lui. Dar nu, nu e așa. Înțelesul e altul. Și e acesta: În vreme ce tu ai stat aplecat peste răspântiile mari ale cărților, în vreme ce tu ai rămas mereu același cu funda poeziei la ureche cum la întoarcere din livadă te împodobeai cu cercei de cireșe roșii, viața n-a stat pe loc. Viața a trebuit să se umfle, să atingă toate devenirile, toate realitățile. În timp ce tu continuai să clatini în mâini arșicele de cuvinte, de data aceasta camarazii tăi își tăiau o formă materială, își făureau lanțurile utile, deveneau „cineva", solicitau salutul cu deferența cuvenită numai notorietății, seriozității lor, își construiau case (tot ți se mai pare că oamenii cari au case – de fapt e invers: casele îi au pe ei – se închid, din viață încă, în mormintele clădirilor lor somptuoase?), susțineau stălucite procese, scriau studii senzaționale, condamnau fără drept de apel propriile lor „visuri".

Parcă pe pânzele subțiri de păianjen ale atmosferei, o pojghiță a lunecat; în ogrăzi securile izbesc cioturile de lemn cu un regret vibrând ca o vâslire de păsări. Am lăsat departe mărgelele galbene ale soarelui. Am fugit de viața care grohăia între rufele întinse, între dosarele civilizației, între vehiculele ca niște globule prin circulația sanguină a cetății. Aici, buruienile se rup cu un zgomot sec și câmpul zbârcindu-se pe nesimțite se pregătește pentru lungile luni de ger ca o gospodină care-și usucă din timp hribii și fasolea pentru iarnă. Frigul s-a apropiat dintr-o dată ca un nor. Scrijelesc cu un băț pământul cu o lucire de sticlă. Voi pleca desigur și de aici. Voi mătura cu coada de cometă a nedefinitelor mele doruri alte ținuturi. Și voi privi iarăși înspre trecut, mereu, ca un om care se depărtează cu capul întors înapoi, până ce depărtarea îl înghite.

În buzunarele răscolite, nici o fărâmă de pâine pentru vrăbiile înfometate. În suvenir, nici un vers pentru dorul meu de potolire. Pe alocuri ziua începe să pălească așa ca o pagină cu marginile îngălbenindu-se de la o vreme. Nici un semn nu mi se mai arată. Nimic nu mă cheamă înapoi. E doar certitudinea blândeței, iertării tale, iubito, oriunde aș fi, oriunde mi-aș despleti inima ca pe un cântec. Și certitudinea asta mă face să alerg, să răscolesc de-a valma paiele cu ruperi de oglinzi prin brazdele răsturnate, să regăsesc primele colibe, să gâfâi sub ferestrele mele ca sub un arbore al binefacerii din care îmi va cădea în mâini fructul cu seva caldă a iubirii. În fuga mea spre străzile cunoscute, văd cârdurile

de rațe sălbatice ale nopții, urmărindu-mă, luându-mi înainte. Se aude huruitul magazinelor încuiate, primii pași ca niște clopoței ai zăpezii îndreptați spre chemările cinematografului. În autobuze urcă un miros de benzină și de pâine. Cafenelele își încearcă instrumentele de tacâmuri ca o orchestră înaintea începerii concertului.

Am mers cu dimineața pe trotuarele sonore și în curând va începe marea sărbătoare a serii. Și va fi tot atât de trist. Și va fi tot atât de vesel.

OBRAZUL DE CRETĂ

Îmi priveam mâinile: cu aceeași apăsare puteau opri gâlgâitul vieții în beregată, sau trezi acordurile de sticlă pe o harpă. Îmi lipeam fruntea fierbinte de panglica plecării și auzeam, prin circulația sângelui în șinele de fier, apropierea convoiurilor fabuloase. Pe stradă mă așteptau vecinii cu pumnalele în dinți, împărțindu-și dinainte fructele prăzii, gata să se spintece între dânșii pentru stăpânirea mațelor mele, din care aveau să-și făure cravatele lor cele mai de preț. Prin huiduieli, bolovanii se prindeau de frunte ca niște lipitori și sângele meu în irizări fine desemna printre arbori un curcubeu de regrete. Un corb tăia, cu toamnele lui, aerul. În curțile cu păsări, orătăniile își încercau clapele, și era piuitul de arpegiu subțire al puiului, alături de fagotul în trepte al rațelor. În curând o orchestră de înserări se va apropia pe vânturile șovăite. În curând un cuvânt ca o ancoră va tulbura apele și peștii se vor năpusti prin nisipurile auzului purtând în oglinjoarele ascunse în solzi imaginile tuturor fețelor înecate. Vor fi un cuvânt și pe urmă altele, ca lanțurile târâte în pântecul nopții de stelele căzute. Iluminatul va fremăta suav cu tremurarea nuferilor între trestii. Aurora se va lipi de umărul lui ca o frunză. Și deodată cărarea suplă va trece, gușter, pe sub porțile de rugină, pasul ca un măr putrezit va rămâne în iarbă alături de sculele ploii.

Dintr-o parte, vila pare un bivol căzut în genunchi între mlaștinile de întuneric. Cu un gâfâit nedisimulat am fugit printre arborii de porțelan, am căzut în iedera de pe fereastră, cu spaima scăpată din mâini ca o călimară de tristețe. Numai între zidurile căptușite cu cărți mă voi putea potoli, numai acolo între noroaiele de amintiri se va încetini inima ca o găină decapitată.

– „Se va întâmpla ceva?“ spuneau gospodinele târguind fasolea țucără, scânteind ca o paragină înghețată, în șorțurile lor

înnodate. Călcam pe o catifea de armonii voite, întors din acea călătorie halucinantă.

Lipsisem atât de mult? Prietenii mei se înstrăinaseră? Ce firicel de surâs, ce infimă linie a părului se schimbase într-atâta, încât mi se părea pe ghivinturile trupurilor lor bătând aerul ca niște căruțe cu paie, înșurubate alte capete? Festinuri se spărgeau prin scamă ca niște orhidee uriașe. Printre paharele ciocnite, în avalanșa de sosuri, măști din trecut ca niște păsări de cenușe se depuneau pe obrajii dispăruți. Încercam un țipăt și era o rupere uscată ca de soc. Vizionarul îngrămădea lucirile de cărbune care aveau să sfârșească prin a împodobi pereții acestor beții.

„Se va întâmpla ceva", și în amintire fiecare căuta măcelul de apocalips ca pe o roză a vânturilor arătând drumurile de naufragii. Și eu strângeam în degete singurătatea, un toiag să pot lovi stâncile ca pe niște armăsari din care avea să țâșnească goana de spumă a șipotelor. Singurătatea: e o tărie care revine în sine, ca o flacără reîntoarsă în vulcan. E un ecou care trăiește fără nevoia auzului, în scoică. Sunt vorbele de izolare ca niște rădăcini din cari vei rotunji alifia tămăduitoare. Și vei putea cumpăni figurile întâlnite cum ai căuta în zarurile rostogolite legea hazardului unei izbânzi. E călătorul cehoslovac din compartimentul de Cl. III prin Tirol: „Sunt vremuri cumplite. Aveam un negoț de albituri la Triest și unul la Viena. Îmi mergea bine. Azi sunt sărăcit. O! La Viena e o mizerie impresionantă". Alături de mine e nevasta cehoslovacului ca un bufet de stejar pătrat, zornăind în gâtlej toate chiselele cu dulceața amară ale sforăitului. Nu pot dormi. Câmpiile albite prin aburul de frig al lui februarie se apropie tulburate de ferestre ca o altă insomnie. „Ce se va întâmpla?" Și mă gândesc la plecări. Sunt plecările, din casa săracă a chiriașului izgonit, pentru o altă casă tot atât de dureroasă. Sunt plecările într-o dimineață ca un cristal de râsete spre mătușa de la Calafat, când știi că te așteaptă pe peron lângă unchiul cu mustățile de pândar, stofa caldă din lătratul prietenos al dulăului. Între șlepurile gemând de grâne, Dunărea lucește ca un păstrăv de aluminiu. Sunt plecările spre marile capitale cu trâmbițele succesului suind în sânge. Sunt plecările spre satele depărtate ale solitudinei unde te așteaptă trecerea unui zăgaz mort pe o plută pustie cu chiotele sfârșind fără răspuns ca fluturii într-o cupă vidă de aer. Sunt plecările din trecut. Sunt plecările care vor veni. În toate e extraordinara legănare pe bancheta de lemn, când scoți fața boțită spre triunghiul de cocor al unei gări, când toate legile obișnuinței sunt căzute la fund ca niște lesturi inutile. Cât de mult am iubit acel provizorat, acea incertitudine,

acea libertate a călătoriei. Ești în tren: plutești între două lumi din care ești rupt – pentru câtă vreme? – când nu mai saluți aceiași oameni, când nu mai figurează nici una din obligațiile scrise pe agenda ta de om binecrescut. Închis într-un oțel – care va putea fi și al întâmplării – firește fără confortul nepriceputului care își aduce între ferestrele mobile ale vitezei toate lanțurile de acasă, de la salteaua de puf până la tacâmurile tăiate într-un argint al lenei și al opacității. Un imn pentru călătoria pe lemnul tare al clasei III, între zidarul italian întinzându-ți plosca cu Chianti și mecanicul francez care îți spune că băiețașul acela mic de lângă ușe, pe care îl ia cu dânsul la țară, e un orfan al unui prieten mort în război. Copilul e palid, îți surâde, și pe obrazul lui o cretă invizibilă trasează volutele morții. Un imn pentru călătoria în libertate. Și totuși, cârduri de vulturi pleșuvi urmăresc fuga trenului printre buruienile aprinse de ger, știind că, dincolo de buzele zării, o prăpastie va înghiți șarpele și înălțarea.

Noaptea se îngrămădește tot mai mult la ferestre, ca o lavă care mă va izola pe deplin. Nu se poate! Trebuie să ies dintre zidurile acestea, să înfrunt cuțitele care mi se vor prinde de carne ca într-o planșe a îndemânării la reprezentația de gală. Altfel, fruntea ca o flacără se va aprinde la atingerea marilor fulgere. Altfel, nu voi auzi pasul tău ca un foșnet de creangă sfărâmată, plutind pe pojghța subțire a parcului ca un abur peste azima împăcării. Și simt cum spre degetele mele florile întind gâtul, se gudură ca niște câini bucuroși. Simt că un alfabet se trezește în lunecarea mea , că în curând va trebui să tai alte forme pentru păsările care se vor libera din șoaptele mele. Și iată-mă-s ca un giuvaergiu: iau în mână ceasornicele mici de vorbe, le clatin încet lângă auz, aștept din împletirea de rotițe tictacul revelator. Voi lăsa tenebrele să se desfășuare ca niște valuri de doliu? Voi întârzia în obscuritate? Sau din glasul meu voi face bucățica de cuarț, cu care conviețuitorii mei vor tăia pietrele atâtor vedenii? Cât de departe mi se par de aici acele pretenții îngâmfate de „eliberare din artă". Ascultă: mă supără nu ceea ce faci, ci pretenția ta că faci „altceva", când faci același lucru: adică literatură, adică: pictură. O culoare zvârlită pe pânză, un nasture lipit de pânză – colajele au vrut să arate facilitatea, ridicolul (de mare pretenție) al picturii și au reușit să arate tocmai contrariul: că și colajele sunt pictură, că și din colaje se poate face o expoziție, un muzeu, un interior artistic etc. Să rămânem la uneltele noastre. Suntem literați, suntem pictori. Pe mâini ne stau semnele poemului ca niște mușcături ale gerului. Și nervii noștri se înfioară de o boare fină, care ne e proprie, și auzim uneori

plutind peste capetele oamenilor zvonul unor zboruri pe care nimeni încă nu l-a știut distinge. Stăm la porțile disperării și privim cirezile întoarse de la pășune cu coastele ieșite în afară ca niște trestii în care cade amfora vântului. Urmărim linia visului din noi cu o tenacitate ca o sete cu armonii desfăcute din cozile de comete ale viziunilor inutile.

Și ascult deodată tăcerea de apă cu gâlgâitul scăzut pe aleile lui octombrie, cu primul foc întors din iernile trecute în soba de teracotă ca o pasăre a zăpezii. Te salut, migrațiune a focurilor! Te salut, corăbier al jarului, și-mi scotocesc repede în amintire, ca într-un scrin în care rufele adolescenței mirosind a naftalină împrumută o nouă suplețe fularului de lână. Știu că cineva e lângă mine în tot timpul acesta când inima și creierul îmi circulă în peniță. Știu că la masă în blidul sărac va fi o împăcare și o reculegere. Știu că în pâine voi găsi iubirea, cum rădvanul miezului în acaretul zgrumțuros al coajei de nucă. Va veni iarna și zăpada va suna în locul funiilor din clopotele coborâte din ceruri. Vor veni vești rare de la prietenii de departe, în perdele se vor tăia păsări ca niște respirații.

De la o inimă la alta, neliniștea ca un curent în țevile de sticlă colorate. Au mai fost alte toamne, au mai fost alte ierni, au mai fost alți poeți încăierați într-o luptă inutilă. Dar totdeauna a triumfat viața, ca un fulger fărâmat în măselele de lupoaică. Viața care e aici lângă mine, viața care e numai acum și care va înceta cândva să mai fie, o fărâmă cât de mică de viață mai prețioasă decât toate palatele morții, viața ca un luceafăr găurind toate cărțile, toate zidurile, viața ca un bici încordat în cușca dresorului; viața. Și singurătatea.

ACT DE PREZENȚĂ

Sunt aici și totuși știu că ar trebui să fiu dincolo, că undeva o ființă privește acele ceasornicului cu o spaimă înghețată până ce orele toate se sting, se confundă într-un țipăt care se varsă din afară în gură, ca o sticlă cu acid sulfuric. Stau, ascult, privesc, mâinile mele se afundă în torentul rece al hârtiilor, sunt aici și ghicesc că în altă parte cineva mă așteaptă dar nu știu când voi putea pleca, iată, sunt ordonat: îmi șterg pălăria de praf, fac atâtea gesturi dictate de un rost cunoscut, dar mă chinuie, mă arde un gând că undeva cineva mă așteaptă, că ar trebui să fiu acolo să-l liniștesc.

Aș putea deschide o fereastră spre clavecinul scăzut al parcului și aș putea vedea cum anotimpul își trece mâinile dezordonate peste arpegii de înfloriri. Clapele distincte în răzoare se înfioară sub același deget, tocmai departe, mult mai târziu așteaptă tonurile grave ale fructelor și ale vârstei. Pere ringlode, razachie. Lumina își pune un șorț cenușiu, pasul atinge pietrișul ca un obraz, ochii noștri își strâng mâinile. Poemul a stat la soare ca o hârtie de turnesol și, dacă în trecere lovesc numele tău, e ca un mușuroi de furnici din care forfotesc speriate atâtea amintiri. Mă aplec peste un cuvânt, peste încă un cuvânt, e un izvor închis în mecanismul oglinzii, sunt aici și mă doare că ar trebui să fiu în altă parte, când vocea trece ca o coasă prin ierburi, le face să se îndoaie, deznoadă un ecou prins lângă pungulița cu camfor a spicului de grâu.

Și în vremea asta iarna își mută corturile pe alte locuri virane, cuștile cu jivine ale verilor huruie pe trotuarele încinse, un clește smulge prin ușile plumbuite ale ploilor, pâinea abia rumenită a lui octombrie.

Fiecare din noi duce cu sine, fără să știe, vestea propriei sale morți, ca un porumbel care poartă sub aripă o scrisoare pentru un destinatar al întâmplării. Cineva ne va desfoi încet, ne va redărui

aerului, apelor, până ce în fund va găsi plicul pe care sângele ni l-a adus de la străbunici ca să-l trecem mai departe, prin perdeaua de smârcuri a orelor. În mine sau în tine se va azvârli o altă ființă ca un căutător de perle și, între agrafe și surâsuri, va lumina rotundă pietricica rămasă dintr-un ecou sau dintr-o aiurare. O pasăre mare ca un tub cu fire electrice se va aprinde deodată cu toate fosforescențele zborului. Și trupul, luat de aici pe o targă invizibilă, se va evapora tot mai mult între țeline și viermi, se va preface în aburul pe care îl vezi plutind uneori peste mlaștini și peste oglinzi.

Fiecare cuvânt e pe zidul acesta butonul unei sonerii care – apăsat – va face să vină ființa necesară. Câte cuvinte, atâtea ființe. În zadar vei aștepta fantomele să se ridice din jâlțurile bătrâne, să-ți aducă mirosul de busuioc uitat de mult în perne o dată cu râsetul, ca o nucă încă verde, spart. Aici sunt mii de fire de păianjen în care vocea ta se va împletici iremediabil. Și eu sunt grăbit să sfârșesc, mai am încă o cheie de încercat în broaștele cu secrete ale vorbelor, și simt tot timpul că ar trebui să fiu în altă parte, unde sunt așteptat lângă sticlele abia conținând o cerneală care se va preface într-o eternitate de chiote.

Cineva amestecă zilele ca pe niște cărți de joc. O zi în locul alteia apare trasă afară dintre cartoanele cu regi și Doamne minuscule, multicolore. Orice apăsare a mâinilor pe tâmple e inutilă: nimeni nu-ți va putea dovedi că azi e luni sau e miercuri, că azi sunt eu sau e decembrie. Până ce nu vor crăpa mugurii lăsând să treacă sperioase urechile de iepure ale frunzelor, mâinile nu vor căpăta acea lucire nematerială care să facă deodată oglinzile să vorbească. Până atunci, cadavrele rămase din trecerea lunei prin scrinuri nu se vor clătina în perdelele și în rufele păturite. Liniștea crescută cu atâta grije sub vitraliile de seră nu se poate ofili atât de ușor. Prin geamlâcurile cu herbarele pline de buruiana fierbinte a soarelui, țipetele vânzătorilor ambulanți sunt de-abia o vată în plus, pentru inelul cu diamantul opac, al tăcerii.

Uneori căruțele descarcă un amurg nou în curtea cu pavajul răsunător, câțiva oameni trec, fără să mă salute, pe dinaintea mesei mele de scris. Uneori. Altcineva îmi dă un ordin, îmi face o dojană. Cuvintele așteaptă încă toate, ca niște cămăși, să le desfacă fierul de călcat al revelației mele.

Prin miezul nucilor, prin coacăze, trenuri de arome trec cu o viteză chiuită.

Pe ziduri apar convoiuri de tablouri, unele asemeni corbilor cu scâncet lemnos peste brazdele cu râme, altele ca niște buchete în paharul răsfrânt al tencuielii.

Singur, îmi pot urmări respirația care se întoarce în plămânii mei, după ce, ca un șarpe, s-a încolăcit pe brațele limpezi ale oglinzii.

Alte cărți, alte tablouri trec prin aburul ochilor. Privighetorile îmi ciugulesc pupila ca pe o mărgică și, după aceea, o recunosc în triluri iradiind din gușele mici, toate culorile văzului.

Somnul trece peste mine fără să mă atingă, în legănare, barză sau nour al unei amiezi.

În primăvara asta voi fi ca într-o baracă de tragere la țintă, în care rând pe rând e pus în mișcare mecanismul mărunt al cireșelor fragede, al pătlăgelelor sperioase, al iepurilor neașteptați. Când ochiul va obosi, alicea va nimeri alături și roțile vor rămâne nemișcate. Va fi atunci toamna din mine sau toamna din grădini?

Fereastra tot mai depărtată, un acvariu în care strigătele mulțimilor se succed altor forme închipuite.

Dacă mă aplec înafară pot lua vântul în mâini ca, dintr-o colivie, o mierlă.

Nici un cutremur nu va putea sfărâma scrumul fragil al poemului.

În fierul înroșit în jăratec, în mâinile cari ating această flacără cu o vrajă nestăpânită, în fierăriile pline de funinginea rămasă ca un zaț pe fundul ceștii de cafea a existenței, în cuiele care trec prin inimă mai ușor decât printr-o copită, aceeași față se întoarce de la miazăzi spre miazănoapte.

În această peșteră nu sunt eu însumi o stalactită, care, venită din nimic, a strâns într-însa săruri și viziuni? Așa, din calciul primei fărâme de os, de carne, a scăpat întâi un scâncet, apoi vocea profundă și mai târziu părul albit.

În alte odăi, semeni de ai mei taie pătrate mari în stofa sărbătorească a zilelor. Din degetele lor, ca la un farmec, se nasc vestminte și pălării ca niște păuni. În curți, vătafi puternici înjunghie capre și bivoli, clădesc, pe tăvi scânteietoare, castele de legume și de fripturi.

Cuțite și secrete culinare trec din generație în generație. Unii învață slovele firelor de ață și cu ele știu să scrie pe gherghefe sau pe haine mereu înnoite. Alții fac din uneltele lor greble cu care să strângă pietrișul de sânge pe o întindere presupusă eroică. În fluiere sau în clape subțiri mai știu unii să momească păsările de

cântec cu un mălai pe care numai ei îl păstrează în inimă. Dar toate acestea, prin fluviile de ani şi de vegetaţii, nu mă pot încă smulge de aici. Acelaşi sentiment de a trebui să fiu în altă parte mă face să sufăr.

Acele ceasornicului trec prin zăpezi sau prin spume marine, somnul meu se sparge amforă, pe gresia rece a dimineţii, seară şi noapte urmează cu certitudine convoiului domnesc al luminii, oameni ară, cântă, dărâmă sau clădesc oraşe, porţile pâinii se închid sau se deschid şi totuşi nici o cometă nu-mi spintecă planeta fierbinte a capului. Mai aştept încă mâinile să se elibereze singure de mine şi să plece în căutarea unui obraz pe care să-l mângâie. Orice vorbă atunci: focul de artificiu care a izbucnit. Când vom uita cuvintele, va trebui o baghetă care să dea semnalul pentru orhestra noilor vocale. Vor fi desigur aceleaşi, dar la această chemare la apel toate lucrurile şi toate fiinţele se vor trezi ca dintr-un somn legendar. În cetatea din poveste, nu prinţesele dormiseră cei o sută de ani, ci cuvintele. Şi din timp în timp Făt–Frumos, poetul, trece prin oraşe, aduce în ploscă apa vie pentru cuvintele căzute în somn.

Şi când mâinile liberate se vor întoarce, le voi întreba: – Ce mi-ai adus tu, dreapto, întoarsă de la Miazăzi? – Ce mi-ai adus tu, stângo, întoarsă de la Miazănoapte? Unde să-ngrămădesc covoarele de fulgere, vocalele de arome? Mâinile odihnite întâi pe umeri, ca doi epoleţi sărbătoreşti, îşi vor relua apoi locul printre uneltele de lectură. Va trebui să vă spun şi vouă toată memoria închisă în pipăit.

Dacă noaptea se sparge pe geamurile de granit ca un felinar înăbuşit, mânuşile căzute din mâini ca nişte aripi mai păstrează itinerarul printr-un ecou expirat: Veniţi cu mine prin gangurile care duc la locuinţa ascunsă a luminii şi veţi vedea îndrăgostiţii cerându-şi iertare, în vreme ce un ocean ca o toamnă roşie trece prin frunzele lacrimilor lor.

Ca o scriere secretă iubirea apare pe pagina fiecărei vârste.

Dar nici o înfăţişare nu întârzie pe placa fotografică. Cu un singur pas laşi distanţe imense în urmă. Unde erau acum o clipă? Struţii îşi vâră capul în evantaiele de nisip, ruinele sunt nişte orge învăluite în penumbră. Ştiu, mi-aţi adus la uşă armăsarul cel mai iubit, aţi strâns pântecul lui cu o chingă înflorită cu versuri, totuşi nu vă voi urma la vânătoare.

Încep acum să desluşesc: în dosul acestor decoruri sunt alte decoruri. Tot mereu alte decoruri. Copiii tăi vor continua să dărâme peisagiile de carton şi copiii lor vor face la fel. Dar nu ştiu cui îi va veni rândul să dezvăluie zidul din fund. Tot mereu alte decoruri. Vrei să mergi cu mine mână în mână pe aleea aceasta, desenată numai? Dezbracă-te repede de realitatea ta, cum te-ai dezbrăca de haine ca să te arunci într-un havuz rece. Vom fi amândoi doar o esenţă, doar o culoare pe desenul fără reliefuri, fără contururi.

Dacă aurora ar fi un arbore, ne-am căţăra pe ea ca să vedem departe ziua care se apropie. Toate pot fi scrise cu cerneală simpatică şi desenul întreg, dispărut cu încetul, ar putea fi mototolit în buzunarul celui dintâi trecător.

Cu ce farmec vom fi atunci redaţi nouă înşine?

Inima noastră se cufundă tot mai mult în sânge ca o barcă în apă. Ţi-aş putea arunca inima aceasta în faţă ca un burete îmbibat cu sânge.

Drumul e un hamac în care se leagănă oraşul dormind. Gura explodează ca o granată şi răneşte toate cuvintele.

Am trecut oare de mijlocul verii? Sau de mijlocul iernii? Ţi-am mai spus: prin păsări se transmite, până la casele noastre cele mai umile, curentul electric al zborului. Prin cireşi sau prin piersici vin în odaie focul condensat, flăcările pietrificate.

Dar de ce câmpul desfăcut ca o praştie dintre copacii răriţi? De ce peruca de trăznete a muntelui răvăşită dintr-o dată printre brazii strâmbi? Câte schimbări! Voi trece prin pereţii tot mai strânşi sau voi mai aştepta aici, între pagini, între cărţi năruindu-se din rafturi, să vii tu sau să vie altul să-mi aducă aminte că sunt aici, că undeva cineva priveşte minutarele ceasornicului cu o spaimă îngheţată.

Toate acestea să fi fost oare numai un act de prezenţă?

POEMOTERAPIE

Din trupul copilului creştea un copac, creştea un oraş, năvăleau mulţimi cu o fanfară municipală. O! Cum se strângeau deodată toţi funcţionarii duminicali, peste capete se deschideau geamurile cu un zgomot mult mai alinător decât clinchetul de chei al păsărilor migratoare. Dar în trupul copilului mai zornăiau aripile pentru alte lacăte care se vor deschide cu ferestrele vârstelor lui. Să-ţi număr: „astea sunt zilele care au devenit fosfaţi şi calcar în oasele tale; astea sunt nopţile care au prins, în plasa mobilă de sub tâmple, păstrăvii albaştri ai atâtor visuri; astea sunt orele care ţi s-au dărâmat între degete ca scrumul unui trabuc abia suferit, şi au suit apoi pe portativul unui solfegiu de tristeţe bulele de aer ale capetelor lichide. Astea şi apoi astea. Întâi te-au bătut la palmă şi pe urmă te-au bătut la inimă. Au ales din cuvinte numai acelea care putea veghea cu florile artificiale în vazul de pe pian melodia cea mai inofensivă. Faţa se lipea de geam, se lipea de toamnă. Un abur şovăia între gura ta şi gâfâitul lânced de pe acoperişuri. Şi pe urmă faţa se lipea de ploaie, tot pe geam, ca o frunză rămasă din altă toamnă, dar cine ar fi putut-o deosebi de acelea din toamna prezentă? Încet, trupul şi faţa ta s-au prelins, ca şi ploaia în şiroiul de pe sticlă şi atunci au trecut, fragile, în copacul cu rădăcinile înfipte în mădularele tale, în oraşul care se continua din ochiul, din respiraţia ta".

Şi încet în trupul copilului s-au înălţat case somptuoase sau cocioabe foarte triste, trupul copilului gemea în marile fierării, în imensele ateliere cu zimţi şi cu animale uriaşe prinse în curele, sau trecea ca un suspin printre frunze, în şuierul printre dinţi al paharelor ciocnite cu o reverenţă atât de ipocrită la festinuri. Trupul copilului se înfiora ca o boare în foiţele sensibile ale gramofoanelor. Înnoda în şnururi vocile, da în lături telefonul ca o perdea. Prin aburul ca o hârtie de pergament apărea un număr şi de aici plecau mai multe săgeţi care arătau numărul

kilometrilor şi şoselele. Odihna caldă se înălbea în sânul rotunjit, în zăpada unei aiurări. Tot mai mult o reţea ca o armură se depunea pe timpane şi vocile ca nişte rufe stoarse abia mai lăsau să picure licoarea de spumă a unui sunet. Dincolo, în odaia cu jucării, calul cu paiele atârnând din pântecul găurit şi clapele rupte, câte, ale pianului nemişcat, şi mai aproape cuvintele din poem pe care le pipăi, aşa ca oasele cartilaginoase simţite cu apăsarea degetului, sub piele. E o lume întreagă unde te întorci, de unde pleci cu o luni schelălăind dulău în jurul casei, ca un cerdac prin cocenii troznind sub copitele calului. Cu un coviltir înaintezi pe drumuri desfundate de ploaie, capul cătinat clopot peste grumajii vitei extenuate, iarăşi altă noapte udă şi plouă şi plouă, până ce ultima linie a viziunii depărtându-se, rămâi singur pe bulgării reci aşteptând primăvara ca un curcubeu desfăcut din sământă.

Trupul copilului e un magnet şi de aceea atrage într-însul copacii, caii, legumele, brazii, tarafele de zmeură cu un bâzâit târziu în urechea de sidef a tufişului, birjarii lunecaţi atât de lent într-o mahala depărtată. Şi toate acestea sunt ca nişte bucăţele de hârtie pentru experienţa atracţiei în laborator. Aici, dacă mă vei lua de mână, vei simţi curentul strecurându-se din mine înspre tine, ca o adolescentă care trece pe un coridor înspre hohotul blond al becului electric. Îmi vei putea arăta hârtia de turnesol a vocii trecând de la rozul subţire al tinereţii la albastrul profund al tonului matur. Într-un subsol vei vedea uneltele şchioape ale cizmăriei lângă teancurile de slove tăiate în plumb, care bat, printre roţile şi fiarele mânjite cu cerneală, cuiele albe ale ideii (ca nişte rădăcini) în pantofii ce vor dansa pe parchetul lustruit cu o ceară lactee, al cerului. Dincoace e o brutărie şi până târziu de tot degetele frământă în aluat un obraz care se va împărţi mâine tuturor. În fiecare bucăţică de pâine e şi o bucăţică de plămân. Pasul pipăie ca un toiag până ce nimereşte bolovanul din care un izvor de alte excursiuni izbucneşte. Sunt bolovani aici şi acolo, să nu-ţi înfunzi capul în pernele lor, să treci iarăşi de barierele oraşului cu dulăul care se va speria vestindu-ţi goana printre ultimele garduri căzute. Peste noapte sau peste zi şovăirea ta ca o umbră desprinsă din tine se continuă, se comunică tuturor înfăţişărilor. Pe cine l-ai lăsat în urmă sau cine îţi va ieşi dinainte cu pâine şi cu sare ca nişte decoraţii pe perna defunctă a inimii? Un lujer îşi clatină talanga în şipcile de aer, un lujer vine cu turmele de oi până la tine. La fiece popas deştepţi un oraş ca un cântec care dormise în fluier, sau ca o monedă pe care o descoperi în scorbură. În degetul tău cel mic, oraşul străluceşte cu toate

luminile lui ca piatra unui inel, pe trotuare pasul sună ca un diapazon pentru acordarea orchestrei care va izbucni în curând.

Și în copitele calului parcă ar mesteca fălci lacome. Prin grilaje, încep să se deschidă zorelele ca niște țipete de copii (alții). O liniște și o singurătate din ce în ce mai mare. Ploaia strânsă ca un evantai, păturită o închizi în buzunarul vestei lângă ceasornic. Tot mai aproape minutarele au pătruns prin carne, au străbătut niagarele subțiri ale sângelui, s-au învârtit ca un compas în elipsoidul neregulat al inimii, au trecut dincolo și acum, iată, arată o oră pe aer, pe oraș, pe cer. Lângă cimentul rece al porții, mâna e un fluture foarte fierbinte. Zidul îl poți pipăi, aici conduce până pe treptele abia vizibile, acolo în fund prin glicine și iedere ființa ta te mai așteaptă într-o comuniune din ce în ce mai disimulată. Vor fi strigăte de vânzători ambulanți, versuri ca o dantură falsă căzute din gurile răzvrătite? Sau numai viermele de mătase al somnului rupând coconul aceleiași aiurări, aurora ca un colb filtrată prin legătura de nuiele a măturătorului.

Cât vor mai stărui umbrele, se vor mai străvede prin întuneric inima și circonvoluțiunile tale ca și cifrele de fosfor ale ceasornicului. Sau numai minutarele lungi ale obsesiilor care te frământă desenate pe un perete de emoție, tăind foarfece respirația ta ca un șarpe care trece prin degete, se oprește în auz. Mâine te vor lua de aici sau te vor aduce tot aici, sau deodată florile crescute prin cuvintele tale ca niște cepe încă foarte tinere vor reveni așezate cuminți în jurul farfuriilor premature. Dar, prin toate acestea, e bocceaua de vorbe, e funia pe care pasul șovăie, alege fiecare fibră, se apropie tot mai mult de calul gata înșăuat al luceafărului. Vei pune doar picorul în scară, vei rupe din avânt batista pe care stelele au strâns-o în dinți. Și azvârlită peste coamele dese ale oceanului, batista aceasta va fi lumina sau va fi o pasăre întoarsă din frig care caută pe întinderea de spumă drumul înspre o colivie.

Deodată inima ta e papagalul adus din țări calde, pe ușă intră ziua ca o reverență învățată într-un cleștar de atitudini.

Grăbește-te: încă o clipă și pădurile vor sosi culcate leneș în căruțele care își pocnesc mădularele pe o stradă și apoi pe alta și apoi pe toate. În ele anotimpurile rotite ca niște minutare ating mereu aceleași ore, aceiași obraji. Grăbește-te: s-ar putea ca pădurile să se prefacă numai și, deodată, când te vei aștepta mai puțin, să se ridice în picioare în căruțele gâfâite și să calce cu cizmele lor zgrunțuroase de stejari, de fagi, de carpen, peste oasele șubrede ale bulevardelor. Deodată s-ar putea ridica în picioare pădurile și printre casele năruite și-ar putea înfige rădăcinile ca niște ghiare, și ce se va mai alege atunci din jucăriile vanitoase, din palate sau din cocioabe? Ar fi jugaștri vajnici și arțari mlădioși, ar cădea o scăpare de privighetori ca o ploaie de confeti. Prin rădăcini, lumina s-ar urca până la frunzele cele mai depărtate, ar țâșni ca un lapte din nervurele fragede spre înalt. Și ai vedea tulpinele altor copăcei tineri – răsucite prin vrafurile de dosare și de certificate, ai vedea toate patimile gâtuite ca niște fire de iedere printre scoarțele mult mai vânjoase. Cărțile prefăcute în sevă, alături de halcele de cărnuri în abatoare. Călăul bicisnic măcinat în crengile împletite, o dată cu umilitul în genunchi. Și o vreme orele ca niște etichete mici lipite de sticla netedă a ceasornicului, până ce vitrina cu bijuterii a dimineții se sparge sub o lovitură de ciocan și toate lebedele liberate din perne își regăsesc fulgii oscilând pe tiriziile suave ale iernii. Sub limbă, coacăza sfărâmată împreună cu șoapta de iubire nu-ți va spune niciodată dacă a fost iarnă sau vară. O căldură mai stăruie în samovarul uitat pe marginea ferestrei de un astru binevoitor. O pisică se chinuie pe acoperișul strident al sirenei.

Încă o dată va mai fi chemarea dureroasă a bastimentului și apoi trupul masiv ca un bivol va spinteca mlaștinile și viziunea. Vei rămâne perpetuu la geam sau, rupându-te din aceste gheme prea fermecătoare, vei fugi într-un suflet până la debarcader? Acolo, pe puntea desfăcută ca o umbrelă de azur inversă, recunoști plecarea celor din urmă prieteni. Pe catarg o privire se învăluie, se tulbură ca o pânză de rezervă. Lângă butiile pline, lângă baloturile cu cânepă și cu grâne, o flacără își face loc încet. Pe corabia depărtându-se, un incendiu se transmite invizibil pe fire parcă de păianjen, în curând va izbucni focul, ca un albatros uriaș împleticit între cârme și cordaje. Va fi ziua deplină sau un continent nou țesut pe un gherghef de respirații și de aiurare. Mâinile fluturate pe țărm până ce clocotirea roșie va tulbura înspre orizonturi plutirea molcomă, până ce un pește spintecat în flăcări lasă sângele rece să coaguleze pe clape și pe harpe. Și atunci, în luminarea unanimă, prin întoarcerea plânsă în pietre și în nisip, același copac, același oraș în trupul copilului se vor mai întoarce.

COPACUL-CENTAUR

Pentru uneltele realităţii, aceeaşi neînţelegere ca şi pentru uneltele visului. Puternici: sucombăm la o zgârietură fină, pe inimă, cu un diamant. Slabi: braţele noastre se împleticesc în sârme ghimpate, se destramă în pânza de păianjen a dangătului de clopot. Fericiţi: trecem printr-o cenuşă ca o auroră boreală care se va stinge la o atingere numai a luminii. Trişti: aceeaşi brumă ne conduce, ca pe o vulpe flămânzită în zăpadă. Un uliu să se abată peste geamul nostru? Poate lacrima să s-asemene cu o pasăre strălucitoare, poate vântul să sufle aburi printre pomii cari se căiesc.

De la uşa mea încep atâtea drumuri, încep atâtea fiinţe. Trec prin străzi, prin tramvaie, prin case, prin oameni şi din toate acestea rămân pe muşchii şi pe glasul meu funigeii unor toamne felurite. Ştiu că multiplicarea mea e numai aparentă, că oriunde m-aş întoarce e aceeaşi cabină cu oglinzi mincinoase a unui Luna Park unanim. Clanţa pe care o apăs acum nu va duce decât spre încă o oglindă, spre încă un cuvânt. Cuvântul: presimţire, umbră a unui obiect. Într-o amiază puternică obiectele vor rămâne fără umbră, adică fără cuvinte. Şi totuşi, cine l-a premers pe celălalt? Dacă la început a fost cuvântul, e, fireşte, în puterea de magnet a acestuia, şi tăria de a fi atras din nimic o formă şi un contur material. Şi poate într-o legendă şi mai fosforescentă, Prometeu a furat pentru uzul oamenilor nu numai flacăra, ci şi cuvântul. Căci e, desigur, în denumirea abstractă care se naşte în creier, fărâma de fosfor care să lumineze deodată licurici sau plantă. Trecute prin brutăria fierbinte a gurii după ce aluatul lor s-a zămislit între fibrele abia simţite ale nervilor auditivi, tactili, sau vizuali, cuvintele cad de pe buze, rotunjite în portocale, în pâini, sau în argilă. Dar cuvintele nerostite, care circulă în sângele şi în mintea noastră, care se ating între ele cu un vaier abia distinct peste oraşele adormite? Asemeni filosofului antic, pot, cu felinarul cuvântului în mână, căuta alte contururi, alte veacuri. Sau poate e toată făptura noastră o apă în care fiinţe şi lucruri, ca nişte pietre azvârlite, fac unde tot mai mari.

Univers de o inexorabilă dualitate; orice spirit, orice materie cu existenţă dublă şi identică, una în afară şi una în noi. De ce imaginea din oglindă ar fi mai puţin reală decât aceea care se oglindeşte? Dacă din inima ta, suveică, mătasea sângelui se despleteşte pe războaiele minţii, cuvintele sunt fibre pentru un covor magic pe care nu oricine l-ar putea distinge. Această împletire de plante şi imagini se continuă şi în somnul subteran. Cum ar putea pleoapele ca două petale de trandafir să mă despartă de o lume ca de o aromă? Eu pot fi o creangă ieşită în calea migraţiunii sau jocul de loton al norilor în care silabele sunt strigate într-un hazard numeric pe care totuşi o putere mai mare decât a noastră o determină.

În odaia mea, la locul unde stă de obicei pianul, am culcat un copac cu rădăcinile împleticite în aer, ca o coamă plină de rămăşiţe terestre şi de viermi. Sub coaja lui groasă prin care respiră o pădure trează încă, se aud uneori cornuri de uragane şi de sirene. Copacul acesta e mai mult decât un violoncel uriaş şi, când mă odihnesc pe trupul lui cu urechea aţintită la toate vuietele dintr-însul, formăm împreună un centaur cu totul altfel decât cel din legendă, real, carnea mea îmbucându-se temeinic cu lemnul zgrunţuros şi masiv. Copacul acesta domesticit în centrul oraşului de perdiţiune, copacul acesta mă primeşte cu o bucurie pe care numai eu o simt, când mă întorc sfâşiat dintre semenii mei, când deodată ploile şi anotimpurile infiltrate prin nisipul dintr-însul încep să cânte suave. Poate numai cuvintele din mine să-l fi fermecat, poate prin zbârciturile lui, un cântec, un cuvânt să fie cuibul în care din vreme în vreme păsările trecutului se mai încearcă. Prietenii mei cunosc acest copac falnic pe care micimea mansardei în care locuiesc nu l-a intimidat, coroana şi trunchiul lui depăşind nu numai pereţii deveniţi elastici, dar însăşi curtea pe unde vecinii stau să pândească adesea plimbările mele nocturne, când redevin copacul centaur. Să fiu atunci eu oare vasul comunicant, sângele meu stăruind la acelaşi nivel cu seva din creangă? Sau ştiu: poemele sunt adierea care vesteşte în frunză veştejirea neiertătoare.

Un fluviu trece pe lângă patul meu şi-n aluviuni sunt scrise destinele nesigure.

Atunci între corzile mele vocale se înalţă cuvântul ca o pânză între corzile corăbiei. Prin rădăcinile încleştate în aer ca în luţ ţipătul meu se continuă ca un fâşâit al frunzelor, acelaşi la nord

sau la sud. Sunt aici lângă tine şi pot pe treptele pământului să cobor până la cămilele din adânc cu pungile pline de păcură pentru o sete mai întunecoasă şi pot de asemeni să trec prin luceferii desenaţi pe geamuri între alte universuri legănate pe un hamac de azot!

Dar în căruţe şerpii se împletesc ca legăturile de usturoi, dar oraşul îmi dă târcoale, îmi ţâşneşte în casă ca o ţeavă de apă spartă sub zid. Aceste poduri de metal, aceste femei în bazine ca nişte imense cupe de cristal, aceste convoiuri de arestaţi, această foame ca o vitrină cu fructe exotice. Drumuri brăzdate de tusea unor boschete, mazărea căzând din păstaie odată cu craniile luminoase. Rămăşiţe de zăpadă mai obscure ca nişte cioburi de sticlă după ospăţ. Dacă te-ai zvârcoli cu iubita ta aici, aceste resturi ale iernii îţi vor putea tăia palmele şi din vine s-ar năpusti în afară miile de furnici ale ruginii.

Şi treci printre rândurie de oameni ca un fachir care nu simte tăişul custurei. Cuţitul scrâşneşte pe os, dar nu poate răzbi până la diamantul cuvântului. Flori mari ca nişte păsări fabuloase circulă prin grilaje. Şi servitoarea aruncă ultimele lumini în canal.

Haide, puţină ordine deci. Aşează într-un colţ grajdurile, terenurile de aviaţie, din marile bucăţi de aer pietrificat înalţă teatre şi circuri, fără să te împiedeci de strâmtimea adevărată sau mincinoasă a mansardei. Când mâinile vor obosi de atâtea construcţii, înfundă-ţi-le în coama de rădăcini a copacului, ca într-o licoare fragedă. În arene mulţimile vor aplauda frenetice, menageriile vor urla înverşunate între gratiile zgâlţâite.

Ce băutură răcoritoare-aurora! M-aş vroi deodată într-un tren oprit într-o gară necunoscută să ezit pe treptele vagonului până ce singurul călător descins să mă cheme cu ecoul paşilor lui, pe peronul rece. Va fi o brumă liniştită, pe jumătate luminoasă, prin care clopote de tramvaie galbene hohotesc cu un clinchet foarte proaspăt. Asta e strada principală şi trec prin ea fără să mă cunoască nimeni. După aceea, cartierul comercial cu actorii ieşiţi în avantscenă, casele rărindu-se înspre bariere şi sufletul meu destins plutind dinaintea mea fără nici o constrângere, prin ziua care se arată tot mai luminoasă. Sunt atât de uşor, atât de liber, ca o scamă desprinsă între crengile parcului comunal. Port oare chivăra fermecată care mă face invizibil? E o dulceaţă împrumutată de la fructarii limpezi, foamea oprită ca un ceasornic spart. Mă plimb între glicinele din ferestre, pe străzile apărute parcă din înseşi bătăile inimii mele, şi ştiu că nu va trebui să întârzii, că, dacă voi sta mai mult, farmecul acesta va dispare. Aş putea deveni un fruntaş al acestui oraş, numele meu ar putea

străluci cu câteva litere în plus între atâtea firme. Dar voi trece numai, prin oraşul acesta, mă voi întoarce în grabă la gara străjuită de birjarii cari pândesc, ca nişte ulii, iluzoria migraţiune de călători. De la periferie am venit cu vălurile subţiri ale ploii şi am simţit numai, viaţa molcomă sau tulburată a oraşului răzbătând prin aromele brutăriilor şi restaurantelor. Afară, în câmp, pământul se supune aceleaşi vieţi, cu morţii îngrăşând recoltele viitoare, cu seminţele căzute din ciocul păsărilor prea lacome. Pământul acceptă dungile de fier ale trenului care mă va duce într-altă parte, cereale sau podgorii vor răspunde la chemările pe care alte generaţii le vor striga.

Dar acum vreau numai câteva acorduri să le trezesc pe clapele din mine. Lumina unui trecut apropiat sau depărtat stă toată între mâinile mele, ca un ghem pe care voi putea să-l depăn.

Mii de păsări vin până la copacul meu, ca nişte lampioane care se aprind numai la o serbare.

Şi dacă vei voi să ştii ce fac oamenii în timpul acesta, nu vei avea decât să priveşti prin uşa pe care ţi-o deschid: unii mână de la spate turme de oameni, alţii construiesc roţi imense cari se prăvălesc pe dealuri cu sânge, pe şesuri oglindind cerul ca nişte ape cristalizate. Am văzut convoiuri lungi aşteptând la o gheretă de pâine. În amfiteatre alţii vorbesc cu o voce de comandă şi arată pentru groaza mulţimilor adunate alaiul de nuntă al cometelor care se apropie şi va izbucni, în curând, ca nişte jocuri de artificii. Cei mai mulţi se întreasasinează pentru iluzii de adevăruri pe care ei le cred definitive. „Acesta e adevărul meu! Care e al tău?" Şi trebuie să scoţi din buzunarul lăuntric un adevăr ca pe o carte de identitate. Şi ei, sărmanii, nu-şi dau seama că adevărul e într-un perpetuu mobile şi înfruntă între dânşii numai o cenuşă premergătoare cenuşei propriei lor vieţi. Împăciuitorul e călcat în picioare, acuzatorul triumfă. Cu câtă linişte anunţă cei mai mulţi o realitate pe care pipăitul şi văzul lor o contrazic.

Destul! Nobleţe sau decădere, până în zaţul ceştei de cafea. Gândul care îţi încinge fruntea ca o coroană funerară, cine te mai aşteaptă după ce ultimele spectacole s-au sfârşit? Vei fi poate vânătorul care ia sclipirea unui luceafăr drept ochiul ursului în vizuină. Pocnetul repetat din scorbură în scorbură întrerupe numai o clipă convoiul de frunze al tăcerilor nesfârşite.

Într-un lac cu suprafaţa la fel de liniştită, o catedrală se trezeşte şi cheamă în clopotniţa ei lichidă păsările ca nişte alge. Am văzut păsări foarte subţiri şi lungi ca o linie de cretă pe aerul cenuşiu. Am văzut legume care continuau să crească hidoase după ce grădinarul le amputase din glie. Asemeni acestor cartofi

cu excrescențe fragile și albe răzbătând ca niște cornițe de melc din coaja lor negricioasă și umilă, sunt și atâtea cuvinte și cântece care s-au rupt din creatorul lor și-și multiplică o viață stearpă, nebănuită în începutul de zămislire. N-ați înțeles? Dacă m-ați rupe în bucăți, înțelesul meu tot nu-l veți găsi. Iată, vă pun o garoafă în palmă și voi îi smulgeți petalele, stamina, și ați voi să știți ce e? de unde vine? de ce atâta aromă? Sfâșierea aceasta – și oricare alta – n-a deslușit nimic. Poți rupe în bucți o aromă? Poți sparge furtuna ca pe o nucă de cocos să curgă în frunzare laptele unui august nocturn? Bucurați-vă că mi-s buzunarele pline de nisipul celor patru puncte cardinale. În botul câinilor lătratul e o pernă albastră punând o perdea dublă pe geamurile din sânge. Într-o zi voi trage tot cerul în casă ca pe o stambă. Așa cum stă copacul în locul pianului, voi pune într-o zi oceanul într-o carafă. Să nu te mire. Puțin îmi pasă de toate mașinăriile perfecționate, când vreau să dau în lături valvele de sidef ale scoicilor. Trupul molatec al stridiei zvâcnește ca un acid sub limba mea, alunecă prin glandele salivare excitate, mi-aduce în gâtlej un gust sărat de mare și de singurătate. Și sunt dintr-o dată printre luntrii și stânci aride, amețit de nesfârșirea din adânc și din înalt. Și în timp ce luna atrage de secole mareea, mă întreb care e luna ademenind fluxul cuvintelor din mine. Nisipul spălat proaspăt păstrează pașii mei până ce o altă fugă de ape îi va acoperi sau va lăsa, în palma scobită în umezeală, scoici și monezi mărunte de infuzorii. Mă aplec peste oglinda albastră și, dacă străbat dincolo de imaginea mea răsfrântă, văd plante și meduze și în fund un dumnezeu al mărilor cu pletele încâlcite în pești. Tot așa, dacă privirea ta va putea străbate dincolo de mine, vei vedea case și oameni, și arături și vite. În apă sunt tot atâția ochi cât și într-o coadă de păun desfăcută. Și printre norii oglindiți delfinii se joacă, se întrec. Să mă bucur de toate acestea, să scot țipătul care să fie de înfrățire și de rupere laolaltă. Cum nimeni nu va trage cu urechea la cuvintele mele, le voi putea orândui oricum. Vântul sau ploaia, soarele sau amurgul, mă vor avea numai pe mine drept martor al bunelor cuviinți aici pe țărm. Și dacă nici un ceasornic nu se mai aude sunând, capul meu nu poate fi lada brașovenească în care orele sunt numărate ca o zestre? Primăvara sau toamna mă voi întoarce în oraș. Și voi privi cum un scamator scoate surâsurile pe buze, mugurii pe ramuri. Vor veni și cuvintele de dragoste, vor veni și cuvintele de ură. Vor veni și cuvintele grosolane, ca un cârd de gâște zburând greoi și terestru prin sticla cu funde albastre a furtunii de iunie. Și ghemele de fulgere despletite pe acoperișuri vor închipui plasa de siguranță deasupra căreia prima stea își va încerca drumul pe frânghie. Ca și celelalte, fosforescența aceasta îmi va rămâne străină. Să mă bucur numai de ea fără să-i limitez rostul, să calc pământul mustind de viață fără să cercetez dacă prietenul meu, cantonierul, a lăsat bariera, izolându-mă de trenul de lux al morții. Între pereții strâmți, ca și între orizonturile deplasate, libertatea mea rămâne aceeași. O perdea se poate lăsa în același timp pe geamul meu și pe soarele vostru. Aceeași piatră o poți lovi aici de o cremene, azvârlită în înalt o poți lovi de o pasăre, sau pe suprafața apelor de o undă; oricum: scânteie, zbor sau salt, va fi o tremurare în plus în flacăra din felinarul unei zile. Dar ce a devenit copacul centaur?

PĂDURILE ORHESTRE

Va trebui, pe furiş, să intri prin porţile marilor ape ca să surprinzi o tresărire pe care o presimţi numai. Aşa, păstrăvi şi alge nu vor avea destul timp ca să-şi arunce costumele lor misterioase şi se vor arăta întocmai, cu toate fosforescenţele pe dedesubtul lespedelor lichide. O vioară va geme la fund, lângă florile schimbând între ele culorile ca nişte cărţi poştale ilustrate. Mai aproape, vei recunoaşte aerul muşcat de trandafiri şi în paharele cari îşi păstrează în fluviile reci aceeaşi strălucire mată, buchetele de stele veştejite. Din lumina care rămâne infiltrată la fund, vei putea alege un clopot izolator de sticlă, şi gurile ritmice ale peştilor lacomi, să evoce desigur uraganele care într-un anotimp au încercat lacătele ferestrelor tale. Torente şi oceane atunci, ca nişte cozi de păuni cu aurul cusut pe ele de atâtea aurore. Să înveţi nesimţita ridicare dintre unde, fără ca vreo încreţitură să alunge odihna cerului sperioasă pe unanima oglindă. Să înveţi mersul uşor lângă germinare, fără să sperii embrionul care pipăie cu cornițe de melc aerul propice. Să înveţi tremurarea aripilor de albină cari iau numai atât polen cât mai trebuie pentru gloria verilor viitoare. Şi după aceea pomii vor cânta cu gura închisă, până ce păsările mai tinere vor veni să ia de la gâtul păsărilor moarte cheia pentru cântecele încă încuiate. Brazii ca nişte negustori de covoare, îţi vor arăta cascada pusă oblic pe crengile lor, sărind din treaptă în treaptă cu miile de agrafe strălucite, cu broderii din aer şi curcubee. Eşti tu negativul acestei fotografii expuse la soarele puternic al evocării, sau numai poemul tău, ca un bulgăre de sare, absoarbe umezeala din lacrimă, din atmosferă? Nu vei şti încă să te apropii destul de încet de cârdurile de flori. Până să le atingi tu cu mâna, va fi toamnă şi migraţiunea lor va fi început. Dar fumul care îţi vesteşte departe întâia aşezare omenească, bandajele tot mai rupte pe rănile amiezii, dar vocile ca un roi de albine venite spre

mierea auzului tău, îngerul care apare din gămălia lovită numai a unui chibrit, răspunsuri şi întrebări întretăiate ca nişte căderi de stele, surâsul trecut din obraz în obraz ca o amestecare de cupe, dar această făgăduială sub dulcele zângănit de chei al îmbrăţişării, acest hohot de râs în sălile de spectacol, această dezlănţuire de miresme, aceste bariere ale zilei depăşite în goană într-un docar plin de ramuri de salcie şi de excursionişti. Cu ochii legaţi să distingi binele de rău, cum ai spune: asta e o piersică. Nesfârşirea poate fi în tine dacă o vrei numai şi dacă nu te gândeşti la sfârşit. O clipă poate astfel să inunde peste micimea ei, o oră o zi, să se suprapuie triunghi isoscel peste secol. Numai gâfâirea ta, limita pe care ţi-o propui singur, te refuză eternităţii. În timp, sau pe străzile descompuse ale mahalalelor, sugrumă singur câinele dezgustului care urlă. Pune-ţi pe gură voioşia unui copil care se mulţumeşte să strângă în mână uneltele abstracte ale soarelui căzute în ţărână. În lampa de petrol sau în lumânarea săracă poţi libera aceeaşi albastră respiraţie a oxigenului. Aşa, vei putea fi cântăreţul acestor oraşe cu marile lor cupole strălucind prin lanurile de grâu, cu tranşeele săpate din tavernele pline de vuiet, până la cavourile zidite sub grilajele cimitirelor. Ghiceşti, desigur, societăţile corale din dosul largilor geamuri. În sere, vârste exotice îşi desfac culorile între glastre şi glasuri. Aici se prepară cetăţile viitoare cu străzi simetrice pornind din pieţe centrale şi blocurile monotone ale clădirilor unde stă păturită o viaţă cu dungile proaspăt apăsate pe sub maşina de călcat uniformă. Apoteoze rupte din aerienele iluminări. Centauri convorbind cuviincioşi la ferestrele acoperite de o lumină egală. Printre arborii care păzesc cu număr socotit tăcerea şi umbra fiecărei case, se străvede stiletul ascuţit al oceanului de la marginea oraşului. Din când în când sirenele fug de pe ţărmuri şi vin până pe străzile principale, aducând în solzii lor o frăgezime salină. În partea de la nord fumegă potolit vulcanii seculari. Şi în subsoluri, prin butiile pline de solare musturi, aşteaptă baloturi mari cu cânepă pentru vestmintele unor amurguri somptuoase. În căzărmile aerate, lalelele şi crinii stau în locul piramidelor de arme. În vegetaţiile inundând grădinile, cântă un belşug ancestral, ca un pian care, rămas în fundul mării după un naufragiu, ar scoate deodată acorduri din loviturile de undă. Prin toate acestea, memoria se zvârcoleşte udă, păstrează, lipite de trupul ei, lumini şi frunze. O caleaşcă a primăverii cu perne şi hăţuri strălucitoare mă duce departe. Ieri, arborii erau încă goi, dar azi i-a atins cântecul tău magic şi au apărut pe crengi muguri şi o presimţire de flori. Să trecem repede prin furtunile care au ridicat apele şi

le-au făcut să se spargă în aer cu o dulce irosire de păpădie. Dacă bicele acestor vânturi nu au alungat din tine foamea şi setea ca pe nişte privighetori, înaltele temperaturi care ţi-au încendiat ochiul vor mai putea face să răsară, împrejurul tău, acele forme arhitecturale în care simţurile tale să-şi toarne închisa lor armonie. Toate avalanşele strânse în tine, de la bucuria frenetică până la tristeţea neîmpărtăşită, se vor şterge oare o dată cu pasul tău? Sau din ele şi din memoria ta vor purcede plantele şi turmele de mâine? Vorbele pe care le vei fi rostit într-un crepuscul lângă spicele de grâu vor trece oare mai târziu în pâinea ce se va împărţi în aziluri şi în fabrici? Sălbatecile herghelii de cai năpustite prin amintirea ta nu vor veni cu flăcări pe nări să ia parte la sărbătoarea poemului? Cântecul tău, prin care ringlode şi morcovi şi păsări au trecut, va mai putea fi hrana unei lumi în germinaţie? Ce va rămâne din aceste aparenţe când uriaşele fantome – schelete sau cărnuri – vor reapare? Timpul, necunoscându-şi limite, şi în întinderea lui infinită neexistând nici trecut nici prezent, nici viitor, şi presupusa succesiune cronologică nefiind decât o arbitrară şi foarte neîntemeiată socoteală a bieţilor noştri semeni – neexistând început nici sfârşit, nu există nici mijloc nici urmare şi faptele pot fi, aşadar, situate oricum şi oriunde, spaţiul şi timpul suprapunându-se într-o nebuloasă fără limită, într-un spirit fără de sfârşit – vei putea întâlni într-o dimineaţă, în drumul tău spre birou, un plezriozaur sau, deodată, când vei asculta somnul căzând în tine ca o apă într-o peşteră, odaia ta se va umple cu zborul untdelemnos al unor lilieci uriaşi. Tu sau altcineva, pe dâmbul acoperit de o umbră dureroasă, vei scrie cu compasul braţelor tale devenite imense, ca o moară de vânt înnebunită, vaste circomferinţe pe aer. Va veni cineva să ne spună că e iarnă? Va apare un heleşteu ca un acvariu pe etajera de tenebre? Planete şi sori, ca nişte vaste păduri incendiate, se vor apropia de zenitul ochiului nostru. Şi trupul meu ca o pupilă va aduna într-însul toate razele de ţărână. Totuşi, nu vom părăsi aceste locuri. Seara, în cafenelele pe jumătate deşarte, o oboseală dulce se prelungeşte din cenuşiul marilor vitrini prin linguriţa care amestecă norii în cafeaua cu lapte. Vom putea citi un ziar foarte vechi şi, cu acele sângelui date înapoi cu o vârstă, să ne tulburăm pentru nişte întâmplări uitate. Alături, jucătorii de biliard cari vorbesc în şoaptă şi cu undiţele lor rigide mişcă peştii rotunzi pe suprafaţa de ştofă verde. Bilele se ating cu un pocnet încet ca o suavă sfărâmare de plante. Sau vom fi iarăşi într-un oraş necunoscut, bucurându-ne atât de copilăreşte de forfoteala oamenilor pe bulevarde. Toate acestea sunt foarte

ciudate şi fumul în care sunt învăluite leagă respiraţia ta de a lor. Va fi spaima lâncedă în căldura joasă ca un tavan a unei nopţi de vară sau desperarea care te sufocă în frigul chiuitor şi alb al unui întuneric de februarie; cerul de cristal lovit de dinţii tăi într-o descindere din trenul unei vacanţe, sau plimbarea târzie prin grădinile de zarzavat dincolo de barierele oraşului. Mai încolo, spre întâiele forme ale pădurii prin care corpuri străvezii de adolescente se disting o dată cu boschetele blonde, te vei putea întreba dacă arborii n-au crescut din instrumentele de muzică îngropate pe vremuri la locul de astăzi al rădăcinilor lor. Iată. Din armele şi osemintele strămoşilor creşte câteodată tulpina subţire a flăcării de sulf. Pe şesurile străvechi au trecut poate hoarde muzicale, purtând pe umerii lor, în loc de buzdugane şi suliţi, flaute, viori şi piculine, violoncele, cornuri şi trâmbiţe, şi de atunci, din viorile prefăcute în rădăcini au crescut paltini înfioraţi, din flaute au crescut fagii, din piculine mesteacănii, din violoncele şi contrabasuri stejarii şi jugaştrii gravi, din cornuri şi trâmbiţe, sonorii cedri, din harpe, teii melancolici, din ţitere, subţiraticii plopi. Prin coarnele lor bogate vei deosebi încă fiorul de alămuri şi de coarde. Imnuri religioase, fanfare sărbătoreşti, chiote lungi de podgorie. De la nord, păsări venind fermecate de lumina acestor muzici. De la sud, trişteţi ca nişte corăbii albe gonind spre ţărmurile acoperite de pădurile-orhestre. Copaci plini de tuburi, ca nişte orge în care vânturi şi seve urcă. Aşa, pământul legat de cer prin ţevile marilor vegetaţii se acoperă de strălucire sau de umbră. De aici vin miraculoşii păianjeni cari ne ţes pe ochi pânzele fine ale somnului, de aici pădurea măruntă ca o ruină te duce spre portretele triste ale copilăriei din podul devastat. Prin harmonice şi jucării sfărâmate, vântul trece cu pletele despletite. Numai un perete a mai rămas şi buruienile înalte care au răzbit prin etajele de dedesubt ca un havuz spart, caută în tencuiala scorojită un sprijin ca o mână. Îmi amintesc, lângă şuruburile scoase din uz, întâile avânturi ale adolescentului. Îmi amintesc un sat sălbatec, cu corturi făcute din piei de animale, cu bărbaţii vopsiţi pentru dansurile sfinte, cu femei stând de pază lângă falnicii armăsari. E un trib paşnic şi copiii stau în jurul focurilor unde se frige carnea tânără de antilopă. Marile batoze n-au trecut încă pe aici. Din pământul răcâit de soarele fierbinte, n-au apărut încă uzinele încordate, locomotivele sub presiune, ca nişte zei neînduplecaţi care, totuşi, iremediabil, vor fi cândva dezgropaţi şi veneraţi. Şi iată-te adult, cu trupul şi capul prins în puternicile hamuri ale ordinelor utile. Din pasul şi din glasul tău se nasc construcţii, se desfăşoară şosele. Nu e vreme prea multă. Din

tendoanele muşchilor ziua de muncă scoate sunete neaşteptate ca dintr-un ţambal încordat. Câmpii sau heleştaie se arată numai la o chibzuită deschidere de săltare. Nu e voie să râzi sau să plângi decât într-o gamă a solfegiului de monede. Şi totuşi e acum un anotimp mai înflorit ca oricând. Pescăruşi spintecă oglinzile de spumă, insule apar la o cotitură a fluviului, ca nişte coviltire ale unui circ ambulant. Prin stufărişuri şi paie aştepţi chiar săritura fluidă a unui saltimbanc, genuflexiunea compătimită a girafei savante. Culori dintr-o legendă au revenit pe arbori, pe case. Vigoare a verii recunoscută în zborul sigur al rândunicii, în lampa aprinsă în plămânii pădurarului, în clopotele eliberate din arma torentelor. Ochi, ca nişte pietre preţioase în cutia de catifea a luminii. Poduri arcuite în orizontul apropiat. Arunci numai o bucăţică de pâine din generosul tău surâs, iubito, şi iată, ca nişte peştişori roşii, toate cuvintele de dragoste năvălesc aici. Miresme sar gardurile din grădini, o iau la fugă până-n curţile cele mai depărtate. Ai apărut din picătura de cerneală care-şi tremură pe această pagină toate virtualităţile ei, sau erai aici mai de mult, aşteptând ca torentul de litere să te aducă luntre înspre mine? În semnul pe care peniţa nu l-a desenat încă, dar care va corespunde desigur unei forme dinainte hotărâte de spirit, fi-va oare fulgerul vestitor de ploaie sau copacul răsucindu-şi burghiul în vijelie? Furnicile acestea roşii cari căptuşesc fruntea; magia unor lumi înviate de antenele invizibile ale minţii; amintiri; bucurii sau înfrângeri izbucnite din claviatura alfabetului pe care scrisul, dumnezeiesc de liber, îl atinge din loc în loc pentru îmbinarea de sunete lăuntrice. Să fie toate acestea la întâmplare? Gândul învârtindu-se pe axa lui are un ecuator fierbinte şi, de o parte şi de alta, matele străluciri polare. Prin oglinzile de la miazăzi, sau stogurile de fân de la apus, respiraţia acestor închipuiri se clatină ca un abur sau ca un triunghi migrator. Ochiul, afundat ca un termometru în apă, poate urmări zbaterea de peşti şi de alge. Sau, aruncat în aer ca un disc, poate primi bruma rece a lui august, reflexele de oglinzi ale marilor observatoare. Dar vocea ta, cântecul nostru, scrisul acesta mărunt, nu sunt decât scoicile şi brăţările uitate pe ţărm şi pe care un braţ al mării lenevos le adună şi le face să dispară.

PREFAŢĂ LA ALTE POEME

Ce-mi va rămâne, aşadar, din trecerea printre arcurile de spumă ale atâtor cuvinte, ale atâtor imagini: o tristeţe calmă, senină, o tristeţe ca o vârstă liniştită, ca o retragere în amintire. De câte ori elanurile şi revelaţiile mele le-am voit împărtăşite, am greşit. Unde din plămânii mei am suflat aur, tinicheaua de dedesubt a fost mai puternică şi nu s-a sfiit să iasă la iveală. De câte ori am înălţat inima mea ca pe un felinar până la obrazul acestor oameni, am surprins rânjetul disimulat. Sunt acum la acel „mijloc al cărării vieţii noastre" şi numai suava prezenţă şi certitudine a iubirii îmi va putea străjui de aci încolo paşii. Asta înseamnă oare că va trebui, faţă de ceilalţi, să-mi sulemenesc gândul, să rostesc altfel de cum buzele şi limba mea le culeg din gură, cuvintele, ca pe nişte grăunţe magice? Ceea ce m-a depărtat de câţiva din cei pe cari îi crezusem aproape, nu a fost numai o diferenţă de cunoaştere şi iniţiere – înţelegerea lor fiind totdeauna cu o jumătate de zi în urma alergării mele – dar şi o deosebire de intuiţie, o libertate de spirit care mi-e proprie şi care mă face să păstrez o nuanţă de îndoială chiar acolo unde alţii opun cea mai sigură şi suficientă dintre atitudini. De aceea n-am admis niciodată pentru poem o ţinută dinainte stabilită – numească-se ea „modernism" sau „arhaism"[1], – ştiind bine că, aşa cum puţin le pasă vântului, legumei sau omizii, de regulile hotărâte în laboratorul cu ferestrele închise, şi poemul care, stărui să cred, e o putere captată din afară (sau din el) de antenele poetului, nu va putea fi niciodată hotărnicit între graniţe preconcepute.

Îngăduinţa mea unanimă s-a lovit, fireşte, de prostia îngâmfată a câtorva presupuşi camarazi.

[1] N-am spus, oare, încă din 1924 în 75 *H.P.*?; „când formulă va deveni ceea ce facem, ne vom lepăda şi de noi"?

Neliniştea faţă de necunoscut, şovăirea pe sârma atât de subţire a realităţii, aşteptarea întru incantaţia care va veni la ora necesară, toleranţa mai les, erau virtuţi (sau vicii) pe care le credeam împărtăşite. Cum să nu fi surâs când i-am văzut pe aceşti prieteni înlocuind o momâie cu alta şi gata să comită, în numele celei din urmă, excesele pe care cei dezavuaţi de ei le făptuiseră în numele celei dintâi? Am crezut totdeauna într-o egalitate faţă cu tine-însuţi – ştiind prea bine că orice „adevăr" (?) enunţat definitiv închide în el propria lui negaţie, descoperirea unei poetice sau a unei munci noi, adăogându-se la o pasiune pentru celelalte muzici pe care gustul şi vocaţiunea ta ţi le dictase. Cum să nu fi surâs când vedeam că ultima carte adusă, în geamantanul meu sau al altuia, devenea pentru aceşti prieteni [1] singurul adevăr, nepersonala îmbrăţişare a tuturor literelor – greşit înţelese – dinăuntru coincidând cu condamnarea la fierul roşu al injuriei a tot ce fusese iubit cu o oră mai devreme [2].

Pasiunea de oricând, prin însăşi existenţa ei, e justificată. Inutil o voieşti înlocuită cu aceea de astăzi, care va trebui numai să-şi păstreze rostul şi locul ei. Muşcând perele din luna august, nu înjura florile din luna mai. Dar toate acestea nu sunt decât preludiul care mă va duce spre certitudinea ta, scumpe prietene Fundoianu. Îmi vine să râd încă de întrebarea pe care o Doamnă literată mi-a pus-o de curând:

– „Ei, ce mai spune acum Fundoianu despre Arghezi? Îl înjură, nu-i aşa?" – „De ce, Doamnă literată?" m-am mirat eu. – „Fireşte, astăzi când îi plac Tristan Tzara şi atâţia alţi poeţi „modernişti" pe cari nu avea cum să-i cunoască pe timpul pasiunii lui pentru Arghezi, acesta trebuie să fie cu totul decăzut în ochii lui şi desigur că nici nu-l mai poate preţui". Indignarea mea a fost mai puternică decât mirarea mea. I-am răspuns aşadar: – „Vă înşelaţi cu totul, stimată Doamnă. Fundoianu scapă acestei definiţii. Pasiunea lui, odată câştigată, e câştigată pentru totdeauna. El nu l-a iubit pe Arghezi o oră sau o primăvară,

[1] Prietenii mei adevăraţi vor şti – chiar dacă într-o zi nu-mi vor mai sta alături – că aceste rânduri, şi oricare la fel, nu pot să-i privească. Ele se referă numai la tristeţea mea pentru abuzul de încredere a doi trecuţi camarazi.

[2] Dacă nu înţeleg să contest incertitudinea oricărei valori în sine, îmi trebuie totuşi o certitudine, şi anume: stabilitatea raportului dintre tine şi această valoare – imuabilitatea reacţiunii tale faţă de ea – dacă, fireşte, ai putut-o cuprinde şi sesiza. Voi mai adăoga o judecată (un sentiment) pornită de la elementele lăuntrice ale valorii şi nicidecum subordonată unor consideraţii străine ei, cum ar fi salutul autorului pe stradă, apetitul lui mai mare sau mai mic pentru aperitive etc. Şi în nici un caz o operă nu poate fi pusă în funcţie de vârstă sau de epocă. Intuiţia artistului adevărat e totdeauna matură, adică imuabilă.

pentru ca, într-un anotimp următor, să se scuture de el în căutarea altor fructe. El a preţuit în Arghezi ceea ce acesta, cu degetele, cu limba şi cu viziunea lui, aducea inedit şi autentic din emoţiune şi din poezie. Sub alt înveliş, a iubit poate în Tzara aceeaşi revelaţie a poeziei şi la bucuria lui de a-l şti în raft pe poetul Arghezi s-a adăogat aceea de a-l şti şi pe poetul Tzara. Linişteşte-te, aşadar, Doamnă: Poetul Fundoianu a avut din vreme un gust şi o iniţiere sigure. Orice poet adevărat va găsi înţelegerea şi prietenia lui fără să-i ştirbească însă cu nimic pasiunile anterioare."

Şi fiindcă am întârziat în această evocare a deplinei înţelegeri pentru alfabetul poeziei, nu va trebui să uit nici numele – pe care niciodată nu-l voi cita de-ajuns – poetul Perpessicius, a cărui prezenţă şi ale cărui cuvinte înseamnă cea mai unanimă măsură, cea mai iluminată tălmăcire a cântecului.

Să mă întorc ca un arc de ceasornic asupra mea însumi, să întârzii în propriul meu tictac, când afară anotimpuri şi vârste se alungă asemeni unor pantere fluide? Va trebui, dimpotrivă, ca un fruct pleznind sub tăria neînfrânată a seminţelor dinăuntru, să mă sparg de eul meu, să mă risipesc în oxigen şi în ţipăt, ca o scamă de păpădie?

Dar cum aţi putea pricepe?

Urletul acesta încolăcit în jurul frunţii ca o valpurgică funie. Omul acesta alergând pe o şosea nesfârşită care nu duce nicăiri. Foamea şi setea care aşteaptă sigure reîntoarcerea fiecăruia. Lumina care se urcă din pământ, ca apoi să se întoarcă iar la el, ca şi aburii cari alternează între gura arăturilor şi ploaie. O grădină de vară aproape pustie, cu jocul deznădăjduit al actorilor în fund, iată primele mari picături de ploaie sunând pe silabele galbene ale începutului de toamnă: iată, aurora însăşi, o lespede de marmoră funerară în cimitirul devastat al nopţii. Şi, prin cortina minţii ruptă bucăţi, planete şi sori în prăvălire de incendiu. Eu am văzut, prin fiecare, o flacără zbătându-se ca o lupoaică printre gratii. Să fi fost vulturul hrănit încă din ficatul tumefiat al Prometeilor în serie? Cele câteva lopeţi de pământ nu vor putea sugruma flacăra aceasta. Un om strânge în braţe un hohot de râs transformat apoi în tremurarea albastră a arderii.

De pe armăsarii îmbrăcaţi în armuri, descălecau, cu străluciri de metale, gânditori şi poeţi. Lănciile şi zalele îngropate continuau să ardă sub pământ cu o respiraţie reţinută. Am rupt pânzele de păianjen care legaseră primejdia şi tezaurele unanime. Am mers lângă lacul acoperit de lişiţe, de uitare, şi am auzit sub paşii mei foşnind oasele şi putrezirile defuncte ca nişte frunze ale toamnelor nenumărate. Am bătut cu furtuna desperată la uşile

zgâriate de fantome ale hanurilor părăsite. Am fost calul orb legat la roata de piatră a unei mori. Și în mine s-au clătinat ca într-un nămol toate ancorele umanității întoarse din larg.

Ridică tu piatra, dacă vrei, și lovește-mă. Vei fi totdeauna cel care primește lovitura și niciodată acel care o dă.

Vipere, cascade, schilozi, apusuri și amieze, frământări de aluat ale dealurilor, grădini acoperite de apă, dărâmături și reînfloriri, toate sunt aici în palmele mele, ca o băutură care mă va răcori sau mă va frige.

Popas? În dreapta, podgorii în care goarnele strugurilor vor mai suna o deșteptare. În stânga, vântul ca o cârpă șterge de praf alămurile, cu străluciri, ale șesurilor. Pretutindeni, oameni prin mijlocul cărora va trebui să trec fără nici un țipăt răspunzând sfâșierii. În genunchi, cu capul plecat, rugăciunea mea tăcută e mai puternică mult decât urletele lor. Va apărea oare prin mine sau prin altul, curcubeul care să însemne sfârșitul acestui diluviu? Sau din pământul care ne-a dat cărbune și aur și din care au fost aduse spre noi marile alaiuri ale artelor antice (Frumuseți reînviate vă salut!) va apărea deodată cea mai supremă dintre inspirații? Până la ea, treptele poemului te vor conduce alături de treptele visului și prin oasele transformate în orge invizibile vor trece marile acorduri ale spațiului. Dar până atunci, din vârsta mea aproape bărbătească, va trebui să trec încă prin bicele de ploaie și de anotimpuri.

Încă o privire în jurul meu, să văd ce columne au mai rămas în picioare, să duc până în înalt echilibrul arhitecturilor terestre încă o privire împrejur, să recunosc ruinele și scheletele în devenire.

Poate pe cealaltă pantă a colinei să mă aștepte o mulțime mai îngăduitoare. După ce voi porni la drum de aici cu cele câteva înțelesuri câștigate, îmi vor ieși poate înainte gospodării și mai găzduitoare. Voi merge încet, poate grav, spre vârsta mea nouă. voi privi atent la formele inedite, îmi voi umple sacul de merinde cu obșteștile încântări. Vor fi poate iar provincii ale poemului, capitale ale triumfului, voi învăța să sufăr și să trăiesc ca după o reînviere. Cândva, într-o după-amiază de toamnă cu lectura adormită într-un jâlț, voi sufla pe aburul geamului și voi face cu un deget să apară obraji și contururi vrăjite. Apoi voi șterge totul. La fel îmi va fi cu putință să fac să apară o lume întreagă prin respirația mea și după aceea să o șterg ca și cu un burete. Voi merge pe țărmul mării să văd cum pescărușii se prefac în spume și vin apoi să se rostogolească în nisipul care le absoarbe. Voi merge sus pe piscurile munților să aud ecoul izbindu-se de stânci ca o capră sălbatecă. Voi trece pe străzi, în orașe, printre vânzători ambulanți și vitrine cu obiecte strălucitoare. Sau, în mari ateliere de sculptură, voi sta să ascult alături de discipoli învățăturile bătrânilor maeștri. Va fi o tăcere ca o lumină de cristal izbucnită prin largile ferestre. Voi sta fără o vorbă și voi vedea cum, simplu, Constantin Brâncuși deznoadă din pietrele mari, masive, funde – aproape imateriale – de păsări și de pești. Mă voi bucura de praful acela de calcar și de grezie pe care îl voi respira prin gură și prin haine, și-n liniștea deodată luminoasă lângă marele maestru, voi asculta cum viața ca o stalactită se întărește în peștera din noi. Desigur, nici o contractare, nici o silabisire voită. Totul să vină fără constrângere, fără efort, așa ca lovitura mlădioasă a boxerului.

Când mă voi apropia de mahalalele orașului, odată cu aurora, voi putea striga numele acelei revelații pe care orișice amiază de atâtea ori a săvârșit-o. În nisipul deșertului sau în apa clară a râului de munte, această oră perpendiculară luminează la fel.

Oriunde, în vuiet sau în tăcere, voi privi alături și te voi recunoaște pe tine, Colomba, căreia zborul încercat în aceste pagini și în altele îl închin. În mersul meu repede, voi trece iarăși prin pădurea cu foșnet pe care o iubesc. Poate îmi voi grăbi și mai mult pașii și, înainte de amurg, voi fi la poalele munților cu întâia răcoare atât de proaspătă dezlipindu-se din ferigile abia clătinate și suind pe peretele de piatră spre cuiburile de vulturi lâncezi și spre bufnițele de jar potolit. Marea tăcere a codrilor, a munților în cari începe să oficieze noaptea în odăjdii, mă voi înfiora dintr-o dată. Voi asculta fagii și stejarii cari își răspund, vuietul adânc ca un havuz pe care-l face căderea unei frunze. Voi asculta apele infiltrate prin crengile uscate. Și când umbrele vor începe să se risipească, voi porni mai departe.

DIN PERIODICE

AVIOGRAMA

(în loc de manifest)

CETITOR DEPARAZITEAZĂ-ȚI CREIERUL

Hermetic somnul locomotivei peste balcoane ecuator
Pulsează anunț vast TREBUIE dinamic serviciu maritim
Artistul nu imită artistul creează
Linia cuvântul culoarea pe care n-o găsești în dicționar.
Vibrează diapazon secolul
Hipism ascensor dactilo-cinematograf
INVENTEAZĂ INVENTEAZĂ
Arta surpriza
Gramatica logica sentimentalismul ca agățătoare de rufe
Pe frânghii cheamă împărăția afișelor luminoase
cherry-brandy vin trans-urban căi ferate cea
mai frumoasă poezie: fluctuația dolarului
Telegraful a țesut curcubee de sârmă
Iradiator declanșează stigmat a c d alfabet dentar
Stenografie astrală să vie
sângerarea cuvântului
metalic lepădarea formulelor purgative și când
formulă va deveni ceea ce
facem ne vom lepăda și de
noi în aerul anesteziat
cablograme cântă diastola stelelor devalizat gândul
pianul mecanic servește cafeaua cu lapte elegant
O! recitările o! serbările de binefacere un
permis de sinucidere
3 dinari trotuarul și-a plombat dinții în spirală
regim lactat manivelă în timpan
bulevard citește orient expres antracit autobuz embrion
miraj clorhidric imposibil realizat ce ochi mărunți
ca zahăr pisat incest cortegiu
abstract agenție de schimb transatlantic veștile se
ciocnesc ca la biliard avioane

PARIS T S F LONDRA NEW-YORK BERLIN
coboară ca barometre arde colierul de faruri
Europa
are crampe înghite stâlpii comunali inutil
cât poţi confortabil
infinitul în pantofi de casă anunţă
bisexualitate atlet urmăreşte discursul reciproc
gazetele se deschid
ca ferestre începe concertul secolului
ascensor sună interbancar jazz saltimbanc
claxon
FABEMOL
RE
FABEMOL
ÎN
PIJAMA
FOOTBALL
ILARIE VORONCA

VICTOR BRAUNER [II]

În definitiv, nimic nu s-a împotrivit mai mult artei decât principiul arta-instrument de plăcere. Paseistă ori nouă, realizarea artistică trebuia să-l gâdile undelemnos pe spectator. Arta devenea astfel un aparat de precizie clasat în acelaşi raft cu lacto, crono sau alcool metru: PLĂCERO-metru. Şi totuşi rostul artei e altul. Voit sau nu, literatura, plastica, muzica au încă de biruit o criză acută. Şi de aceea opera D-lui Brauner apare cu o semnificaţie în plus. Insist: ceea ce revine artei, şi în cea mai înaltă manifestare a ei, este lărgirea cunoştinţelor noastre abstracte, crearea unor noi raporturi de înţelegere, mărirea razei asociaţiunilor de idei. Arta cere deci un efort, de multe ori neplăcut, a capacităţii cerebrale. Şi cel dintâi căruia acest efort îi incumbă este însuşi artistul. Perfecţionările, punerile la punct vor fi opera meşteşugarilor, producătorilor de muncă precisă şi lentă. Artistul însă e înainte de toate inventator. Gestul lui e sigur, netemător până la, chiar dincolo de absurd. Mai presus de limite sau de şcoală, creaţia lui e inedită, fulgerătoare. Numai astfel arta e salvată de înecul platitudinii şi repetării care o ameninţă prin formulă. Perfecţiunea, tiparul vor fi aşadar refugiul mediocrităţii. Artistul e neîncetat plăsmuitorul unor noi înlănţuiri de sunet, cuvânt, culoare. Era desăvârşirilor e sfârşită. Acum a sunat ceasul tuturor încercărilor îndrăzneţe, fie chiar cele mai absurde. Principiul gravităţii învins de avion în spaţiu trebuie învins şi în timp. Iată fără îndoială de ce opera D-lui Victor Brauner capătă o largă şi intensă însemnătate. Criza trebuie considerată încă acută. Contribuţia D-lui V. Brauner vine la timp. De la cele dintâi cercetări, D-l V. Brauner a fost preocupat de crearea unor noi şi personale raporturi de idei, culoare, linii. Şi fructul deplin al acestor cercetări, EXPOZIŢIA DE LA MAISON D'ART, va mărturisi izbutirea. Din toate etapele de evoluţie, expresionism, cubism şi mai cu seamă cea din urmă, superior şi abstract

ordonată – constructivism – personalitatea D-lui V. Brauner se distinge cu luciri de metal, cu opriri sigure de stilet. De altfel, orice comentar ar fi de prisos. Opera D-lui V. Brauner trebuie văzută în întregime, fără sinuozităţi, ca o rupere de torent. Dintre pânzele multiplu şi sigur desfăşurate, pictorul Victor Brauner apare un adevărat artist creator, cu rare elemente de invenţie. D-l Victor Brauner e din rasa marilor inovatori. O rasă fecundă, în faţa căreia porţile inteligenţii şi ale subconştientului cad zdrobite. Sunt marii vestitori ai secolelor. Cuvântul lor, înainte de a fi meşteşug, e pasiune, pasul lor zgârie sângeros scoarţa veacului. Arta nu e pentru ei un repaus duminical cu cafele şi table zornăind lenevos. Ci o preocupare continuă care consumă, aprinde. Frumos, plăcut, util sunt noţiuni veştede de care aceştia ştiu să se lepede. Abstracţia, construcţia personală, nouă în gândire şi formă, nemaivăzutul, îi urmăreşte. Toate acestea sunt departe de confortabil, de facil, spectatorii vor afla odată că aceşti premergători nu sunt nebuni. Că în conştiinţa lor stăruie o hotărâre mai precisă, mai luminată decât s-ar crede, că duritatea pe care o manifestă, lepădarea de sentimentalism şi de logică e tocmai chezăşia acestei conştiinţe suprasenzaţionale. Desigur, pentru rasa aceasta e nevoie de o aristocraţie a sensibilităţii şi inteligenţei. E o rasă de cele mai multe ori de sacrificii, cel puţin până în clipa acceptării unei formule adoptate de toţi. E o convingere: D-l Victor Brauner nu va îmbrăca niciodată academisme. În atitudine şi privire, în linie şi culoare, D-l Victor Brauner poartă fulger. De opera lui, imbecilii vor trebui să se apropie cu paratrăznet. Însăşi noutatea şi abstractul creaţiunei sale vor dezlănţui cele mai aprige apostrofări. Şi totuşi, în ciuda tuturor, prin personalitatea deplină a D-lui Victor Brauner, alături de acele ale D-lor M. Iancu şi Maxy, pictura românească va intra în cadrul marei arte europene.

1924

Inapreciabil aportul pe care cercetările moderniste l-au adus literaturei şi plasticei. În ultimii cinci ani întreg bagajul de melancolie fete de pension romantism a fost uitat treptat prin gări suburbane în sunetul o! sacramental de flaşnetă. Acum, proaspătă cu virginităţi noi gândirea desemnată sau scrisă spintecă expres fulger stepele sonor desfăşurate. În avioane călători cu sensibilităţi tari joacă pocker sau stepează în mâini. Şi ascuţişul senzaţiei nu se mai opreşte sterp pe retină ci sparge dumdum fecund pe meninge. E triumful cerebralităţii music-hallului acrobatismului elegant politicos până la gazometru. Viaţa carburator încins cade pe capul vânzătorului de castane. Şi cuvintele cu intestinele despletite aleargă prin foburg înlănţuindu-se în jazzul frazelor vertiginoase. Literatura nu mai prinde rugină ca frunzele toamna nu mai supurează la intervale ca un flegmon ci pneu rostogolit vulcanizare în danţul cetăţilor se prăvăleşte.

Automobil autocamion cazan imens manometru catran toate s-au revărsat tumultuos peste pânzele vindecate de imbecilizare. Pictura nu mai este onania academică a tuburilor de culoare. Virilă s-a rupt mai presus de prejudicii în erecţiunea masivă constructivistă.

Desigur INVENŢIA INVENŢIA INVENŢIA. De atâtea secole flămândă arta şi-a deschis braţele celor cinci continente. E o eră INTELIGENŢĂ VITEZĂ de INTELIGENŢĂ cu 60 de etaje ascensor. Teatrul e un tic nervos, scena trebuie coborâtă în public sau în cabinetele de toaletă. Rupte toate cortinele să ne lăsăm invadaţi de stradă, de cetăţi, de noi. Lumea trebuie reinventată. Mereu inedit. De aceea invenţia D-lor Victor Brauner şi Ilarie Voronca PICTOPOEZIA apare ca răspunsul unei necesităţi imediate. PICTOPOEZIA e sinteza artei noi şi ar putea fi ea singură justificarea grupărei 75 H.P.

Din concertul maşinilor fără idioţia principiilor 75 H.P. a pornit spre înfăptuiri dure. Deasupra: personalitatea fulgerătoare incorigibilă neformulă a pictorului Victor Brauner. Alături îndrăzneţi Ilarie Voronca, Stephane Rholl, Miguel Donvil.

Cu asemenea elemente arta va rămâne neîncetat nouă.

L'OREILLE À CARREAUX

—————— în oglindă jurnal subsecretar fugărit şi toate clopotele joacă biliard (asta începe să devie plictisitor) atenţiune domnilor globetrotteri e 10% virginal de ce nu mă înţelegi nu vreau nu mă înţelegi nu mănânc nu nu nu alb. Le sergent de ville: Da Domnilor acest filosof născut la începutul veacului da domnilor da doamnelor da domn da dom da dooooomn da dooooo re (bemol) warum rägnest du? – pour résoudre le problème de la mécanique uxor mercatoris urcă marca la etaj aproximativ qui peut dire io amo tu ami egli ama. Clary Clary est-ce-qu'il faut être sentimental? – Nem tudom. Creierul: aici începe rolul meu, ficatul; ici commence mon rôle, esofagul; hier fangt meine rolle an ochiul stâng; qui commincia il mio roll stefan roll: aici începe inima mea ion vinea: trebuie să schimbăm trenul scarlat callimachi: trebuie să-l schimbăm pe A marcel iancu: trebuie să-l schimbăm pe B maxy: trebuie să-l schimbăm pe C victor brauner: il faut changer le 3 asta îmi este absolut calendar

CONSTATĂRI [I]

De la apariţia revistei *75 H.P.*, problema curentului nou a devenit, pentru toate publicaţiile bucureştene, acut. Nici una nu a avut modestia să înregistreze mişcarea pasiv, toate s-au grăbit să acorde ceremonios diagnostic, reţete de circumstanţă. Dadaism, constructivism, futurism, au fost rostite de reporterul grăbit cu aceeaşi uşurinţă ca urcarea preţurilor la tramvaie. Şi, pretutindeni, o neliniştitoare nepricepere, o ignoranţă penibilă. Caracteristic, totuşi, un fapt: *75 H.P.* a deschis brusc la noi chestiunea unei mişcări. Înaintea lor nu cunosc nici o revistă aici reprezentând o ideologie proprie; aiurea, în Franţa de pildă, fiecare etapă de evoluţie sufletească sau artistică îşi are tribuna ei. Pentru generaţia lui André Gide, *Nouvelle Revue Française*, pentru aceea anterioară, *Mercure de France*, pentru cea de azi, *Feuilles libres*. Caut revista însemnând la noi naturalism, romantism sau neoclasicism. Caut. Nici una. Toate se prăvălesc într-un amalgam noroios, împrumutându-şi reverenţios versurile stercorene sau proza băloasă, ca plăcintarii pentru vitrine emblema. Nicăieri cuvântul izbucnind în salt mortal, dansator pe frânghii, peste case.

Cincizeci de ani de sforţări literare n-au zgâriat cu nici un diamant sticla vremii. Taxe mari pe import n-au stăvilit aducerea şuncei de Praga, şi totuşi importul cuvintelor, lăsat liber, n-a răzbit încă: nici un strigăt larg de peste graniţi n-a ajuns până aici. Lamentabila ignoranţă a scriitorului nostru e deci lesne de înţeles.

Singur temperamentul de arc deplin al d-lui Ion Vinea n-a căzut răpus de mediocritatea naţională; pumnul lui a izbit în croşet dârz, de sârma ghimpată a talentului său pantalonii criticei mereu se vor rupe. Contimporanul d-lui Ion Vinea a răspuns cu antene sigure semnalelor apusene. Şi o vom spune aci (orice ar surveni): d-l Ion Vinea alături de cei 5–6: Arghezi, Minulescu, Adrian Maniu (din *Paharul cu otravă*), Bacovia, Urmuz sunt

singurii pe cari efortul semicentenar pomenit mai sus i-a creat literaturii europene. În afara lor nici un glas n-a vibrat diapazon, nici un fulger nu a cicatrizat pe veacuri. E drept, în vremea lui Mallarmé și a lui Rimbaud, la noi erau cele dintâi încercări de stihuire. Cele 6 nume de mai sus înseamnă desigur o izbândă. Lor, generația nouă va alătura altele. Până atunci însă e nevoie de o pregătire.

Pentru mulți, arta e o alviță uriașă din care oricine se socoate îndreptățit să mestece. Nici un necunoscător nu va avea pretenția să judece o epură de geometrie descriptivă sau o planșă de anatomie. În fața unei realizări artistice însă, această reținere a necompetenței cade. Zaraful ori vânzătorul de galoși cari și-au închis la 7 ore tejgheaua, studentul care a pus deoparte cursul de Economie Politică sau de Drept Comercial, opriți dinaintea unui tablou, au păreri, emit sfaturi, se scandalizează sau aplaudă. De ce? Pentru aceștia, literatura, pictura sunt un pissoir public. În definitiv, lucrurile ar mai fi mers față de manifestările naturaliste. Acolo, educația noastră fiind făcută în comun de secole în aceeași direcție, fiecare purta în sânge leucocitul înțelegerii artistice obștești. Arta nouă a venit însă secondată de o serie întreagă de principii noi. Cum vor spectatorii care au educația celeilalte manifestări, să o priceapă pe aceasta, al cărei alfabet le e necunoscut încă? Pentru spiritele de aci, *Contimporanul* și *75 H.P.* au fost avalanșă de gheață care, brutal căzând, a rupt șira spinării literaturii trecânde.

Marele neajuns totuși sunt informatorii tâmpiți ai acestui public de vată. Bolul nutriției cerebrale e dat lui, însalivat, de cronicarul îngâmfat și incapabil Anul trecut, două admirabile expoziții, acele ale d-lor Marcel Iancu și Maxy (singurele expoziții de anul trecut), anul acesta deplina expoziție a d-lui Victor Brauner au fost trecute aproape sub tăcere.

Nepregătirea scriitorului de la noi pentru lucruri de mult prețuite aiurea e din cele mai dureroase. Nicăieri învățătorul acestor spectatori înapoiați și insensibili. Căci, desigur, între artistul creator și spectatorul, nu vom avea curajul să o spunem, cel de al doilea e idiotul.

În sensul adevăratei și cinstitei informațiuni, rostul *Mișcării literare* a d-lui Liviu Rebreanu s-ar descrie precis. Deocamdată, *Mișcarea literară* și-a asigurat desemnul magistral al d-lui Marcel Iancu. Și asta e mult. Inițierea nu s-ar putea face însă dintr-o dată. Literatura și plastica nouă cer o sensibilitate și o inteligență aparte. În plus, comerțul cât mai repetat cu sufletul de azi. Dar, orice s-ar spune: în secolul automobilului și al avionului, poate oricine călători cu carul cu boi: noi vom stărui însă să utilizăm avionul.

CONSTATĂRI [II]

Mijlocul cel mai deplin de contact imediat cu publicul e desigur teatrul. Toată ideologia sufletului de azi s-ar putea infuza în sângele spectatorului, revărsată din amfora aplecată a scenei. Firește, printr-o înțelegere mai abstractă, scena nu-și mai are sens. Actorul trebuie să spargă în rândul privitorilor ca o granată. Înseși dialogurile și acțiunea succedându-se în tablou matematic, sunt de la sine decăzute. Actorul, pentru noi, e ventrilocul magic ale cărui cuvinte par pornite nu din el, ci din afară, din public. Glas, gest, țipăt trebuie să treacă de la un spectator la altul ca o minge de fotbal. De aceea, teatrul, fotografie stupidă a vieții cotidiene și sterpe nu și-ar mai avea loc. Drama trebuie să izbucnească dintr-o dată între *spectator* și *artist*, nu între interpreții văruiți pe scenă în roșu sau verde și cu vorbele vârâte cu degetul, ca porumbul rațelor îndopate.

Teatrul trebuie să nască spontan, creațiune generată brusc, ireparabil ca însuși gestul. Atunci spectatorul ar face trup cu misterele plăsmuirei. Și din vacarmul glasurilor descătușate ar naște scânteia divin incendiatoare. Teatrul liberat de obsesia veacurilor ar vibra ca o spadă învârtită în aer.

Aiurea, aceste lucruri sunt de mult lămurite. La noi, însă, un dublu inconvenient: teatrul, din pricina conducătorilor neinițiați, stăruie cu încăpățânare în jurul lui Bernstein, Bataille, Sorbul sau Camil Petrescu. O întreagă evoluție a rămas teatrului românesc necunoscută. Niciodată geniul lui Claudel n-a tulburat intrigele și îngâmfarea culiselor de la noi. În treacăt doar s-au rostit nume ca Wedekind, Kaiser, Hasenklever. Strindberg, o excepție. Desigur că, necunoscut fiind aportul acestora, cu atât mai stranii vor părea acei care, continuându-i, au ajuns la rezultate și mai îndrăznețe. Acest prim neajuns, al ignoranței, se complică însă cu altul, mult mai dureros.

Întru realizarea teatrului pur, o nevoie de artistul-fulger, artistul-dinamită, artistul-artist. Pe acesta, mediocritatea îl înlătură cu băgare de seamă.Teatrul românesc câştigase (prin ce fericit hazard?) un extraordinar interpret al lui Strindberg: D-na Dida Solomon. De la venirea D-lui Corneliu Moldoveanu la direcţia Teatrului Naţional, talentul puternic al D-nei Dida Solomon n-a fost utilizat în nici un spectacol. În schimb, afişele sunt zilnic înţesate cu mereu aceleaşi nume de gâşte limfatice şi nazale. De teama câtorva slugi ale „anumitei prese", D-l Corneliu Moldoveanu întreţine, neschimbat, aceleaşi impotente şi lacrimogene neveste. Teatrul Naţional, devenit astfel un imens oficiu matrimonial gâdilind sensibilitatea pompierilor de serviciu, îl apără cu prisosinţă pe seraficul director, de eventualele înjurături. Târgul s-a încheiat tacit şi sigur. În definitiv, alţii, întru proslăvirea lor, au cheltuit mult mai risipitor decât D-nul Moldoveanu. Sistemul găsit de actualul director e ingenios. Cu preţul unui rol dăruit bine, un articol de laudă într-un ziar răspândit. Şi totuşi, o întrebare trebuie pusă: de ce talentului izbind dur ca un aruncător de disc, temperamentului desăvârşit al D-nei Dida Solomon (poate una din cele mai depline personalităţi ale teatrului contimporan) nu i-a găsit până acum directorul Teatrului Naţional nici un rol spre interpretare? Alături de mediocrităţile perindându-se invariabil ca un peisagiu de panoramă, glasul sculptat în marmură şi gestul de undă, neşovăielnic, ale D-nei Dida Solomon ar fi salvat prestigiul atâtor spectacole.

O lămurire ni se oferă simplu: antisemitism. Pentru preţuitorul de artă, constatarea e cumplită ca o durere de dinţi. Antisemitismul e insuportabil oriunde, dar mai cu osebire în cadrul inteligenţei şi artei. Explicaţia nu e încă suficientă. Ar trebui adăogată şi apărarea de cameleon a mediocrităţii stânjenite de răscolirea talentului. Fenomenul înlăturării treptate s-a petrecut cu aceeaşi precizie şi faţă de un alt admirabil temperament: D-na Almajan-Buzescu. Sunt aproape doi ani de când sterpul reprezentaţiilor Teatrului Naţional n-a fost însufleţit de jocul pietros al Domniei-Sale.

Acestea sunt constatări triste, care desigur n-au să remedieze nimic. Cele două neajunsuri: ignorarea realizărilor de artă contimporane şi înlăturarea temperamentelor tari vor străjui ca doi balauri legendari somnul mediocrităţii naţionale.

MARCEL IANCU

Există, fără îndoială, în artă ca şi în toate celelalte manifestări, gândesc îndeosebi la cele sociale, o lege a determinantelor istorice. Vorbeşti despre arta unei anumite epoci, ca de fauna unui anumit ţinut. E o algebră precisă a transformărilor etnice sau morale, în care termenii nu pot fi schimbaţi decât printr-o gravă greşeală de calcul. Desigur, epocei lui Ludovic al XIV *trebuia* să-i răspundă Molière, Corneille, după cum înfrângerea spiritualismului fichteian german trebuia să-şi găsească tiparul în pozitivismul lui Auguste Comte sau duritatea sonetelor lui Heredia. Această determinantă a climatelor istorice e neînduplecată. Zadarnică protestarea sau surâsul unora, scandalizarea tuturor. Sufletul fiecărei epoci îşi cere desăvârşirea lui, precum zăpezile în topire, o cale. Şi întru această realizare sensibilitatea vremii îşi făure ea însăşi purtătorii ei de cuvânt.

E aici o curioasă generaţie spontanee a valorilor. Marile revoluţii îşi vor crea întotdeauna Napoleonii lor. Transformările de sensibilitate – de altfel lente, în artă revoluţiile fiind excluse – vor avea mereu Pericles, Rousseau, Manet-ii sau Picasso-ii lor. Orice împotrivire ar fi inutilă. Vremea, chirurgian abil, îşi fecundează singură creierii pe care şi-i preţuieşte. De aici se va desprinde mai târziu omul minune. Dintre aceştia, marile valori vor răzbi peste epoci, asemeni ţipătului unui tren peste munţi. Unii dintre ei înseamnă începutul unui ev nou, ca punctul de reper al unui fulger. Sunt cei ce devin litere de alfabet, pe care apoi îi întrebuinţează oricine, dar creaţiunea lor va deveni cândva adevăratul, vrăjitorescul medicament.

Dintre aceştia, şi-n fruntea lor, e D-l Marcel Iancu. Scriitorul acestor rânduri e prea tânăr pentru a nu fi entuziast. L-a cunoscut şi preţuit pe pictorul admirabil cumpănitor al pastei culoarei sau al liniei. L-a iubit în pânzele extraordinare, în care formele se îmbrăţişau sau alunecau între ele abstract şi pur, ca însăşi

creațiunea. Dar entuziasmul lui a fost stârnit cu osebire de artistul plăsmuitor, neodihnit, tresărind sub chipul de bronz și mereu preocupat al D-lui Marcel Iancu. Temperamentul neliniștit, tulburător chiar, absent adeseori, continua frământare, impetuozitatea și vibrarea de adevărat artist l-au cucerit pe de-a-ntregul.

Cunoscându-l pe D-l Marcel Iancu, îi înțelegi mai îndeaproape opera. Pentru că opera D-lui Marcel Iancu e ruptă din el, cum din pământ ferigă. Fiecare tablou al D-lui Marcel Iancu e ploaie, parfum, furtună, izvor sau piatră.

Arta D-lui Marcel Iancu e naturală ca însăși natura. Adevărat artist, D-nul Marcel Iancu nu imită, nu fotografiază, nu bâlbâie sterp. D-nul Marcel Iancu creează. Cu el, alături de Arp, Tristan Tzara, Souppault, Dessaignes și alți câțiva din străinătate (unde inițierea publicului se face de oameni serioși, nu de gorile ca la noi), a început, sunt 10 ani de atunci, o fremătare nouă de idei. D-nul Marcel Iancu e dintre cei ce au cercetat ținuturi necunoscute. Stindardul lui flutură și acum pe cea mai înaltă culme. La noi, D-nul Marcel Iancu, fără D-nii Maxy și Victor Brauner, ar fi singur. Pe același drum, cu aceeași vigoare și hotărâre în invenție, vine cu pași siguri D-nul Victor Brauner.

Talentul și sensibilitatea D-lui Marcel Iancu au lovit ca un ciocan dârz pe nicovala vremii. Numele lui înseamnă o frământare a unei epoci, o desăvârșire de artă.

Și pentru a încheia cu un cuvânt al lui Philippe Soupault: Acesta e Marcel Iancu în carne și oase, locuitor al Bucureștilor în decembrie 1924.

GRAMATICĂ

Cuvântul în literatură, ca și culoarea sau linia în pictură, are un rost abstract, mai presus de înțelesul gramatical sau logic. Există o chimie a cuvintelor cu interesante rezultate ale acțiunilor dintre ele. Verbul, întrebuințat pur, asemeni materialelor din construcțiile plastice, capătă o semnificație neînregistrată de dicționar. De altfel, e în adevăr penibilă necesitatea de a da fiecărui cuvânt un înțeles imediat. Cuvântul trăiește indiferent de sens, precum fierul, piatra sau plumbul rezidă deplin înaintea formelor îmbrăcate în comerț. Anecdota cuvintelor sau a realizărilor plastice e comercializarea lor. Și întru această comercializare sfârșesc toți meșteșugarii neînzestrați ai cuvântului. Artistul adevărat creează direct, fără simbol, în pământ, lemn sau verb, organisme vii, mașini spintecând drumuri, strigăte tresărind violent ca în furtună acoperișuri. Cuvintele obțin astfel propriul lor sens, boxând sau îmbrățișându-se între ele. Linia nu mai are rostul fotografic de a împrumuta spectatorului o reprezentare cu corespondențe în afară. Fraza nu mai e o ficțiune amintind discursul electoral sau declarația de dragoste sub lună a plăcintarului devenit brusc poet. Opera de artă nu mai are nimic supranatural, ca fantomele sau fonograful. Cuvântul liber, fulgerător, alunecă singur ca un stilet în meninginea cititorului. Ochiul nu clipocește bleg. Verbul zgârie-cer.

Cele dintâi cercetări asupra cuvântului considerat în el însuși, precum și a reacțiunilor dintre cuvinte, ar putea reveni lui Rimbaud și lui Mallarmé (mai târziu deplin obținute de Marinetti, Picabia, Tristan Tzara, Kurt Schwitters), dacă nu am gândi că, încă mult înaintea lor, Nostradamus în invocațiunile lui misterioase ajunsese la surprinzătoare alăturări de cuvinte.

Totuși, conștienta împotrivire față de fraza gramaticală și plată începe cu Mallarmé. Prin el, drumul era deschis. Aportul generației Apollinaire, André Salmon, Braque, Picasso a

însemnat o violență și temeinică zdruncinare a academismului. Cele mai interesante devin însă cercetările începute după război, la Zürich, de generația Arp. Schwitters, Marcel Iancu, Tristan Tzara, Picabia, Souppault. Alarma a fost strârnită. Spectatorul avea să-și dea seama că de-aici cuvintele nu mai sunt niște păpuși inert ascultătoare. Cuvintele au viața lor, pe care și-o cer și o creează. Cuvântul dansator descătușat avea să sară dintre rânduri, să spargă fraza ca pe o nucă de cocos. Laptele scurs va dărui gustul unor ținuturi stranii, în care etimologia și sintaxa mediocru utilitariste nu și-ar mai afla loc.

Am mai desprins cândva rostul artistului precizat în străduința de a împrospăta cu un element nou și propriu cadrul uzat al artei.

Desigur, formele de artă se rod și, fără acest efort novator, arta ar cădea într-o distrugătoare platitudine. Artistul nou aduce, odată cu sensibilitatea lui, o personală ordine a termenilor propoziției. Logica e cu desăvârșire indiferentă creației artistice. Și, de bună seamă, orice plăsmuire neprevăzută e în contrast cu acest regulator filosofic al unei orânduiri trecute. Logica e rezultanta unor cercetări împlinite. Nu se poate deci referi la prezent și mai puțin la viitor. E un fapt limpede: orice aport, în orice domeniu științific (Galileu, Einstein, Freud), filosofic, artistic, pare nelogic, pentru motivul foarte simplu, spus mai sus, că logica e produsul comun al unor cercetări trecute, aplicabil așadar numai în limita acestora. Rezultatul unei experiențe noi va aduce deci și o logică, aparent nelogică, mai târziu, după îndelungi întrebuințări, înscrisă oficial în catalogul vechii logici. Dar un lucru vom sublinia: creatorul adevărat și nou sfărâmă cu târnăcopul temperamentului său legile cunoscute. Orice artist trebuie să fie aducătorul unor alte principii, scoborând în concertul de fulgere de pe muntele Sinai cu tablele logicei noi în mâini.

Din cercetările ultimilor ani, logica pensionatelor de fete și a academiilor a ieșit zdrențuită.

Și aceasta, întru folosul netăgăduit al artei. Banalitatea și repetarea spre care convergea au fost înlăturate de ineditul eforturilor actuale.

Etimologia, sintaxa, gramatica au avut și mai mult de încercat. Pentru că o frază perfect gramaticală e o frază logică.

Creatorul nou a sfărâmat deci și regulele cunoscute ale gramaticii. Imaginea nouă a cerut și o construcție nouă. Și cât de admirabile imagini rezultă uneori din o greșeală gramaticală. Poeții au cunoscut întotdeauna (desigur, în mai mică măsură decât azi) bogăția de expresie pe care o aduce o asemenea eroare. De aici a rezultat pe vremuri licența poetică. Pentru sensibilitatea de acum, licența, cum era concepută înainte, ar fi o idioție. Nu licență, ci liberă înșiruire a cuvintelor. Verbele descojite de simbol capătă adevărata vitalitate. În afară de asta, cuvintele sunt intraductibile. Există, pentru noi, o savoare aproape senzuală a înlănțuirii, în ciuda sensului, a cuvintelor. Aceleași noțiuni în diferite limbi se schimbă mereu. Pentru mulți: drum, *chemin*, *weg*, *cammino* înseamnă același lucru. Inexact. *Chemin* e cu totul altceva decât *drum* sau *cammino*, pentru că și drumul de la noi e cu totul altfel decât drumul din Italia, și acesta altfel decât cel din Franța. Mai presus de stilul și noțiunea fiecărei expresii, este stilul și noțiunea unei epoci sau a unui ținut. Fiecare cuvânt în sine înseamnă, mai prețios decât înțelesul lui, sensibilitatea și sonoritatea epocei. De aceea spuneam că sunt intraductibile cuvintele și de aceea o poezie în care versul întâi ar fi: *fumatul e interzis* și al doilea *rauchen verboten*, nu înseamnă o repetire, ci două versuri perfect distincte. La intraductibilitatea cuvintelor răspunde însă traductibilitatea idiotismelor.

Ciudățenia și ilogismul sau antigramaticalul uni idiotism tradus din o limbă în alta înseamnă, cu drept, o împrospătare de expresie. Exemple s-ar putea da nenumărate. Cert e că sfidarea și dărâmarea logicei și gramaticei înseamnă înavuțirea sensibilității, a artei în genere. Din eforturile și sfărâmăturile acestea vor naște glasul și gestul sensibilității viitoare. Strigătul lui Heliade Rădulescu „Scrieți, băieți" trebuie reeditat deci, săpând însă în el semnificația vremii: „Faceți greșeli de gramatică".

GLASURI

Întotdeauna transformările etice au fost paralele transformărilor sociale şi mai cu osebire celor tehnico-ştiinţifice. E atât de strânsă legătura dintre aceste manifestări deosebite, încât ne-am putea lesne închipui un viitor savant ghicind întreagă sensibilitatea sau cultura unei epoci într-un şurub de automobil găsit în vreo săpătură, precum contemporani cercetători au realcătuit cu un singur os animale antediluviene.

Desigur, presupunerea noastră va face pe mulţi să zâmbească. Şi totuşi, legătura aceasta e indisolubilă. Toate experienţele ştiinţifice de laborator îşi au răsunet în realizările de artă. Nu voim prin aceasta să spunem că există o *conştientă* răsturnare a formelor pe urma descoperirilor tehnice.

De multe ori chiar, îndrăznelile creatorilor artişti premerg viitoarele elaborări ştiinţifice: freudismul şi toate principiile psihoanalitice au fost de mult încă vestite de inconştient cercetătorii poeţi. De altfel, suprarealismul lui André Breton e o tardivă reeditare pe baze freudiene a realizărilor de la Zürich, Tristan Tzara, Marcel Iancu, Arp, Eggeling. În orice caz: o nouă metodă de analiză matematică ori psihologică, un nou mijloc de a călători vor da loc la o altă sensibilitate şi mai ales unui alt fel de exteriorizare a acestei sensibilităţi.

Fireşte, ecoul primenirilor ştiinţifice nu se mărgineşte aici. Rezultanta lor va fi în aceeaşi măsură resimţită în pedagogie, în metodele de instrucţiune, în aspectul întregului angrenaj social.

Dar fecundarea cea mai deplină o va avea arta, cu multiplele ei înfăţişări.

Artistul nu se interesează niciodată de gradul de comprehensibil al operei sale. Dimpotrivă: cu cât mai incomprehensibilă îi va fi opera, cu atât va reprezenta o mai mare valoare de artă. Pentru că arta e un amnar care scapără numai pe urma unui efort, a unei împotriviri, a unei lupte. Inteligibile vor fi

mereu listele de bucate sau ordonanţele anunţând o dispoziţie administrativă. Opera de artă devenită dintr-o dată pe placul spectatorului nu e cu nimic mai presus salatei provocând spontan entuziasmul consumatorilor. Opera de artă adevărată va avea mereu farmecul unei virginităţi reînnoite.

Gustul, ochiul, urechea spectatorului trebuiesc neîncetat violate. Opera de artă trăieşte numai prin ignorarea tuturor regulilor cunoscute. Tabloul, poezia, unice, vor domina personalitatea imbecil impersonală a spectatorului. Opera de artă nu poate fi o uşă deschisă, prin care ghetele murdare ale publicului să tropăie insolent. Uimirea spectatorului va provoca timiditatea sau îndrăzneala lui: de aici, cumplitul efort cerebral va aduce pura, abstracta înţelegere de artă. Spectatorul deci trebuie siluit. Cu chipul acesta, arta e salvată de platitudinea necurmat ameninţătoare. Fiecare cuvânt va izbucni dinamită, fiecare linie va tresări fecund.

De bună seamă, arta nu poate trăi în înţelegere cu logica. Spuneam totuşi că noile investigaţiuni făcute în domeniul filosofiei, ştiinţei în genere, profită artei. Un caracter unitar deci, se va imprima peste tot. E marca de produse a epocei. Semnificaţia lui e de vădită însemnătate.

În manifestările actuale de artă, vom găsi, aşadar, o trăsătură comună tuturor manifestărilor de azi.

Şi aceasta e: *sinteza*.

Poezia, plastica, drama, muzica, şi mai ales arhitectura, toate converg într-un acord abstract pe acelaşi drum arcuit ca o coardă: *sinteza*. Sintetice au fost experienţele lui Einstein, tot astfel cercetările lui Freud. Pretutindeni se manifestă un acelaşi impuls de deplinătate, de sinteză. Arta nu se mai risipeşte fragmentar. Gândire, plastică, dans merg unite într-un elan viguros, desţelenind peisagii inedite. Până la arta de azi (observaţia e a lui André Salmon), pictura era mereu cu 20 de ani în urma literaturii. Acum, artele s-au închegat fecund. E, de altfel, în aceasta, cea mai aspră tărie a curentului contimporan. Nici unul dintre curentele anterioare nu s-au bucurat de acest unitar *sintetic* în expresia diverselor forme de artă. Astăzi, realizările de *artă sintetică*, poezie, construcţie, vestesc tumultuos, viril, SECOLUL-SINTEZĂ.

În plastică, România, prin cele câteva elemente puternice, se află pe un plan perfect european.

În poezie, aceeaşi siguranţă se anunţă.

Comprehensibil sau nu, efortul acesta universal sfărâmă şi construieşte pretutindeni, ca un torent în ţărm. Contestarea şi ignorarea acestor realizări începe să devie ridicolă.

E asemenea ignorării unui continent înălţându-se persistent. Desigur, despre arta nouă s-a scris şi s-a vorbit mult. Şi încă foarte mult rău. Cu atât mai bine. Ribemont-Dessaignes spunea pe drept că o lovitură de ciomag e mai eficace decât o alintare untdelemnoasă. Războiul pornit împotriva literaturii şi artei de azi (reprezentată la noi prin „Contimporanul", „75 H.P." şi „Punct") dovedeşte însăşi tăria şi temeinicul acestei arte.

Cuvântul adevărat nu l-a rostit încă nimeni: cubism, futurism, constructivism s-au revărsat în acelaşi dârz cerc: SINTEZA.

Toate străduinţele omului de azi şi de totdeauna, toate realizările din orice făgaş, matematică, astronomie, medicină, chimie, inginerie, toate s-au cumulat fecund în arta aceasta al cărei nume îl vom striga în plin: SINTETISM.

ARHITECTURA

În general, curentele de idei (şi mai ales cele de artă) sunt departe de fecundarea marilor mişcări sociale. Câmpul lor magnetic e mult mai restrâns. Sunt, pentru spectator, asemeni peştişorilor cu solzi de argint pe care-i priveşti confortabil din dosul unei vitrine. Contactul cu ele nu poate deveni încă supărător. Certitudinea că o serie de transformări se petrec într-un domeniu ireal, intangibil faţă de raportul capital-muncă nu poate nelinişti încă pe nespecialişti. Aşa se explică cum cubismul, purismul, chiar futurismul (în mai mică măsură), *simple curente de pictură*, au stat multă vreme departe de marele scandal public. Singur dadaismul a izbit în plin, izbutind cel mai puternic răsunet din câte au cunoscut poate curentele de idei. Pentru că dadaismul reprezintă, mai mult decât o atitudine de artă, o *ideologie generală*, o stare de spirit universalizată, cu repercusiuni în etică, filosofie, literatură, religie. Purta deci în el microbul interesului obştesc.

Fireşte, însăşi această universalizare însemna vremelnicia lui. Dadaismul nu putea fi decât o stare de spirit pregătitoare a maselor pentru un efort ignorat. Prin scandalizarea generală, marele public avea să ia cunoştinţă de formidabila muncă depusă, alături de el, în ultimii ani, în laboratoarele artei.

Contactul odată făcut, literatură şi plastică aveau să-şi urmeze normala lor evoluţie.

Din experienţa dadaistă însă cubismul a ieşit mult înavuţit. Preocuparea lâncezindă de atelier avea nevoie de o îmbrâncire manifestă în stradă. S-a petrecut, întrucâtva, un fenomen asemănător celui din vechea pictură, când pictorii (revoluţionari), părăsind lumina de atelier, au ieşit cu paleta la câmp, în soare.

Cubismul, până aici, era o muncă de laborator restrânsă numai la expresia plastică. E adevărat, prin efortul acesta, pictura ajunsese la un grad de evoluţie superior literaturii: poezia lui

André Salmon, Max Jacob, chiar a lui Guillaume Apollinaire, era mai puțin îndrăzneață decât pânzele lui Picasso sau Braque. Dar acțiunea lui era stearpă. Acidul nu dizolvase încă, nu dăruise nici un precipitat.

În lupta dintre cubism și dadaism, nu cubismul a învins. Ci cu totul un alt curent (*constructivismul*), diferențiat de cei dintâi tocmai prin acest caracter de viață manifestă în *spațiu*, pe care cubismul nu o putuse obține. Aproape toți cei care au luat parte la mișcarea dadaistă astăzi construiesc: Theo van Doesburg, Kurt Schwitters, Marcel Iancu, Richter și alții. Tristan Tzara posedă o sensibilitate pură de poet și poezia lui va stărui mai presus de curente.

Constructivismul e pentru plastică ceea ce e a patra dimensiune pentru geometria modernă. Expresionismul – de esență romantică – era: obiectul privit ca *expresie subiectivă*. *Cubismul*: *Obiectul* privit științific în el-însuși fruct al unei observațiuni impersonale, rece. *Futurismul*: obiectul privit într-o succesiune de mișcări. *Constructivismul* (a patra dimensiune) înseamnă *o armonie abstractă cu legi fixe, o creație pură, în care obiectul e cu raporturi de linie și culoare echilibrate.*

Constructivismul are nevoie de stradă, de orașe. Prin el, *strada ar putea deveni o școală de educațiune estetică și deci morală.* Constructivismul cere arhitectura pură, statică, a materialului înconjurător. Desigur, în sensul acesta constructivismul devine, prin el însuși, *stilul epocei, expresia secolului.* Sufletul contemporan își cere orașul construit nou. Arta modernă, prin această revărsare peste cetăți, drumuri, și-a găsit pecetea definitivă. Arhitectura constructivistă, prin armonia abstractă, prin echilibrul formelor esențiale, se impune ca o necesitate dârză, de neînlăturat. Casele nu mai pot rămâne dezechilibrat aruncate pe marginea ulițelor desfundate. Casele trebuiesc construite masiv, constructivist, tipărind întreaga sensibilitate dură a vremii.

Și să gândească cu toții la strigătul absolut: „pătratul“, pe care (după observația revistei „G“), mulți îl întrebuințează, dar puțini îl înțeleg.

SUPRAREALISM ȘI INTEGRALISM

Pe harta sensibilității moderne, curentele de artă s-au succedat brusc. A fost, cu sfârșitul veacului al XIX-lea, o abundență proverbială de „isme“.

De la război mai ales, Europa a trecut prin frământări continue. Și, desigur, mai presus de pulsul individual, stăruie pulsul epocei. Există un fond social care fecundă stilul artistului în stilul vremei. Realizările de artă se proiectează pe un perete de contimporaneitate.

Transformările științifice, politice – în vremea noastră acestea din urmă s-ar putea reduce la lupta împotriva naționalismului – vestesc curentele de idei și de artă precum în anotimp miresme vestesc ivirea plantelor. Timpul își poartă în el însuși principiile, asemeni cangurului la sân copilul.

E, deci, în însăși atmosfera vibrândă a Europei justificarea acestei repezi succesiuni de curente. Totuși, efortul contimporan de neîncetată căutare de forme noi și lepădare a celor găsite cuprinde o mai adâncă semnificație. E în el ceva din străduința corăbierilor de la sfârșitul Evului Mediu, întru aflarea unor noi drumuri spre Indii. Prin îndrăzneala unuia din ei, un continent nou ne-a fost dăruit. Dar nici pasiunea celorlalți nu a fost vidă. Imaginația și cutezarea lor ne-a sfredelit meningea scrobită, ochiul bleg s-a trezit tire-bouchon unor înfăptuiri neiscodite. Vizionarii de azi ne conduc fiecare cu un pas mai aproape de India sufletească actuală. Dintre premergătorii aceștia se va înălța mâine Columbul unei lumi cu existența virgină. Sub beția energiilor despletite coarde, pasul lor zgârie carnea secolului. Și fiecare deschide drum spre inima acestui ceas.

Suprarealismul e încă din seria străduințelor sus-amintite.

Pentru efortul acesta, entuziasmul nostru i-l dăruim întreg. Pentru posibilitățile și fecundarea lui însă, rezervele noastre sunt infinite. Față de avuția de inedit a curentelor precedente,

suprarealismul nu cuprinde nici un aport propriu. Dimpotrivă. Doctrina lui înseamnă o întoarcere târzie spre un izvor în trecut. Instituirea hașișului și visului ca principii de artă, dezagregarea excesivă aparținuseră încă de mult expresionismului, acesta, la rândul lui, reeditor al complângerilor nazale romantice. Pledoaria de susținere a suprarealismului devine deci însuși actul lui de acuzare.

Eroarea era comisă de la început. Teoriile de psihiatrie ale lui Freud un puteau inițial sluji la realizări de artă. Transpunerea lor pe un plan străin însemna o denaturare. De fapt subconștientul a fost întotdeauna utilizat de artiști. Era firesc. În dâra de lumină a conștiinței nu pot stărui în același timp decât 6 până la 7 imagini. Un material, așadar, insuficient pentru creație. Întreg avutul de sentimente, idei, amintiri, peisagii, făgăduinți, melodii sălășluiesc nenumărați în dezordine, ca grâne în magaziile subconștientului. Din acestea gestul artistului se împlinea. De aci ejacula inspirația.

Ca doctrină, suprarealismul deci prezintă un principiu cunoscut. Paralel principiilor, realizările de artă suprarealiste se reduc la o neschimbată repetare a cercetărilor dadaiste. De altfel, suprarealismul – ca doctrină – nu-și cere dreptul la realizări proprii. Efortul lui se mărginește la o *etichetare* a realizărilor premergătoare sau actuale. În sensul acesta, sunt *etichetați* suprarealiști: Shakespeare, Chateaubriand, Poe, Baudelaire, Rimbaud (acesta într-adevăr suprarealist), Mallarmé, Jarry etc. În același sens trebuie socotiți suprarealiști Adrian Maniu, în „Paharul cu otravă“, și uneori Urmuz.

Deplin suprarealist, și acela căruia suprarealismul îi datorește mascat sistemul, e Tristan Tzara, – incontestabil poet. Suprarealismul e însă (ca dinamică) inferior dadaismului. Suprarealismul e în analiză feminin expresionist.

Dadaismul era viril. Suprarealismul nu zdruncină. Și apoi *esențialul*: *Suprarealismul nu răspunde ritmului vremei*. Acest caracter trebuie subliniat. E singurul care ne interesează. Experiența dadaistă – am mai spus-o – a folosit. Prin aceasta, efortul modern de laborator luase contact cu creierul contimporanilor.

Cubismul, prin constructivism, își deschidea un drum nou și pur de viață *în spațiu*.

Era de construcție a Europei începea.

Organisme vii, plăsmuiri în piatră, lemn, decor, avion, se trezeau spre un pământ însângerat. Constructivismul: ordine *abstractă*, cu armonie de legi și linii echilibrate, era câștigat.

În clipa aceasta de sinteză fixă, dezagregarea suprarealismului nu avea a răspunde nici unei necesități. Desenul naiv, dezorganizat, suprarealist, nu putea lupta cu desenul construit masiv și viril constructivist. La glasul *secolului integral*, suprarealismul însemna deci o absență. Azi ora înfăptuirilor e plină. Poezie, muzică, arhitectură, pictură, dans, toate merg înlănțuite integral spre o gară definitivă și înaltă. Suprarealismul a ignorat glasul secolului strigând: *INTEGRALISM*. După expresionism, futurism, cubism, suprarealismul era tardiv. Nu dezagregarea bolnavă romantică suprarealistă, ci *ordinea sinteză, ordinea esență constructivă, clasică, integrală*. Să nu uităm totuși că în Galileea profetul din Nazareth nu a fost singurul. Din toate părțile Iudeei, în vremea aceea de frământare a provinciei romane, veneau cu glasul iederă spre ceruri aducătorii de credințe. Totuși, peste peisagiul timpurilor, cuvântul lui Crist, cuvântul unic, a răzbit singur, de-a pururi. Și cuvântul lui era *cel mai abstract și cel mai pur*. Mucenicia celorlalți rătăciți în vreme nu a fost nici ea inutilă.

În aspectul artistic contimporan, integralismul se va rosti dârz. Gestul lui, firește, nu e singurul. Dar în fața spectacolului de adio suprarealist, un lucru îl vom striga cu tărie: *Integralismul e în ritmul epocei; integralismul începe stilul veacului XX.*

TUDOR ARGHEZI – FIERAR AL CUVÂNTULUI

Există o artă expresie pură, care nu ajunge până la creierul diluat al mulțimii. Apă regală, plăsmuirea abstractă nu sapă decât în aur – sensibilitatea câtorva inițiați. Opera creatorilor adevărați rămâne astfel ceas înalt, pentru sângerarea imaginației fecunde. Pas izvorât din propria tresărire, sublimat individualism excesiv. Creatori străbătând singuratici, la intervale mari, coaja epocelor, călcând în echilibru peste munți ca peste umeri, acrobați pe funia inteligenții invizibil subțiată, dărâmători sau constructori de formule târziu devenite passe-partout tuturor.

Semnificația acestora, imperceptibilă pentru foamea contimporaneității, trebuie căutată găunos, ca viermele în carnea fructei. Asemeni cutremurelor pe care numai acul fin al seismografelor le înregistrează: zdruncinări în interior, straturi geologice surpându-se imaterial. Gol, piciorul lor se zgârie în sticla vremei. Chin. Iluminare fertilă. Vociferări. Un semn.

Desigur, pentru desăvârșirea unor astfel de forțe motrice, trebuiesc consumate întregi generații în trecut. Secole de imbecilizare scuturate violent, ca arborii cu omizi. Apariția lui Mallarmé, Rimbaud, Apollinaire e explicabilă într-o literatură cu atâția ani de tradiție.

Un corespondent român ar fi inexplicabil. Prin definiție, aceștia sunt incomprehensibili, păstrați admirației unui număr restrâns.

Printre ei, Tudor Arghezi. Fenomen uimitor în cadrul literaturii române, contrazicând calculele astronomilor în cultură, contrazicându-l poate pe Arghezi însuși.

Numele lui însă a trecut de mult peste dânsul, inundând sevos în epocă. Gând multiplu, incandescent ca un ornic cu litere de fosfor, între dinții lui cuvântul se sfarmă precum sâmburii tari. Cuarț, fraza lovește pereții creierului. Sub lovitura de ciocan a lui Arghezi, bolți vuiesc, vorbe se trezesc șerpi, șuieratul lor îl simți în măduvă...

Pentru mulți, cuvântul e un element sterp, jucându-l pe mâini, minge găurită, fără aer. Sub nervii lor, nici o vietate nu zvâcnește; ignoranți ai chimiei cuvintelor, desconsiderarea lor duce la moartea prin inaniție a poemului, a literaturii. Pentru creatorul adevărat însă, cuvântul e un organism viu, cal sălbatec spumegând în zăbala scrisului. Fier, piatră, plămân cu respirație dezordonată în fugă. Poemul nu trăiește decât pe nicovala fierarului de cuvânt. Sub mușchiul vânjos, cuvântul tresare, pește spintecat viu.

Firește, numai prin efortul acesta de alăturare proaspătă a cuvintelor, ideea scânteie în creștere, ca mercurul în termometru. De aici, plăsmuire abstractă, imaginea: raport pur, a două elemente cât mai depărtate (sau cât mai apropiate) între ele. De aici, poemul construit integral, inaccesibil oficialității.

Fraza Arghezi, în poem sau în proză, țâșnește viril, răsturnând sertarele creierului, spintecând testiculele criticei.

S-a spus de atâtea ori: „Tradiția da!", „Tradiția nu!" Pentru contractul continuu cu trecutul, supratipuri reprezentative s-au catalogat. Și totuși, în spațiu, la depărtări mari: antenele telegrafiei fără fir. Sărutul lor nepământesc, cerebral aproape. Îl recunoști imaterial, vibrând din loc în loc, în trecut, o altfel de tradiție deci. Tudor Arghezi: stație de T.S.F. transmițând secolelor o parte din sensibilitatea ceasului. Te oprești la Arghezi ca la o cascadă rupând arbori. De ce te superi dacă, în trecere, bolovani îți cad în cap? Cu atât mai bine.

Așadar, în discontinuitatea contimporană, un lanț continuu. Arghezi aparține întreg realizărilor moderne. Discuția ar fi inutilă. Mirarea lui Tudor Arghezi în fața spectacolului actual constructivist nu dovedește nimic. Se va mira încă o dată aflând că, dimpotrivă, constructivismul îl cuprinde. Pentru fraza, gramatica arghezi; pentru Arghezi alchimist al imaginei; pentru Arghezi fierar al cuvântului.

La noi, ca și aiurea, există în clipa de față o pronunțată criză artistică. Idei se zbat, glasuri se întretaie lăncii, drumuri noi se descuie. Logica n-a ajutat niciodată la nimic, de prisos ar fi și de data aceasta.

Pentru refacerea noastră sufletească, trebuiesc poeți duri, îndârjiți, sângerând cuvintele, călărind tusea fulgerelor.

ÎNTR-O NOAPTE

De sus, de la fereastra dreptunghiulară, peisagiul rupt ca o gamă între hornuri şi ţigle, alături la etajul al optelea tusea acestei maşini de cusut, ce dactilografă pe borangicuri şi pânză, câte scrisori becul peste aerul desfăcut. Peisagiul se limpezea ca aromă pe fundul unui amurg liniat, liliecii dau târcoale în curtea pătrată, suptă brusc de un pavaj în lemn.

Ceasul ca plămân neprecis şi lent, subteran aproape, şi soneria vestind spectacolul început invizibil cinematograf în îmbrăţişarea străzilor incest.

Departe câte sângerări şi luminile se strigau necitet, în curând turnul Eiffel va roti planeţi peste veac până la Dumnezeu citroen CITROEN. În noapte oraşul câmp şi furnal imens, desemnat fluid şi masiv cum se destind turle şi artificii music-hallurile, iată îmi sprijin fruntea de Notre-Dame, mut cu degetul ca un pion trupul Senei. Ochiul se bucură de privelişte ca bălegar fumegând, un vârtej lunecare printre gratii, o oprire ca semn.

La uşă bătaia cunoscută INTRĂ, prezenţa Anei cu genunchii încuiaţi câtă mireazmă.

„Am urcat fugind", şi îmi întinse scrisoarea.

Era un obicei atât de neclar, umplând gesturile cu o tăcere de oază, cum inima ciocănea încercând rezistenţa arterelor.

Am deschis plicul lipit totdeauna cu grijă de saliva unei limbi subţiri coupe-papier, aşteptam cu tremurări clipa să-mi plimb buzele peste gustul de gumă arabică, şi CE MI-AI SCRIS ASTĂZI? Ana ţinea pleoapele de aluminium şters întredeschise. Îşi luase locul favorit pe patul suferind între pereţii făcând unghiuri aproape. Tăcea precum întotdeauna carnea ei sub mătăsurile străvezii vibra cochilie, se răscolea prundiş.

Preţuiam în grame scrisoarea – 25. Pe plic mărcile erau desemnate de mână stângaci, dar fără insinuări obscene. Voit,

prelungeam aşteptarea. Îmi plăcea încordarea stăruind leneşă, odaia tropicală şi strâmtă, în fund fereastra cu peisagiul lanternă magică şi la interval rugăciunea maşinei de cusut. În piept, sonerie, cinematograful sideral chemând. Dinspre bulevarde un vuiet zădărnici scurt-circuit ora. Lniştea vărui iar grilajul unui cer mat.

Ana nemişcată, cu un surâs frunză între dinţii subţiri.

La 11 fără un sfert i-am dat sărutarea pe care doctorul mi-o interzisese.

Apoi am citit:

11 iunie 1925

Dragă Adrian,

Glasul tău m-a trezit înainte de vreme când locatarul din camera învecinată nici nu venise încă, precum de obicei, în zi. Ştiu că m-ai chemat de trei ori şi numele meu s-a sfărâmat între dinţi fără răspuns, ca o castană căzând singură. Când am deschis pleoapele, creierul destins brusc m-a oprit să văd urmarea. De ciudă, mi-am muşcat buzele şi am străbătut camera căutându-te precum în anuar. Înţelegeam că nu era decât închipuire. Sufleteşte îţi pierdusem adresa. Dar îmi plăcea să-mi măgulesc nervii făcând un efort care nu avea nimic real.

M-am privit apoi în oglindă. Sânii pe care îi ştii tari erau cu sfârcurile umede, coapsa în arc, de unde izbucnise gestul prin mers săgeată.

Aveam dinainte o zi cu linii veştede şi aerul zebrat prea devreme ca să încep dansul degetelor pe literele mereu aceleaşi.

La plecare, în uşă studentul de la 55. Mi-a spus:

„Mâine dau examen. Sunt bolnav. Îmi simt trupul supt ca un gol în gâtlej şi oasele îmi sună precum într-un pendul orele. Toată noaptea te-am văzut în Cursul de Drept Penal. O dată am ţipat. Ai auzit? Vreau să-ţi încolăcesc picioarele cu plante de apă, să-ţi ling genunchii pentru gură clorat de potasă (10%). Miroşi a ţarină. Eşti ozon".

L-am îndepărtat încet cu o mână.

Îmi apărea cu ochii bătându-mi în trup cuie.

La colţ am luat metropolitanul. Lichefiată, mulţimea se scurgea lent, ca noroi prin conducte. La cea dintâi staţie mi-am făcut loc cu unghiile şi am ieşti din subpământ.

Şi totuşi, te cuprind sub piele ca o pigmentaţie ciudată. Ce infuziune de sânge cum te plimbi prin vinele mele, cu mâinile în buzunar, fumând un tutun tare.

Pot preciza unde eşti, trimite comunicate aeriene, iată acum (când scriu) te-ai oprit în vâna pulsând braţul drept.

Am luat o cafea neagră (60 de centime). (Incoerenţa scrisorii începuse să mă plictisească).

Bulevardul era încă rece, cu vitrinele nedesfăcute ascunzând strălucirea blănurilor ca sub o zăpadă cenuşie. Circulaţia neintensă îmi lăsa o respiraţie liberă. Aş fi vrut să alergăm pe trotuarul clar împreună. Dar pe tine nu te pot poseda decât într-o realitate interioară. Desigur ne putem culca împreună. Pasiunea adevărată însă nu mi-o dă sexul, ci glasul tău.

De la Operă am luat o stradă lăturalnică. Am ajuns la birou. Şeful – o privire metalică. Mă dorea? Teancul de dosare îmi acorda o linişte îndoielnică. Până la prânz era o muncă stupidă paralizându-mi temperamentul, dar cât ceai de tei pentru exces.

Între degete maşina de scris devenea fluier, saltimbanc, orgă, pântec cu încordare nervoasă.

Ferestrele biroului (ţi-am mai scris) dau spre stradă. În faţă, redacţia unui mare ziar şi Haut-parleur-ul şi rostogolirea vehiculelor.

La amiază, năvălirea în restaurante la „Prix-fixe". Sălbătăciţi funcţionarii cu fălcile intrate, cu oase lungi mestecând sumar porţiile, atât cât să se poată întoarce la lucru. Apoi urmează orele fierbinţi şi lungi lunecând peste ele până la îmbrăţişarea în panică.

(Aici am sărit două pagini. Citesc sfârşitul):

Peste câteva minute viu. Prezenţa ta mă va scoate din mine ca un scafandru.

Voi urca numărând treptele până la ventricolul drept.

Şi în nemţeşte: Hochachtungsvol

Ana

Pe marginea patului, Ana împreunase mâinile, micşorându-şi zâmbetul ca o lampă.

Prin fereastra deschisă două linii roşii semnalau luna. În articulaţie simţeam un gust amar.

Oraşul cu pulsaţia întreruptă părea straniu ca borcane de farmacie, târziu.

Şi pentru că glasul meu era pentru Ana flagelaţie, am început să declam:

Îţi închin un imn ţie veac al mediocrităţii
nu mai vânăm ursul sur prin munţii Americii
braţele noastre nu mai sângeră păduri sălbatece
ne operăm visele ca intestine
singuri ne închidem în mucegaiul birourilor
dimineaţa dactilografele îşi îmbrăţişează logodnicii
până la revederea din ceasul nopţii
când vor face dragoste pe saltele de paie
Dar în aer sufletele ni se sărută
clădim un cer peste acoperişuri ca mădulare
pe bulevarde sirenele autobuzele
cum acompaniază concertul prin fără fir
veac al asigurărilor şi al reclamei luminoase
e ora când englezii o aplaudă pe Raquel Meller
şi refuză buchetul de violete
aruncă lumini jocurile de apă
scrâşnesc din dinţi marile cotidiane
şi iată: agenţii companiilor de afişaj
primenesc rufăria zidurilor.

Lângă mine Ana asculta aplecându-şi trupul diluându-se nesimţit.

Mă durea acum cumplit tăcerea palidă, infiltrarea imaterială, reacţiune chimică între noi.

Şi deodată prin sticla veştedă tăiată crud, o lumină.

În odaie: Ana, luna şi eu.

La etajul al optelea maşina de cusut cuvânta întrerupt. Şi altceva nimic.

ANTRACT

lui B. Fundoianu

Trenul se frământa îndelung cu vagoanele dinți cariați peste izbucnirea caligrafică a liniilor. În mers osiile se strigau dinadins, stele pieptănau despletirea câmpurilor și arhierei stogurile înaintau. Trecusem tăpșane ca tăvi cu încrustări de inel, urma acum festinul pădurilor, bufnițele încercau cerul cu licori tari, veverițe se înnodau lasou pentru încovoierea copacilor. Vârsta nopții o cunoșteai după iarba rărită în absint, spiritele dănțuiau goale în goana ferată coloană dorsală.

După driadele cu păr de păpuși, nimfe se lipiră cu frunze, umezind geamurile, din ape divinitățile se răsuceau în aburi lungi cât vântul mușca sexul pomilor. La timp mi-am schimbat, pneu-Michelin, inima. Îmi place să-mi închid pe dinăuntru pupilele precum cufere cu încuietoare automată. Îmi priveam fără entuziasm anatomia craniului, ochii alunecau jgheaburi, disecându-mă lent, în cumpănă fiecare arteră. Compartimentul înclinat ca tub acustic și toate gesturile erau mărite, trupurile se legau într-o vorbire ciudată, răstălmăcind cuvintele, creând înțelesuri. Mitologia peisagiului mă obosise. Le puneam acum întrebări vecinilor, în gând fără să mișc buzele cercetându-i. Stăteau aplecați spre ei înșiși încovoindu-se înăuntru, căutându-se. În amețeala adormirii pe jumătate, se mirau descoperindu-se altfel, se pipăiau cu simțurile dislocate ca o claviatură de pian. Desigur, lampa se stinsese de mult, o dată cu zvârcolirea târzie a umbrelor. O lumină lâncezea pe canapelele roase. Ziua se rupea dintre gardurile de nuiele distanțând casele, limpezindu-le ca pătrate. Treceam fulger ejaculare prin gările mici, acuarelă șeful ne salută subit, cu un surâs de tristețe amintindu-și. Un macaz zgudui roțile, înfundându-se în țesuturi, izbindu-mi capul de fruntea unui vecin lângă geam. – „Mă numesc Hiras Kreach, îmi spuse. M-am născut în noiembrie într-o colonie germană în munții Vrancei, la o fabrică de cherestea. Copilăria mi-am trecut-o

singur, cutreierând stivele de lemn, sângerând prin crăpăturile răni. Fenomenul memoriei, în spațiu întoarcere e desigur un efort nul, dar e interesant prin energia de plăsmuire, într-o perspectivă nouă, a faptelor; știi bine că „îmi amintesc" e un fel de a vorbi. Amintirile nu sunt decât evenimente noi, așezate, dintr-o nevoie de economie casnică, în dulapul trecutului. Construcția frazei adaogă spectacolului de ieri un capitol care în realitate e astăzi. Cuvintele, sângerând acrobați pe acoperișul creierului, ce invenție extraordinară. Ai înțeles deci că întâmplările pe care ți le-aș putea povesti nu le-am trăit niciodată. Și, dacă te voi întâlni mâine, trecutul meu va fi altul, împrejurările succedându-se ca o acțiune retroactivă, ca un curent electric străbătând drumul înapoi. Desigur, există o determinantă a viitorului. Prezentul și viitorul (mon Dieu, mon Dieu) sunt lucruri fixe. Necunoscuta variabilă, X, e trecutul. Dar asta e altceva.

Îmi priveam tovarășul de călătorie, pe care zguduirea bruscă a trenului mi-l apropiase atâta. Vorbea repede, nervos, vocea lui străbătea bicicletă aerul. Ceilalți călători dormeau sau simulau somnul, legănați de semnificația pur auditivă a cuvintelor. Dansul peisagiului la ferestre încetase. Prin geamul cu flori închipuite din respirații la interval, pâcla se filtra luminând subțire. Încercam să ghicesc ce mecanism subit a deșteptat în necunoscutul de alături atâta energie în mărturisire. Între timp, dintr-un portofel țesut în piele tunisiană cu desenuri colorate cărămiziu, scoase o carte de vizită cu chenar negru. Mi-o întinse:

HIRAS KREACH născut în 5 noiembrie 1903 On est prié de s'asseoir

– Unde ajunsesem. A! Da! Într-o zi urcasem ca de obicei stiva cea mai înaltă. Aveam vreo zece ani. Priveam cerul, casele, copacii. Aerul îmi făcea semne ca un înotător. Deodată un vârtej. În cădere, fruntea s-a descuiat ca o carte. Jos m-am trezit cu câteva fărâmi (de creier?) în mâini. O! Creierul! Să știu, să știu! Să scobesc, narină, țeasta de gelatină, placă de fotograf, oglindă, timp, spațiu, întuneric, zgomot, lumină; am împins în gaura ca gură, adânc degetul (iată: acesta) și-mi întinse arătătorul drept;

am răscolit pasta până în fund la peretele din os ondulat reflux, să știu, să știu, să știu, ce durere, oh! un automobil în creierul sfărâmat, amestecate circonvoluțiunile, fulgere, sânge, izbucniri. De atunci sensibilitatea frunții seismograf aici e cumplită...

Brutal un expres clătină încheieturile, condensându-se negru în fereastră, țipăt subit, plug; osiile gemură, compartimentul reluă oscilațiile, pendul pe un perete de eternitate.

Hiras Kreach își aranjă nodul elegant al cravatei. Avea degetele subțiri, străvezii aproape, cu unghiile tăiate până la linia nedecisă a cărnei. În mărturisiri, brațul musculat bine îmi apăsa umărul; pieptul destins se înălța cadențat sub inima bătând cuie. Îmi întinse o țigare gălbuie răspândind un parfum tare de oțetar. Tusea unui călător lovi corb aerul.

– Ha! Ha! reluă Hiras Kreach; noi avem despre lucruri o părere prestabilită, clasând fenomenele în dosare cu chei și formule precise, nedepășind o măsură cunoscută unanim. Existența lucrurilor o concepem de dinafară, fără efortul construcției intime, putreziciune sau metal scump. Cunoașterea e realizată prin simțuri, nu prin *contopirea* întreagă cu obiectul cercetat. Certitudinea unei experiențe *dinainte* obținute (experiență în trecut; lenevire a raționamentului, omidă rozând carnea invenției, descoperirii îndrăznețe) paralizează frumusețea gestului, oprește, gardian public, pasul în prăvălișul senzual al prăpastiei. În jurul tău reprezentanții academiilor, cazărmilor, bordelelor, îți dresează proces verbal pentru exces de viteză în gândire:

E INTERZIS CĂLĂTORILOR SĂ APLECE CAPUL PE FEREASTRĂ sau: ATENȚIUNE! NU ȚINEȚI PORTIERELE DESCHISE.

Și totuși, iată: spune-mi dacă expresul care înainte a brăzdat fereastra nu e o ceașcă cu cafea, sau o frunză cu nuanțări negre sau un buton de manșetă. Îmi răspunzi: fenomenul distanței, și eu știu bine că de la o sută de metri nu mai ești același ca lângă mine în compartiment, aici. Și invers proporționalul apropierii față de distanță e deplin demonstrat în sărutul stelelor sau în dansul cometelor pe parchetul cerului. Să te depărtezi de mine cu trei milioane de metri și îmi vei fi mai aproape. Trei milioane de metri, câți ani! Timpul pentru noi e o *succesiune*, ieri, azi mâine, o înșiruire *în spațiu*. Cât de lesne e rezolvată problema:

Timp = spațiu + x

dar eu vreau să cunosc necunoscuta x.

Îți spun: te cunosc numai de cinci ore, dar te cunosc 400 000 de metri (trenul nostru face 80 km pe oră), mă cunosc ca un bol alimentar, ca o hartă pe care îmi plimb degetul, oh! amestecarea, contopirea cu obiectul cunoașterii, sfărâmarea sub roțile trenului, descindere fără ascensor ÎNĂUNTRU, o clipă de cunoaștere numai, cinci minute pauză pentru odihna operatorului și a orchestrei. Trenul trecea acum prin câmpii ungare cu linii ca porumbei unindu-se; era un amestec de dimineață și noapte, casele se descriau ca arpegii de tenor, tovarășii din compartiment își întindeau brațele.

Hiras Kreach sări brusc în picioare. O nervozitate puternică îl stăpânea. Fața de o culoare mată, în spasm, ca o undiță. Apucă cu un gest automat, repede, mânerul semnalului de alarmă. Trase. Un țipăt. Trenul oprit scurt, la ușă îmbulzeala călătorilor, controlorul cu gravitatea profesională își făcu loc. Hiras Kreach plăti amenda în monedă americană. Toți îi priveau mirați, mâinile subțiri, cu pumnul nod de frânghie puternică. Apoi: „Nimic nu mai cade, faceți jocurile! Scoborârăm în plin câmp, pământul umed ne sărută lung, cu îmbrățișări insistente, tălpile. Frigul unui sfârșit de iarnă se așeză brățară pe brațul șters încă, mărgele lunecând pe oglinda umerilor. Hiras Kreach (purta: smocking cu o pelerină de bal, cravată albă, pălăria de fetru) privea dunga trenului dizolvându-se, pastilă de sublimat, în peisagiu.

Valiza mică o purtam în brațul stâng, cu celălalt mă sprijineam de silueta robustă a lui Hiras. Lumina insuficientă ne ascundea umbrele, ne amesteca material cu încetul.

Hiras Kreach mă interesa straniu fără să mă domine, excitându-mă numai. Renunțasem pentru el la ținta călătoriei mele: la Budapesta mă aștepta poetul Stephan Roll. Nu mă supusesem dorinței lui, ci unui impuls pornit din mine.

Frigul se plimba acum cretă prin mădulare. Regretam culcușul cald din compartiment. Oasele se mișcau încet ca figuri de șah. Trecurăm prin fața unui canton cu ferestrele închise încă, o vacă se miră de prezența noastră, mustrându-ne. Gardul era inevitabil aplecat, de aici drumul se depărtează de calea ferată, două concepții diferite. Încă vreo câțiva pași și gara se întrevede ca în reclamele de șocolată.

Peronul firește gol, în restaurantul cl. III poți lua un pahar cu ceai, dar pâinea e de ieri și pendulul bate o oră imaginară.

– Am tras semnalul de alarmă, îmi explică Kreach, pentru justificarea, o iluzie de fapt, a unei voinți în dizolvare. Inconștiența mașinei purtându-mă în pântec spre o țintă pe care împrejurările mi-au impus-o mă exaspera. Ce să fac? Să-ți reții gestul atunci când creierul cere subit schimbare, e și asta o servitute. Nesupunerea e de fapt supunere. Cui? inversarea

principiilor nu duce la nici un rezultat. 2 + 2 = 5 e aceleași lucru cu 2 + 2 = 4. Teorema lui Pitagora, principiul lui Arhimede sau insensibilizarea corneei prin cocaină pot fi util înlocuite printr-o negație. Ce e moartea, iubirea, Dumnezeu praștie pentru drumul concentric al ideii, am văzut culmea munților rupându-se din osemintele cerului, marea își drota părul cu cleștele unor raci uriași, deasupra vântul purta polenul florilor pentru voluptatea împreunării. Dar ar trebui să pricepi: călătoria în afară se reduce la o călătorie în noi. Miezul lucrurilor ne rămâne străin și ne vedem pretutindeni pe noi înșine – aceeași imagine la infinit repetată.

Ceaiul era amar. Odaia friguroasă, în fund patroana pe o tejghea dormita, câțiva unguri schimbau cuvinte cu un zgomot de zaruri lovindu-se.

– Satul acesta, urmă Hiras Kreach, se numește X... Mă duceam la Viena pentru o întâlnire cu un prieten, profesor de fiziologie la Universitatea din Latesburg. Dar (fenomenul nu e din cele mai neobișnuite) ținutul acesta nu mi-e străin. Am oprit expresul, găsind în intelectualism cheia unei manifestări de voință al cărei punct de plecare stăruia în subconștient.

Întâmplarea e încă proaspătă!

Și către patroană: Fizetni kérem!

Am ieșit pe peron. Ziua se târa veștedă printre vagoanele de marfă, ca fete vârstnice așteptând sărutul unui mire imaginar. Hiras îmi strânse nervos brațul. Observam acum că ochii îi erau dreptunghiulari, punctați vânăt pe dinăuntru; trăsăturile feței în unghiuri ascuțite, pe frunte o tăietură vizibilă pentru concentrarea atenției. Banca umedă în amintirea unei nopți jilave și norii întindeau gâtul privindu-ne distrat, ca jucători, suspectându-ne totuși.

– E un an de atunci. Eram printre invitații d-rei A. T., fiica milionarului T., cunoscut din scandalul băncii „Valahia". Nu mai îmi amintesc pricina sărbătoarei, dar invitații se strigau, împărțindu-și sensibilitatea cu tacâmuri de-a lungul meselor lungi, cu candelabre romane printre pereții construiți echilibrat, cu tablouri de la cea mai recentă expoziție constructivistă. Epuizasem jocurile de societate. În mijlocul odăii, în coșuri mari, urma acum împărțirea darurilor închipuind întâmplare. Fiecăruia lucrurile grotești se atribuiau cu zâmbete de subînțelegere.

Într-un cerc, poetul Ronda, cu o voce de camelot, apostrofa:

– Unde mergem, sfârșitul se apropie ca în vânătoare câinele ducând în sângerări potârnichea. Primejdia Orientului e o glumă senilă, făcută de un mareșal cu alifii după baie. Cum ne-ar putea

înspăimânta o mână de japonezi pe noi, EUROPENI dezlegători ai atâtor probleme, călărind dansul electricităților, rupând, arc în descleștare, țipătul undelor herțiene.

Nu, sfârșitul nu va veni din afară, ci din noi. Autoflagelare, după ce a înfăptuit trei-patru discipline uriașe, Europa va muri din plictiseală.

De la culmea aceasta, simțurile exasperate, poezia nu mai poate fi bâlbâială stearpă. Ezitarea sfărâmată, îndrăzneala urcării pe cupole cuvinte scăpărând lumină, nouă infuziune de sânge, ne trebuie o deznădejde netrăită, o tristețe alta.

Îl priveam pe Ronda înfiorând capetele blege aplecate spre el într-o admirație fricoasă. Lacheii serveau în cești străvezii înghețate din fructe savant păstrându-și aroma, înțepând limba cu o voluptate barbară.

Mă depărtai de sala mare a festinului. Un jazzband își despletea furia, înlănțuia mâinile, dezbrăca trupurile de carne, pieptăna nervii. Treceam prin odăile cu pereți de mozaic sau sticlă. Câtă bogăție, îmi spuneam, ce minunată e risipirea avuțiilor inutil, fără binefacerea satisfacției imediate.

Într-un ungher, pe umăr, apăsarea unei mâini și o voce cu o intonare străină:

– Hiras!

O clipă mi-am chinuit memoria. Câte nume rostite într-o seară. Ochii erau depărtați ca două bărci căutându-se pe suprafețe diferite. Gura aproape vânătă și trupul unghiular și pietros. Dintr-o dată i-am găsit numele:

– D-ra Rissova...

– Da! Clara Rissova.

Și d-ta Hiras, Hiras Kreach. Îți știu numele ca pe al unei plante pentru vindecarea rănilor. Formulă, te-am învățat din întrevorbirile cu mine. Ghicesc în d-ta o sensibilitate proprie mie. Și toată seara te-am urmărit iubindu-te.

Mă simțeam inundat de gestul, de făptura aceasta: Clara Rissova. Glasul ei (îmi vorbea franțuzește cu un accent maghiar) pornea mai mult din mine decât dintr-însa. Îmi porunci:

– „Mă vei întovărăși acasă".

Firește, mi-am luat rămas bun numai de la d-ra T., care – necunoscând mobilul dezertării mele – se învinovățea insistând. În vestiar am găsit-o pe Rissova îmbrăcându-și nervos blana. Portarul reverențios aștepta binecuvântarea monedei.

Iarna era timpurie, zăpada sub pași se sfărâma, ca mătăsuri aplaudând. După parcul Ioanid, trecurăm prin grădina Icoanei. Frunze și bănci cu glasuri tremurau oglinzi destrămându-le.

Trupul Rissovei se lipea fierbinte, ca nisip înfiorându-mă.

– Hiras, mă înțelegi, îl iubesc pe Napoleon, pe Jeana d'Arc și pe tine.

– Pe Napoleon?

– Desigur. Fiindcă era mic și a fost mare. În Jeana d'Arc, ha! ha! mă iubesc pe mine.

Cei șaptesprezece ani ai Rissovei mă răzvrătiseră. Eram aproape de poarta parcului (poarta veacului, ce tâmpenie!). Vântul ne servea în aer numele, o mână invizibilă îmi număra coastele. În destăinuiri Rissova:

– Locuiesc la unchiul meu. Îl cunoști? E foarte bogat. Eu sunt săracă. Mama e institutoare în Ungaria. E bătrână. Fără știrea ei am locuit o lună Parisul, două săptămâni Londra, zece zile Viena. De șase luni stau aice: Dar acum vom pleca împreună să cucerim lumea.

În mers, genunchii îi pocneau, artritism uscat. Străbăteam bulevardul Dacia, răcoarea umedă a zăpezii îmi zgâria unghie oboseala. Ne oprirăm în fața unei case cu ferești mari. Rissova îmi mușcă încă o dată buzele, apoi se pierdu arătare prin poartă de fier, înaltă.

Îmi strigă: – 3/93 te aștept mâine la zece.

A doua zi, firește, la ora fixată, am chemat-o 3/93. Numărul de telefon are ceva din invocațiile mistice. I-am recunoscut vocea de departe, seringă înțepându-mi morfină.

Am revăzut-o în după-masa aceea. Mătușa ei m-a primit, o femeie trecută, vopsindu-și prea mult fața, cu un gest amintind unda băilor odată torente. Am stat puțin în salonul de primire, apoi am fost condus în odaia Rissovei. De aci, ferestrele dădeau în curte. Umbre scoborau pe funii întrecându-se, respirând aburii zăpezii când ne despărțirăm. Mă durea capul și simțeam că o vraje îmi rodea măduva, înnebunindu-mă.

Întâmplarea începe de aci.

Mă înțelesesem cu Rissova să revin după miezul nopții. Aveam să-i bat în geam după ce, înșelând atenția servitorilor, voi fi străbătut neobservat curtea. Eram conștient? Revenisem. Rissova a deschis fereastra și a apărut pată albă pe o retină de închipuire. Nu, nu, scrâșnetul ăsta mă doare, arcul inimii țipă. Rissova a sărit fereastra, e în cămașa de noapte și cu pieptul foarte gol, cu degetele îngenunchind frigul ceasului. Parcul Ioanid e în dosul casei. Trecem pe bulevard atât de abstract ca două linii pe o planșă inginerească. Pe alei bruma scânteie ca reclama unui institut dentar. Ne-am iubit înlănțuindu-ne trupurile în zăpadă. Rissova a respins îmbrățișarea paltonului pe care, în spaima

goliciunii, i-o oferisem. Voluptatea în panică în zăpadă, strangulând vinele, exasperând ejaculările, și glasul Rissovei material ca briceag:

Zăpadă binecuvântată de aluminium
Eșarfă strălucire inutilă
Ne dăruim acum pământului
fierbinte în răceală
Și Parcul Ioanid și-a deschis toate arterele vântului
Ce imn trupului meu zăpadă
Când lupii se năpusteau între armatele lui Ludovic al XI-lea
și gloria lui Napoleon sucomba în jurul Moscovei
sunt incendiată acum ca
vechea cetate rusă
Ha! Ha! Ha!
ce cai de curse
sângele meu și al tău
cum se iau la întrecere
pe nesfârșirea albă.

În nopțile care urmară experiența o luarăm de la început, desăvârșind acum amănunțimile, încetinind gesturile de dragoste, savurând contrastul dintre sex și zăpadă, încălzind și înghețând trupul Rissovei laolaltă. Veneam după miezul nopții, bătaia abia simțită în geam, apoi scoborârea nudă a Rissovei și zvârcolirea, zvârcolirea spasm pe cearceaful natural între arborii desfrunziți. Doamnelor și Domnilor, părăsiți-vă paturile în noaptea nunții, săriți din expresul Paris–Viena, VIAȚA NU MAI POATE CONTINUA AȘA, o nouă formă politică e o sticlă cu vin (același), dar cu eticheta schimbată. Educația copiilor noștri e primejduită, eu vă promit:

1) Plătirea datoriilor externe și interne.
2) Desființarea impozitului pe venit.
3) Egalitatea în fața zăpezii.

A patra noapte, Rissova în zăpadă a tușit sec, ca și cum ar fi pocnit voit încheieturile. Mai târziu, în tusea asta era artă cumpănind ritmul pomilor, grilajului, secundei.

După o săptămână Rissova era atât de albă, atât de mult zăpadă, o duceam în brațe de la fereastră în parc și puncta cu lumini roșii câte flori imaginate în anotimp. Tușea cu multă pricepere acum și sângele îl scuipa mozaic ispitind senzualismul stelelor.

goliciunii, i-o oferisem. Voluptatea în panică în zăpadă, strangulând vinele, exasperând ejaculările, și glasul Rissovei material ca briceag:

Zăpadă binecuvântată de aluminium
Eșarfă strălucire inutilă
Ne dăruim acum pământului
fierbinte în răceală
Și Parcul Ioanid și-a deschis toate arterele vântului
Ce imn trupului meu zăpadă
Când lupii se năpusteau între armatele lui Ludovic
al XI-lea
și gloria lui Napoleon sucomba în jurul Moscovei
sunt incendiată acum ca
vechea cetate rusă
Ha! Ha! Ha!
ce cai de curse
sângele meu și al tău
cum se iau la întrecere
pe nesfârșirea albă.

În nopțile care urmară experiența o luarăm de la început, desăvârșind acum amănunțimile, încetinind gesturile de dragoste, savurând contrastul dintre sex și zăpadă, încălzind și înghețând trupul Rissovei laolaltă. Veneam după miezul nopții, bătaia abia simțită în geam, apoi scoborârea nudă a Rissovei și zvârcolirea, zvârcolirea spasm pe cearceaful natural între arborii desfrunziți. Doamnelor și Domnilor, părăsiți-vă paturile în noaptea nunții, săriți din expresul Paris–Viena, VIAȚA NU MAI POATE CONTINUA AȘA, o nouă formă politică e o sticlă cu vin (același), dar cu eticheta schimbată. Educația copiilor noștri e primejduită, eu vă promit:

1) Plătirea datoriilor externe și interne.
2) Desființarea impozitului pe venit.
3) Egalitatea în fața zăpezii.

A patra noapte, Rissova în zăpadă a tușit sec, ca și cum ar fi pocnit voit încheieturile. Mai târziu, în tusea asta era artă cumpănind ritmul pomilor, grilajului, secundei.

După o săptămână Rissova era atât de albă, atât de mult zăpadă, o duceam în brațe de la fereastră în parc și puncta cu lumini roșii câte flori imaginate în anotimp. Tușea cu multă pricepere acum și sângele îl scuipa mozaic ispitind senzualismul stelelor.

Desigur, mătușa și unchiul s-au alarmat. Au chemat doctorii; evadările noaptea n-au mai fost posibile, și asta a fost pierzania Rissovei. Nu ftizia, ci încătușarea în casă atunci când trupul chema chema chema înjunghierea sexului și zăpezii.

Eram acum zilnic în casă. Unchiul mă considera oficial logodnic și mă privea cu o răutate stăpânită, consolându-mă.

Scăparea nemaifiind realizabilă, și mama bătrână neliniștindu-se, consiliul de familie a hotărât trimiterea Rissovei acasă în aerul curat și liniștit, în satul... x (acesta). Însărcinarea de a întovărăși mi-era încredințată mie.

Eram acum în compartimentul rezervat nouă. Rissova învălită în blăni multe și calde, cu fața ca un nume scris în argilă, fruntea subțire precum spuma valurilor și cu brațele rarefiind gândurile, trupul tot cretă sfărâmându-se încet în răsuflare. Tăceam amândoi, numai ochii Rissovei, mari, deslușind un alfabet în atmosferă invizibil.

Rissova, ochii tăi cu terenuri sportive
cu câmpuri și sonde de petrol
cu hipodromuri cu hangare de avioane
ce tipografii, ochii tăi
și pupilele tale, rotative imense
cum se desfășoară din privirile tale
toată viața mea
ca un jurnal cu ultimele știri.

Trenul înainta și la Curtici se făcu verificarea pașapoartelor. Fața Rissovei se estompa tot mai mult, era acum din hârtie tăiată neîndemânatec de un copil jucându-se. Nu departe de granița ungară a început să horcăie. Mai erau câteva ore până la satul X, unde mama bătrână trebuia să ne aștepte. Deodată, o tuse lungă și sânge închegat pe buze. M-am aplecat peste ea ca fântână. Gândul cunoașterii îmi încleșta cu fier meningea. Poate voi afla:

– Rissova. Rissova. Ce simți?

De fapt, invaziunea străină, rece a sfârșitului o simțeam și eu. Dar voiam să știu, să știu.

– Rissova, spune-mi: e o lumină, e întuneric, e durere sau bucurie încleștând arterele.

Mâna subțire întinse o cutie de metal. Erau înăuntru bureți mici.

– Iată, aici, aici, plămâni în aiurări scuipând tuse.

– Nu asta, Rissova, nu asta. – Dar ochii într-o tresărire s-au neclintit.

Desigur, mătuşa şi unchiul s-au alarmat. Au chemat doctorii; evadările noaptea n-au mai fost posibile, şi asta a fost pierzania Rissovei. Nu ftizia, ci încătuşarea în casă atunci când trupul chema chema chema înjunghierea sexului şi zăpezii.

Eram acum zilnic în casă. Unchiul mă considera oficial logodnic şi mă privea cu o răutate stăpânită, consolându-mă.

Scăparea nemaifiind realizabilă, şi mama bătrână neliniştindu-se, consiliul de familie a hotărât trimiterea Rissovei acasă în aerul curat şi liniştit, în satul... x (acesta). Însărcinarea de a întovărăşi mi-era încredinţată mie.

Eram acum în compartimentul rezervat nouă. Rissova învălită în blăni multe şi calde, cu faţa ca un nume scris în argilă, fruntea subţire precum spuma valurilor şi cu braţele rarefiind gândurile, trupul tot cretă sfărâmându-se încet în răsuflare. Tăceam amândoi, numai ochii Rissovei, mari, desluşind un alfabet în atmosferă invizibil.

Rissova, ochii tăi cu terenuri sportive
cu câmpuri şi sonde de petrol
cu hipodromuri cu hangare de avioane
ce tipografii, ochii tăi
şi pupilele tale, rotative imense
cum se desfăşoară din privirile tale
toată viaţa mea
ca un jurnal cu ultimele ştiri.

Trenul înainta şi la Curtici se făcu verificarea paşapoartelor. Faţa Rissovei se estompa tot mai mult, era acum din hârtie tăiată neîndemânatec de un copil jucându-se. Nu departe de graniţa ungară a început să horcăie. Mai erau câteva ore până la satul X. unde mama bătrână trebuia să ne aştepte. Deodată, o tuse lungă şi sânge închegat pe buze. M-am aplecat peste ea ca fântână. Gândul cunoaşterii îmi încleşta cu fier meningea. Poate voi afla:

– Rissova. Rissova. Ce simţi?

De fapt, invaziunea străină, rece a sfârşitului o simţeam şi eu. Dar voiam să ştiu, să ştiu.

– Rissova, spune-mi: e o lumină, e întuneric, e durere sau bucurie încleştând arterele.

Mâna subţire întinse o cutie de metal. Erau înăuntru bureţi mici.

– Iată, aici, aici, plămâni în aiurări scuipând tuse.

– Nu asta, Rissova, nu asta. – Dar ochii într-o tresărire s-au neclintit.

Întrebarea era de acum inutilă. Trenul s-a oprit cinci minute aici. Pe peronul gării mama bătrână, împreună cu fetiţe şi şcolari scunzi, aducea flori şi, ca săbii subţiri, glasuri slăveau revenirea. Am scos şi eu capul pe fereastră precum ceilalţi călători miraţi. Nu puteam să dau un cadavru pentru bătrâneţea unei institutoare. Hotărârea o luasem repede. Bătrâna nu mă cunoştea. A început să întrebe, căutând prin vagoane. A trecut şi prin faţa compartimentului meu, dar eu acoperisem chipul Rissovei imobil. Când trenul şi-a reluat mersul, copiii cântau de pe peron, scuturând panglici cuvintele:

Eine kleine Geige
möcht' ich haben
Eine kleine Geige
möcht' ich gern

Trei staţii mai încolo am scoborât şi eu singur, după ce, cu grije, luasem Clarei Rissova orice indiciu de identificare. Îi ştersesem buzele de sânge şi faţa-i era liniştită, poate vie.

Cadavrul ei a fost în Ungaria prilejul unor lungi discuţii: CRIMĂ SAU SINUCIDERE. Toate cercetările fiind însă zadarnice, Rissova fu trecută de la morgă sălilor de disecţie universitare.

Institutoarea bătrână a murit câteva luni mai târziu, fără să cunoască sfârşitul.

Hiras Kreach tăcu. Un tren ţipă şi ne scutură capetele. Pe peronul mic se înghesuia acum o mulţime înfrigurată chemându-se prin cuvinte pe care nu le desluşeam, prin gesturi cărora le atribuiam sensuri. Erau şi fetiţe ducând în mâini coşuleţe cu igliţe şi bumbacuri. Apoi peronul se goli şi trenul hurui, mişcându-se greu. Atunci am observat că Hiras Kreach nu mai era pe bancă lângă mine. Mi s-a părut că-i recunosc silueta la o fereastră a ultimului vagon în goană. Dincolo, peste linii, câteva vagoane încărcate cu lemne erau triste şi în gură un gust sec.

Numai prin auz, glasul lui Hiras Kreach se prelungea încet ca glicerină: să ştiu, să ştiu.

Paris, 1925

B. FUNDOIANU

În cuprinsul literaturii române, personalitatea d-lui B. Fundoianu înseamnă un pas hotărât spre o realizare continuu întrecându-se pe sine. Străin oricărui compromis, cercetător până în amănunțimi al mecanismului dintre inimă și creier, d-l B. Fundoianu e, în ceasul actual, o livadă cu pruni și ape brumate în care seara pune pete de rugină și cuvintele ca focuri roșii se aprind. Împrejur însă zăplazul e cu suliți, și sârmă ghimpată oprește tentativa de escaladare a imbecililor. Poarta se deschide subteran aproape numai inițiatului cu pasiunea alfabetului magic, cu degetele subțiate de lampa târzie a nopților. Pentru posibilitățile de suplețe națională, erudiția d-lui Fundoianu era o anomalie, putea deveni o primejdie. Dar câtă bogăție într-o convorbire cu el! O anumită facilitate verbală binecuvântată de puritatea imaginii, de adâncul înțeles al frazei, dăruia convorbitorului elanul, spaima, bucuria unei frăgezimi de vin foarte vechi, de catapiteasmă elină. Stranie îmbinare de facultăți deosebite, d-l B. Fundoianu nu e numai alchimistul cunoscând vraja formulelor, dezlănțuind dansul eprubetelor, trecând printr-o sensibilitate, apă regală, orice metal spre verificare. D-l B. Fundoianu e în același timp aurul însuși, substanța scumpă în cristale fine desenată pe sticlă. Alături cumpănitorului de idei, d-l B. Fundoianu e un extraordinar poet. Reputația lui viguros crescută din arhitectura câtorva poeme – în număr foarte redus publicate – a trecut de mult peste dânsul, invadând antologiile, revistele. „Critici“ cari s-ar fi speriat de tăria lui sănătoasă, de limba lui în care sângele circulă ca o troică, au acceptat benevol și cu surâs de băcan „șmecher“ contrafacerile unor scriitori de a patra mână, grăbindu-se, cu materialul și sensibilitatea d-lui B. Fundoianu, să treacă puntea unei îndoielnice posterități. Imitația servilă ne-a nedumerit dintotdeauna. Cu atât mai mult, această intimitate de rău-platnic, cu care câțiva din sergenții-majori ai generației noi (?) întrebuințează – micșorând-o – o priveliște în întregime aparținând poeziei de rară esență a d-lui B. Fundoianu. Cea mai mare parte a poemelor d-lui B. Fundoianu nu sunt încă publicate. Prețuim acest hazard. *Integral* își va face marea cinste să dăruiască literaturii române opera plină, proaspătă și personală a d-lui B. Fundoianu. Stupărișul de zvon și liniște a(l) d-lui B. Fundoianu ne e deschis. Din el vom ști rupe în amfore cu zmeură și ierburi întăritoare, câteva pagini pentru setea noastră de aspecte noi.

ORA 10 DIMINEAȚA

Ființa ta întregită din orice gest, repetată la infinit în cerul gurii ca un tăpșan cu un ecou pe care-l simt în clănțănirea de chei a oaselor, iată: ești regina acestui joc de șah cu pătratele trecutului negre cu pătratele albe ale existenței în desfășurare; sacrific întru apărarea Ei pionii drămuiți în artere, mă ameninți cu degetul însemnând inima. INIMA, ce portar bătrân urmărind prin gratiile unei ferești de auricul în descreștere, în creștere locatarul care a întârziat plata chiriei și urcă scara cu undoieri ca o minge. *C*utele creierului te primesc ca într-o rochie și *O*gar limba te scrie, te frământă între dinți, dimineața rup bi*l*etul No. 825 vreau să iau tramvaiul, firește *O*riunde viața e aceeași dar scara *M*ă reține în amintire și ca aer de munte tu, tu, tu, *B*alsam în respirația care se rărește, dar să-ți povestesc visul de la ora 8 după versiunea oficială.

– *A*ici trebuie să vă dați jos, Domnule funcționar al contenciosului „Abeille", tramvaiul acesta nu poate înainta mai mult în imaginație.

– Ah! Nu! Nu! Refuz. Eu mi-am plătit locul (1 franc – două secțiuni în clasa I-a) și înțeleg să mă conduceți confortabil până dincolo, în subconștient dacă vreți.

– Subconștient? Nu cunosc această stație. Vreți poate Boulevard des Italiens?

– Nu. Dincolo. DINCOLO! DINCOLO!

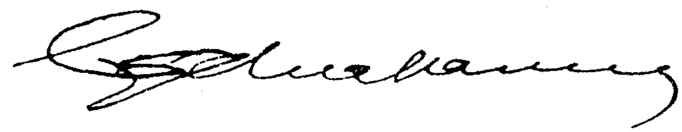
– Poate vreți Piața Operei?

– Nu. DINCOLO. În imaginație.

– Ah! Nu, Domnule. Dumneata ici tramvaiul drept Magic Parc. Acolo vei găsi Palatul Minunilor (taxatorul se supără). Intervenția benevolă, cu bicepșii ca rufe muiate, a controlorului. Politicos, tai cu briceagul oferit de circumstanțe, BRICEAGUL OPORTUNIST, gâtlejul lunecos ca briliantină. Tramvaiul pleacă

singur. Sângele nu de ajuns ținut în beciul unei cărni prea lemnoase, era de o calitate inferioară.

Pe scară, așadar, amintirea ta. Tramvaiul mă respingea, creierul dădea din mâini. COMPLECT, dar te căutam, te căutam și la 8 1/2 (fix, ceasul de marcă elvețiană desfide orice concurență) pe foaia de prezență semnătura

dosarele vraf, peste drum cerul își deschidea ferestrele pentru curățitul de dimineață, casele se închinau într-o reverență plăcută mașina de scris, alături, cu un accent metalic (englezesc?) – Oh! Je vous en prie Madame, ne vous dérangez pas. Non! Non! Pas de thé. Mon coeur (moqueur) préfère les dossiers des accidents sucrés.s

Geamul ar putea fi un saltar. Încui, pleci, te întorci, s-ar putea ca lumina să fie un sărut. Dar uite, eu, dintre toate NAȚIUNILE aleg imagi-NAȚIUNEA.

1926

GARDEROBA OBLIGATORIE

Pe tava respirației se ciocnesc păhărelele cu licoare ale notelor, în ierburi se răsucește panglica fumului, zborurile înnoadă funde la gâtul vântului. Din trecut urcă până la noi rugăciunea oglinzilor, când prin apele despărțite în falduri ca dantelele mireselor, crocodilii treceau ca o procesiune de panoplii, cu solzii ca paftale de aer, cu unghiile amintind lucirea viorilor. De sus sperma fulgerelor se condensează în mingile de spumă ale gesturilor romantice. Lumina cade ca o mănușă în aquarium, peștii trec ca tot atâtea degete prin harfele mărilor, fiecare pleoapă aduce în lacrimi bogăția fabuloasă a unui grăunte de radium. Dar în grădina spitalului bolnavii acoperă goliciunea copacilor și prin mișcările în reverență ale acrobatului se străvăd frânghiile de funingine ale nervilor. O clipă de uitare, numai o clipă de uitare, Domnilor; umflarea ca o perdea a vidului, ecuatorul plesnește ca un cerc de butie, pasul alunecă pe parchetul unui cântec fără sfârșit. În palme adorm ferigile și clopotele; găinușile moțate depun în amfora umărului mărgelele ochilor, hulubi desfășură mătasea văzduhului și din scorburile tuturor lucrurilor dansatoarele de argilă înaintează, topesc ghețurile așteptării, împart privitorilor bucle din pieptănătura de azur a surâsului. Seara sărută fruntea pustnicului cât pe a lumețului, apropie piepturile vocilor de pumnalul focului și în spațiu păsările întind sârmele de răcoare de-a lungul cărora steagul luceferilor, foarte încet, va să scoboare.

Azima pământului aburește caldă și agricultorii întârziați scutură pomii de cioburile de stele rămase acolo din august. Ce clapă să ating cu degetul? Ce privire să rețin aici între gene ca spicele de grâu care opresc în trecere telegarii zefirului?

Genunchii înfruntă crunt ghimpii unui adevăr uitat de mult, revenit în puhoi ca trupul umflat al sinucisului. Nimeni nu sparge pereții azurului, nimeni nu cheamă afară din noi inima, această soție a meșterului Manole zidită de vie între cărămizile coastelor. Nimeni nu aruncă o plasă pentru știuca fermecată a cuvântului.

Dar iată: aplecă-ți urechea aici pe liniile ferate ale vinelor: vei auzi chiotul amintirii care se depărtează.

ARMAND PASCAL

IUBITE ROLL,

S-a fărâmițat o păpușă cu mecanism de azur. Să-ți trimit două lacrimi din acest crepuscul de tristețe, să-ți povestesc cu limba ca un lacăt în rugină toată paragina, tot amarul unui gol fără de sfârșit. Dar aș vrea să pot da târcoale cuvântului, să ating lucrurile cu penița pe nesimțite, fără să declanșez soneria țipătoare a adevărului, să fac să străvezi doar printr-o perdea de cerneală, fără să poți înțelege – cine ar înțelege? – că Armand Pascal a încetat să mai fie, că Armand Pascal nu mai râde, nu mai vorbește, nu mai îmbracă în propria lui viață, atât de revărsătoare, nenumăratele personagii aduse în ziuă de sforile visului lui, că Armand Pascal, cu trupul prefăcut în cenușă, e dincolo de zvon și de zbatere, că Armand Pascal, cu o batistă invizibilă, face semne cărora aparatul de radio al inimii niciodată nu le va da glas.

Să-ți spun, după tragedia în care ființa iubitoare a soției cât și a fratelui s-au destrămat aproape în întunecare, întreg dezgustul meu pentru „oameni", pentru „literatură". Aș vrea, în loc de vorbe – când oare ne vom putea dezbăra de lanțurile „stilului" și ale „artei", când oare pasiunile și durerile noastre se vor putea răstălmăci singure, fără cămașa de forță a dicționarului? – să-ți trimit o fâșie din ochii topiți în plâns ai lui Fundoianu. O lacrimă ar fi atunci o cochilie care ar face să-ți chiuie în auz tot pustiul acestei plecări definitive. De ce ți-aș mai spune acum mâhnirea mea, scuipatul ținut prompt pentru obrajii chiaburilor cari au refuzat renunțarea la a suta mia parte din plăcerile lor scârnave, pentru bucata de cer necesară respirației lui Armand Pascal? La ce să țip, să sparg țestele blegilor, să-i arăt cu degetul pe responsabili, să zornăiesc metalele codului (nu al lui Napoleon ci al sufletului) pe tejghelele birtașilor insensibili, să-i zgâlțâi din somnul digestiei satisfăcute, să le spun cu vocea tragică a revelației la miezul nopții: VOI L-AȚI ASASINAT PE ARMAND PASCAL. Da, iubite Roll, Armand Pascal a fost asasinat. Contribuția câtorva pungi i-ar fi dat cele 12 luni cu aer și soare pentru plămânii lui ciuruiți. Dar sanatoriul pe care i l-au refuzat oamenii, iată, veșnicia i l-a dăruit într-o după-amiază de început de primăvară. Și totuși: unde e râsul lui, unde e acea extraordinară voioșie, acea capacitate de VIAȚĂ, care desfășura un curcubeu în odăile cele mai mucegăite; unde e gestul, glasul, privirea, care făceau să plece și să vină pe mările văzduhului corăbiile pline de grăunțele celei mai limpezi bucurii? Toate să se fi închis de-a pururi în cupa care poartă puținele rămășițe ale incinerării?

Să-ți amintesc elanul nostru pentru noutatea și îndrăzneala spectacolelor pe care el, împreună cu Fundoianu, le inițiase acum vreo 7 ani la „Insula" [1]. Am tras de acolo întâiie noastre învățăminte pentru pasul și înțelegerea de mai târziu. Am aflat că există altceva decât atitudinea repetată și sarbădă, că un orizont altul se deschide, dacă știi să privești peste umărul obicinuinței. Dar la ce bun toate acestea? Amintirea pe care o joc acum în palme nu poate înăbuși țipătul celor 28 de ani ai lui, tăiați în bucăți. Știu, „Insula" și cele câteva ale sale admirabile realizări în cinematografie vor fi pentru noi cămara unde ne vom putea reculege și-l aminti. Și, de asemeni, ar putea fi o potolire cuvintele pe cari mi le spusese acum câtăva vreme înțeleptul Constantin Brâncuși: „Viața mi se pare asemenea celor zece minute de recreație ale copiilor la școală. Zece minute de zburdălnicii și joacă, și apoi reintrarea în clasă. Venim din clasa necunoscutului și ne întoarcem în ea. De aceea, ar trebui, cât mai suntem aici în recreație, să ne bucurăm, să respirăm voioși, să nu ne facem griji, să râdem". (Constantin Brâncuși le spunea acestea mult mai bine. Ar trebui să auzi glasul lui argintat, în surâs, să vezi îngerii coborâți în pietrele lui). Armand Pascal a râs și a știut să ne facă să râdem. Dar trupul lui ca un stradivarius închidea sunetul unei arte închinată numai câtorva predestinați. Arcușul morții a trecut peste el. Cine ne va spune dacă e cântec sau e noapte?

[1] Rostul pe care l-a avut „Insula" pentru arta și teatrul de la noi merită o atențiune și o dezvoltare specială.

ONOMASTICĂ

lui George Bogza

Caut pe ziduri fluturii privirilor. Peste grădini cântecul a desfăcut un evantaliu. O mână ca o cascadă îmi acoperă fruntea. Dar cerul e în noi cum în gâtlejul papagalului seminţele şi prin părul iubitei ca prin noapte, o diligenţă cu cai năprasnici se năpusteşte, vuiesc cotloanele, se rupe ca o frunză un chiot, în fâşii bandajele aerului. Incendiul de vorbe creşte.

Prin flăcările ascuţindu-se ca bricegele priveliştea a devenit un scrânciob şi o doamnă blondă purtând pe umeri vălul de doliu al fluviilor oferă în legănare ceaşca pentru bobul de cafea a surâsului. Amar surâsul şi ai voi să spargi coaja acestei nuci – secolul – să găseşti înţelesul paşilor, al glasului, dar membrele cad în somn ca vrăbiile îngheţate, o nemişcare pietroasă precede nemişcarea, vinele duc noaptea sângelui până la inimă. Săruţi în spaţiu zborul ca o zăpadă[1].

Genunchii ating pereţii unui culoar înaintând către felinarul zorilor. Ştii că o corabie îşi aruncă acum ancorele în nămolul din tine. În cabina de comandă căpitanul strigă ordine, matelotii se deplasează confuz, fac gesturi prin ceaţă ca într-o semi-trezire. Căpitanul ameninţă prin sticla auzului. Catargele se clatină. Vântul şuieră cu frunza pânzelor între dinţi. Nici un matelot nu şi-a văzut căpitanul. Poate vocea lui nu e decât tic-tacul dinăuntru, diapazon pentru încordarea sălciilor, arcuş peste violoncelele umbrelor

Oglinda ochiului se dilată. Gleznele dansatoarei trec prin ecoul în spumă. Perdelele pădurilor s-au dat în lături.

O rugină pune acum pete pe obrajii zilelor, pe şoaptele colorate ca sticleţii din cutiile cu gratii ale vocilor. Să deschid uşa acestui bal periferic, să sparg cu o discordanţă înlănţuirea din

[1] Zborul e în plămân, în văzduh, în privire. Pasărea sau avionul *captează* zborul după cum poemul, tabloul sau clapele *captează* poezia. Zbor şi poezie, însă, există dincolo de hotare, dincolo de obiect.

boschete când vişinii ca faunii privesc în zare transparenţa fructului? Cu o cretă de culoare inversă, berzele au desenat poligoane pe aer. În burdufe bine legate laptele urzeşte catifeaua albă a smântânei, cumpenele scormonesc gâtlejul fântânelor şi scot afară ţipătul de privighetoare al paharului cu apă limpede. Şi totuşi oraşele cad într-un năvod de fum ca mrenele. În cafenele robinetul zarurilor picură şi, ceremonios, chelnerul îşi îmbracă fracul de gală pentru funeraliile amurgului.

FRAGMENT ABANDONAT

În insomnie ceasornicul rupea bucăţi de metal, erau osii rupte, dulapul se deschidea necontenit, sunând lemnul sub stepul unei atenţiuni supraexcitate: Toate zgomotele mărite ca prin ochean, timpanul era zgâriat cu briceag, craniul se închidea brusc, deformând ca o oglindă convexă. Glasuri răzbăteau impersonal ca de ventrilog, prin parc invitaţii schimbau cărţile de vizită, dând drumul în jurul grilajului cu iederă cânilor de curând aduşi dintr-o crescătorie engleză. Fusese ultima călătorie a femeii trecută peste marea ţinutului, ţesăturile se întorseseră cu praf, vizitii îmbrăcaţi în stil, cu pălării lustruite înalte, beau ţuica tare, împărţită de bucătăreasa legănându-şi sânii ca doi prunci simultan purtaţi.

Îi ştiam surâsul crud ca o plagă de sifilis transmiţând unde electrice, obosind ca trepte respiraţia, însemnând în aer prin gest un jazz-band de artificii.

Trecea deseori atât de public la braţ cu subprefectul, ca şi cum toată lumea nu ar fi ştiut că trăia de mult cu nevasta paznicului, o brună cu ochi iuţi viciind cei nouăsprezece ani cu o inocenţă inalterată. Înaintea plecării a venit, surprinsă că sunt bolnav, ghicind sub amurgul vânăt al pleoapelor otrava de dinţii ei, pur, transmisă.

Eram asemeni lucrătorului tipograf ucis de plumbul literilor scumpe. Înţelegeam că o prindeam deplin plecarea ei în tovărăşia Beatricei părăsindu-şi câinii, colecţiile, adoratorii, seringile, camerele construite invers, laboratorul cu substanţe tari, inelele bizantine, pregătite de mult în ascuns, anunţata războire în toiul festinului răscolind curtea boierească precum un taur eliberat brusc. Spulberase inimele de cretă, războise în frângere până la ferestrele cu obloane de umbră şi frunze, încercuise tâmplele. Din pereţi se rupeau vedenii. Ca aşchii o nelinişte urca încet ca un ascensor prin măduvă, până în creier. Mă gândesc la Paul din cer.

Agata închide ferestrele şi pulpele ei strângându-mă ca presse-papiers. Nici o scăpare. Boala urca, urca. Aşteptam deznodământul ca o împuşcătură. Singurătatea mă copleşea ca o mulţime, strigam un tramvai, un tramvai ca un arcuş urca scara în pripă. Îl chemasem, prieten din copilărie, în aiurări. Simţeam compresele reci, în braţ cineva îmi injecta ore, ceasornicul rupea hârtii. Desigur, toată lumea s-a mirat găsindu-mă cu ţeasta spartă, aplecat peste bara de fier, cu mâinile atârnând ca bretele. Agata îmi umpluse viaţa eprubetă; o posedam în trecut, într-o noapte a învierei, înconjurând Biserica stranie şi pur ca în gesturile de dragoste. Trupul inexprimabil fluid, un cap izbind direct tomahav tăind toate legăturile raţionamentelor şi a[le] logicei. O urmărisem stăpânit pe malurile Tamisei, în preajma faţadei rigide a Westminsterului, mă regăsise ca pe un porte-feuilles, pe cheiurile în preajma Senei, brăzdând bulevardele sub avalanşa automobilelor. În tovărăşia ei, răscoleam cercul de aur arhitecturile vechi, pompeiene. Mă purta, fireşte, la moşia ei de pe şesurile Moldovei. Asistasem ruşinându-mă, descoperindu-mă de viaţă ca un arbore, la toate excesele stranii, îmi stăvileam gelozia revărsându-se împotriva femeilor, adolescenţilor, maturilor, cu care neobosit se iubea mereu virgină, împărţindu-se tuturor ca o mireasmă. La moşie o avea pe Beatrice, soţia paznicului: acesta, un om absent; incapabil să manipuleze arma de umerii lui asimetric legată. De atâtea ori am vrut s-o azvârl de la etaj pe asfaltul împrejmuind vila.

Zăceam bolnav în neştirea ei, nevoind să o întovărăşesc în călătoria pe care medicii o decretaseră ultima. La New York o aştepta o femeie celebră – dintre puţinele de ea neposedate încă.

Sărbătoarea plecării fusese fastuoasă şi plină, ca ospeţele din epoca de decadenţă romană. Auzisem tot timpul vuietul urcând neschimbat precum la marile burse cotarea exasperantă a efectelor în amiază. Încercam să adorm baricadându-mi trupul tentaţiei, simţind pe pleoapă şi limbă gustul amar al Agatei, precum colbul frunzelor în vârtejul automobilelor vara. La căpătâi străjuiau încă, pe jumătate arse de ţigările tari egiptene, scrisorile surorei ca bărci chemându-mă naufragiat. Ştiam că fratele meu va sosi în curând, să redea familiei trupul ruină cât a rămas rupt cangrenei unui trecut.

Rămăsesem iarăşi foarte singur. Insomnia rărind zgomotele, limpezindu-le extraordinar, precum solzii peştilor în borcanele de farmacie. Sângele curgea acum accelerat, rar lovind tâmplele precum frânarii ciocnesc roţile vagoanelor, metalic, în gări.

Noaptea se coclea tot mai mult pe geamuri și, deodată, peste trupul îndoindu-se plic, trenul trecând liberator. Îl simțeam sfărâmând ca pe o muscă între perdele vara.

Așa, pentru mine, în clipa aceea viața înceta.

Așa, pentru mine, în clipa aceea viața începea.

F. T. MARINETTI

Un nume ca o praștie spărgând toate ferestrele mediocrității, aruncând o alarmare și o spaimă printre fotoliile de paralitici cu pretenție de campionat de curse, despletind peste spații și secole o beteală multicoloră de chiote și de biruințe. De la începutul și până în măruntaiele sale, al XX-lea veac va rămâne însemnat de fierul roșu al acestui nume, al acestui chirurg, care a operat, cu o astrală violență, sensibilitatea și toate formele de artă, de apendicita clarului de lună, de anchiloza unui vocabular și a unui sentimentalism perimat. „Vom cânta – spunea F. T. Marinetti în Manifestul Futurismului, publicat de *Le Figaro* în 20 februarie 1909, – vom cânta marile mulțimi agitate de muncă, de plăcere și de revoltă, vârtejurile multicolore și polifonice ale revoluțiilor în capitalele moderne; vibrația nocturnă a arsenalelor și a șantierelor sub violentele stele electrice; gările lacome înghițitoare ale reptilelor fumegânde uzinele suspendate de nouri prin coloanele lor de fum". Și, de asemeni, podurile, pacheboturile, locomotivele nechezând ca niște enormi cai de oțel, aeroplanele, aplauzele mulțimilor entuziaste.

F. T. Marinetti, cel dintâi, a aruncat mănușa sfidării dinaintea muzeelor și colecțiilor de artă și literatură obosită, care cereau cotidian admirația vizitatorului automat și sterp. De la el au pornit marile prefaceri ale spiritului contimporan, gândul acelui război cu reflexe universale, care avea să purifice viziunea noastră de toate reziduurile unui trecut cu parcuri și castele în ruină. „Guerra, unica igiene del mondo". Toată opera, toate manifestele sale sunt îmbibate în același timp de un suflu de mare inspirație, de mare proorocire și de adevărată și spațială poezie. Alături de fulgerătoarele asociații de idei și de aspecte noi, stăruie un incendiu de artă surprinzătoare, o imagină, o infinitate de imagini, fluturând între planete și terestre înjghebări un gigantic covor de poeme.

Întâiul poet (câtă vreme a trebuit pentru aceasta!) care a ridicat semeț capul dinaintea marilor taine ale cerului și ale gândirii. Întâiul poet care a astupat cu un pumn de nisip și de confetti, cu o sarabandă de culori și de poezie, gura deschisă în urletul stereotip al unei tradiții fără nici o putință de noi și întăritoare creații. Întâiul care a încercat o apropiere de dumnezeire, adică de creație, de invenție neașteptată și dârză.

Întâiul care a scos poezia și arta din sicriul inofensiv și bătrânesc în care erau păstrate, alături de broderia fetei de pension și de igliţile bunicii. Poezia și arta, desfășurate ca niște cozi de păun peste continente și ani, invadând toate formele de gândire și de viață, realizând o mentalitate, o religie nouă.

Cum ar putea fi trecute cu vederea toate acestea, vorbind despre F. T. Marinetti, cum s-ar putea uita că Marinetti e acela care a deschis toate ușile artelor sintetizate și universalizate prin futurism, că el e acela care a oferit cele mai surprinzătoare și mai bogate posibilități. Poate că numai D'Annunzio – și încă în mult mai mică măsură decât Marinetti – a izbutit acest miracol de a suprima frontierele și de a apropia popoarele într-un viguros cult al poeziei, al aventurei și al tinereții. Căci într-adevăr trebuie socotit drept unul din miracolele secolului nostru această ieșire în stradă a poeziei și a artei, această acoperire a câmpiilor, a orașelor, a muzeelor, cu imense simfonii de culori, de muzici, de cuvinte, ducând spre arhitectura și aspectele vieții de azi. Marinetti a ghicit această formă de viață, i-a pregătit dezvoltarea, a cântat-o într-o vreme în care cei mai mulți nu o puteau vedea sau îi refuzau privirea. Manifestul din 1909 a dat semnalul marelui bal.

În toate țările, generațiile tinere aveau să-i audă strigătul, aveau, în dansul pe sârmă a[l] cuvintelor în libertate, să se îndrepte spre o cugetare dezbărată de piedici, înălțată în cerul sănătos și sportiv al unei lumi noi.

„Elementele esențiale ale poeziei noastre vor fi curajul, îndrăzneala, revolta". Nimeni n-ar putea contesta că toate realizările de artă de la război încoace, din Germania, Franța și celelalte țări, au pornit în esența lor din principiile și vitalitatea lui F. T. Marinetti. Muzica, arta plastică, cea scrisă sau vorbită, teatrul, arhitectura au fost ridicate la o potență și la o unitate de sunet care a uimit spectatorul, l-a nedumerit, pentru ca apoi să-l cucerească, să-l îmbogățească cu o viziune nouă și amplă. F. T. Marinetti a încercat și o lărgire a simțurilor de înregistrare artistică. Închipuirea lui a vrut să adaoge văzului și auzului – singurele simțuri care, prin dezvoltarea lor, au dus la realizări artistice – tactilismul. A făcut tablouri și poeme tactiliste, după cum prietenii din gruparea lui – toți însemnând un nume și o izbutire – au imaginat muzica polifonică, russolophonul, tabloul futurist, teatrul-surpriză.

Nimic mai consecvent și mai logic ca în țara tradiției senine, în țara Renașterei și a fecundelor arte, în Italia cu gondole de vis și cu pictura asemeni cerului și zborului de păsări marine, să se nască această nouă tradiție, această nouă Renaștere, acest nou cinquecentesimo: futurismul.

Din activitatea desfășurată în ultimii 25 de ani – în limba franceză și în cea italiană, din manifestele și elanul despre care doar în treacăt am putut pomeni mai sus – silueta lui Marinetti se poate desemna fulgurantă și atotcuprinzătoare. Nimic nu poate scăpa inteligenței și sensibilității sale.

El a ghicit venirea triumfală a muzichalului și actualele lui succese în marile capitale mondiale, într-o vreme în care muzichalul se adăpostea și se pregătea încă sub corturile circurilor ambulante. El a cântat aventura impresionantă a traiectoriilor descrise pe cer de avioanele purtătoare ale dorului și ale elanului nostru. El, ca un nou alhimist, dar un alhimist cu plete de furtuni sprintene și tinerești, un alhimist ca un Faust tânăr, a cântat și a presimțit – prin poeme – toate îndrăznețele descoperiri ale omului de știință. F. T. Marinetti explodează, e mai mare, mai puternic decât el însuși, nu poate fi rezumat, nu poate fi cuprins numai în el.

F. T. Marinetti reprezintă o întreagă epocă, un întreg univers lăuntric. E un om complect.

E gata pentru orice expediție, pentru orice experiență, oricât de temerară.

Pentru forța care se desfășoară din el, pentru toată noutatea pe care a adus-o și o mai aduce încă cu sine, pentru forța sa de poet, de orator, de conferențiar, de animator, de propagandist, de futurist întotdeauna nepotolit, atletic, se cuvine să-i adresăm de aici, la venirea sa printre noi, salutul cel mai entuziast, primirea cea mai tinerească.

LECTURĂ PE O BANCHIZĂ

Să rupi cu un deget rana acestui minut continuată cu fine irizări de apus în glasul apăsat ca o mână de os pe glastrele de flori întrevăzute printr-o succesiune de ploi cu albume multicolore, cu o tăcere înălțată în lugerele din curțile pătrate. Nu. Freamătul adunat în aceste boabe de struguri, capetele ciudate de potârniche răsărind între păpădiile și șoaptele care au umezit cu o boare de litoral unghiile, zgâriind cu o glorioasă potecă drumul caleștilor de nuntă; în vreme ce mireasa, imobilă ca o oglindă căzută din ienuperul îmbrăcat de gală pe reflexele de ecouri ale zăpezii, și vizitiul împăiat lasă biciul să călătorească singur în spațiu, să devie stolul de păsări ca o undă de răcoare odihnită și rotită peste fluida șuviță a stâncilor de corali, cu difuzarea prin membre a conciliilor secrete și ștergerea pe tipsiile de brumă a călătorului prins între agrafele de ierburi ca o adiere, ca un adio.

De pe un pridvor clădit din vrăbii tulburi, procesiunea școlarilor agită cu mâinile panglicile unei rugăciuni. Și din toată făptura indianului, din mersul lui absent, din stăpânirea clară a ochiului, din pletele întregite în pana de șoim regesc, se putea obține nobila lui obârșie.

În palmă, ceasul de aur ca o frunză de cupru își adia culorile, stăruia cangrena printre fluierele străvezii, chema catifeaua și licuricii.

O eternitate înnoită dar în împietrire se răspândea în aer ca îngerii anotimpurilor și începeau, pentru legănarea pe sub frunte a piersicilor coapte, plimbările în doi sau în trei, pe lângă vilele cochete înconjurând miresmele și locul cu vorbiri abia șoptite, despre dragoste și despre nemurire. Orchestra își adunase toate constelațiile de alamă prin care ciori și ulmi își ciufuliseră penele, frunzele. În respirație se întuneca neliniștit aburul aleilor și pașii treceau cu ușurătate de pe acoperișurile țuguiate pe podurile

vulcanice, între obrajii de spumă ai oceanelor, pe infoliile cu litere acide ale întâielor manuscrise în piele. Nu se putea să rămâi cu privirea ca un fotoliu din care au ieșit paiele, dinaintea lucarnei anume deschisă pentru țevile de argint ale flintei. Într-o clipă, toate inelele prințeselor deveniseră peștișorii de ivoriu prin care purpura zilelor se nesfârșea în acvariu.

Trupul despărțit în segmente ca o circonferință călătorea eliberat de echilibru în mai multe direcții deodată și semnele ca niște mușcături pe arbori conduceau vânătorul de urși până în invizibila pădure obosită și suptă, spre zăcămintele de sare ca o scurgere a luminii prin țevile de plante în vocalele ca niște coacăze pe buze. Destul. Într-un luminiș, locomotiva își aștepta ora catastrofei sale. În poloboacele înalte ca niște coloane ale văzduhului, evenimentele fierbeau un vin poros și negru ca vasele cu o rețea de pori învălind oasele frânte în accidente.

Trebuia totuși să mă arunc de pe vârfurile în atingere cu aripile plăpânde, până în lutul amestecat cu oile galbene, să-mi prind mâinile de trapezul abia vizibil peste văgăună, cu o lentă crucificare între cuțitele foarte ascuțite, aruncate de japonezul îndemânatec. Lângă mine, părul pieptănat dulce printre rinichii roz ai dimineții perpetue (șase luni ale anului era dimineață și șase luni seară), mai încolo banchizele de pe care foi transparente îmi făceau semne din brațele lor atât de gingaș ciunte, cu lectura în afara oricărei orânduieli, suspensiunea tuturor regulamentelor municipale. Lectura ca o continuare a acestei situări, nu *deasupra*, nu *dedesubt*, ci în *afară*, fără salutul cotidian, fără medalii de bene merenti, cu libertatea atât de suavă, atât de adânc purificatoare a anonimatului și a sărăciei.

Am cunoscut pe acel pictor de la o revistă ai cărei directori și redactori, după un stagiu de câțiva ani de apostolat, au ajuns miniștri și directori generali, pictor turmentat, la începutul lui, de câteva probleme și alăturări de ovaluri, dar secătuit acum de potopul de onoruri și recompense oficiale. Sărăcia și anonimatul conferă marile virtuți ale descoperirilor pentru bucuria și extazul unei minorități interioare. Sunt tăcutele și neștiutele cunoașteri și cercetări de teritorii și de bălți cu păpurișuri în vârful cărora fructele solare își oferă sucul ignorat, în măruntaiele cărora fiecare pește păstrează în pântec magica verighetă a lui Gyges. Nu mă puteam mărgini totuși să-mi împărtășesc „Moartea vie a Eleonorei" a dragului meu Stephan Roll, cu participarea și bunăvoia numai de cititor atent, cum de pe nisipul continuând în femur și în brațe fierbințeala plajei, puteam contempla fugărirea

între ele a valurilor ca nişte prepelicari cu urechile de bucle şi de vuiet.

Trebuia să mă azvârl, să-mi pierd mintea în înseşi valurile amare, să iau parte – prin lectură – la zămislirea, la dezlănţuirea acelor fantome, acelor amintiri, acelor ţipete suprimând timpul şi orice realitate, transpunând buzele şi gesturile de înotător pe o sticlă verde inversând şi realcătuind toate gamele într-o fântână de aluminium. Luam masa cu personagiile de funigei din „Moartea vie a Eleonorei", mă lăsam dus de mână, luam parte la ivirea acelor neprevăzute umbre în perdele ale fantomelor, întârziam la fiecare alună cu miezul plin al imaginii şi al cuvântului.

Totul va fi astfel când moartea vie a Eleonorei va fi şi a noastră. Nici o constrângere, nici un imperativ categoric. Şi cartea, odată închisă, îşi prelungeşte pulsul în plutirea în insesizabil, în desprinderea tot mai fericitoare din orice cauzalitate, din oricare raport de logică şi matematică. Stephan Roll din singurătatea lui, din îndârjirea de vizionar, a trecut de la elanul şi bucuria „Poemelor în aer liber" în marile plutiri în lumina opacă a somnului pe saltelele de văzduh, peste orice realitate, peste orice beneficiu de inventar sau de formulă, în plana ascensiune, în lenta respiraţie şi vedenie a „Morţii vii a Eleonorei".

Cartea nu a fost aruncată în stradă. Stephan Roll nu vă cere nici auzul, nici avizul. Nu vă pot invita alături de mine, nu vă pot da cheia acestor porţi care deschid spre vidul etern plin de mersul printre şipote al miresmelor, claviatura de prepeliţe şi de ecouri ale treptelor. Aceste pagini solicită (nu solicită nimic) un misticism şi un spirit de sacrificiu de care nu vă socotesc capabili. Aceste pagini au, pe lângă fluida lor supraliteratură, efloresceṇta cea mai uimitoare, geniul cel mai tulburător din desenele acelui pictor poet Victor Brauner, care şi-a depăşit de mult ceasul lui şi pe al tău. Sunt, de data aceasta, înfiorări numai de şuviţe de cerneală sau de lacrimi desfăcute sau închise în contururi nedefinite, străbătând paginile, trăind în afara cadrului, deşteptând cu o atingere un zvon pe care nici un aparat cerebral sau mecanic nu-l înregistrase nici vestise încă. Trebuia, pentru emoţia care mă înalţă la gândul numai al ultimelor revelaţii ale lui Victor Brauner, să notez aici indiciul lor despletit în marile tablouri şi desene luate cu el la Paris, sau în portretele cari aduc pe obraji vegetaţiile interspaţiale, precum şi în acele desene din „Moartea vie a Eleonorei" a lui Stephan Roll sau din „Diagramele" lui Saşa Pană – amândouă volumele apărute în editura Unu – să mă bucur încă o dată de nepotolita şi universala inspiraţie – revărsată în linie, în culoare, în glas – a prietenului meu Victor Brauner.

Fuga printre blocurile mari de sare uitate după naufragii pe dunele abia albăstrite de chemarea păsărilor trezite în pupilă, înnebunita bucurie a vânturilor prin cirezile de stepe ridicate în picioare spre maldărele de fân ale cerului de amiază, oprirea cu rochia romană în furtună ca nişte coame transformându-se nesimţit în vulturi sau în confesiuni la tremurarea în voce a făcliilor, urletul de lup cu formele tăiate colţuros în hârtie, poate în argilă, dar Stephan Roll, Victor Brauner sunt aici; cu Stephan Roll şi cu fiinţa cea mai scumpă am băut un kefir în Cişmigiu – când grădina îşi trezea clopoţeii de ierburi şi de fructe – duminică 28 aprilie, şi viaţa mea cu tristeţile, cu elanurile, cu explorările ei, e aici lângă mine, îşi desface sângele flămând ca un acordeon de miracole şi de singurătăţi.

Şi un *mesaj* acum, aruncat în mine sau în vidul dintre planete, un manifest pentru munţii cari vor urma primăverilor, dăruit ca o cometă primului lătrat de câine, ce îmi pasă de înscrierea pe listele cadourilor de fine de an, nu vreau şi nu urmăresc nimic şi răspund la fel în numele celor 3–4 prieteni; ştiu că semnul marilor izbânzi, marilor împărtăşiri de lumină materializată ca o cascadă de glicerină, e *insuccesul*, debutul perpetuu, nerealizarea, nedesăvârşirea oricărui gest, condamnarea la eşec a oricărei întreprinderi. Nu vreau să cuceresc lumea, nu-mi ascund nici acum dezgustul şi paralizia conţinută în „ajungere", în „succes", şi nu vreau ca revista "Unu", sau „Integral", sau „75 H.P.", sau „Urmuz" să devină ultima şi cea mai deplină expresie. Dimpotrivă, revista „Unu" trebuie să rămână o continuă nedumerire, ca noi înşine, ca tot ce ne înconjoară. Şi sfârşitul în tragedie al lui Germain Nouveau, al lui Lautréamont, al lui Urmuz, va fi probabil şi al adevăraţilor mei prieteni şi predestinaţi, al lui Călugăru de pildă, al tău, adolescentule care îmi întinzi ca pe un crin mâna fragedă şi de aceea te iubesc acum când întorci spatele succesului, când numai înfiorarea fluierelor nocturne şi a marilor tristeţi îţi arată interioara potecă, acum când ştiu tăria anonimului şi a singuratecului, când mă îmbrac în exaltarea lor, când cred în ceea ce scriu şi când tai în carnea de fosfor a banchizei, în cristalul care se va topi, numele lui

ILARIE VORONCA

AUREL ZAREMBA – ÎNCHIDERE

Obrazul lui cunoscut doar din scrisul transparent ca un stol de libelule trecute prin versurile silabisite într-o tăcere și elan comun, sau renăscut ca o cerneală simpatică pe cele câteva file de scrisori cu o vârstă ca o pâine prea fragedă, primite la Paris, ca și mâinile pe care le-am închipuit fluide și lungi, asemeni suvenirului unor alge, iată-le, s-au subțiat și s-au suprapus peretelui de cenușă care ne înconjoară și de-a lungul căruia ezităm și ne izbim unii de alții, până când un deget de luceafăr ne deznoadă oasele și ne ia privirile și carnea, aidoma bronzului de pe o aripă de flutur. E o tristețe fără limită în această plecare modestă și ruinată, în dispariția aflată dintr-o dată prin vocea ca un ochean a bunului prieten Sașa Pană, rostind în dimineața cu alei și soare la Slănic: „a murit Zaremba". Zaremba. Refuzul acestui adolescent de a se deda unei îndeletniciri de glorie facilă – era din Iași și a întors spatele în repetate rânduri solicitării de a colabora la *Viața Românească* – pasiunea lui de a aprinde o viziune cu totul în afară de cotidian și preocupat de câteva probleme și desperări comune în spațiu și în timp doar câtorva singuratici, neliniștea pe care mi-o mărturisea într-o scrisoare, de a alcătui cu cei câțiva prieteni revelați de la revista *XX*, Al. Dimitriu-Păușești și Raul Iulian, un refugiu al spiritului și al revoltei pure; știam de mult că sub pielița lui ca o piersică ofilită de grindină tuberculoza își vârâse acul subțire și o licoare a sfârșitului circula în mădulare – dar cum să fi ghicit că ruperea se va face pe o targă de realitate atât de brusc, azvârlirea în saltul mortal pentru reprezentația de adio, în clipa când orchestra anotimpului, cu instrumentele veverițelor strălucitoare, cu trompetele pădurilor vuind de ecouri, cu violoncelele grave ale apelor desfăcute în acorduri, intona o uvertură în zi și în sânge. Știam că moartea, ca o umbră protectoare, ne însoțește și așteaptă ulița dosnică în care să ne poată sări în gât. Nimic, totuși, nu vestise această despărțire. Undeva, oameni se pregăteau să plece în vacanță, o! această precipitată scoborâre a scărilor, rufele aruncate vraiște în valiza ca un bot de crocodil deschisă, caii care tropăie la scară, destinderea și liberarea de salutul și obligațiile stereotipe, amnistia temporar acordată mergerii la birou.

Oamenii stăteau la mese de brad în restaurante semi-învăluite în umbră și vorbeau pe șoptite, în vreme ce din ferigi și din brazi un susur vaporos se clătina ca o navă de miresme.

Spre porțile orașului grăbeau căruțele cu lapte și cu fructe. Amiaza ca un cârd de coțofene se oprea dinaintea restaurantelor cu vitrine largi, în care, prin nuferii de maioneză, odihneau langustele priponite in sfoară, nucile de cocos ca niște mingi de răcoare. Pe plăjile ca niște scuturi, corpuri ca strugurii se umpleau de un soare care avea să se transforme în mustul fierbinte, punând în mișcare mașinăriile lăuntrice. În atelierele de pictură vaste, cu pereții de ape, bătrânii maeștri împărțeau învățăturile lor simetrice tinerilor discipoli. La ora aceea, tu revedeai un manuscris năvălit între degetele tale ca o hemoragie albă de visuri, ca o herghelie de imagini. Mizeria care, ca un drapel de izbândă, flutura în vârful spadei îmbuibaților și desfătaților, mizeria care nici de data aceasta nu va încreți ca pe o frunte pântecul îngâmfatului stăpânitor de turme și de uzine pontând o pungă gâlgâind ca un râs de monede pe masa de joc de la Sinaia sau Monte Carlo, mizeria care ani de-a rândul s-a infiltrat prin pereții odăiței tale sărăcăcioase, a trecut prin hainele roase, a atins carnea și oasele tale fine: Zaremba, adolescența ta zvâcnește ca un semafor pe inimă. Zaremba, locul tău va rămâne neatins la „UNU" și în fiecare din gândurile noastre va fi o zbatere și către tine, așa cum, în semințele zvârlite de palmele vântului, vrăbiile cerului își află hrana, cum din moartea florilor, glorioasă mierea își despletește cântecul. Dar, dinaintea dispariției tale, orice zvon n-ar putea fi decât „literatură".

COLIVA LUI MOŞ VINEA

Am asistat cu o tristeţă abia şoptită la progresiva împotmolire a *Contimporanului*, la penibila decreptitudine a colecţiei sale din ultimii ani. Nu era numai răspunderea acestei publicaţiuni faţă de încrederea pe care la început o suscitase în câteva spirite înrudite cu tinereţea noastră; nu era numai amărăciunea unui elan ţinut tot mai mult în anticameră, ci o şovăire în plus, o izolare mai adâncă, o garanţie mai puţin că sângele încrustat cu arabescuri de nouri, că edelvaisul de fildeş al spiritului ar putea ţine piept falimentului oricărei tensiuni înalte, şuvoiului de prostie generală. Micile observaţii de fine de an, aluziile trecute prin acidul sulfuric al vestiarului nostru n-au putut folosi.

Pentru lămurirea atitudinei noastre – deşi l-am publicat pe pictorul Marcel Iancu – şi pentru risipirea oricărei confuzii între noi şi revista d-lui Vinea, ţinem să facem cunoscute mai jos citatele contradicţii ale *Contimporanului* şi să-i indicăm acestuia locul pe care singur şi l-a determinat.

Contrastul dintre desenul publicat pe prima pagină a acestei reviste şi atacurile de pe ultima, împotriva oricărei manifestări noi, pretenţia de a se menţine într-un spirit de îndrăzneală şi de invenţie în totul contrar sumarului şi colaboratorilor săi, elogiile aduse *Adevărului literar* şi poalelor albe ale Otiliei Cazimir, ale cărei versuri, semnate Emil Rigler-Dinu, Camil Petrescu, Paul Papădopul, le reproduce adesea; şi mai ales abilitatea de a-şi însuşi numai foloasele şi parada unor atitudini de artă (n-am uitat vizita lui Marinetti) care presupun în primul rând sacrificiu şi singurătate. Şi totuşi, nu ne putem dumiri cum se poate alătura – în paginile unei reviste care a susţinut cândva o viziune nouă – d-l Marcel Iancu, fostul revoluţionar de la Zürich, principesei Marthe Bibescu.

Dacă d-lui Vinea – al cărui temperament poetic nu-l punem acum în discuţie, – nu i-am cerut niciodată o atitudine de frondă, cunoaştem ezitările d-sale, în schimb d-l Marcel Iancu, a cărui bună stare materială l-ar fi putut pune la adăpostul atâtor concesii, atâtor scăderi faţă cu sine, poate fi ţinut responsabil de inconsistenţa şi lamentabila zvârcolire a *Contimporanului*.

Proclamarea, cu sfidarea oricărei consecvenţe, a celor mai îndrăzneţe principii, pentru a le terfeli pe contrapagină, frăţietatea, în aparenţă, cu cele câteva spirite răzleţe din Europa, pentru a aduce în acelaşi timp laude lui Vasile Savel, nu va mai putea continua.

Să se ştie o dată pentru totdeauna: CONTIMPORANUL nu are nimic comun cu entuziasmul şi tinereţea noastră, cu arta şi cu spiritul pe care singuri le reprezentăm aici în această oră.

Şi mai avem de adăogat: chiar dacă n-ar fi dubioasa flagrantă atitudine a *Contimporanului*, mişcarea pe care ar voi s-o reprezinte, *„constructivismul“*, şi în care s-a fixat de la apriţia lui, e cu totul străină de vederile actuale ale lui *Unu*, care îşi revendică o conduită cu totul ruptă de realitate, cu totul în afara utilitarismului constructivist rezolvat în arhitectură, şi care clatină în havuzele visurilor apele unor viziuni desfăcute de orice probleme şi continuităţi situate dincolo de poem şi de semitrezie.

[ASCUȚIȚI-VĂ, AȘADAR, FOAMEA...]

Ascuțiți-vă, așadar, foamea, șacali ai banchetelor oficiale. Vi se oferă de data aceasta o victimă cum n-au mai întâlnit încă dinții și grimasele voastre. Fiți totuși cu băgare de seamă: cerul gurii vă va arde și mațele se vor ghemotoși ca sârmele ghimpate. Veți ridica din nou toasturi, dar buzele se vor strâmba jalnic, vor fi tăiate-n sânge de brutalitatea acestui nume, acestui profil: Urmuz. Vă văd de-acum strânși la un ospăț cu icre negre, cu inevitabil calamburul grasului viitor și fost ministru, cu discursul directorului huiduielilor naționale, cu, desigur: Domnule Ministru, Onorați Confrați, Onorabili agenți ai circulației, sărbătorim azi pe marele nostru scriitor Urmuz, ale cărui opere savuroase etc. Și urmează, firesc, un voiaj în tren special la Predeal, pentru dezvelirea bustului marelui erou, în vreme ce balele și bulgării de muci prezidențiali cad peste sicriul și oasele tot mai străvezii; peste gestul sublim de renunțare și de izolare a lui Urmuz; acoperă trăsnetul de ură, de răzvrătire, de singurătate al celui mai pur dintre poeți. Schimbă însăși esența gândurilor, semnificația de prevestire și de cataclism a scrisului și a vieții sale. Câtă imensă deznădejde trebuie să fi fost în modestia, în tragedia lui Urmuz. Nu s-a amestecat cu nici una din trupele consacrate, a încuiat într-o cutie manuscrisele atât de puține și scumpe și însăși sinuciderea a făcut-o fără zgomot, învelind parcă în vată împușcătura, trăgând glonțul nu în fruntea creatorului lui Cotadi și Dragomir, ci în aceea – conformă faptelor diverse din ziare – a lui Demetrescu-Buzău, grefier la Curtea de Casație.

Trăim într-o țară ciudată: cu a zecea parte din prețul unui singur festin, s-ar fi putut de mult strânge în volum poemele și tristețea lui Urmuz. Și totuși, fără gestul lui Sașa Pană, acum, șapte ani după moartea lui Urmuz, cine știe dacă s-ar mai fi însuflețit vreodată această carte.

GEORGES RIBEMONT-DESSAIGNES VORBEȘTE CU „UNU"

După primele elanuri în care spiritul, ca o cometă, vrea să răstoarne în atingere toate formele întâlnite, câte abateri, câte oboseli! 1931. Treisprezece ani de „après-guerre", și iată-i pe cei mai mulți din revoluționarii și neliniștiții acelei magii albastre a poemului, îmbrăcați în fireturi de gală, cu gesturi de părăsire și de unanimă aprobare, în așteptarea landoului care să-i ducă spre palatul Academiei. Privesc peste toate frontierele Europei și nu văd nici un alt temperament pe care să-l pot alătura aceluia, cu adevărat cel mai pur, al lui Georges Ribemont-Dessaignes.

În orice pagină, în orice surâs, aceeași înverșunare mușcând zăbala spiritului. Despre cine aș mai putea reînsemna, cu aceeași pasiune și justiție, aceste rânduri scrise în 1926? Neînduplecarea temperamentală a lui Georges Ribemont-Dessaignes, nebunia unui ritm sufletesc, dusă până în sârma ghimpată a solitudinii, prezintă de data aceasta un fenomen de adâncă intensitate. Prin ce curioasă injecție în coaja unei sensibilități dure totuși, Georges Ribemont-Dessaignes știe păstra sprinteneala adolescenței, fără posibilitate de compromis? Nici un reumatism nu i-a atins încheieturile.

Georges Ribemont-Dessaignes poartă între degete, miraculoasă, iarba fiarelor, aprinzând o electricitate fără buton, pornind un film incoerent și straniu fără strângere de manivelă. El iubește cu o pasiune nedisimulată accidentul, catastrofa, crima care ne va rupe din legile de cale ferată ale obicinuinții. Trenurile vin și pleacă în cuvintele lui fără un Birou al Mișcării reglementând moral și cu măsură circulația, vagoane, imaginile se încalecă, personagiile își schimbă între ele numele, identitățile, ca niște timbre poștale, un neprevăzut continuu inversează evenimentele, sentimentele.

Dar Georges Ribemont-Dessaignes este autorul celei mai bune drame moderne, *L'Empereur de Chine*, și a scris vreo șase

extraordinare romane, care vor constitui pentru viitor cele mai autentice radiografii ale orei și tulburării de acum. Și nu vor trebui nesocotite nici acele poeme (Georges Ribemont-Dessaignes mai e și un mare poet) și nici acele eseuri, adevărate procese verbale ale tuturor aspectelor spiritului. Fără concesiuni, fără abilități, mergând cu un ochi ager până la solara consemnare a vederii, netemător de mugetul cataclismului care va rupe auzul ca pe-o floare inutilă la butonieră, Georges Ribemont-Dessaignes sfârtică în mâini intestinele micilor noastre socoteli, smulge paiele tuturor fotoliilor noastre de satisfacere sau de izbândă. Ne-am regăsit după doi ani în „Café des deux Magots", unde, punctual și corect (cine spune că revoluționarul în artă trebuie să spargă forma vieții sale de toate zilele și să vie cu întârziere la birou?), Georges Ribemont-Dessaignes, care mai e, în același timp, cel mai modest și mai binevoitor dintre scriitorii Europei, a venit la întâlnirea convenită. Toată activitatea lui Georges Ribemont-Dessaignes putea fi un răspuns la întrebările pe cari aveam să i le pun. Voiam să-l aud vorbindu-mi totuși despre neliniștea și criza, tot atât spirituală cât și economico-socială, a Europei. O oboseală în pictură, în muzică, în poem. De unde toate aceste?

– Cred, îmi spune Georges Ribemont-Dessaignes, că actuala criză a spiritului este în legătură cu ritmul mișcării sociale. Nu însă în întregime.

Marxiștii lasă de o parte problema spiritului. Pentru ei, nu există decât o cauză socială: aceasta, soluționată într-un fel sau într-altul, s-ar rezolva în același timp cauza spiritului. Socotesc necesară o distincție: sunt persoane în care tendința colectivă e mai puternică decât tendința individualistă, sau viceversa. Când individualismul e mai puternic decât colectivismul, are loc o destindere socială. Când colectivismul e mai puternic, consecința este o constrângere socială. Comunismul e, bineînțeles, o constrângere a colectivității, pe când democrația constituie, dimpotrivă, o destindere, o mărire a libertății. În ce privește surrealismul, ceea ce mă face să nu-l cred viabil e faptul că această mișcare poetică vrea să cuprindă o antinomie: două elemente contrarii: spiritul-individ și colectivitatea. Socotesc că poezia va fi întotdeauna revolta individului împotriva lumii exterioare. Viitorul ei este așadar legat de mai marea sau mai mica ei înverșunare dinaintea oprimării. Cât privește pe poet în sine, nu mi se pare neapărat util să aibă o viață în afară de comun. Poți avea o viață foarte normală și să rămâi poet revoluționar.

Dar cine ar putea spune care va fi viitorul poeziei? Poate într-un secol apropiat nu se va mai scrie poezie. E, de bună seamă, [o] îndeletnicire fără viitor. Dadaismul, precum și încercările ulterioare, au dat la iveală toată partea slabă, de joc inofensiv de fată de pension al poeziei. Dar ce va mai urma?

Am terminat, și va apărea la „Kra", *Istoria dadaismului și surrealismul.*

Îi amintesc lui Georges Ribemont-Dessaignes ziua de vară petrecută acum șase ani la ferma d-sale din apropierea Parisului. „Într-adevăr, mă asigură Georges Ribemont-Dessaignes, ferma mai există."

Și iată cum acest mare poet e nevoit, steaua polară a poeziei neconducând decât în fiordurile solitudinii, să vândă pentru digestia contimporanilor, șunci de porc, romanele și poemele sale rămânând doar faruri de reîntâlnire a câtorva numai, planetari, naufragiați.

[„SBURĂTORUL“]

Debutul meu efectiv la *Sburătorul* a avut loc prin toamna anului 1921. Mă călăuzise prietenul meu, Mihail Cosma, sburătoristul de pe atunci, iar apoi poetul francez Claude Sernet, de la *Discontinuité*. Adevăratul meu debut însă se consumase cu vreo trei ani mai devreme – prin ultimii ani de liceu –, când, cu șapca ascunsă sub haină o dată cu tinerețea pe care nu o voiam recunoscută, am urcat emoționat scările, desigur istorice, din Câmpineanu 40. Cititor asiduu al *Sburătorul*[*ui*], aș fi voit numele meu tipărit între colaboratorii revistei. M-a primit un amfitrion amabil și mi-a cerut să citesc din caietul care-și gemea panglicele între degetele mele.

– „Ești elev de liceu?“ – a sunat întrebarea, alături de un surâs condescendent și potolit, la o întrerupere.

– „Sunt student“, am mințit. – „Continuă să scrii, să lucrezi, și peste câțiva ani revino“. Și am revenit, – eram în primii ani de facultate – pe un itinerar comun cu Mihail Cosma, al cărui contact parnasian cu *Sburătorul* se făcuse câteva luni mai devreme. De atunci, am găsit mereu acolo, între pereții capitonați cu cărți și cu oglinzile din vocea fulgerată a atâtor poeți, o inimă și un om care a știut totdeauna să netezească toate diferențele de vârstă și de gusturi și să nu-și încline capul ca un steag luminos și alb al păcii decât dinaintea celuilalt steag luminos și alb al păcii: poeziei. *Sburătorul* era și a continuat să fie singura, la noi, aulă în care poeții își puteau strânge mâna fiind siguri că peste animozitățile și prieteniile lor plutea surâsul unui om civilizat.

Acolo puteai și mai poți întâlni poetul al cărui nume, necunoscut azi, va fi pe buzele tuturor mâine.

Acolo, acum unsprezece ani, am întâlnit între primele dăți scrisul poetului B. Fundoianu (eseurile publicate de acesta în *Sburătorul* își păstrează încă toată savoarea și actualitatea), care avea să devină statornicul și prețiosul meu prieten de mai târziu.

Farmecul d-lui Lovinescu, care n-a voit niciodată să-și părăsească masa de lucru și să facă pasul – atât doar, un pas i s-ar fi cerut – care să-l ducă la direcția Teatrului Național de peste drumul casei d-sale, la o catedră universitară sau la atâtea alte onoruri ale vieții publice, farmecul acestui om prin mâinile căruia au trecut amforele atâtor poeme și care s-a străduit cu bunăvoință și migală să-și potrivească cheia gustului și a culturii sale ușilor unora din poeticele cele mai ermetice, farmecul acesta e departe de a se fi sfârșit.

Senin, indulgent, împăciuitor de discordanțe, stilist condus numai de criteriul estetic – de bună seamă raportat la gustul și temperamentul d-sale – dar nu e, oare, într-un subiectivism oricât de excesiv, singura chezășie a unei aprecieri veritabile și deci obiective? D-l Lovinescu și-a atras nu rareori anatemele cele mai contradictorii și care trebuiau să se anuleze prin acest contradictoriu: făcut responsabil de către tradiționaliști pentru toate libertățile modernismului, acuzat de tradiționalism de către moderniști, considerat drept antisemit de către evrei și drept „vândut jidanilor“ de către antisemiți. D-sa nu s-a lăsat niciodată intimidat de vreo considerațiune străină artei și a avut parcă drept deviză vechiul dicton francez: *bien faire laisser braire*.

Nimeni nu i-ar putea tăgădui însă o atitudine de curaj, aceeași în memorialistică și în critică, precum și o ținută literară lipsită de mărunte vindicte, cum poate fi citat, de pildă, studiul despre Arghezi. European, de pe piedestalul vârstei sale de 50 de volume, îți vorbește cu o modestie și o ponderație cu care nu eram parcă obicinuiți până acum aici. Răspunsul pe care l-a dat cândva unui tânăr candidat la literatură, „aici nu e un institut, ci un om“, e cât se poate de îndreptățit. Și, de aceea, spre cercul lunar al prezenței sale va sui încă fluxul multor generații de scriitori.

POEZIA, ÎN TRADUCERE

– St.-John Perse: *Anabasis*, în românește de Ion Pillat –

André Gide cerea cândva instituirea unei legi prin care scriitorii de frunte ai unei țări să fie obligați să traducă cel puțin o operă a unui scriitor străin. Gide se gândea mai puțin poate la cunoașterea reciprocă a diferitelor culturi, pe cât la îmbogățirea limbii și a literaturii care aveau să îmbrace opera tradusă. Apelul la fruntașii scrisului își găsea semnificația tocmai în posibilitatea de replăsmuire, am spune de *reinventare* a operei care, departe de a fi redată prin simple echivalențe, trebuia creată cu totul din nou, de la suflul inspirației până la căldura din așezarea cuvintelor, grație și forță ce nu puteau fi cerute decât poeților cari și-au dat neîndoielnic măsura.

Gide însuși, între multiplele și amplele sale poeme-romane, a găsit totdeauna vremea unei fructuoase traduceri, dacă n-ar fi s-o amintim decât pe aceea a *Nunții cerului și a infernului*, scrisă de straniul Blake.

Poate nici unul din scriitorii români nu va fi intrat mai bine în prevederile lui Gide, decât poetul Ion Pillat. Opera sa de traducător, de recreator al atâtor celebre poeme legate de numele unui Rilke, Trakl, Francis Jammes sau T. S. Eliot, prezintă o construcție pe care nici o furtună nu ar putea-o clinti. Dar niciodată gustul și informația d-lui Ion Pillat nu se vor fi dovedit mai perspicace decât în alegerea făcută în poemul lui St. John Perse: *Anabasis*.

Iată o carte în care toate destinele poeziei sunt puse în joc. Dar nu trebuie oare un univers poetic, ca oricare alt univers autentic, să însemne propriul lui început și sfârșit? Ferestrele date în lături: țipetele mulțimilor năvălite înăuntru, dorința de a pleca sau de a rămâne și atâtea alte nedefinite zbateri sau cuvinte, chiote sau crepuscule, se vor întâlni pe aceste câteva pagini „esențe" ale lui *Anabasis*. Riscul total și poate neținerea în seamă a nici unei reguli prestabilite, posibilitatea de a lăsa să-ți scape din mână frânele oricărei izbânzi, iată desigur formula (dacă și „lipsa de formulă e tot formulă") cea mai sigură a victoriei. E, în fiecare poet neînduplecat, ceva din substanța unui Columb făcând să apară un continent nou pe un drum pe care imaginația lui trasase conturul unei spirituale Indii. Renunțarea la orice artificiu încuviințat de entuziasmul contimporan; spargerea uneltelor recunoscute singure ca eficace; delăsarea itinerarului obicinuit vor fi – pare-se – totdeauna virtuți răsplătite la sfârșit, ca orice poveste cu o cenușăreasă nedreptățită.

Anabasis pune, așadar, încă o dată în joc existența însăși a poeziei. De la primele rânduri până la literele finale, cetitorul, cu respirația reținută, va vedea defilându-i dinainte peisagii și oameni, va putea asculta uneori circulația sevei în copaci, se va mira de așezările somptuoase sau de convoiurile înfometate.

Ce va fi devenit poezia în toată vremea asta? Un cuvânt sunător, un rând înfrățit deodată cu un vers alexandrin îi va fi amintit-o, poate. Dar, de nicăieri, nici din așezarea cuvintelor, nici din lumina de platoșe în solară defilare a viziunilor, poezia nu i se va fi arătat așa cum manualele îl învățaseră să o găsească. Și totuși, când va închide cartea, poezia de acum și dintotdeauna îl va învălui triumfătoare. Cu cele zece cânturi ale lui *Anabasis*, poezia nu numai că nu a fost înfrântă, dar a căpătat încă o viață și o sevă în plus. Să însemne însă acest *Anabasis* din afara legilor cunoscute ale poeziei o lege nouă, o constrângere inedită a formelor acestei mereu însetate poezii? Poate. Dar mâine va veni sigur un alt poem, o altă trâmbiță invizibilă care va suna din ruina acestei legi o altă veste a poeziei.

Anabasis e însă aici, astăzi, și înseamnă nu numai un triumf extraordinar al celei mai pure dintre poezii, dar și o epocă, o generație nouă a poemului. Căci, firește, poemul, poezia, nu pot fi altceva decât acest suflu imens, misterios, care trece peste toate aparițiile strunite de St.-John Perse, straniul autor al lui *Anabasis*, cel mai semnificativ poem – până în acest al 32-lea an – al secolului al XX-lea. Pentru curiozitatea dornică de amănunte – în general, străine de obiect – a cetitorului, vom mai spune că sub numele de St.-John Perse se ascunde unul din miniștrii plenipotențiari ai Franței, fost vreme îndelungată prim colaborator al lui Aristide Briand.

Tulburătoarea ceață în care se petrece acțiunea lui *Anabasis*, bătăile de inimă pe care le simți parcă în răsfoirea paginilor, șoaptele de vânturi și de mulțimi, orchestrele trezite de orișice cuvânt, toate acestea la un loc, vagi, nelimitate, fără nici o

definiție și nici un scop precis, stau desigur în miezul însuși al existenței noastre, a lui *Anabasis* și a poemului nemuritor.

D. Ion Pillat, pentru care gratitudinea noastră, de a fi dat în transpunere românească și a ne fi îmbogățit limba cu acest poem, se cuvine spusă într-un studiu aparte, în care toate corespondențele atât de magistrale și izbânzile poetice să fie semnalate – ne spune în prefața care întovărășește evenimentul acestei traduceri ce extraordinare simpatii și colaborări a trezit în Europa poemul lui St.-John Perse. De la Rainer Maria Rilke – de bună seamă, unul din cei mai puternici instrumentiști ai sufletului contimporan – până la italianul Giuseppe Ungaretti, poeți din toate țările și din toate climatele și-au dat întâlnire sub steagul de aer și de emoții fluturat de acest poem.

Un poem care să fi întrunit atâtea sufragii! Și toate formele și culorile sunt abia șoptite, coardele sunt de-abia atinse în treacăt. O umbră apare și alta îi ia locul. Totul se petrece pe un ecran foarte depărtat, tot mai depărtat, și când iei mai bine seama vezi că ecranul acesta e chiar în tine, cititorule. Acolo, în fundul tău, mulțimi de oameni de demult, de sub climate toride și ciudate, apar și trec prin oglinda magică a lui St.-John Perse.

Dar de ce am cerceta și am dibui rotițele acestui farmec? Vor veni alții și o vor face desigur. Noi, alături de cei câțiva prieteni ai acestui absent și auster St.-John Perse, prieteni numărați pe degete deocamdată, dar cu atât mai strânși, ne vom lăsa învăluiți de aroma de inefabilă poezie a lui *Anabasis*. Textul român al d-lui Ion Pillat, tras într-o ediție limitată și care va deveni în puțină vreme căutată, poate, ca și textul în franțuzește, a păstrat toate calitățile subtile și misterioase ale originalului. Și triumful se cuvine recunoscut tot atât poetului dovedit și de data asta autentic – Ion Pillat – cât și liricei moderne române, care a câștigat cu traducerea aceasta desăvârșită, un adevărat examen de capacitate.

ROMÂNIA ÎN IMAGINI

Sunt frumuseți care așteaptă numai să fie rostite, ca izvoarele subterane curgând neștiute până ce bagheta magică a fântânarului le cheamă la lumină. Cântecul, poemul sunt pretutindeni în jurul nostru, ca niște vești nevăzute, cărora antena sensibilă a cântărețului sau a poetului le va da sunet. Artistul nu îndeplinește așadar decât un oficiu de captator, de conductă prin care revelația frumosului ajunge până la ochiul sau urechea obicinuită. De aici, acele firești expresii ale spectatorului dinaintea unei mari emoții citite în carte sau văzute pe pânză: „e tocmai ceea ce mă gândisem și eu"; „de câte ori n-am simțit și eu același lucru"; „iată ceea ce aș fi vrut să spun că simt și gândesc".

E un loc comun a spune că fiecare om e uneori artist și poet. Dacă lucrul acesta e întrucâtva adevărat, el trebuie spus altfel: în jurul nostru plutesc marii fiori ai artei și, prin această aureolă luminoasă, prin această nebuloasă magică, trece uneori cu o tresărire abia perceptibilă și omul comun. Atunci el poate simți acea neliniște, acea divină revelație, pe care însă numai artistul adevărat are darul să o intercepteze și să o traducă în linii și în cuvinte. Artistul ne învață să vedem, să auzim. Și în fața gestului lui strigăm: iată tocmai ceea ce simțim și noi. Și ne credem, și poate chiar devenim, artiști ca și dânsul.

Dacă până în ultimii ani arta își rezervase un câmp restrâns numai în uneltele poetului sau, în ce privește plastica, în ale pictorului, de la război încoace, cu progresele tehnice realizate de fotografie, aceasta din urmă și-a câștigat un loc propriu și fecund între cele mai autentice forme ale artei. Disprețuită până la o vreme – așa cum și azi unii domni serioși și gravi nu văd încă latura de înaltă artă a cinematografiei, – fotografia, în care penelul e înlocuit cu obiectivul ultrasensibil – și sensibil artisticește – a izbutit adevărate și îndelung viabile opere ale spiritului. În dosul aparatului fotografic stă, ca și în dosul pânzei,

aceeaşi inimă vibrând, aceeaşi pupilă înfiorată. Şi acelaşi destin ales se cere celui ce vrea să fixeze o imagine pe clişeul fotografic ca şi pe pânza de culoare şi linii. În mâna unui nepredestinat, adică a unui neartist, aparatul fotografic va rămâne o unealtă fără viaţă, ca şi peisagiul, natura moartă sau portretul care n-au fost declanşate de un resort sufletesc puternic. Partea de hazard şi jocul de lumini şi umbre s-ar putea să nu fie mai mare în arta fotografului decât în aceea a pictorului. Sunt vii în mintea tuturor acele stranii creaţii ale fotografului francez Man Ray, care stau alături uneori de cele mai pure opere ale unui Picasso sau Brâncuşi.

Sunt aici câteva din reflecţiile care ne-au trecut prin minte când am răsfoit acum un an cartea de mare valoare artistică întocmită de d. Al. Bădăuţă, „Privelişti româneşti" (Adevărul) şi azi opera pe care d. Kurt Hielscher a făcut-o să apară în editura Brockhaus din Leipzig, sub titlul „România". O culegere de peste trei sute de fotografii în care frumuseţile nenumărate ale peisagiului şi ale vieţii populare româneşti farmecă mintea şi deschid cu o dulce mângâiere inima. Fireşte, toate aceste frumuseţi trăiau, palpitau în munţii, pe văile, în casele, în horele româneşti. Artistul, însă, a trebuit să ne înveţe să le cunoaştem, să le reţinem şi să le iubim. E o operă care, rămânând în cadrul cel mai autentic al artei, constituie în acelaşi timp şi o contribuţie de înaltă valoare naţională. Aceste minuni înfăţişate, care îmbogăţesc şi purifică sufletul, pot sta alături de celelalte bogăţii – concrete – ale pământului românesc. Ochiul d-lui Hielscher ştie să descopere frumosul. Şi frumosul, ca şi cântecul, ca şi poemul, e pretutindeni. Câţi vor exclama răsfoind această carte: „începutul acesta de furtună l-am văzut, l-am simţit şi eu. Cula, pridvorul acesta, ţăranii aceştia, ciobanii, ţesătoarele, puţurile melancolice, bivolii care trec înot apa, cimitirele pline de poezie, crucile, vechile portice, bisericile, liniştea aceasta, râsul, lumina aceasta, le-am văzut, le-am simţit şi eu". Fireşte. Numai că artistul, marele artist, a trebuit să vină să ni le amintească. Acum le ştim. Acum putem cânta cu poetul. Acum putem pune degetul pe rănile flautului, şi suavul glas de privighetoare se va trezi în noi. Dar a trebuit să vie poetul, artistul, să ni le arate. Şi cu bună ştiinţă am vorbit mai sus de „liniştea din jurul mânăstirii", de „începutul de furtună", de „lumina din râs" sau de „singurătate". Abstracţiuni, toate acestea, dar placa fotografică mânuită magic de d. Hielscher ştie să înregistreze o abstracţie, un sentiment, ca şi un lucru real. Şi dacă paradoxul lui Oscar Wilde, „natura imită arta", e în bună parte adevărat (artistul ne-a făcut să vedem într-un anume fel un apus sau un răsărit de soare, marea, muntele, primăvara etc.), atunci nu peste multă vreme se va putea spune cu tot atâta dreptate „natura imită fotografia". Ochiul nostru nu va putea vedea lumea din jurul nostru altfel decât ne-o va fi arătat-o fotograful.

Întru realizarea preţioasei sale cărţi, d. Kurt Hielscher a adus o experienţă din cele mai fericite. D-sa e autorul acelor excelente volume cu imagini fotografice, „Necunoscuta Spanie", „Germania", „Ţările Scandinave". Era firesc, aşadar, ca opera sa consacrată României, venită după experienţele citate mai sus, să aibe toţi sorţii de mare izbândă. Şi este fără îndoială o izbândă. Te opreşti dinaintea acelor miraculoase imagini ale Carpaţilor majestuoşi, ale Deltei lenevoase, ale Dobrogei pline de soare şi de pitoresc, ale Mărei cu nevăzutele ei armate, ale luminii şi ale furtunii; te opreşti emoţionat dinaintea scenelor de viaţă ţărănească, te plimbi printre casele bogate şi nevoiaşe, dar totdeauna pline de o neprevăzută frumuseţe. Simţi aerul răcoros şi pur al mânăstirilor din munţi. Închizi cartea şi o deschizi din nou, şi-ţi aminteşti versurile lui Arghezi:

Deschid cartea. Cartea geme.
Caut vremea. Nu e vreme.

Şi în adevăr vremea îţi scapă printre degete, deschizi cartea din nou şi un dor nestăpânit te cuprinde să o iei razna peste ţarine şi dealuri cu podgorii bogate, să-ţi laşi îndatoririle cotidiane, să uiţi de mersul la birou şi de articolul pentru gazetă, şi să răsfoieşti cu nesaţ nesfârşit cealaltă mare, imensă carte vie şi luminoasă: România, care a prilejuit d-lui Hielscher o operă de artă ce va trece desigur peste clipa de faţă şi peste multe alte clipe.

UN FILOSOF AL IUBIRII: VASILE PÂRVAN*

Stilist până la migală, cizelator al cuvântului şi, mai ales, al ideii, d. Al. Busuioceanu nu publică decât la mari intervale, cumpănind cu o balanţă ultrasensibilă pagina pe care o va încredinţa tiparului. Dacă ar scrie poeme (şi nu se poate să nu scrie, toate drumurile din inima şi glasul său converg spre „poet"), d. Al. Busuioceanu nu s-ar putea situa decât sub semnul lapidar, ermetic, al lui Mallarmé: o operă întreagă strivită – magică razachie – în teascurile unei singure plachete. Numai prin acest eclectism s-ar putea explica, cum, cu toată atenţia sa mereu vie la aspectele spiritului – şi mărturie stau studiile, îndeosebi despre artă, apărute în ultimii 12 ani prin reviste – din 1922, data apariţiei volumului *Figuri şi cărţi*, d. Al. Busuioceanu nu a mai publicat nici un nou volum de eseuri. Şi totuşi, prezenţa sa nu a încetat nici o clipă să fie eficace. Traducerea volumului *Naţionalismul*, al lui Rabindranath Tagore (1922) şi, mai ales, tălmăcirea acelor minunate *Poeme* de Walt Whitman (1925), care aveau să exercite o atât de excelentă influenţă şi asupra poeziei de la noi, vor figura totdeauna drept un titlu nu de neînsemnat merit în activitatea d-lui Al. Busuioceanu.

Dar nimeni mai mult ca d. Al. Busuioceanu nu ar fi putut umple lipsa unui studiu unitar şi complet despre Vasile Pârvan. Figura tulburătoare a acestui *maestru*, care ani de-a rândul a fascinat şi mai fascinează încă o tinerime studioasă, se cuvenea cercetată şi, dacă nu explicată – căci ce putem noi oare *explica* din tot ceea ce e în noi şi în afară de noi? –, cel puţin făcută înţeleasă şi deci mai temeinic iubită. Autorul rândurilor de faţă n-a fost dintre elevii lui Pârvan şi nici nu l-a cunoscut vreodată. Cu atât mai mult era intrigat de pasiunea pe care o puneau în voce acei

* *Pârvan gânditorul*, de Al. Busuioceanu, ediţia a III-a, cu un portret de Miliţa Pătraşcu.

cari îi vorbeau despre Profesor, şi ar fi vrut să-i fie lămurit mecanismul acelei cucernicii, acelei dragoste aproape religioase pe care discipolii şi cei cari, oricât de puţin îl frecventaseră, i-o păstrau. Se născuse un cult Pârvan, o legendă Pârvan. Şi cult şi legendă făceau, unde creşteau, noi generaţii de învăţăcei.

Era în devoţiunea aceasta ceva din pasiunea păstrată de generaţii întregi de poeţii francezi pentru „maestrul" sub semnul căruia se începe şi însemnarea de faţă: Mallarmé. S-ar cuveni citate cuvintele rostite la o conferinţă a „Amicilor lui 1914" la Paris, de octogenarul poet simbolist Edouard Dujardins. Iată-le, aceste cuvinte, atât cât le mai reţine o memorie aproximativă: „Numai noi, cari l-am cunoscut pe maestru, ştim cât de mare fericire a fost aceea de a-l putea asculta, de a-i auzi vocea, de a-l avea drept şef. Şi nu putem decât plânge generaţiile care au venit după noi, de a nu fi avut un şef de mărimea, de puritatea lui Mallarmé".

Pârvan gânditorul, al d-lui Al. Busuioceanu, ne dă în sfârşit cheia miraculoasă a acestei vrăji. Şi, după lectura cărţii, vraja aceasta nu e numai înţeleasă, dar ea apare şi profund îndreptăţită. Scris pe două plane simultane, studiul d-lui Al. Busuioceanu urmăreşte în acelaşi timp şi viaţa şi gândirea lui Vasile Pârvan. Şi una n-ar putea fi percepută fără de cealaltă. De la început, din primii ani de formaţie spirituală a Maestrului, d. Al. Busuioceanu, cu iscusite citate din opera lui Pârvan, ştie desprinde atitudinea care avea să ilumineze traiectoria unei cariere şi a unei existenţe. Un stoic, un erou în luptă cu sine şi cu alţii, un „suferitor tragic", iată ce a fost Pârvan. Un om însă din carne şi oase. Şi această materie, aceste oase ard. Flăcări. Se vor străvede aici aceste flăcări în trupul lui – de pe acum timpan sensibil la avalanşa marilor orge spaţiale – ca şi în cuvintele lui scrâşnind ca dinţii, ca sâmburii tari, plini de arome sălbatece şi de magică amăreală. Nu s-ar putea spune de ajuns cu cât meşteşug a ştiut d. Al. Busuioceanu să degajeze – nu aparent, ci, dimpotrivă, subteran, călcând parcă în vârful degetelor, cu gest nu de profanator, ci de imaterială atingere – partea umană din Pârvan. In *Pârvan gânditorul*, Vasile Pârvan respiră, umblă, vorbeşte fizic aproape, dar totul se petrece totuşi pe un ecran ireal, pe o pânză de amintitoare reculegere. În dosul cuvintelor, ca în dosul unui geam magic, un obraz apare, dispare. Un surâs. O pupilă tăiată de lama diafană a unei lacrimi. O batistă fluturată. O mână care face un semn. Un pas care se depărtează. Şi toate acestea – cum am mai spus – dincolo de cuvinte, ca dincolo de oglinzi. Real şi ireal totodată.

cari îi vorbeau despre Profesor, și ar fi vrut să-i fie lămurit mecanismul acelei cucernicii, acelei dragoste aproape religioase pe care discipolii și cei cari, oricât de puțin îl frecventaseră, i-o păstrau. Se născuse un cult Pârvan, o legendă Pârvan. Și cult și legendă făceau, unde creșteau, noi generații de învățăcei.

Era în devoțiunea aceasta ceva din pasiunea păstrată de generații întregi de poeții francezi pentru „maestrul" sub semnul căruia se începe și însemnarea de față: Mallarmé. S-ar cuveni citate cuvintele rostite la o conferință a „Amicilor lui 1914" la Paris, de octogenarul poet simbolist Edouard Dujardins. Iată-le, aceste cuvinte, atât cât le mai reține o memorie aproximativă: „Numai noi, cari l-am cunoscut pe maestru, știm cât de mare fericire a fost aceea de a-l putea asculta, de a-i auzi vocea, de a-l avea drept șef. Și nu putem decât plânge generațiile care au venit după noi, de a nu fi avut un șef de mărimea, de puritatea lui Mallarmé".

Pârvan gânditorul, al d-lui Al. Busuioceanu, ne dă în sfârșit cheia miraculoasă a acestei vrăji. Și, după lectura cărții, vraja aceasta nu e numai înțeleasă, dar ea apare și profund îndreptățită. Scris pe două plane simultane, studiul d-lui Al. Busuioceanu urmărește în același timp și viața și gândirea lui Vasile Pârvan. Și una n-ar putea fi percepută fără de cealaltă. De la început, din primii ani de formație spirituală a Maestrului, d. Al. Busuioceanu, cu iscusite citate din opera lui Pârvan, știe desprinde atitudinea care avea să ilumineze traiectoria unei cariere și a unei existențe. Un stoic, un erou în luptă cu sine și cu alții, un „suferitor tragic", iată ce a fost Pârvan. Un om însă din carne și oase. Și această materie, aceste oase ard. Flăcări. Se vor străvedea aici aceste flăcări în trupul lui – de pe acum timpan sensibil la avalanșa marilor orge spațiale – ca și în cuvintele lui scrâșnind ca dinții, ca sâmburii tari, plini de arome sălbatece și de magică amăreală. Nu s-ar putea spune de ajuns cu cât meșteșug a știut d. Al. Busuioceanu să degajeze – nu aparent, ci, dimpotrivă, subteran, călcând parcă în vârful degetelor, cu gest nu de profanator, ci de imaterială atingere – partea umană din Pârvan. În *Pârvan gânditorul*, Vasile Pârvan respiră, umblă, vorbește fizic aproape, dar totul se petrece totuși pe un ecran ireal, pe o pânză de amintitoare reculegere. În dosul cuvintelor, ca în dosul unui geam magic, un obraz apare, dispare. Un surâs. O pupilă tăiată de lama diafană a unei lacrimi. O batistă fluturată. O mână care face un semn. Un pas care se depărtează. Și toate acestea – cum am mai spus – dincolo de cuvinte, ca dincolo de oglinzi. Real și ireal totodată.

De la început, așadar, din întâii ani de formație, se definește linia de gândire și de afecție a lui Pârvan. Un stoic, dar în același timp un om înțelegător, altruist, tolerant.

„Filosofia stoică – scrie d. Al Busuioceanu – îl ademenea prin ceea ce era în ea virtute neclintită în fața suferinței, prin devotamentul și iubirea de oameni și prin seninătatea și împăcarea în fața morții, care îi părea înțelepciunea cea mai înaltă. Îl ademenea, într-un cuvânt, prin tot ceea ce face altruismul etic al acestei doctrine pe care el o și opunea aristocratismului egoist, platonic, prea încântat de esența divină a sufletului și neatent în fața suferinței și a destinului pământesc al omului".

Sau, citând din Pârvan această minunată apologie a toleranței: „Platon a făcut deosebiri înjositoare pentru neamul omenesc, între diferiții săi membri, căci Platon însuși era un erou; și eroii gândurilor, ca și eroii faptelor, sunt cruzi și disprețuitori pentru masa cea mare a semenilor lor. Filosofia rațiunii trebuie să cedeze pasul filosofiei iubirii, căci nu eroul ci martirul reprezintă efloreșcența cea mai pură a idealității omenești: cel ce luptă e mare; cel ce suferă e sfânt; și sfințenia e singura cale spre cer".

Întrezărind toate slăbiciunile sufletului omenesc, dându-și seama de „neputința noastră de a sfărâma zidul de singurătate care se ridică împrejurul fiecăruia din noi până la cer... de câte ori cu unghiile noastre sângerânde am făcut o spărtură în zidul închisorii noastre și privim la alți prizonieri, în alte turnuri, nu semne de iubire ci priviri de ură se întâlnesc cu ale noastre". Pârvan trebuia să ajungă la izolare, la singurătate. „Vei fi singur în iubire, în suferință, în moarte". Dar nu la o singurătate de ură, de neînțelegere. Pârvan nu e un răzvrătit. El nu blestemă. El îi iubește încă pe oameni. E în luptă cu sine, e adevărat „suferitor tragic", dar ar vrea să-i ilumineze pe oameni și îl doare de a nu o putea face.

„Omul nu poate spune decât lucrurile potolite, împuținate, făcute trup, ale vieții lui lăuntrice. Nici marea bucurie, nici marea durere, nici fericirea, nici moartea nu se pot spune în nici un mod simțit, pipăit, altuia...; ce e comunicabil e, prin însăși esența lui, comun, obișnuit. Marea iluminare interioară e necomunicabilă".

D. Al. Busuioceanu – cu aceeași atenție discretă – știe să deschidă toate sertarele secrete ale gândirii lui Pârvan. Între primul aspect stoic și izolarea degajată din citatul de mai sus, sunt o serie de etape pe care d. Al. Busuioceanu le analizează. La un pas de solitudine e Tăcerea. Și la un pas de aceasta, e Moartea.

De la început, așadar, din întâii ani de formație, se definește linia de gândire și de afecție a lui Pârvan. Un stoic, dar în același timp un om înțelegător, altruist, tolerant.

„Filosofia stoică – scrie d. Al Busuioceanu – îl ademenea prin ceea ce era în ea virtute neclintită în fața suferinței, prin devotamentul și iubirea de oameni și prin seninătatea și împăcarea în fața morții, care îi părea înțelepciunea cea mai înaltă. Îl ademenea, într-un cuvânt, prin tot ceea ce face altruismul etic al acestei doctrine pe care el o și opunea aristocratismului egoist, platonic, prea încântat de esența divină a sufletului și neatent în fața suferinței și a destinului pământesc al omului".

Sau, citând din Pârvan această minunată apologie a toleranței: „Platon a făcut deosebiri înjositoare pentru neamul omenesc, între diferiții săi membri, căci Platon însuși era un erou; și eroii gândurilor, ca și eroii faptelor, sunt cruzi și disprețuitori pentru masa cea mare a semenilor lor. Filosofia rațiunii trebuie să cedeze pasul filosofiei iubirii, căci nu eroul ci martirul reprezintă eflorescența cea mai pură a idealității omenești: cel ce luptă e mare; cel ce suferă e sfânt; și sfințenia e singura cale spre cer".

Întrezărind toate slăbiciunile sufletului omenesc, dându-și seama de „neputința noastră de a sfărâma zidul de singurătate care se ridică împrejurul fiecăruia din noi până la cer... de câte ori cu unghiile noastre sângerânde am făcut o spărtură în zidul închisorii noastre și privim la alți prizonieri, în alte turnuri, nu semne de iubire ci priviri de ură se întâlnesc cu ale noastre". Pârvan trebuia să ajungă la izolare, la singurătate. „Voi fi singur în iubire, în suferință, în moarte". Dar nu la o singurătate de ură, de neînțelegere. Pârvan nu e un răzvrătit. El nu blestemă. El îi iubește încă pe oameni. E în luptă cu sine, e adevărat „suferitor tragic", dar ar vrea să-i ilumineze pe oameni și îl doare de a nu o putea face.

„Omul nu poate spune decât lucrurile potolite, împuținate, făcute trup, ale vieții lui lăuntrice. Nici marea bucurie, nici marea durere, nici fericirea, nici moartea nu se pot spune în nici un mod simțit, pipăit, altuia...; ce e comunicabil e, prin însăși esența lui, comun, obișnuit. Marea iluminare interioară e necomunicabilă".

D. Al. Busuioceanu – cu aceeași atenție discretă – știe să deschidă toate sertarele secrete ale gândirii lui Pârvan. Între primul aspect stoic și izolarea degajată din citatul de mai sus, sunt o serie de etape pe care d. Al. Busuioceanu le analizează. La un pas de solitudine e Tăcerea. Și la un pas de aceasta, e Moartea.

„Consecința firească a acestui pesimism – scrie d. Busuioceanu – cu răsunete de haos și eternitate – ideea morții binecuvântate și liberatoare se ivește astfel de la sine, deschizând și cea din urmă perspectivă, gravă și solemnă, a acestei filosofii a durerii. Căci tăcerea preamărită, zeul necunoscut către care curg toate și în care totul se cufundă e, după propriul cuvânt al gânditorului, „moartea vieții", și tot ea, „viața morții". Ea pune în noi prezența simbolică a perpetuei morți în viață".

Și iată-ne ajunși, prin aceste cuvinte ale d-lui Al. Busuioceanu, la sensul însuși al magiei lui Pârvan.

Toată existența (ca și gândirea) lui Pârvan se desfășoară sub semnul morții. E neîndoios că numai marii predestinați, poeți, profeți, presimțitori ai morții, au primit harul „marei revelații", au lăsat în urma lor dâra de stele căzătoare. Iată, vă numesc, voi, tâmbițași de cenușă, voi heralzi transparenți, prin trupurile cărora s-au revărsat multicolore cascadele eternității: Rimbaud, Lautréamont, Mallarmé, Eminescu, Urmuz, Pârvan. Nu. Nu e vorba de vârstă. Oricum: Pârvan avea să moară tânăr. Dar chiar și Mallarmé, mort după maturitate, respiră, vorbește pe un plan de veșnicie. Aceștia, marii predestinați, au pe obrazul lor o umbră, ca pe o mânecă o fâșie de doliu. Nimeni nu vede însă această umbră, câtă vreme marii predestinați sunt în viață. Câți au văzut-o pe obrazul lui Crist? Ea e acolo însă, ca o aripă a divinității. Și cei atinși de ea cheamă, atrag, cu un farmec de neînvins, cu o vrajă dulce, de fantomă. Pupila lor închisă sau deschisă vede departe, vede dincolo, acolo unde muritorul de rând nu vede încă nimic. Viața de aici e, firește, o scurtă întrerupere a eternității, un antract – între naștere și moarte – o pauză de cinci minute, domnilor, pentru a prepara a doua mare veșnicie. Un scurt-circuit „à rebours", o întrerupere a întunericului, dar în curând Marele Electrician va repara totul și vom reintra în întuneric. În pauză, cei mai mulți se lasă furați de joc. Își cumpără semințe, „dau cu cotul vecinului". O să fie bine. „Nu-i adevărat că pauza va fi atât de scurtă?". În loc să stea liniștiți în reculegere, pregătindu-se pentru minunata trecere, își dau drumul poftelor, se îmbată cu minciună. Și așa încep asasinatele, nedreptățile, luptele sterile. Abia simțiți, însă, iată-i și pe ei, pe marii predestinați. Năluci. Iată-l pe Vasile Pârvan. El știe, el aude zborul de pâslă al păsărilor untdelemnoase. O auroră eternă pândește. Și ochii lui *văd*, glasul lui aduce o *veste*. Sub semnul morții, sub semnul eternității, din el se rupe o misterioasă vrajă, câțiva alți singuratici o simt, o află, o spun celor ce vor să o

audă. Şi aşa se naşte îndreptăţita legendă, aşa se face înaltul cult. Vasile Pârvan.

„Psihologia întreagă a lui Pârvan – spune d. Al. Busuioceanu – din anii săi din urmă stă în acest sentiment de multe ori mărturisit al efemerului şi totodată al eternului, îngemănate în aceeaşi undă a vieţii... Viaţa primită astfel în unduire nesfârşită cu propria ei umbră eternă, pe care filosoful abia dacă mai îndrăzneşte a o numi moarte".

Şi, în adevăr, moartea lui Pârvan, pe care acesta o ştia, care trebuia să sosească inexorabilă, e plină de seninătate, e supremă înălţare. Moarte socrateană.

„Ştia că avea să moară – scrie d. Al. Busuioceanu – şi era resemnat. Îşi comunică ultimele gânduri şi îşi luă adio de la tânărul care abia îşi stăpânea durerea. În pragul vieţii, el părea pregătit pentru această mare trecere şi îşi primea destinul fără lamentări...

... Dar când şi cel din urmă cuvânt de rămas bun fusese rostit şi când mâna îngheţată a celui care se ducea părăsea definitiv atingerea cu oamenii, Pârvan a avut totuşi o supremă şovăială, care a fost o ultimă confesiune a vieţii lui. Cu ochii plini de lacrimi, el s-a întors şi a început să plângă".

Şi n-am putea sfârşi decât reproducând cuvintele emoţionante şi de înalt lirism, care încheie studiul d-lui Al. Busuioceanu:

„Inima cea mai calcinată de suferinţă, raţiunea cea mai aspră cedează la această ultimă chemare şi lacrimele răsar din adâncul fiinţei, încercând a înverzi o clipă steiul omenesc. Remuşcare? Înduioşare senină? Bucurie a eliberării? Raţiunea stoicului însuşi nu mai e în stare a da acest răspuns. La limanul atât de dorit, de unde altă călătorie începe, el face acest popas, unde amintirile în lacrimi rămân umbre părăsite în înserare".

UN MARE POET BELGIAN: EDMOND VADERCAMMEN

E unanim cunoscută colaborarea intelectuală dintre Belgia şi Franţa. Ca un bun „donneur de sang", Belgia, cu resurse totdeauna reînnoite, şi-a oferit nu de puţine ori sângele pentru marea ei prietenă, Franţa, cu care o unitate spirituală şi quasi-naţională a fost pecetluită de ultimul război. Şi, în adevăr: ce admirabilă transfuzie de sânge acel exponent al simbolismului, Emile Verhaeren, culme a poeziei franceze ca şi a celei universale! Ce nouă privelişte desfăcută prin prezenţa acelui misterios şi luminos totodată Maurice Maeterlinck sau a durerosului Georges Rodenbach, a subtilului Albert Mockel, a vigurosului Max Elskamp, sau a acelui poet şi critic de la „Mercure de France", André Fontainas. Întreaga şcoală simbolistă franceză – şcoală căreia se datoreşte renaşterea poeziei la începutul acestui secol – şi-a găsit aşadar cei mai de frunte reprezentanţi în poeţii de origine belgiană. Printre cei citaţi mai sus, numai André Fontainas trăieşte în Franţa. Ceilalţi – cu toată impresionanta lor contribuţie la cultura cea mai autentic franceză, n-au părăsit hotarele ţării lor. Dacă în vibrarea pe care sufletul acestora o făcea auzită în versuri era uneori o fulgerare necunoscută spiritului francez – primenindu-l în acelaşi timp pe acesta – limba lor pur franceză n-a cunoscut niciodată nici o şovăială.

Se va demarca, de bună seamă, într-o zi partea pe care poezia franceză şi cea universală o datorează aportului belgian. O revărsare peste frontierele versului, o încălcare a strâmtului principiu artă pentru artă s-ar putea recunoaşte în opera oricărui poet franco-belgian. De la somptuosul Maeterlinck, cu fruntea brăzdată de stelele visului şi ale misterelor, până la amarul Rodenbach, toţi aceşti poeţi par ultrasensibili la zbaterea omului, la tristeţile lui indisolubile, la luptele lui cu sine şi cu semenii lui. Linia aceasta poate fi urmărită până la cele mai recente manifestaţii ale poeziei belgiene. Corespondenţele acestea cu

poezia franceză au intrat într-o tradiţie care nicicând n-ar mai putea fi dezminţită. Dacă simbolismul a dat Franţei luminoasa falangă citată mai sus, poezia franceză de azi numără de asemeni câteva nume belgiene care o onorează: *Charles Plisnier* şi *Franz Hellens* şi-au câştigat o simpatie care trece de hotarele amânduror acestor literaturi. Poezia generoasă, larg umană a lui Plisnier, a făcut şcoală, a tras o dâră de luceafăr. Alături de ea se situează poezia dinamică, generoasă, a lui Ayguesparse, codirector al voluminoasei reviste *L'Esprit du temps.* Şi dintre cei tineri, colaboratori regulaţi ai revistelor moderne franceze, iată-i pe cei din grupul *Journal de Poètes: P. L. Flouquet, Edmond Vandercammen, René Meurant.*

Journal de Poètes de la Bruxelles merită o menţiune specială. Pumnul de poeţi de mai sus, sub direcţia lui P. L. Flouquet, autorul unui preţios volum de poeme, *Corps et âme*, au izbutit să realizeze una din cele mai vii reviste de poezie din Europa. De altfel, poeţii francezi (Jules Supervielle, Max Jacob, Valery Lar-Baud, Léon Paul–Fargue etc.) au răspuns chemării de la Bruxelles, astfel încât *Journal des Poètes*, pe lângă contribuţia de înaltă frecvenţă a poeziei belgiene, constituie şi un catalog astral al celor mai de frunte nume franceze. *Journal des Poètes* a creat şi o editură de poezie în care au apărut câţiva poeţi francezi şi belgieni de prim ordin. Aceeaşi editură a publicat *Sommeil du laboureur* de Edmond Vandercammen, şi, recent, *Naissance du sang* al aceluiaşi şi *Naissance de la révolte* de René Meurant.

Fragmente din *Sommeil du laboureur*, care va apărea poate şi într-o versiune românească, au apărut în traducerea subsemnatului în revistele *Vremea* şi *România literară.* Era în *Sommeil du laboureur* o clocotire umană, un fior de aducere aminte şi de presimţire a unei lumi suave, un amestec de cer şi de ţărână, care se continuă şi mai amplificate în *Naissance du sang.* Ca un dansator pe sârmă, poetul se menţine dibaci pe muchia de cuţit care desparte poezia pură de poezia-funcţie socială. Accente dintr-altă respiraţie.versuri cu o rezonanţă lăuntrică făcând cercuri largi ca un clopot sub unde, se găsesc nenumărate în *Naissance du sang.* Dar alături de acestea, neîncetat vie stă atenţia poetului pentru tot ce e suferinţă şi încleştare a omului. Edmond Vandercammen îşi îmbracă rând pe rând haina ca o pădure desfrunzită a cerşetorului, a jidovului rătăcitor, bluza albastră a muncitorului sau cămaşa amară de sudoare a plugarului. Dar niciodată nu va aluneca în pateticul facil, în lacrima ca o ţinută de rigoare. Iată-l ca o umbră, ca o căruţă stăruind pe căile uzinelor, lipindu-şi urechea de tic-tacul nopţilor şi al anotimpurilor. Şi toate acestea împletite cu un limbaj dârz, descojit de orice artificialitate, ca o mână cu liniile destinului bine

desenate, fără uniforma vreunei mănuşi. Edmond Vandercammen nu risipeşte imaginile. Numai din când în când, acolo unde suflul poemului imperios o cere, o metaforă brăzdează cu sânge proaspăt obrazul unui poem. Încercăm aci versiunea câtorva strofe din *Moartea ţăranului*:

Morile nu mai sunt decât tăcere şi statuie
Coame întretăiate şi cărnuri adormite
Recolte făgăduite unor guri pline de suferinţă.
Vânturile nu mai ştiu unde să ducă anotimpurile
Ele au lăsat să plutească un pic de toamnă peste parcuri,
Ele au dat glas întâielor păduri.

Pretutindeni izvoarele desfac marama lor cenuşie
Şi obosite de a fi potolit febrele ţărânei
Iată-le oprindu-se lângă o rană deschisă.

Sau aceste *Vestminte sărace*:

Recunosc aceste vestminte, paznice ale cărnii slăbite ale cărnii dimprejurul oaselor ale oaselor trăind prin ele înşile într-atât privaţiunile se hrănesc cu sânge.

Ele îşi sfârşesc noaptea pe scaune se depărtează în umbră se reîntorc spre somn ele sunt strâns legate de visele voastre

Îşi ascund zbârciturile lor de cărbune se sperie de ornicul care sună şi sfâşie ţesătura obrazului vostru; ele cad şi vă caută trupul.

Aşteaptă să se întoarcă uneltele în palmele voastre zăvorâte de tăcere să se desfacă braţele voastre nemăsurate din înrudirea lor cu viaţa

Femeia, copiii, contactul cu oglinda neatinsă de respiraţie; astfel naşterea lumii astfel îngenunchierea omului în lume.

Ca orice poet adevărat, Edmond Vandercammen aduce în cântecul lui o solie. Nemulţumit numai cu sonoritatea cuvintelor, Edmond Vandercammen închide în ele o viziune de durere şi de iubire. Mesagiul lui a fost auzit în Belgia şi în Franţa. Prin antenele atât de atente ale *Vremei*, noi îl voim auzit şi aici.

LITERATURĂ SAU POLITICĂ?

A fost un moment, în viața școlilor literare ca și în aceea a poeților înșiși, când litera scrisă se cerea transformată în gest, când vers și imagine păreau să iște – iremediabil – fapte. Încă din 1926, poeții din grupul suprarealist francez au simțit nevoia să pună în acord activitatea lor spirituală că o acțiune de fiece zi. Pe atunci – sinceri sau nu, căutând o formulă de scandalizare a opiniei publice, sau nu – poeții surrealiști au ales ideologia marxistă, în speranța că singură o arhitectură socială, umanizată prin ruperea din formele actuale, ar putea duce la condiții de viață de așa natură, încât să facă posibilă dezvoltarea tuturor oamenilor, pe planul poetic și spiritual rezervat până atunci numai unei categorii privilegiate. Pasul odată făcut de pe tărâmul poetic pe acel politic, o debilitare a resurselor poetice avea fără întârziere să se facă simțită. De altfel, din întreg grupul surrealist, un singur scriitor, Louis Aragon, avea să tragă până la capăt consecințele actului său, în detrimentul total al activității sale poetice.

Recentul volum al lui Louis Aragon, *Houra l'Oural,* dacă răspunde cerințelor unui program politic, e cu totul inferior din punctul de vedere artistic. Cât privește contribuția șefului grupului, André Breton, ca și a grupului însuși, ea s-a mărginit la o cochetărie dubioasă, cu formule și atitudini disparate, care n-a putut sfârși decât cu dezagregarea și anemierea – în calitate și în număr – a grupării întregi.

Problema unei arte în slujba unui program politic sau a unei clase sociale e din cele mai interesante, dar nu e mai puțin adevărat că abordarea ei, fie teoretic, fie din punctul de vedere al creației, comportă riscuri din cele mai greu de înlăturat. În Republica sovietică, tema aceasta a fost, pare-se, amplu dezbătută, dar felul în care a fost parțial soluționată nu e în favoarea susținătorului tezei artei și poeziei tendențioase.

Pentru mulți din poeții contimporani din Europa se putea pune, e drept, la un moment, întrebarea dacă e admisibil să scrii într-un fel și să trăiești într-altul. Materialul poetic se cerea și el reîmprospătat. Surrealiștii – printre cei dintâi – au sințit-o. Dar e de mirare cum de s-au putut lăsa înșelați – puțină vreme, e-adevărat – că arta ar putea, fără riscul negațiunii totale, să abdice de la libertatea absolută în alegerea subiectului, ca și a felului de a-l trata. Definirea poeziei, subjugarea ei unui ideal din afara geografiei poetice, înseamnă uciderea ei. – Asta e poezia! – exclami auzind imnul unui poet în cinstea cutărui lucru. Dar cine s-ar încumeta să exclame: *numai asta* e poezia?

Poezia poate fi orice. Cu condiția – indispensabilă pentru autorul acestor rânduri – să simți circulând în invizibilele ei straturi un izvor mineral de generozitate și de uman. Firește, nici o temă nu poate fi interzisă poetului, după cum nici o temă nu-i poate fi impusă. Dar poetul își va alege singur cântecul, după cum singure și-au ales florile aroma. Cine a hotărât ca parfumul de garoafă să fie de garoafă, și nu de trandafir? Și cine i-ar putea impune liliacului o altă aromă? Sau, în orice caz, o dată cu aroma, va înceta și liliacul.

Problemele legate de proletariat pot forma materialul unui elan poetic. Dar, dacă e vorba de poezie proletară, ar trebui să ne înțelegem întâi ce e anume poezia proletară. Poezia scrisă de un proletar? Fără îndoială. Sau poezia unui poet care, nefiind proletar, se identifică, în clipa actului poetic, cu sufletul și cauza proletarului? Sau poezia scrisă pentru uzul clasei proletare? Această din urmă ipoteză nu poate fi în nici un caz socotită în cadrul autentic al poeziei: proletariatul urmând să atingă mai târziu un stadiu artistic mai înalt, poezia scrisă pentru uzul lui actual ar însemna să fie la un nivel artistic neevoluat încă.

Dar încă o dată: orice temă poate fi folosită de scriitor, o dată ce tema aceasta îi umple pe deplin gândul în vis sau în trezie. Urmând un plan dinainte stabilit însă, supunându-se unui program politic, opera artistică sau literară e iremediabil sortită caducității.

Dintotdeauna poetul, artistul a avut să reziste conflictului dintre viziunea lui lăuntrică și cea exterioară. Și în această luptă, nu rareori, poetul fizicește a sucombat. Așa a fost înfrânt Rimbaud, așa a fost înfrânt Eminescu.

Nu e demn de reținut faptul că doi din cei mai mari poeți ai Rusiei contimporane – Esenin și Maiakovski – s-au sinucis? Esenin s-a sinucis în 1925, Maiakovski în 1930. Și amândoi au făcut leale eforturi să se adapteze condițiilor de viață exterioară, să devie două șuruburi utile în vasta mașinărie a colectivității.

Poezia lor şi nici ei înşişi n-au putut suporta supunerea unui program politic. Din datele publicate de Benjamin Goriely în *Poeţii în revoluţia rusă*, reiese că înşişi conducătorii Rusiei actuale s-au convins de necesitatea libertăţii şi independenţii artistului.

Arta şi cântecul au norme care cer, pe lângă predispoziţii de sensibilitate speciale, şi o cunoaştere amănunţită a mecanismului artistic. Poetul nu poate trăi în stradă, şi mai ales numai în stradă. El e şi un ins de laborator, care cunoaşte sau ghiceşte şi formule de incantaţie magică, pe care nu oricine şi nu la orice ordin le poate practica. Şi nu e, în adevăr, cu totul semnificativ faptul că până şi în Rusia sovietică poetul cel mai preţuit nu e nici un poet proletarian, nici un poet materialist, ci un poet abstract, în genul lui Paul Valéry, anume Boris Pasternak?

DUPĂ CRIZĂ

În vocabularul tuturor limbilor, „înainte" şi „după război" au devenit expresii din cele mai curente. Se vorbeşte de o „generaţie de după război", de un „spirit", de „o literatură sau o viaţă socială de după război". Demarcaţia aceasta între ceea ce a fost şi ceea ce e, dincolo sau dincoace de marele zid al măcelului, nu se mărgineşte numai la o distincţie materială. Ea răspunde tot atât unei psihologii colective, unei nevoi unanime de limitare sau de explicare a unui fenomen prin definirea lui, cât şi unei stări de fapt obiective. Cuvintele au în ele o putere, o magie pe care oamenii, de cele mai dese ori, le ignorează. Şi fac rău. Cunoscând mai de aproape mecanismul de forţe ale cuvântului, oamenii ar putea – cine ştie? – conjura împrejurările, preveni sau poate chiar îndrepta o anume încrucişare de evenimente.

Omul primitiv – mai aproape totdeauna de miezul straniu al lucrurilor – nu încearcă prin formule incantatorii să alunge boala, nenorocirea, sau să cheme bucuria, bunăstarea? Nu sunt, îndeosebi proverbele, o exemplificare neîndoielnică a puterii de vrajă pe care o posedă cuvintele şi de care înţelepciunea populară şi-a dat totdeauna seama? Proverbul nu e numai o rezumare a unei experienţe moştenite de la serii întregi de generaţii, el e şi o reţetă împotriva durerii, şi un farmec ca o alifie tămăduitoare pe o inimă rănită de o suferinţă sau de o nedreptate. Cuvântul, înainte de a deveni abstracţiune trecută prin firul subţire al minţii, a fost *gest*, adică *acţiune*. Prin ce prefaceri zguduitoare va fi trecut omul, pentru ca de la mişcare, de la faptă, să fi ajuns la cuvânt, cine ar mai putea astăzi deosebi ori spune?

O rupere, o zguduitură puternică trebuie să se fi produs. Dar din vremea când era gest, cuvântul a păstrat – poate chiar intensificate – toate puterile gestului. Câmpul lui de tulburare, de transmisiune de unde, a devenit mai larg, într-însul găsindu-se condensate şiruri întregi de gesturi, aşa cum straturi nenumărate de cărbune se rezumă în strălucirea solitară a unui diamant.

Cuvintele nu sunt, aşadar, spumă, fulgi aruncaţi în vânt. Rostite, ele prind rădăcini în minţile vremii, cresc ca nişte copaci uriaşi, sub frunzişul cărora se întâlnesc duşmani sau prieteni. Un cuvânt – spus cândva la întâmplare – poate crea o stare de spirit. Sunt uneori cuvinte otravă. Nu se vor găsi şi cuvinte antidot? Un cuvânt care trebuie să fi contribuit mult la actuala stare generală e acela de *criză*.

Dacă proporţiile vaste ale crizei în sine n-au fost chiar provocate de cuvântul „criză", acesta a contribuit cel puţin într-un fel hotărâtor la adâncirea, la agravarea ei. E, în fenomenul acesta, aceeaşi nevoie a oamenilor de a simplifica, de a explica printr-un cuvânt, printr-o formulă – care, de cele mai multe ori, are fericirea sau nefericirea de a prinde – o stare de lucruri. Poate, la o analiză atentă, pesimismul (sau optimismul) consecutiv formulei să nu poată rezista. Dar cine se oboseşte să analizeze? Formula a prins, formula e bună, toată lumea vorbeşte de criză, toată lumea se adaptează mentalităţii de criză.

Va urma totuşi o perioadă de „după criză", cum a urmat una de „după război". Această „după criză" n-ar putea oare fi creată printr-un cuvânt magic, printr-un „cuvânt-antidot", cum îl numeam mai sus?

Altfel, riscăm, în adevăr, să trecem dincolo de criză şi să rămânem în perioada de „după criză" cu toate ticurile din timpul crizei. Poate că ţările, mulţimile, ar trebui pregătite de pe acum pentru o psihologie de *necriză*. Odată creată – graţie cuvintelor care nu sunt niciodată inutile – această stare de spirit generoasă şi optimistă, poate şi criza însăşi va dispare.

E. LOVINESCU

O cultură nu trăieşte numai prin personalităţile de prima mână. Uneori, generaţii întregi de poeţi fără strălucire sunt necesare pentru plămădirea, pentru naşterea poetului adevărat. Sunt, de altfel, culturi – ca de pildă cultura franceză – care îşi pot îngădui luxul de a situa pe al doilea şi chiar pe al treilea plan nume care în alte culturi ar deţine desigur locul de frunte. Nu sunt, cu adevărat mari, poeţi ca Verhaeren, Jammes, Maeterlinck? Şi totuşi, mult înaintea acestora se situează un Racine, un Baudelaire, un Rimbaud. Dar în urma numelor citate mai sus, câte alte pleiade întregi de nume obscure, pe care nu secolele, ci deceniile le lasă să cadă tot mai pierdute, până ce şi ultimele semne se şterg, ca literele pe o lespede roasă de ani şi de anotimpuri.

Efortul poetului minor, dispărut, dacă nu înainte, cel puţin odată cu dispariţia lui materială, nu e niciodată inutil. El a servit la pregătirea unei stări de spirit, el a adus aluviunile din care marele artist va şti să taie profilul cântecului autentic. Dar câte generaţii vor fi fost sacrificate, până la venirea acestuia? Câţi scriitori, câţi artişti, câţi critici obscuri vor fi trebuit să dispară până la apariţia luminoasă în istoria literaturii române, a acelei figuri olimpiene care se numeşte E. Lovinescu?

Civilizaţia, spiritul cu adevărat occidental nu se pot obţine de la o zi pe alta. Ele cer, cel puţin, un început de tradiţie, o comuniune perpetuă cu extazul şi inspiraţia marilor iniţiaţi. Din contactul acesta neîntrerupt cu gândirea, privirea, surâsul, glasul, felul de a da bună-ziua capătă o aureolă, o transfigurare cum e nimbul de pe frunţile sfinţilor. E nevoie de un ascetism, de o închidere în sine şi în eternitate, spre a putea lua parte la aspra ascensiune a spiritului: Oameni ca aceştia se nasc numai la mari intervale – o zodie fericită îi poate face să se întâlnească şi într-o aceeaşi generaţie, cum sunt cele câteva remarcabile figuri ale

culturii românești actuale. Arghezi, Galaction, Sadoveanu, Rebreanu, Lovinescu– și, la o distanță numai de zece ani: Pillat, Perpessicius, Bacovia, asemeni focurilor de pe coline, care transmit, din timp în timp, un alfabet rezervat celor mai pure revelații.

E. Lovinescu va însemna, desigur, unul din aceste înalte momente ale unei culturi. De pe soclul celor șaizeci de volume, E. Lovinescu a știut totdeauna să se ferească de a deveni statuie. Fără să-și piardă cumpătul dinaintea vastelor proporții ale operei sale, el a rămas necontenit om, cu o inimă generoasă și caldă. În ochi, în strângerea lui de mână, e aceeași înțelegere, aceeași îngăduință unanimă, ca și când gloria și mulțumirea operei realizate nu l-ar fi atins cu o aripă care de obicei îngheață și înstrăinează.

De la stilul frazei sale, despre care s-au scris atâtea elogii, până la ospitalitatea proverbială a salonului său literar – unicul salon literar românesc – E. Lovinescu e cel mai desăvârșit simbol al civilizației, adică al comprehensiunii și al îngăduinții, al *toleranței.*

Căci ce altceva poate fi *civilizația*, dacă nu înțelegerea de aproape, îngăduința? În epoca actuală de netoleranță, de neînțelegere universală, o ureche mai atentă ar trebui plecată spre tictacul inimii și glasului lui E. Lovinescu. N-a fost „Sburătorul" una din primele reviste de la noi, care nu s-au mai poticnit în buturuga unei prejudecăți penibile? Și cine ar putea contesta că, atunci chiar, când degetul lui critic se oprește cu violență pe o rană, simțul și înțelegerea lui artistică și umană nu invocă toate circumstanțele ușurătoare?

În critică, de altfel, E Lovinescu e întotdeauna un creator. Posibilitatea creării de valori e singura justificare a criticii. Nostalgic, visător, plin de un sentimentalism suav, E. Lovinescu ascultă cu atenție o pagină muzicală, o poezie, o operă de artă. Nu erau, toate acestea, virtuți care să facă din domnia-sa cel mai bun tălmăcitor al dragostelor marelui inspirat, care a fost Mihai Eminescu?

„Mite", cartea de azi a lui E. Lovinescu, nu e decât o piatră prețioasă în plus, la colierul de generozitate și de înțelegere al întregei opere lovinesciene.

PLECĂRI

Plecarea unui prieten m-a adus pentru câteva minute în peisagiul de fier ruginit al gării. Era în jurul meu o înfrigurare, o întrecere de glasuri și de gesturi. Pe scări, pe culoare sau chiar sub coloanele înalte ale peronului, oamenii păreau să vorbească o limbă neînțeleasă, țipându-și tare întrebările și răspunsurile, fluturând uneori, când cuvintele nu mai erau suficiente, cîte o batistă cu lacrimile, legate ca niște monete rare, în colțuri. La fiecare pas, orizontul părea să se schimbe. Unde mă aflam cu adevărat? Cu o clipă înainte întâlnisem fețe tinere, surâzătoare, luminate de o bucurie fără nici o pată de îndoială. Acum, iată alte figuri, bătrâne, triste, cu o deznădejde ca o rană, cu sângele neoprit, pe obraz. Și apoi iar, și figuri vesele, și pe urmă figuri triste, laolaltă unele lângă altele, amestecate ca niște cărți de joc. Aceasta să fie gara? – mă întrebam. Un iarmaroc al vieții, în care toți vin să vândă sau să cumpere ultima speranță? Un iarmaroc în care toate măștile trăirii curente – de sărbătoare sau de jale – se perindă?

În compartimentele înghesuite oamenii își făceau loc cu coatele. –„Unde să-mi pun bagajele, d-le conductor? Locul acesta e al meu, Doamnă. Luați-vă valiza de aici! Cuvinte întretăiate ca niște săbii. Ochi care lucesc uneori ca niște mitraliere ascunse în ierburi... Sunt și oameni săraci, care n-au cu ei decât câte o legăturică cu unelte umile și o îmbucătură pentru înșelat foamea. Aceștia tac.

Își caută, cu teamă parcă, un loc cât mai ascuns, cât mai strâmt, cerându-și iertare pentru micimea spațiului pe care îl ocupă. Desigur, n-am fost singurul care am observat că numai oamenii bogați, cu valize multe și îngroșate de nenumărate obiecte, vociferează, țipă, își solicită locul... Nu e mai puțin adevărat că sunt alții și mai bogați, care călătoresc în odăițe tapisate cu ștofe scumpe, fără grije de bagaje.

Pentru acestea, un vagon special le stă la dispoziție.

... Dar oamenii aceștia atât de bogați nu fac parte din peisagiul gării. Ei au și aici, ca și pretutindeni, acea iarbă a fiarelor, care îi face invizibili...

Și apoi, ei nici nu iau parte la viața gării sau a trenului. Ei și-au adus aici tot confortul de acasă. Se închid într-o odăiță, cu mobilele, cu rufele de acasă. Ei nu pleacă. Ei stau pretutindeni pe loc...

Deodată, pe nesimțite, pe peron s-a petrecut ceva... Sau e un semn, o neliniște care vestește că ceva are să se întâmple... Încă vreo câteva clipe și trenul greoi, gâfâind, s-a urnit... Pe peron, lumea s-a risipit ca un fum. Ultimele figuri se șterg ca un văl subțire de zăpadă la ferestrele vagoanelor.

Încotro plecau toți oamenii aceia neliniștiți, înfrigurați? Și-mi amintesc de acel poem al lui Baudelaire, în care un om se mută de la un loc la altul, pe lângă sobă lângă fereastră, de lângă fereastră lângă ușă, în speranța că acolo va fi „mai bine". Migrațiune perpetuă. Plecare eternă spre „indiferent unde, numai dincolo de această lume".

TEAMA DE A TRĂI

– „Sunt obosit", îmi spunea prietenul meu înalt și spătos, întins alene pe divanul cu scoarțe scumpe. Buzele lui întredeschise lăsau să se vadă două șiraguri de dinți sănătoși. Rotocoalele de fum ale țigaretei cu marcă străină desenau o aureolă difuză peste fruntea lui cu bucle tinerești și proaspăt ondulate.

– „Ai împlinit treizeci de ani?" – l-am întrebat.

– „Încă nu, sună răspunsul, dar sunt obosit și trist.

Nimic nu mă mai ispitește. Aș renunța fără nici o șovăială la viață. Știu, aș putea întreprinde atâtea, dar ce vrei, sunt obosit. Nu mai am nici un entuziasm". Cu un gest teatral, brațele s-au dat în lături, mucul a căzut pe covor.

Mă gândeam: să fie cinstit dezgustul acesta, sau doar o simplă prefăcătorie? Aș fi vrut să-mi pot întoarce fața în altă parte. Afară, un soare vioi își făcea loc până la perdelele – leneșe și ele; o bucurie, un elan nesfârșit păreau să urce din strada cu vuiet și mulțimi în revărsare. Câțiva vânzători își vesteau marfa și țipetele lor străluceau ca niște portocale în auzul străveziu ca o sticlă. Mi s-a părut că sunt într-o gară. Aș fi plecat poate, dar omul acela înalt și fără vlagă stătea acolo ca o remușcare, ca o tristețe de neînlăturat și mi-aș fi voit vocea puternică, aruncătoare de flăcări. „Ești ostenit – îmi spui, prietene. Viața nu te mai ispitește. Dar scutură-ți lâncezeala și privește în jurul tău. Iată, afară soarele râde. O zi nouă și alte zile noi se vestesc peste tot. Scoboară, amestecă-te cu mulțimile, împărtășește bucuriile și suferințele lor. Îmi spui că ești obosit și nu te gândești o clipă la cei cari, pe o zi cu lumini ca aceasta, sunt nevoiți să stea în spitale sau în închisori. Nici o osteneală, nici o încercare de rupere, de creare. Scutură-te odată, ca un câine ieșit din apă. Deschide ferestrele, privește viața și evenimentele drept în ochi, fii conștient de ele și de tine. Teama de a trăi a găsit, în cazul tău, un ins cu bunăstare. Dar gândește-

te la atâţi alţi semeni, anonimi, sfâşiaţi de mizerie, pe care aceeaşi teamă, aceeaşi lene îi ţin pe loc, îi îndepărtează cu fiecare pas de salvare. O fărâmă de entuziasm, o înălţare viguroasă a capului, un curaj de a trăi i-ar putea scoate afară din întuneric. Ei continuă să-şi afunde ochii şi urechiile în nisip, să îngenuche în contemplarea propriei lor sărăcii sufleteşti şi fizice, în aceeaşi teamă de viaţă. Teamă de a trăi, care înseamnă, şi mai tragic încă, „refuz de a trăi".

Dar fost-au oare cuvintele mele auzite?

MAI MULTĂ LUMINĂ

Sfârşitul anului 1934 a adus un potop de lamentaţii şi de pronosticuri tragice. La fiecare colţ de stradă, în cafenele, în birouri, astrologi amatori, cu frunţile încreţite şi cu voci sugrumate de calcule – din afara oricărui echilibru matematic – vesteau nenumărate catastrofe planetare sau citadine. Să fi fost în aer semnele unui sfârşit de epocă? Oamenii ridicau ochii spre cer, întrebau stelele, nourii, încrucişările de luceferi, încercau din imponderabile presimţiri, din nostalgii nejustificate, să găsească un înţeles al prezentului şi poate al viitorului. E, fără îndoială, de la o vreme, o întoarcere spre unele interpretări, spre unele „moduri" de cunoaştere pe care ştiinţa pozitivistă şi materialistă a timpului nostru le lăsase cu totul deoparte. Nu se vorbeşte din ce în ce mai mult, în medicină de pildă, despre preceptele cosmice ale teoriilor hipocratice? S-ar părea că bunul mers al mădularelor noastre, că starea noastră de sănătate sau de boală n-ar fi străine de anume fluctuaţii ale mărilor, ale aerului sau ale planetelor.

Să nu mai fie nicăieri în jurul nostru o fărâmă de soare, o fărâmă cât de mică de iubire, de generozitate, care să ne dea dreptul la o nădejde, la o prelungire de viaţă?

Ceasul în care planetele se vor lovi ca bilele de biliard n-a sosit încă şi nu va sosi, desigur, înainte ca multe milioane de ani să se fi scurs.

Moda macabrului, a aspectelor perpetuu tragice şi întunecate, va trebui înlăturată. Poza nenorocirii, a demoniacului, are şi astăzi succesul asigurat în saloane. E atât de uşor pe cât de interesant să pari dezgustat de viaţă, să trâmbiţezi că orice sforţare e inutilă, că un cataclism universal pândeşte din clipă în clipă. Dar cu cât mai profund şi mai aproape de adevăr e să cauţi să anunţi bucuria, lumina. Marii poeţi ai romantismului, cu toată atenţia lor pentru tragic, ca un Jean Paul, Hölderlin, au scris paginile cele mai emoţionante de lumină şi de împăcare. Panica

improvizaţilor cititori de stele de azi e asemenea dorinţii acelui student cu examenele întârziate, care aştepta stăruitor izbucnirea unui cataclism, a unui război de pildă, care să-i justifice inactivitatea şcolară. Poetul, omul de ştiinţă, care îmbogăţesc bagajul de inteligenţă al omenirii, au şi misiunea de a dezvălui hotarele unei lumi a frumosului şi a bucuriei. Fireşte, nu din mulţumirea de sine, din lenea de a gândi, din confortabila aşezare în fotoliul rutinei, va izbucni această lumină, această bucurie înaltă. Ci din conştiinţa unei misiuni de îndeplinit, unui efort neîntrerupt spre mai bine, spre desăvârşire. Şi ce altceva mai mult decât generozitatea, decât strădania de a aduce împăcare şi speranţă celor umili şi nedreptăţiţi, ar putea fi această lumină? Mai sunt încă oameni cu inima caldă ca un soare care se străvede prin transparenţa hainelor şi a trupului. Dar trebuie şi un ochi mai atent, un ochi radiografic.

Mai sunt zile fericite. Mai sunt zile cu soare. Şi în cinstea acestora se cuvine să ne scuturăm din lamentaţii şi pronosticuri tragice.

AUTARHIE SPIRITUALĂ?

I-a fost dat timpului nostru să vadă repuse în circulaţie cele mai învechite şi lipsite de vlagă teorii ale orânduirii relaţiilor economice, şi chiar spirituale.

Conducătorii de popoare nu s-au mulţumit să oprească libera circulaţie printre frontiere, a grânelor, a monetelor, a oricăror bunuri dăruite de natură sau create de mâna omului. De la o vreme, până şi aburul imaterial al spiritului pare să nu-şi mai poată face drum. De la autarhia economică, un pas încă, şi vom trece la autarhia spirituală.

Producţie internă şi consumaţie internă; principiul era surâzător când era vorba de pâine, de stambă sau de conserve alimentare. Sunt abilităţi, sunt talente, sunt experienţe pe care unele popoare le au şi altele nu. Ce are a face! Se vor consuma în cazul acesta produse de mai puţin eminentă calitate, dar se vor consuma totuşi. Izolarea gândirii însă, închiderea ei într-o hrubă fără ferestre şi fără uşi înseamnă iremediabil moartea ei. Gândirea şi arta, creaţia deci, nu sunt viabile decât printr-o continuă primenire, printr-un neîntrerupt contact cu lumea din afară, cu aspecte neîncetat noi. Efluviile nevăzute care circulă de la o ţară la alta aduc noi orizonturi, deschid noi posibilităţi gândirii. Şi totuşi: iată, se poate vorbi în unele ţări de o „contingentare“ a traducerilor. Se vorbeşte de poezie, de roman, ca de o marfă mensurabilă, cu o greutate fizică şi cu o proporţie certă. În mintea cărui neînţelegător a tot ce e suflet să se fi născut o asemenea idee? E, în aceasta, încă un aspect al fenomenului general din zilele noastre, de ură, de dispreţ nejustificat şi dăunător – a tot ceea ce e străin. Or, străin înseamnă aproape întotdeauna nou. Străinul aduce în ochii lui lucirea unor peisagii necunoscute autohtonilor. Străinul are în voce o modulaţie nemaiauzită prin ţinuturile care îi acordă ospitalitatea. Străinul nu e numai oglinda prin apa fumurie a căreia se străvăd cirezi şi

orizonturi stranii, aspecte inedite meleagurilor de adopţiune, dar el mai e şi insul care va desluşi înfăţişarea fragedă a unor lucruri şi a unor zări cu care ochiul băştinaşului s-a obicinuit şi uneori s-a plictisit de mult. Un străin aduce cu el o tinereţe, o capacitate de emoţie care, transmiţându-se şi însuşindu-se de colectivitate, devine un bun comun, o îmbogăţire unanimă.

Puterea de creare a artistului nu stă oare în facultatea lui de a pluti deasupra lucrurilor, de a şti să descopere mereu aspecte noi – adică de a nu se lăsa îngenuncheat de rutină, de a fi oarecum un permanent *străin*?

Din punct de vedere economic, străinul mai poate fi şi turistul care să umple la un moment dat – prin dărnicia şi tinereţea lui – acel capitol al „exportului invizibil" prin balanţa comercială – atât de deficitară acum – a statelor europene.

De ce, aşadar, atât dispreţ împotriva străinului? Fie că e vorba de materie, fie că e vorba de spirit, străinul e totdeauna un element de preţuit. Să ne întoarcem deci cu faţa şi spre *străin* şi să ne lepădăm, cât mai e vreme, de ereziile autarhismului.

SĂLI DE AŞTEPTARE

Există o uniformă aparte, proprie numai „aceluia care aşteaptă". Să fie neliniştea, tristeţea lăuntrică, atât de nestăvilite încât valul lor să treacă frontiera care desparte vizibilul de invizibil?

Suferinţa aceasta, care trăia numai din atingerea nematerială a unor clape ale sufletului, iat-o revărsată în afară, cutropind în culoarea ei cenuşie, mâinile, obrajii, îmbrăcămintea. O uniformă pe care nu legi fizice au hotărât-o, ci o mare amărăciune a inimii. O uniformă de resemnare, de perpetuă dar de infimă speranţă, o fărâmă de speranţă, atât câtă să-i poată da „celui care aşteaptă" vlaga să vie să mai aştepte încă. E poate o sectă, o mare familie, dar ai cărei membri au trăsături atât de asemănătoare, încât poţi crede că nu e decât unul şi acelaşi ins, repetat la infinit. I-am văzut pe aceşti „aşteptători" perpetui în sălile reci şi triste ale spitalelor, în anticamerele saloanelor directoriale ale marilor întreprinderi, în sălile de aşteptare ale gărilor provinciale, sau în acelea ale şefilor de cabinete ministeriale. Ce aşteptau toţi aceşti oameni? Şi care dintre sălile acestea de aşteptare erau mai triste? Ce speranţă, vagă, mereu reînnoită, le dădea puterea de aştepta încă şi azi şi mâine, de a reveni acolo, între zidurile neprietenoase, să mai aştepte, iarăşi şi iarăşi? Ei stăteau cu ochii pierduţi, ştiind poate că nu le va veni niciodată rândul, dar sperând încă, fără să ştie de ce. Şi în timpul acesta, domni învăliţi în şube importante, cu serviete pline de hârtii sau de monete, intrau sau ieşeau grăbiţi, *fără să aştepte*. O uşă crăpată numai a făcut să se întrevadă un petec mic, cât o fărâmă de cer, din obrazul marelui personagiu de dincolo de ziduri. Inima aşteptătorilor a tresărit dulce; el, atotputernicul, e acolo, există aşadar, le va putea face dreptatea pentru care toată fiinţa lor vibrează. – „Reveniţi mâine, domnilor şi doamnelor. Audienţele de azi s-au sfârşit." Şi iată-i scoborând cu sfiiciune, unul câte unul, scările monumentale pe care mâine le

vor urca şi le vor scoborâ din nou. Ei fac parte integrantă din sălile de aşteptare. Au împrumutat ceva din culoarea palidă, cenuşie, a mobilelor, a zidurilor, sau acestea s-au îmbibat cu tristeţea şi resemnarea lor? Nu e nimeni să le spuie: „nu mai aşteptaţi, domnilor. Cererile d-voastră nu vor fi satisfăcute". Chiar dacă li s-ar vorbi astfel, ei tot ar mai aştepta. Ce? Poate un miracol. Miracolul se întâmplă câteodată, însă împotriva inimii „celui care aşteaptă". Ne e în minte cazul acelui tânăr care, după îndelungi ore de aşteptare, obţinuse în sfârşit un loc cu 2000 de lei pe lună, la un dispensar periferic. Era fericit. În drumul, însă, de la sala de aşteptare până la serviciu, miracolul s-a întâmplat: numirea lui a fost anulată, şi în locul lui numit un personagiu care n-a avut nevoie să treacă prin purgatoriul sălii de aşteptare.

Tânărul şi-a îmbrăcat din nou uniforma „celui care aşteaptă". El stă acolo, între zecile de anonimi cu inima iremediabil optimistă, tresărind la cea mai mică aşchie de bunăvoinţă, încrezător în firul de pai al ultimului rest de speranţă care-i va ajuta să aştepte la nesfârşit, identificându-se tot mai mult cu tristeţea sălilor de aşteptare.

ZILE CU SOARE

Câteva zile cu soare au venit printre noi ca nişte păsări din alte climate, aducând o aromă şi o lumină ciudată în mijlocul săptămânilor de îngheţ. Iată-le plutind acolo, ca nişte rufe curate între arborii încă firavi din grădini, între ferestrele deschise să respire parcă o atmosferă solară amintitoare de vacanţe pe piscuri de munţi, departe de vuietul bolnav al oraşului. S-ar spune că lucrurile, copacii, casele sunt mai sensibile decât oamenii la spectacolul – trist sau bucuros – al naturii. De la primele mângâieri ale luminii, crengile, iarba, zidurile îmbracă parcă o îmbrăcăminte nouă. Oamenii însă rămân mai departe închişi în temniţa suferinţii sau a regretelor lor.

Să simtă, adică să vadă, oare, plantele şi lucrurile mai bine decât oamenii, lumea dimprejur? Să răspundă ele unui ritm colectiv, universal, care scapă omului zăvorât în singurătatea lui aprigă, de vizionar lăuntric?

E neîndoielnic că omul vede mai mult înlăuntrul lui decât în afară. Adică omul nu vede în afară decât ceea ce poartă în el însuşi. Un inginer, spune undeva Paul Valéry, va vedea într-un peisagiu numai elipse şi parabole, un agricultor, locul de însămânţare, un hotelier, posibilităţi de exploatare turistică etc. E o orbire profesională care se agravează cu fiecare an de existenţă în plus. Lupta pentru viaţă l-a deviat de multe ori pe om de la legile naturii. Plantele, animalele fac apel, într-o luptă analoagă, numai la mijloacele puse la îndemână de natura însăşi. Ele sunt într-un contact permanent, într-o comuniune neîntreruptă cu natura. Omul a trebuit să recurgă la armele spiritului, să-şi întunece figura cu undele sumbre ale inteligenţii. El s-a depărtat de natură. În oglinda pârâului, în firicelul de iarbă, în zilele cu ploaie sau cu soare, el nu mai vede decât propria lui figură, de cele mai multe ori tragică. Numai din când în când un poet, un artist apare cu o baghetă magică şi îi smulge vălul de pe ochi.

Artistul, poetul au rămas aproape de plante, de animale, şi aproape de oameni.

Pentru uzul acestora – natura mai descoperă, mai *inventează*, mai dă contur şi glas frumuseţilor dimprejur. De aceea, zilele acestea cu soare au trecut mai întâi prin crengile arborilor, prin inima poetului şi de-abia după aceea vor învălui şi fruntea posomorâtă a celorlalţi oameni.

CHATTERTON

S-au împlinit zilele acestea o sută de ani de la premiera piesei lui Alfred de Vigny: *Chatterton*. Generoasa şcoală romantică, din care făcea parte geniul tumultuos şi stăpânit totodată al lui Alfred de Vigny, nu se putea să nu-şi oprească atenţia asupra dramei sfâşietoare a tânărului poet englez. Thomas Chatterton s-a născut la Bristol, la 20 noiembrie 1752 şi a murit a Londra, la 25 august 1770. Născut după moartea tatălui său, un sărac institutor, Chatterton a avut o copilărie nefericită. Lucrul acesta nu l-a împiedicat ca, la vârsta de 12 ani, să scrie un remarcabil poem în vechi dialect englez, publicat într-o mare revistă, ca aparţinând unui călugăr din secolul al XV-lea. Încurajat de succesul acesta, copilul-poet publică sub acelaşi nume de călugăr o serie de poeme în care dovedea nu numai o excepţională sensibilitate poetică, dar şi o cunoştinţă surprinzătoare a mijloacelor de expresie. Un notar din Bristol, al cărui nume ar trebui scris într-o carte neagră a blestemului, îl angajase pe acest copil-miracol – ca un adevărat ales. Chatterton, sfios şi firav, nu avea nici unul din trufaşele semne exterioare ale magiei închise într-însul – ca ajutor la transcrierile de acte. Copilul muncea de la şapte dimineaţa până la nouă seara, mânca la bucătărie şi dormea în acelaşi pat cu servitorul notarului, care arunca în foc orice manuscris străin de actele juridice. O fugă la Londra, unde avea să se hrănească numai cu ceai şi cu visuri, pentru a scrie nopţi de-a rândul într-un subsol friguros, poeme şi povestiri pe cari editorii aveau să le refuze, nu-i va folosi decât spre a-i întări şi mai mult gândul sinuciderii, gând care, încă de pe vremea când fusese ajutor de notar, îl ispitise. Şi, în adevăr, la 17 ani şi câteva luni, poetul, după ce şi-a distrus cea mai mare parte din manuscrise, s-a otrăvit cu arsenic. După moarte, critica engleză l-a salutat ca pe unul din cei

mai mari urmaşi ai lui Shakespeare. După o sută cincizeci de ani, figura lui Chatterton n-a pierdut nimic din puritatea şi din tragismul ei. Drama lui Alfred de Vigny redă o bună parte din tulburarea de mari străfunduri a acestei vieţi. Dar câţi poeţi, câţi artişti nu trăiesc încă şi în zilele noastre zbuciumul fără scăpare al acestui mereu actual Chatterton!

CIFRE GOALE

Trăim, fără îndoială, o epocă a statisticii. În nici o altă vreme nu s-a pus mai mută nădejde în cifre, decât în timpul nostru. Cifra care, ca şi cuvântul, trebuia să fi fost la început un simbol viu, corespunzând unei realităţi imediate, a evadat de mult dincolo de conţinutul lui. Fenomenul s-a petrecut aşijderi şi pentru cuvinte. Numai artistul, poetul mai recunoaşte în cuvânt frăgezimi şi sonorităţi de fiinţă vie. Numai în mintea şi în scrisul lui cuvintele nu sunt încă semne moarte, ci adevărate imagini, pulsând ca nişte vine pline de sânge, ale lucrurilor pe care le reprezintă. Pentru ceilalţi cuvintele au devenit simple etichete servind unui schimb de noţiuni curente şi de strictă necesitate. De aceea, limbajul poetului pare atât de ciudat şi de neînţeles pentru cei mai mulţi dintre cetitori.

S-ar spune totuşi că poezia, care a evadat din cuvinte, s-ar fi refugiat tocmai într-o lume situată la antipodul visului şi al inspiraţiei: în aceea a cifrelor. Niciodată nu s-au dat cifrelor interpretări mai subiective, mai lipsite de conţinut real, mai „poetice" decât în zilele noastre. Cu o simplă adunare sau o scădere pe un petec de hârtie, bogăţii, fictive sau nu, se clădesc sau se năruie. În săli şi în cabinete de studii, cu pereţii acoperiţi de imense cearceafuri de diagrame, curbe statistice, indici numerici sau simple înşiruiri de cifre, domni gravi, cu figuri inspirate, drămuiesc şi hotărăsc fruntariile vieţii de azi sau de mâine. Statistica, îngâmfată, îmbrăcată în afişe multicolore, se plimbă pe străzi, o întâlneşti în tramvaie, în sălile de aşteptare, în staţiunile de vilegiatură şi chiar în micile orăşele de provincie. Statistica ştie că a sosit ceasul ei. Cine i s-ar putea împotrivi? Toată lumea o adoră. Nimeni n-are voie să se îndoiască de ea. Orice obiecţie ar putea fi considerată drept o crimă de lez-statistică.

Firește, nimic nu poate fi mai convingător decât o înșiruire de cifre. Dar iată: i-a fost dat timpului nostru să cunoască ceva mai grav decât vorbele goale: *cifrele goale*. Până să ajungă sub văzul mulțimii, cifrele au trecut printr-o mie de mâini. O mică îndreptare pe ici, o mică îndreptare pe dincolo, un zero în plus sau în minus – lucrul n-are nici o importanță! Cifrele stau dinaintea ochilor, convingătoare. Recentul exemplu, cu prilejul numărătorii dintr-un barou de provincie, în care totalul unei adunări nu corespundea cifrelor adunate, nu e decât un caz infim dintre mii de alte cazuri. Cifrele date de diferite țări cu privire la balanțele comerțului exterior nu se suprapun aproape niciodată. Și parcă, cu cât alunecă mai mult în „poezie", cu atât devine mai atotputernică statistica. În mâinile cui jocul acesta cu cifrele, inocent la început, e pe cale de a se transforma într-un joc periculos, de arme? De ce, în loc de precizie și de măsurătoare exactă, am spune rece, seacă, această imensă revărsare de pasiuni pentru enunțarea unor cifre? Să se nască oare o mitologie modernă, în care marii și cereștii zei de altădată să fie înlocuiți cu balaurul cu mii de capete al statisticii? O pondere ar fi necesară. O cumpănire și o revenire la sentimente mai puțin absolute dinaintea tablourilor cu indici de numere, care, din pricina imaginației febrile de azi, sunt tot mai departe de imaginea unei realități nealterate.

CULISELE ORAȘULUI

Viața unui oraș e numai aparent în centru. Orașele cu adevărat mari nici nu au propriu-zis un centru, ci nenumărate centre corespunzând, fiecare din ele, uneia din feluritele activități spirituale sau materiale ale cetății. Adevăratul clocot, adevărata pulsație de viață însă, va apare pentru ochiul atent departe de fastul de arhitecturi și lumini din mijlocul orașului. Viitorul cetății, respirația și puterea ei de creație se plămădesc în cartierele depărtate și mărginașe, în mahalalele nedefinite încă, în cenușiul periferiilor sărăcăcioase. Acolo, sufletul și visul se zbat ca niște păsări din ce în ce mai mari, până ce colivia nu le mai încape și zborul lor cutropește bulevardele și aleile somptuoase ale capitalelor. Acolo, între ziduri și tavane scunde, crește o tinerețe care va împrospăta mereu cartierele centrale. Există, firește, și o circulație și un schimb reciproc între centru și periferie. Dar materialul uman, materialul de creație, periferia îl va da centrului. Orice aport al centrului nu capătă „droit de cité" decât după ce e recunoscut și adoptat de periferie. Acolo, lucrul, spiritul sau cuvântul străin e asimilat și îmbrăcat în ținuta și în culoarea băștinașe. Dintre aceste două vase comunicante – centru și periferie – cea din urmă e aceea care va hotărî prefacerile.

Centrul nu are, de altfel, decât o viață fictivă, o viață, am zice, de „paradă". Trepidația și ritmul lui sunt numai împrumutate – pentru orele de activitate – de la periferie. În mahalale e o viață autentică, tragică uneori, dar necontrafăcută, reală, adevărată. Mahalaua e așa cum e. Ea nu se preface, nu simulează zâmbete sau lacrimi, lumini sau tenebre. În tristețea sau în bucuria ei gâlgâie un vin generos, o dârzenie de viață trufașă și neprecupețită. În crizele de anemie ale centrului, mahalaua va fi aceea care va da transfuzia de sânge necesară. În oboselile sau în insuficiențele de vocabular, periferia va fi aceea care va crea expresiile și cuvintele cuvenite.

S-ar spune că mahalalele, periferia sunt culisele orașului. O preumblare dimineața prin străzile somnoroase încă va dezvălui ochiului pregătirea actoricească a locuitorilor pentru lupta pe care vor avea să o susțină în timpul zilei, la lumina de scenă a centrului. Iată-i pe funcționarii, vânzătorii sau lucrătorii îmbrăcându-și costumul și expresia feții de rigoare pentru rolul pe care fiecare va avea să-l joace în birourile sau magazinele respective. Ei pleacă de acasă cu fețele îngrijorate încă, repetând în minte replicele pe care -aceleași azi, ca și ieri – vor avea să le susțină. În centru se va juca numai teatru. Viața adevărată, cinstită, e în cartierele acestea depărtate. Seara, ca niște actori întorși în culise, locuitorii periferiei își reiau figura lor obosită, tristă, și renunță – până la chemarea inexorabilă a zilei următoare – la rolurile de fațadă, pe care trebuie să le joace în inima cetății.

TOTUȘI, AUTARHIE SPIRITUALĂ

Sunt câteva săptămâni de când, la această rubrică, ne neliniștеam de tendințele de autarhie, nu numai economică, a multor țări din Europa. Și iată că în Italia un recent decret cu privire la contingentarea importului pune stavilă, printre alte mărfuri, și „hârtiei tipărite". Firește, denumirea aceasta închidea frontierele nu numai cărților, dar și ziarelor și periodicelor. O intervenție a ambasadorului Franței la Roma a avut drept rezultat ridicarea interdicției în ce privește ziarele și periodicele. Nu însă și în ce privește cărțile. Iată-ne, așadar, în fața precedentului gata creat. Și cum exemple de felul acestuia sunt repede urmate, cartea care a încetat, așadar, să fie o pâlpâire de azur și de eternitate a minții, pentru a deveni o simplă marfă, asemeni petrolului sau mătăsei , va trebui să renunțe la facultatea ei de vas comunicant între frontiere și națiuni. Dacă lucrul s-ar limita la o simplă balanță de conturi, la o lege materială a cererii și a ofertei, la un simplu consum de „hârtie tipărită", nenorocirea n-ar fi așa de mare. Dar ce se vor face gânditorii, oamenii de știință, poeții, artiștii? Ei nu pot trăi decât în vuietul neîntrerupt al rotativelor universale. Tipografiile, cărțile sunt plămânii lor. Ar mai putea albinele fabrica mierea, dacă li s-ar închide frontierele pajiștilor și ale florilor? Un artist, un om de știință trebuie să fie cu urechea mereu trează la libera circulație a cărților, altfel înseamnă a opri posibilitatea de dezvoltare a inteligenței și a sensibilității umane. Orice artist, orice om de știință, orice carte înseamnă o îmbogățire a patrimoniului de idei și de asociații de idei. Epoca noastră de intoleranță să se îndrepte oare spre ultimele baricade ale spiritului?

Paul Valéry afirma cândva: un uragan va putea smulge o pădure, nărui un oraş, un munte, dar nu va putea dezlipi acest plic minuscul, nici deznoda această fundă.

Iată că, mai puternic, mai subtil decât uraganul naturii, uraganul care stă să bântuie umanitatea poate trece în imponderabil, poate deznoda o fundă, poate sfârteca un suflet. Şi totuşi, va trebui să mai fie undeva un colţ cât de mic în care libertatea spirituală să se poată refugia nealterată.

VÂRSTA UMANITĂŢII

Eram încă la porţile copilăriei, să fi avut vreo paisprezece ani – îmi povestea prietenul meu, poetul – când pentru copiii mult mai nevârstnici decât mine, încercam un sentiment de părere de rău şi de tristeţe. De pe atunci încă, pentru cei mici de tot, sufeream de totala lor inconştienţă. Aş fi vrut să stau de vorbă cu ei, să le explic resorturile atâtor evenimente sau aspecte pe lângă care ei treceau fără să-şi dea seama, fără să se neliniştească. Dar mai cu seamă anumite ciudăţenii, anumite răutăţi care nu-şi puteau găsi scuza decât în inconştienţa copilăriei îmi lăsau în suflet o amărăciune. Îl vedeam pe câte un copil lovindu-l fără nici o justificare pe un altul, sau sfârtecând o frumuseţe a naturii, o floare, o pasăre sau o frumuseţe a omului, o carte, un desen. Şi îmi făgăduiam că atunci când copiii aceştia vor fi la o vârstă înţelegătoare, când vor fi mari, să-i iau la o parte şi să le explic, să-i fac să-şi dea seama de tot ceea ce făptuiseră barbar, fără suflet, fără conştiinţă, când erau mici, adică lipsiţi de înţelegere şi de capacitatea de a discerne. Dar anii au trecut, iată-mă pe mine, om matur, copiii de pe vremuri sunt azi adolescenţi, unii din ei chiar oameni întregi, copleşiţi de griji şi de răspunderi: cine să-i mai poată opri într-o clipă de răgaz, să stea de vorbă cu dânşii pe îndelete, să le explice cât rău au putut face pe vremuri, cu câtă pasiune aşteptam ora în care să mă fac auzit şi înţeles?

– „Da, te cred, mi-ar răspunde dânşii, dar lucrurile acestea nu au nici o importanţă, ele au trecut, să ne vedem de cele de azi....

Anii au trecut, cum îţi spun, prietene, şi acum privesc în jurul meu ca pe vremea copilăriei, şi văd alţi copii, mari de data aceasta, cu mustăţi şi cu barbă, mulţi din ei mult mai bătrâni decât mine. Şi asemeni copiilor de pe vremuri, îi văd făcând o mulţime de barbarii, omorându-se între dânşii sau persecutând pe nevinovaţi, inventând fel de fel de jocuri sălbatece, de-a rasa albă sau de-a rasa neagră, călcând în picioare florile sau cărţile

frumoase, și mă doare și sufăr ca și la porțile copilăriei, căci știu că oamenii aceștia sunt tot copiii de atunci, că ei *nu-și dau seama*, că ei nu înțeleg ce fac. Și, ca și pe vremuri, sper că va veni o vârstă în care oamenii vor deveni *conștienți* și în care voi putea sta de vorbă cu dânșii și le voi putea spune: iată ce ați făcut pe vremea aceea. Și ei vor înțelege în sfârșit și se vor rușina, și îmi vor răspunde: „Ce puteam face? Eram copii încă". Oare când va veni vârsta aceea în care vom putea sta de vorbă despre toate aceste lucruri triste?

Prietenul meu, poetul, a tăcut. Prin vocea lui tristă străbătea un firicel de îndoială, de neîncredere, pe care desigur în copilărie n-a avut-o. A crezut că oamenii maturi vor ști să răscumpere greșelile oamenilor neîmpliniți. Dar cari oameni, și mai maturi, vor veni să răscumpere greșelile oamenilor maturi de azi?

ARTA SIMPLICITĂȚII

Am văzut oameni stând cu brațele încrucișate sub pretextul că „nu sunt puși în condițiunile", „că nu au la îndemână mijloacele" unei acțiuni. Formula aceasta își găsea aplicațiunea în oricare domeniu al activității umane. Sunt ființe care nu pot imagina o creație, un gest, decât în decoruri de paradă. Costume și unelte somptuoase li se par indispensabile. Și totuși viața nu triumfă în arhitecturi de carton, în ansamblul răsunător de operetă, ci în detaliul infim, modest, care scapă ochiului obicinuit numai cu fastul. Am văzut oameni cari, înainte de a-și fi însușit cele mai elementare principii ale cutărui sport, își cumpărau toate accesoriile și amănuntele vestimentare ale acestuia.

Sportivul adevărat se mulțumea însă într-o cameră scundă, pe cât leafa lui de muncitor i-o îngăduie, să facă în fața ferestrelor deschise mișcările pe care suplețea mușchilor și a inimii lui le solicită. El nu avea nevoie de uniformă și nu se împiedica de buturuga imposibilității de a-și cumpăra pantofi sau o unealtă specială. Dar câți nu sunt artiștii sau literații de circumstanță, care își procură din timp pensulele cele mai luxoase, caietele și masa de scris cea mai de preț. Și cred că pentru invocarea marilor puteri ale spiritului e nevoie de îndeplinirea unui rit special – raportat, firește, numai la un aspect fizic – și că duhul sfânt al inspirației și al creației va pogorî pe frunțile lor dacă se vor aciui între covoare și țesături scumpe sau vor ține dinainte un album cu încrustări de artă. Sunt înșiși scriitori și artiști recunoscuți cari suferă de aceeași manie a grandiosului și a mărețului. Ei cred că nu se poate scrie sau crea o operă de artă decât cu cuvinte sau cu idei răsunătoare. Lor le trebuie un subiect cu proporții aristocratice, personagii care să-și răspundă în termeni pompoși, peisagii și ținuturi cu nume istorice. În poemele lor vor figura numai anume cuvinte cu o reputație unanim recunoscută, pe câtă vreme cine știe ce șoaptă autentică sau ce vorbă de vrajă va fi

lăsată ca o cenușăreasă să stea să spele vasele la bucătărie. Mintea lor nu concepe ca arta să se poată adăposti într-un vocabular de toate zilele, între ființe simple și umile, care trec pe lângă noi neobservate. Ei nu pot lucra decât în „mare", între colonade strălucitoare, între cuvinte și dialoguri „de geniu". Și totuși, cu un vocabular la îndemâna tuturor, cu expresii din cele mai simple, din cele mai umile, un Eminescu, un Bacovia au creat o poezie din cele mai înalte. Eminescu n-a avut nevoie de caiete somptuoase. „Luceafărul" lui e început pe dosul unui program de spectacol.Dintr-un material, dintr-o limbă care era vie dinaintea lui, el a știut să alcătuiască un cântec care va mai trăi încă multă vreme. Și tot atât de concludent este și exemplul lui Bacovia, care, cu o limbă din cele mai sărace în aparență, cu vorbele cele mai umile pe care artistul de circumstanță le-ar fi dat cu dezgust la o parte, a știut să creeze una din cele mai autentice și mai tulburătoare poezii ale timpului nostru. Din simplitatea materialului acestui poet vine de altfel și dificultatea traducerii lui în altă limbă. Cuvintele răsunătoare pot fi traduse; dar cuvintele șterse, aproape invizibile, cum e și sufletul, își găsesc greu echivalentul lor de adâncime, într-un dicționar străin.

Poeții aceștia, ca toți artiștii adevărați, depun mărturie că arta poate trăi fără decoruri și exclamații pompoase. Și viața întreagă stă aici dinaintea noastră, dovedind că tăria ei nu stă în suprafață, ci în intensitate.

Iat-o în haine sărăcăcioase, chemându-ne să ne dăruim ei, să o trăim, să încercăm orice realizare, fără a aștepta pentru aceasta „să fim puși în condițiuni" sau „să beneficiem de mijloace și de uniforme speciale".

IDEAL UMIL

Am revenit în cartierul acesta depărtat și sărac. Pasul meu trezește un sunet târziu, ca o fereastră lovită de vânt, în trotuarul cu bolovani mari, peste care cade sfioasă umbra unor case umile.

Ce asemănare ciudată între umbră și obiect! Nu asemănare de contur fizic, ci de temperament, de suflet. Umbra caselor și a oamenilor trufași e și ea trufașă. Umbra umililor e umilă, căutând să treacă neobservată, cerându-și scuze că există, ca și înșiși posesorii ei. Cartierul acesta e mai mult tăcut. Rar câte un funcționar se întoarce, tărăgănat, de la slujbă, o gospodină deretică ceva printr-o curte.

Câți bucureșteni pot spune că își cunosc cu adevărat Capitala? În afara centrului zgomotos și a străzii unde domiciliază, ar putea ei descrie un aspect măcar din nenumăratele înfățișări ale cartierelor depărtate? Ce lume, cu totul aparte, e, de pildă, cartierul lucrătorilor la C.F.R. Sau cutare altă mahala pitorească. Într-un gest, într-un cuvânt azvârlit în treacăt la o fereastră, o viață întreagă se poate rezuma. În prăvălioarele mici, oamenii vorbesc parcă în șoaptă.

Sunt negustori bătrâni, filosofi în fața evenimentelor și cumpărători de lucruri infime, scoase parcă din uz, care numai aici, în lumea asta depărtată de clocotul mulțimilor fastuoase, își mai pot găsi un rost. Seara vine ea însăși cu încetul la ora obicinuită, ca un localnic cu tabieturi cunoscute.

Oameni trec cu mersul suav, plutind parcă. Și ochiul se oprește deodată asupra acestei figuri triste de bătrână strânsă în șal, stând de minute nesfârșite la o poartă.

Ce urmărește cu atâta amărăciune, cu atâta tragedie mută, privirea ei? Dincolo de gardul pitic se vede o căsuță mai scundă încă decât bătrâna aceasta, ea însăși adusă din șale. O femeie tânără s-a apropiat, cu pasul târât a deznădejde, de bătrână. Și glasul ei – a cărui șoaptă îți stăruie încă în auz – tălmăcește

tristețea și prezența bătrânei de la poartă. – „Nu, mamă, nici azi n-am găsit nici o slujbă“. Bătrâna stătuse minute nesfârșite la poartă, privind cu jind la *acei cari se întorceau de la slujbă*. E ora când funcționarii se întorc de la birouri, și iată-i venind spre casele lor. Ce fericiți sunt – își spune bătrâna – ei au slujbă. Ce fericită ar fi să regăsească și fata ei un post de dactilografă. E un ideal umil, dar nu mai puțin înduioșător. Cele două femei au intrat resemnate, triste, în căsuța cât o scoică. O scoică cu pereții încovoiați și fără urmă de sidef. Seara s-a întețit, umbrele s-au făcut mai dese și tot cartierul începe să se șteargă în noapte, o dată cu cele două femei și cu tristețile lor.

„PENTRU POEZIE“ *

Remy de Gourmont vorbește, în una din „preumblările sale literare“, de un „almanah al muzelor“ apărut în 1793, anul cel mai sângeros al revoluției franceze. Pentru cine ar răsfoi, la atâta distanță, paginile acestui almanah, anul acela, de fulgere și de ghilotină, al Franței, ar putea părea cea mai idilică și mai visătoare dintre epoci. Versuri închinate surâsului sau lacrimilor iubitei, ciripitului păsărilor, tremuratului, în frunziș, al unei lumini sau al unei umbre. Nici un semn din tumultul care frământa ceasul acela de răspântie. Nici un țipăt, nici o aluzie, cât de depărtată, la neliniștea și la flacăra de pe baricade. O insulă, o lume ciudată, această poezie care pâlpâia undeva ca o tulpină de plantă firavă și aromată, care continuă să înflorească pe un pumn de țărână (într-o glastră, poate), în vreme ce pământul de jur împrejur se crapă de cutremure.

În însăși esența ei, poezia înseamnă magie, adică posibilitate de rupere din legile terestre, fizice. Transmisiune a materiei, ca și a gândului: iată, deodată, pereții odăii se dau parcă la o parte și, printre mobile, alături de tine care stai cu cartea de poeme ca o cutie miraculoasă în mâini, un fluviu de vedenii începe să circule, păduri cu păsări stranii, oglinzi de oceane sau mulțimi în exaltare. Poezia poate fi desigur o baghetă de iluzionist care să scoată din buzunarele realității imediate, cele mai multicolore panglici. Dar poezia poate fi în același timp orice. A hotărâ dinainte că poezia trebuie să îmbrace cutare formă, să răspundă cutărui gând, *a limita poezia* înseamnă a o ucide. Dar nu e mai puțin adevărat că tăria ei de totdeauna stă în posibilitatea de incantație, adică de magie. Așa se explică de ce unele expresii, unele alăturări de cuvinte într-un text poetic, par de neînțeles. Ele reprezintă o

* *Pour la Poésie* de Jean Cassou, Edition R.A.Corréa, Paris.

limbă de invocații misterioase, ele sunt acele formule-cheie, care descuie porțile ferecate, ele sunt o iarbă a fiarelor care îl fac pe inițiat, adică pe cititorul sensibil, să pătrundă în ținuturi de necrezut.

Și totuși, de la „Almanahul muzelor", care făcea deliciul lui Remy de Gourmont, până la poezia care zvâcnește în vinele și în auzul de astăzi, un drum apreciabil pare să fi fost străbătut. O pagină poetică din zilele noastre e plină de tot sângele, de tot noroiul și de tot auzul care ne înconjoară. Poetul, păstrându-și încă uneltele de vizionar și de magician, a descins în arena timpului său. Un vers, un singur vers, poate, din lirismul vremii de azi, va fi de ajuns unui paleontolog literar al viitorului spre a recompune osatura întreagă a epocii pe care am trăit-o. Poezia nu mai e, ca pe vremea „Almanahului muzelor", o plantă cu rădăcinile în aer. În cântecul de dragoste pentru ochii sau surâsul iubitei, strălucește ceva din neliniștea, din angoasa lumii prezente, cum în pocalul strălucitor pe o masă de festinuri, tremură ceva din răsufletul chinuit al lucrătorului care, cu suflul buzelor sale, i-a împrumutat forma. În imnul înălțat naturii, morții, primăverii – subiecte atât de eliberate de contimporan, de actual – amprenta digitală a tragediei omului de azi se va recunoaște totuși.

Lucrurile acestea și multe altele le va înțelege cititorul din cartea D-lui Jean Cassou „Pentru poezie". D. Jean Cassou e unul din puținii critici europeni actuali, cari și-au plecat urechea atentă și generoasă la cele mai intime și mai stranii accente ale poeziei. Nici o prejudecată nu l-a reținut în anticameră. Nici un pretext de ordin social sau spiritual nu i-a îngăduit să-și întoarcă fața de la ceea ce, în aparență, putea fi contra-poezie, contra-literatură. Poezia franceză, ca și întreaga poezie străină, a găsit în domnia-sa cel mai larg înțelegător. Nici o definiție, nici un termen nou nu l-au înspăimântat. De aceea, „Pour la Poésie", volumul de 320 de pagini apărut în editura specializată în chestiunile de poezie „R. A. Corréa", Paris, e cartea cea mai bogată care s-a scris până acum despre peisagiul lirismului contimporan.

Din studiul d-lui Jean Cassou se desprinde toată neliniștea, toată frământarea de creare și de liberare a poetului din zilele noastre. Dar dacă lirismul acesta nu mai e, ca pe vremuri, străin de evenimentele exterioare, el închide încă într-însul o mare forță de profeție. Poetul ros și chinuit de injustițiile și de incertitudinea epocei lui, rămâne totuși mesagerul vestitor al unor timpuri fericite.

CĂLĂTORIE ÎN CLASA A III-A

Lângă fereastra mobilă a compartimentului am trăit nenumărate destine. De la o vreme, încep să știu dinainte obrazul de zâmbet sau de lacrimă, care are să mă întâmpine. Trupul mi s-a obicinuit de mult cu bancheta de clasa a III-a. Și sufletul nicăieri nu și-ar găsi loc mai prielnic decât între oamenii aceștia cu fețe chinuite, cu ochii îmbibați de o cunoaștere a vieții, tristă și iertătoare.

Există o înțelegere o frăție pe dedesubt – așa cum pe subt apă sunt legate, de o prezență a pământului. insulele între ele – o comună resemnare, o prietenie de la sine între călătorii pe care o întâmplare i-a pus laolaltă în această cutie strâmtă și ostilă. De la bagajul cocoțat strâmb, până la vocea de fum, ai spune o voce cu cearcăne, ca un ochi obosit, călătorii de clasa a III-a se recunosc între ei, se găsesc prieteni, își împart țigările și merindea. Nici o prefăcătorie nu e posibilă. Noaptea cu ceața ei groasă îi înghesuie și mai mult, orele trec de-a valma, își pierd șirul, dar fiecare se strânge parcă în sine, cu o solicitudine pentru vecin, a cărui sărăcie, a cărui neliniște îi sunt comune. Departe, cu totul în altă lume, sunt banchetele capitonate, tutunul de havană, confortul, ipocrizia. Dar să fie oare și peisajul exterior regizat – ca un film proiectat după voie – de un mecanic invizibil care oferă pe sticla mobilă, călătorului din vagonul cu paturi, un program diferit de cel pe care numai ochiul călătorului din clasa a III-a îl înregistrează? Nu mă gândesc la câmpie, nici la panoplia cu luceferi a unui lac sau a unui țărm de mare, nici la zăpada ca un pumn de fulgi smuls unei păsări uriașe între piscuri de munți. Natura,câtă vreme fața omului nu trece peste dânsa, ca peste o țarină umbra unui nour, e, firește, aceeași, din orice unghi ar fi privită. Emoția pentru dantelele rupte ale cascadei, sau clătinarea de clopote a culmilor, ar putea fi tot atât de intensă, dacă nu mai

proaspătă, la călătorul din clasa a III-a. Dar de ce numai pentru ochiul călătorului de aici din compartimentul scund și sărăcăcios, peisagiile citadine să apară atât de amare? Iată în preajma gărilor, fără diferențe de țară sau de climă, aceste case încovoiate, triste. Nu s-a luminat încă bine de ziuă și la geamul mic, ca o flacără scăzută, o femeie pe care o ghicești fără zâmbet, fără nădejde, deretică ceva. S-a culcat desigur târziu, sau nu s-a culcat de loc. Din goana – încetinită o clipă – a trenului, ai avut timpul să observi, prin geamul acela sau prin altul – geamurile sărăciei sunt la fel – zeci de boarfe, zeci de lucruri inutile, înghesuite în odaie. O! Semn nedezmințit al mizeriei, al tristeței.

Și îți amintești mutările omului sărac în camioane hodorogite, cu scaune dezarticulate, cu dulapuri cu oglinzi brăzdate de cicatrice, cu o recuzită de lucruri schimonosite. În depănarea de gânduri, trenul și-a continuat traiectoria, a trecut prin alte gări, prin altă țară poate, dar la un geam, undeva, recunoști aceeași femeie resemnată deretícând ceva; e atât de departe și totuși parcă-i auzi geamătul; e același zid ca o saltea cu paiele scoase; e același om încovoiat, absent, trist, care vine de la lucru sau se pregătește să meargă la lucru. O! Destin al omului. Frontierele se deschid sau se închid; un alfabet ia locul altuia; peisagii se succed; domni gravi vorbesc de rasă, de diferențieri, de sentimente de iubire sau de ură și, pretutindeni, aici, la nord, la sud, la răsărit sau la apus, e aceeași femeie care n-are timp să se culce, care trebuie să dea de mâncare copiilor, să se ducă la lucru, să deretice odăița scundă ca o vizuină, pe lângă care trece huruitul și fumul de vis al trenului. Aceeași femeie, același om, pe care nimic nu-i poate smulge din mizeria lor. Dacă omului acesta i-ai da un costum din cea mai fină stofă engleză, el ar purta mai departe zdrențele lui, și costumul l-ar vinde ca să-și poată cumpăra pâine. Dacă omului acesta i-ai da mobila cea mai scumpă, el ar dormi mai departe în patul lui de scânduri, și mobila ar vinde-o ca să poată cumpăra pâine. Nimic, așadar, nu l-ar putea smulge pe om din destinul mizeriei lui? Să fie deci o condamnare pe viață? Sau, poate, ca să-l poți înălța la o altă „clasă socială“, ar trebui să-i dai, o dată cu costumul cel nou, cu mobila elegantă, pâine, pâine îndeajuns pentru totdeauna?

Pe fereastra compartimentului de clasa a III-a filmul acesta trist continuă să se desfășoare. E vizibil oare acest film și din vagonul de dormit?

CEL MAI ZGOMOTOS ORAȘ DIN LUME

Am avut prilejul să stau de vorbă cu câteva din personalitățile străine care ne-au vizitat de curând. Rareori mi-a fost dat să întâlnesc un entuziasm, un elogiu mai unanim decât acel întrunit de înfățișările și realizările ultime ale Bucureștilor. De mult, de pe vremea unor preumblări în crepuscul și în poezie, cu criticul-poet E. Lovinescu, cunoșteam farmecul fără de seamăn al acelei grădini-minune, care e Cișmigiul, în centrul cel mai viu al marelui oraș. Puține capitale străine s-ar putea făli cu prezența în inima lor de vuiet a unui parc de adâncimea, în spațiu și în mireasmă, a Cișmigiului. M-am gândit deseori că un poet va veni pentru a cânta acest Cișmigiu și acest oraș care, oricâte incertitudini va mai fi având încă, posedă un ritm, o culoare, un azur de grădini și de anotimpuri, care îi sunt proprii. Poetul acesta n-a venit încă. Va veni desigur. Dar până atunci mi-a fost dat să aud cuvintele de încântare – și care erau departe de a fi simple formule de politețe, – a numeroși ziariști și demnitari străini, uimiți de a găsi – la atâta distanță de marile centre apusene – o întocmire citadină căreia nici un alt termen de comparație să nu i se potrivească mai bine decât Parisul.

Și, în adevăr, e o mișcare, o lumină puternică a străzilor, e mai ales o dragoste de viață, care îl primește pe străin de pe peronul Gării de Nord și îl însoțește poate până dincolo de hotare. Sunt, acestea, calități, ca și parcurile, ca și cele câteva bulevarde cu respirație largă, ca și viața nocturnă, care îl pot reține pe străin. O vizită a Bucureștilor e oarecum o lecție de optimism. Prea erau calde cuvintele de laudă ca să nu mă bucure, ca să nu le simt zvâcnind adevărate. E ceea ce i-a făcut pe aceiași vizitatori să se încumete de a-mi face și o dojană. Nici un alt oraș din lume nu li s-a părut mai zgomotos decât Bucureștiul. Și la nimic altceva nu se gândeau prietenii noștri decât la asurzitoarele claxoane de automobile. În alte părți se duce o luptă acerbă împotriva

zgomotului. La Paris, la Londra, la Berlin, claxonarea în timpul nopţii e interzisă. S-ar spune că la noi, conducătorii de automobile, tocmai noaptea se simt mai inspiraţi să claxoneze. Zgomotul acesta huruitor va fi fost util la începuturile automobilismului, când pietonii nu erau încă obişnuiţi cu apariţia apocaliptică a acestor maşini umblătoare. Azi, educaţia citadinului e realizată. De câte ori nu trece el, asemeni unui toreador suplu, sau unui elegant îmblânzitor, printre zecile de boturi ale maşinilor, de a căror sfâşiere scapă cu o simplă alunecare mlădioasă, de dansator, a corpului? Automobilele ar putea azi circula şi fără huruitoarea – de lepros medieval – a claxoanelor. În orice caz, cu mult mai puţin vuiet decât acel al automobilelor bucureştene. Iată cuvintele şi mustrarea prietenilor străini, pe care le-am simţit drepte. Şi în timp ce ei, entuziaşti pentru frumuseţea Capitalei noastre, doreau o frumuseţe mai desăvârşită, fără zgomot, eu mă gândeam cu tristeţe la scriitorul sau la muncitorul obosit, sau la bolnavul, prin nervii şi auzul cărora vuietul acesta trece ca o tristeţe şi mai mare.

EUROPA UNITĂ

Ţi-am mai vorbit – începu prietenul meu, poetul – despre diferenţa de nivel dintre mentalitatea şi sensibilitatea noastră, pe de o parte, şi progresele mijloacelor tehnice, pe de alta. Distanţa Bucureşti–Paris, de pildă, poate fi străbătută în şapte ore numai, cu avionul. Şi totuşi, în ciuda acestui câştig de viteză, acestei înfrăţiri în spaţiu, pe undele invizibile ale radiofoniei, sau pe acelea materiale ale zborului, porţi şi bariere fermecate se înalţă peste oameni şi neamuri la fiecare pas. S-ar spune că, pe cât sunt mai facile străbaterile de distanţe, pe atât creierul omenesc e sortit să iscodească opriri şi îndepărtări mai crunte. O călătorie astăzi prin Europa înseamnă o poticnire la fiecare clipă. Pe dinăuntru, în inimă, ca şi pe deasupra, în aer, glasurile popoarelor se împletesc, se sărută ca o fluturare de serpentine. Cântecul, dintr-un punct al lumii, trece ca un păianjen de vrajă pe pânza unui auz situat în cine ştie ce alt climat. O mână dumnezeiască, făcută din ritm şi din sunet, a netezit parcă toate asperităţile frontierelor, a adunat într-o unitate supremă mii şi mii de gânduri şi de existenţe. Şi totuşi, în vremea aceasta, la fiecare capăt de ţară, oameni gravi, urmând consemnul cine ştie cărei tradiţii dintr-o geografie care nu mai corespunde minţii şi imaginei actuale, răscolesc cu amănunţime valizele, cercetează cu lupe savante cărţile, paşapoartele. Maşini puternice stau sub presiune, oprite în gări mici, anonime, de frontieră.

Cine, de departe, cu o baghetă de zgură şi de ură, ţine timpul pe loc? Trenul ar putea zbura, ar putea fi cu o zi, cu o oră, cu un minut mai devreme, acolo unde sufletul călătorului năzuieşte. Şi totuşi, în gări mici triste, trenul stă pe loc – Paşapoartele, Domnilor! Legitimaţiile, Domnilor. Deschideţi valizele, Domnilor! Iată singurul limbagiu internaţional de azi. Cuvintele acestea străbat lumea de la un capăt la altul, cineva poate se bucură sau rânjeşte din culise, cuvintele acestea fac un zid înalt

dinaintea oricărui alt răsuflet de cântec sau de universală înțelegere. Ce nouă invenție de oprire a timpului, de stăvilire a progresului, va scorni creierul omenesc, când fiecare va purta aupră-şi, aşa cum poartă astăzi ceasornicul de buzunar – minusculul aparat de televiziune? În gări mici, trenuri – cari ar goni altfel spre marile capitale – aşteaptă ca valizele să fie răscolite. Cu cât maşinile, avioanele vor putea merge mai repede, cu atât vor sta mai mult în stațiile de frontiere. „Ce aveți în valize?" nu va mai fi de ajuns. „Ce aveți în suflet?", va mai suna întrebarea, şi călătorul va trebui să-şi adune amintirile, să-şi povestească dragostea, tristețea, copilăria. Poate micul aparat de televiziune îi va fi confiscat, poate i se va imprima o viziune anume, aşa ca o oră comună tuturor ceasornicelor.

Şi în timpul acesta ținuturi şi oameni sunt gata să-şi dea mâna, să se înfrățească. Nu ți se pare, când te uiți la țările Europei, că vezi un şarpe tăiat în bucăți? Toate bucățile acestea se zvârcolesc, se chinuie, dorind să-şi realcătuiască vechea unitate, să se îmbuce iarăşi. Vor izbuti bucățile acestea să se realipească material, aşa cum, spiritual şi invizibil, progresele tehnice moderne le-au realipit de mult?

DIMINEAȚA PE STRADĂ

De undeva, un abur s-a răsucit uşor, peste casele adormite încă. În praful de pe trotuare, urmele paşilor de aseară încep să reînvie, atinse parcă de un magnet magic. În curând, paşii aceştia vor ieşi în întâmpinarea trecătorilor, vor suna veseli şi sprinteni prin mahalale, vestind întâi rar, apoi din ce în ce mai răsunători, o nouă dimineață, o nouă zi. Când şi unde a început timpul să-şi arate deodată un obraz luminat? Şi care dintre simțuri, auzul sau văzul, a recunoscut cel dintâi heraldul strălucitor al acestei aurore? A fost, în înfiorarea de frunze a plopilor din cartierele mărginaşe, ciripitul, la început sfios, apoi din ce în ce mai încrezător, al vrăbiilor? Țipătul lor gâfâit şi scurt a intrat prin perdelele închise, ca un triumf al luminii, mai sigur decât chemările, nocturne încă, ale cocoşilor. Acum,când răscrucea dintre noapte şi zi a fost trecută, strada e ca o orchestră care îşi încearcă instrumentele înaintea începerii concertului. Ce de glasuri, ce de tonuri! E vioara subțire din strigătul întâiului vânzător de gazete. E flautul încă şovăielnic din urarea la poartă a lăptăreselor. E tactul din tropăitul cailor, sunt undeva, într-o curte, loviturile de topor ale spărgătorului de lemne. Şi pretutindeni o lumină fragedă, o lumină, ai spune, de căpşuni şi de zmeură, o lumină plină de colori şi de țipete de bucurie.

E o strălucire universală, mergând de la lămâile şi tomatele tinere din coşurile oltenilor, până la întâile ferestre deschise ca un salut pentru noua zi. Simți că strada nu şi-a început concertul încă. Sunt numai încordări de strune, de glasuri, de colori. Spectatorii şi actorii vor sosi mai târziu. Ei se trezesc din somn şi caută să-şi amintească, să-şi reia viața, cum ar căuta pagina spre a relua cititul la o carte închisă ieri.

Va răsuna, cu trezirea aceasta, o nouă speranță? O nouă tristețe? Omul bolnav, din odăița lui, ascultă cu o înfiorare a inimii începutul de concert al străzii. Muncitorul îşi caută uneltele

destinului lui.. Cine e vesel? Cine e trist? Cine va cânta luminos ca Mallarmé:

Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui
(Frumosul, virginalul, nepotolitul azi)

sau, întunecat, cu Téophile, Gautier:

C'est le jour parmi tous triste: c'est aujourd'hui
(E printre zile, ziua cea mai amară-i azi)?

Dimineaţa ca un abur s-a răsucit, s-a depărtat. Şi, pe nesimţite, strada a intrat în fierberea, în concertul ei sonor de fiecare zi.

HANS HAHN

Matematicianul şi filosoful Hans Hahn, profesor la Universitatea din Viena, mort de curând, unul din numele cele mai ilustre ale gândirii contemporane, merită, la noi, o menţiune specială şi prin faptul că a fost câţiva ani, din 1909 până în 1916, profesor de matematici la Universitatea din Cernăuţi. Spirit de cultură şi de resurse vaste, Hans Hahn a trecut de frontierele matematicilor pentru a pătrunde în mecanismul cel mai subtil al gândirii. În lucrarea sa, apărută de curând în limba franceză, *Logică, matematici şi cunoaştere a realităţii*, Hans Hahn constată cu tristeţe că toate posibilităţile noastre de cunoaştere fiind exclusiv limitate la percepţie şi experienţe, nu vom fi niciodată în stare să descoperim, adică să cunoaştem ceva nou. „Ideile noastre, spune Hans Hahn într-o concluzie citată de Marcel Boll, ne duc într-o luptă pe două fronturi. Suntem atacaţi, pe de o parte, de aşa-pretinsul bun simţ; acesta găseşte vederile noastre paradoxale, pentru că nu sunt curente; dar acest bun simţ ar fi mai cu drept cuvânt numai simţ *comun*, fiind numai rămăşiţă a vechi obiceiuri devenite comode şi, de aceea, iubite; acest simţ comun – şi inert – se ridică împotriva a tot ce nu îi e familiar". Nu e această rutină, acest „simţ comun", duşmanul oricărei adevărate creaţii, fie ea de ordin artistic, poetic sau social?

Hans Hahn a fost dintre îndrăzneţii deschizători de orizonturi. Opera sus-citată se încheie cu cuvinte de încredere: „Suntem totuşi siguri, spune el, că succesul va veni, că ideile noastre progresează". Şi progresau împotriva rutinei, împotriva simţului confortabil, a formulei gata confecţionate. Majoritatea oamenilor iubesc ideile în serie, moştenite sau găsite la îndemână, care nu cer nici un efort de control sau de adaptare.

Obicinuiţi să vadă totul aşa cum li se va fi spus cândva că trebuie văzut, ochiul lor nu mai poate percepe nimic nou. Savantul sau artistul îi zgâlţâie câteodată din toropeala asta. Orice descoperire nouă e sortită să devină la un moment dat formulă, să-l ducă din nou pe om la confortabilul său simţ comun. Şi totuşi, din timp în timp, Hans Hahn apare şi, cu o baghetă magică, deschide porţi nevăzute, prin care va pătrunde aerul proaspăt şi lumina unei întregi epoci.

SCRIITORII ŞI TURISMUL

Într-un număr recent al revistei *Les nouvelles littéraires*, romancierul Jacques de Lacretelle făcea apel la talentele scriitorilor pentru redeşteptarea gustului de călătorie şi de cunoaştere a Franţei. Oricât de apreciate vor fi fiind frumuseţile turistice ale atâtor ţinuturi, cum sunt coastele Mediteranei, ale Atlanticului sau ale Mării Nordului, staţiunile alpine sau localităţile balneare cu strălucire mondială, iată că un scriitor, răspunzând unei iniţiative pornind de la însuşi subsecretariatul de stat al turismului francez, şi-a propus să-şi mobilizeze confraţii pentru a da o nouă strălucire şi un farmec în plus acestor frumuseţi. Ne-am gândit deseori la necesitatea unui apel asemănător, pentru însufleţirea unui turism prin munţii şi prin văile noastre. Atâtea peisagii pline de frăgezime, care îşi aşteaptă cântăreţii. Atâţia cântăreţi – şi există o generaţie din cele mai bogate de poeţi şi de prozatori – care aşteaptă să li se dea mijlocul de-a se pune în slujba acestor frumuseţi. Căci, fireşte, dacă turismul, la noi, e încă la începutul lui din punctul de vedere al organizării practice (industrie hotelieră, facilitate de transport etc.), nici mecanismul spiritual, nici elanul declanşator, cântecul şi visul care să transfigureze realitatea, nu sunt mai înaintate. Nimeni n-ar mai putea contesta astăzi rolul creator al artistului, al poetului. Departe de a mai fi considerat, ca pe vremuri, un element inutil, o povară în sarcina societăţei, artistul a făcut dovada forţei sale active, posibilităţilor sale de viaţă, de realizare. Indispensabil vieţii de tumult a cetăţii moderne, el e poate asemeni colorii într-un anume fel distribuită la plante pentru a atrage lumina solară sau albina aducătoare de polen. Nu e vorba aici de misiunea socială a artistului. El e totdeauna vestitorul unor vremuri de înţelegere şi de iubire, el se apleacă la suferinţele şi la nedreptăţile omului şi cu suflul lui le îndulceşte, le vindecă. Artistul şi-a câştigat, aşadar, de mult „droit de cité". Dar el mai e

și un descoperitor, un creator de frumuseți și de valori. Poate să nu fie chiar atât de paradoxală expresia lui Oscar Wilde, „natura imită arta". Înainte ca un artist să fi descoperit și să fi cântat frumusețea unui apus de soare sau a cutărui peisagiu maritim, sau a cutărui colț alpin al Elveției, cine ar fi luat seama la aceste frumuseți? Poate că ele nici n-au existat înaintea lui și că artistul, cu puterea lui de sugestie, cu azurul ascuns în cuvintele și colorile sale, *a inventat* aceste frumuseți. Nu se întâmplă fenomenul acesta, adesea, cu îndrăgostiții? O femeie trece printre noi neobservată și, deodată, unul dintre prietenii noștri se îndrăgostește de ea, îi descoperă frumuseți pe care cu toții, sub căldura din cuvintele îndrăgostitului, i le recunoaștem, o *inventează* așadar? Artistul e un îndrăgostit care împrumută peisagiului din jurul lui bătăile inimii sale. El ne învață să vedem. De aceea, artistul creator de valori noi e la început neînțeles: el impune ochiului să privească altfel, el șterge rutina de pe privire, el înlocuiește peisagiul obișnuit cu un peisagiu nou, strălucitor, pe care bagheta magică a talentului său l-a făcut să apară.

O organizare a turismului și, mai ales, a turismului românesc, nu s-ar putea face așadar fără un concurs cât mai deplin al poeților și artiștilor noștri.

PESTE CINCISPREZECE ANI

Economistul american Walter Lippmann, vorbind în *New York Herald* de generațiile de *„dinainte și de după război"*, face constatările următoare:

„Vârsta actuală a oamenilor cari au luat parte la război se situează, aproximativ, între 35 și 50 de ani. Un soldat de 18 ani în 1918 are 35 de ani astăzi. Cel care a avut 30 de ani în 1914, are 50 de ani acum. În general, între 35 și 50 de ani se precizează o carieră politică obișnuită. Puțini oameni ajung la posturi de conducere înainte de 35 de ani.

Foarte puțini oameni încep o carieră politică după 50 de ani.

Ne găsim, așadar, azi, în zona timpului în care foștii combatanți și-au atins maturitatea politică și probabil vom rămâne în această zonă între 10-15 ani.

La sfârșitul acestei perioade, Hitler-ii și Mussolini-ii vor fi siliți, dacă totul se va petrece după voia lor, să facă față adevăratei generații de după război, adică unor oameni cari, ajunși în plinătatea dezvoltării și a forțelor lor, nu vor cunoaște marele război decât prin interpretările cărților și ale anecdotei".

Ce nouă configurație spirituală va aduce lumii această generație? Războiul și adversitățile lui se vor fi șters de mult. Și această soartă o vor fi avut și sentimentele pe care aceste adversități le cășunaseră. Cuvintele și formulele care avuseseră priză asupra unei generații cu concepție războinică vor cădea ca niște lesturi, la fund.

Psihoza mulțimilor de azi nu va mai fi posibilă atunci. Poate că sunt sortite și aceste mari mișcări de iubire și de ură să se macine, să se „demodeze", ca un refren, ca o melodie unanim repetată o vreme, pentru ca apoi să nu mai evoce nimic. Câte amintiri, câtă sensibilitate nu trezește în mine cutare cântec, cutare vals boston de pildă, din preajma războiului, și care pentru adolescentul de azi nu poate să mai însemne nimic. – Cum, cu o

arie, cu niște cuvinte atât de sarbede v-ați trecut voi tinerețea? se va mira el (și poate că acelea care îl tulbură pe el azi să fie tot atât de sarbede).

– Cum, va putea exclama tânărul luminos și generos de mâine, „în plinătatea dezvoltării și a forțelor lui", pentru concepții și idei atât de limitate v-ați frământat voi altădată? El va fi fost crescut într-un climat cu totul nou, în care apropierile dintre oameni și țări nu se vor mărgini numai la cuvinte răsunătoare. Recordului stabilit de „Normandie" de a lega Europa de America în patru zile îi vor urma până atunci altele, distanțele fiind din ce în ce micșorate, poate șterse cu totul. O folosire înțeleaptă a progreselor tehnice, o împărțire și o răsplătire tot atât de înțeleaptă a muncii îi vor da cumpănirea și stăpânirea de sine pe care înaintașii lui au părut să și le piardă o clipă. Cunoașterea cu sânge rece a acestei experiențe, cum și a forțelor și a posibilităților care sunt într-însul, îi vor da conducătorului de mâine și înțelegerea pe plan filosofic a trecutului, și indulgența și toleranța pentru o umanitate pururi prezentă.

ADOLESCENȚII DIN 1935

Léon Pierre-Quint, unul dintre spiritele cele mai ascuțite ale vremii noastre, constată într-un studiu publicat recent, gustul tot mai pronunțat al tinerilor de azi pentru problemele de ordin material, pentru „politică". În adevăr, adolescenții de altădată își treceau din mână în mână volumele de poeme ale lui Musset, sau ale cutărui clasic, sau ale cutărui romantic. De la șaisprezece ani, ochiul părea să perceapă o lume de vrajă în miezul cuvintelor și al cântecului; în caietele ascunse în pupitre puțini erau liceani sau cei de pe pragul universității, cari să nu fi însemnat slove cu înfrățiri de nostalgii și de sonoritate. Mai veneau apoi interminabilele discuții despre atâtea probleme de stil și de artă , preferințele pentru un anume ritm, pentru o anume școală literară, cunoașterea pe de rost a diferitelor „maniere" poetice, înclinația pentru un maestru, adversitatea pentru un altul. Era, în toate acestea, chiar dacă nu un aport de cultură creatoare, o pregătire permanentă a spiritului, o obicinuință de ieșire din cotidian, o punere continuă a minții, ca un aparat de recepție, pe o lungime de undă interspațială. Marile elanuri, marile tristeți erau în cărți.

Tânărul din 1935 nu mai seamănă celui din timpul adolescenței noastre. Discuțiile poetice, filosofice, sunt dincolo de cercul preferințelor lui. El pare să se intereseze numai de problemele materiale. Lupta școlilor poetice de pe vremuri e înlocuită cu o concurență între organizațiile politice, gustul lui manifestându-se pentru o grupare sau pentru alta.

De unde oare această schimbare de orientare a tinereții? Să fie într-adevăr vorba de o criză a poeziei și a artei, acestea fiind sortite să dispară, cel puțin în forma lor de azi? Poezia și arta nu se sperie de singurătate. Create într-un laborator care e tristețea, revolta sau iubirea poetului, ele se pot lipsi de spectatori. Dezinteresarea publicului pentru aceste expresii ale spiritului nu

i-ar putea face rău decât publicului însuşi. Poezia şi arta pot continua să crească nevăzut, ca o aromă într-o floare închisă încă. Artei îi incumbă însă o misiune a orei sale şi această misiune îşi cere o formă şi o expresie care poate până acum să nu fi izbutit. Gustul tinereţii se va întoarce oare la poezie atunci când poezia va rosti o durere, un elan al acestei tinereţi? O tinereţe bântuită de nelinişte şi care, cum remarcă Léon Pierre-Quint, cunoaşte, înainte de alfabetul poeziei, pe acela al luptei pentru un loc şi pentru o existenţă.

ELOGIUL BĂTRÂNEŢII

Tema e arhicunoscută. Între tineri şi bătrâni au existat totdeauna diferenţe de rezonanţă, de percepere, am spune, parcă, de climat. Din ce ţări ale nordului descindeau unii, din care fierbinte geografie a sudului veneau ceilalţi? Peste asprimi de temperament, peste ciocniri de voinţe statice şi dinamice stăruia totuşi firul invizibil al unei comuniuni de gândire, al unui elan spre o culme a spiritului.

În jurul unui Mallarmé vârstnic de pildă, poeţi şi artişti abia ieşiţi din adolescenţă se puteau strânge pentru desăvârşirea unui meşteşug subtil. Omul matur, şi chiar bătrân, aduce în realizarea operei de artă o devoţiune care tânărului îi e necunoscută. Dacă înfrigurarea de multe ori oarbă, dar nu mai puţin fericită, a tânărului nu mai face să vibreze mâna încărcată de ani, e totuşi o cunoaştere, o experienţă trăită a artei, o senină şi parcă eternă descătuşare de contemporaneitate care dă glasului unui gânditor vârstnic o pondere şi un farmec în plus. Spre deosebire de materie, spiritul nu numai că nu se uzează cu vârsta, ci se îmbogăţeşte şi se ascute. De la o anumită limită de ani – în plină tinereţe – campionul de tenis, de box sau de înot trebuie să cedeze locul unei generaţii mai tinere. Cu cât e mai fecundă, mai durabilă hrana inteligenţii! Iată-i pe Goethe, pe Anatole France, pe Pasteur, pe Gide, construind cea mai temeinică parte a unui edificiu spiritual al umanităţii la o vârstă la care fostul campion de box – dacă mai trăieşte încă – îşi contemplă, fără să-şi recunoască, fotografia unor succese în adevăr pământeşti şi trecătoare. Şi, în pofida observaţiilor acestea la îndemâna oricui, s-au găsit totdeauna tineri cari să ceară excluderea – chiar şi de la îndeletniciri de mare ascuţime spirituală – a bătrânilor. Cine să mai ţie seamă că spiritul, ca o vioară, cântă mai bine cu cât e mai încercat, mai uzat? Cine să-şi mai aducă aminte că sunt simţuri, ca

un văz sau un auz nou, care ne sunt rezervate abia de la o vârstă înaintată, pe care tinerețea nu poate încă să o bănuie?

Opoziția dintre tânăr și bătrân n-a cunoscut niciodată o violență mai mare decât aceea din zilele noastre. Ne-a fost dat de pildă să citim, printre dezideratele unui congres al studenților în medicină ținut recent la Toulouse, pe acela de a exclude de la practicarea profesiunilor libere pe acei trecuți de limita unei anumite vârste (50 de ani, mi se pare). Adică tocmai atunci când chirurgul, avocatul, inginerul vor fi dovedit o istețime, o putere de creație mai mare, să fie dați la o parte. Ce se va face însă cu experiența, cu pasiunea de muncă, cu știința de zămislire a vieții, a acestora? Vor trece ele la cei cu frunțile nealbite încă, așa cum ai trece o hârtie dintr-un săltar într-altul?

Trăim, firește, timpuri în care lupta pe planul economic-social a luat o formă cu adevărat sălbatecă. Dacă înaintașii noștri puteau vorbi în liniște despre eternul subiect: tineri și bătrâni, sau zâmbi cu o suavă complicitate, „ei, ce vrei, entuziasmul vârstei, n-am fost și noi la fel? va trece și asta", acum nu mai e vorba de o diferență de concepție, nu se mai discută de „școală veche" sau „școală nouă" (cine să mai discute de știință, de artă?), ci de un loc de existență, de o posibilă creare de noi posturi. A obține astăzi dreptul la o prestare de muncă, de serviciu, constituie o favoare, o cinste, ca un elogiu, ca o decorație, poate mai greu de obținut decât o decorație. Munca nu mai e niciodată socotită rușinoasă (cum au socotit-o pe vremuri aristocrații sau artiștii-boemi), ci dimpotrivă o onoare. „Vin de la directorul general X, îmi povestea un tânăr sfios și optimist, mi-a spus că am obținut locul al zecelea – e un progres enorm – fusesem înainte al optsprezecelea – pe tabloul acelora cari ar putea fi numiți, pe măsura ivirii de posturi vacante". Tânărul era fericit: în 2–3 ani va obține un post. Dar până atunci? Firește, față de această înverșunare a evenimentelor și oamenilor, intransigența, incomprehensiunea tânărului față de bătrân și-ar putea găsi o justificare. Și tot așa, trecerea de pe planul economic social pe acel al spiritului.

Am voi totuși să rostim cândva un elogiu larg, fără rezerve, al bătrânilor. Poate toată tensiunea Europei de astăzi, cerul întunecat care ne amenință să fie datorat locului de frunte pe care l-a obținut în ultima decadă tineretul. Tânărul are o suficiență, o superficialitate, o încredere în sine de care bătrânul de mult s-a dezbărat.

Tânărul poate fi deseori crud, autoritar fără reticențe, fără ezitarea plină de poezie a omului care – încercat – își spune, la rostirea unei sentințe, la pornirea pe un drum: „poate totuși mă înșel". Autorul acestor rânduri e încă printre tineri. De-abia a trecut pragul a treizeci de ani. Și totuși, iată se încumetă să-și întoarcă fața de la tineri, să-și deschidă inima spre bătrâni. Generozitatea, recunoștința, solicitudinea față de cel slab sunt virtuți ale bătrâneții. Ura, oricare ar fi ea, și desigur și cea de rasă, e o invenție a tinerilor. Și ura de bătrâni, și ura de tineri, tot de tineri sunt inventate.

Dar „limita de vârstă" de care vorbea congresul de la Toulouse, cine să o fixeze? Ne amintim o întâmplare personală care, peste partea ei de umor, ascunde toată opacitatea acestei probleme. Mi se acordase o întrevedere de către răposatul Ion Bianu, secretarul general al Academiei, căruia trebuia să-i comunic apropiata sosire în țară a unui membru corespondent, elvețianul Chapuizat.

Aveam pe atunci 25 de ani.

– A! Da! Chapuizat, directorul lui „Journal de Genève", îmi spuse Ion Bianu. Ce fel de om e? E tânăr?

– Nu. E bătrân.

– Bătrân? Ce vârstă să aibă?

– Cred că are vreo 50 de ani.

– 50 de ani? Păi atunci e un copil, și repetă râzând: e un copil, de unde îl scoți d-ta că e bătrân; ce să mai spun eu, care mă apropii de optzeci de ani?

Vreo trei ani mai târziu, un poet foarte tânăr, de vreo 18 ani, îmi vorbea despre un scriitor pe care nu-l cunoșteam, dar despre care auzisem mult bine.

– E tânăr scriitorul acesta? l-am întrebat pe poet, care îmi spunea că îl cunoaște.

– Nu. E bătrân.

– E bătrân? Ce vârstă să aibă?

– 28 de ani!

L-am înțeles atunci pe Ion Bianu. Și eu aveam 28 de ani. Unde și cum să fixezi, așadar, o limită a tinereții?

EXPERIENȚA TRECUTULUI

Un ziarist american, d. Haliburton, a ținut să trăiască experiența lui Anibal: să treacă Alpii pe un elefant. Încercarea pare să-i fi reușit: în afară de o indispoziție a elefantului, provocată de un climat cu care nu era obișnuit, și de un inerent „rău al muntelui", d. Haliburton a urcat și a coborât culmile Alpilor asemeni marelui comandant al armatelor cartagineze.

Dacă ziaristul american a urmărit numai o ieșire din anonimat, scopul acesta l-a atins, firește: ziarele continentului au comentat fără economie, pe coloane ample, însoțite cu fotografii și cu buletine de sănătate pentru elefant, experința d-lui Haliburton. În interviurile pe care le-a acordat, d. Haliburton n-a vorbit însă de această latură publicitară. El a invocat argumentul de laborator, nevoia de a trăi un eveniment pe care, cu mii de ani în urmă, l-a cunoscut istoria. E, în adevăr, sub această evocare a ziaristului american, un simț din cele mai rare de cunoaștere psihologică. Nici o altă vreme n-a avut mai mult decât a noastră nevoia de a exalta și de a reînvia trecutul. Nu e, bunăoară, film german din ultimii doi ani – cunoscătorii de filme știu că producția cinematografică germană actuală e inferioară chiar primelor începuturi ale filmului mut – în care să nu fie impuse cu sila gustului sau cine știe ce altă ciocnire de sentimente, într-un decor și un ansamblu de gesturi rigide, necorespunzând nici uneia din fețele vieții de acum. Producția cinematografică nu e decât una din oglinzile unei stări de spirit la un moment dat. În Germania, și poate și aiurea, sunt puse la cale, în fiecare zi, experiențe asemeni celei a d-lui Haliburton. Peste sute de ani, un cititor al ziarelor relatând faptele de intoleranță, de adversitate și de incomprehensiune din zilele noastre, le va situa desigur într-o perioadă mult mai înapoiată, aparținând evului mediu sau chiar anterioare acestuia, și bine va face. Dacă gluma ziaristului american ar putea suscita cel mult un protest al societății pentru protecția animalelor – chinul bietului elefant fiind cert – cu cât e mai tragică experiența trecutului pe care, pe spinarea, firește, a slabilor, o încearcă alții. Și dacă e vorba de reînviere a trecutului, de ce preferința aceasta pentru paginile obscure, pline de cruzime?

De ce nu încearcă nimeni să trăiască emoția înaltă a unui filosof, a unui matematician sau a unui artist, în clipa descoperirii unui nou raport al numerelor, unui nou ritm al spațiului sau al gândirii?

DUMINICILE VIITORULUI

Poeții au cântat totdeauna tristețile duminicale. Ne amintim de versurile dureroase ale unui Bacovia sau acelea pline de umanitate ale unui Demostene Botez. „Duminici lungi, duminici blestemate". Poeții au fost aceia care au știut pretutindeni să dea vălul de minciună la o parte, să numească, prin visul lor, o realitate deasupra căreia ochiul obicinuit alunecă, din nepricepere sau din rea-credință, fără să o rețină. Undeva, în adâncul lui, ai spune că poetul poartă un seismograf care înregistrează și cel mai imperceptibil cutremur din sensibilitatea și durerea omenească.

El trece printre oameni și lucruri, distrat parcă, dar cu urechea veșnic atentă la cel mai minuscul tictac al lumii de zbucium care îl înconjoară. La oricât de mari înălțimi ale frumosului ar ajunge arta, frumosul acesta nu e posibil dacă el nu evocă în același timp un sentiment de frăție pentru cei asupriți, de revoltă pentru o stare de lucruri nedreaptă, dar de bună seamă, trecătoare.

Spectator al unei injustiții, poetul se va vedea totdeauna în locul aceluia care suferă injustiția, și nicidecum al aceluia care o provoacă. E singura trăsătură proprie poetului și pe care autorul acestor rânduri ar avea nemodestia să și-o recunoască. Între asupritor și asuprit, el nu s-ar putea închipui în nici un fel în rolul celui dintâi.

Era firesc, așadar, ca poeții să recunoască tristețea și durerea, după o săptămână de frământare, a întreruperii duminicale. Ei l-au văzut rătăcind pe străzi, cu privirea ca o rană pe față, pe omul chinuit de un destin al său, făcut din renunțare și din muncă. Așa cum e organizată existența și activitatea omenească, repaosul de duminică e departe de a-și putea atinge scopul pentru care va fi fost creat. El vine după o încordare atât de trudnică, a celor șase zile de caznă, încât și din pricina inerției, ca și a dezobișnuirii de a lenevi, omul se află brusc în fața acestui repaos, fără să-l poată

folosi. Dar ce să facă el mai întâi? Să-și repare uneltele, hainele zdruncinate de o săptămână gâfâită?

Să încerce să-și cunoască nevasta, copiii, prietenii, pe cari, într-o săptămână de vârtej și de vuiet, abia de a apucat să-i vadă? Să iasă în stradă, să se mire ca de o cunoștință veche pe care o găsește schimbată, cu unele case în ruină, cu altele înălțându-se umede încă, din pădurile de schele? Poate că în mintea lui încețoșată de o muncă prea intensă, întrebările acestea nici nu au unde își face loc. Spiritul, ca și mușchiul, cere o educație specială pentru a se releva, pentru a ieși din crispare. El nu se poate hotărî dintr-o dată să devină liber, liniștit, surâzător. Obicinuit cu tensiunea de o săptămână, duminica stă lângă el inutilă, „blestemată".

Se cuvine să notăm aici cu câtă greutate, cu câtă încetineală se fac cuceririle înspre „mai bine". Cuceririle în rău sunt nespus de facile. O suprimare a libertății se poate face cu ușurință, dintr-o dată, cum ai închide cu robinetul o apă. Dar câte eforturi, câte lupte au trebuit ca apa aceea să fie adusă din munți. Fără îndoială, omul care muncește azi, muncește, nu chiar în toate cazurile, în condițiuni mult mai fericite decât altădată. Opt ore de muncă din douăzeci și patru, iată un principiu care pare la îndemâna oricui.

Și totuși, ce revoluții au trebuit pentru fiecare înaintare, milimetru cu milimetru. De la 17 ore de muncă s-a trecut la 16, la 15, la 14 ore. Lucrurile au venit greu, greu de tot. Mai simplu ar fi fost să se fi decretat, chiar pe vremea când oamenii munceau câte 17 ore în ateliere tragice, că nu e îngăduită o muncă mai mare de opt ore pe zi. Dar n-a fost așa. Hărțuit, rupt în bucăți, în temperatura sufocantă a furnalelor sau în hârâitul asurzitor al mașinilor de tot felul, sau chiar abrutizat de birocratismul din camerele fără aer, cu lumină artificială, cum ar fi putut muncitorul, funcționarul acesta, atunci ca și acum, să fie apt pentru melodia de spume și odihnă a duminicii?

Duminica devenea, așa cum poeții cu ochiul lor profetic au desluşit-o, o strâmtă anticameră de tristețe și de doliu a acestui spital, a acestei închisori, care e viața. Și totuși, cât a trebuit ca să se ajungă la principiul acelor opt ore de muncă și al respectului acestei întreruperi duminicale. Cât va mai trebui ca să se ajungă la principiul a patru ore de muncă la săptămână, nu de șase, ci de cinci zile de lucru, și la repaosul nu de una, ci de două zile pline? Atunci omul va învăța din nou să-și utilizeze libertatea, să fie leneș, să viseze, să citească și chiar să scrie poezii. Dreptul acesta îl au acum numai câțiva privilegiați. Redat demnității sale de om, cu dreptul și beneficiul muncii rațional și just organizate, omul

acela va avea o dublă duminică, în adevăr luminoasă şi fecundă. Va fi o vreme când, desigur, şi mijloacele de comunicaţie vor fi la îndemâna oricui: cu atât cât costă astăzi o cursă cu autobuzul sau tramvaiul, omul acestui viitor se va putea duce, în cele două zile libere, la munte sau la mare. În afara celor patru ore de muncă zilnice, el va putea asculta muzică sau poezie, va învăţa să cânte din cine ştie ce „violon d'Ingres", va îmbogăţi patrimoniul ştiinţei sau al artei cu o înţelegere sau chiar cu o creaţie a lui.

Sunt şi astăzi, fireşte, oameni care trăiesc o asemenea viaţă. Dar o asemenea viaţă va trebui să fie a tuturor. O viaţă de adevărată duminică, pe care poeţii, plângând duminicile de acum, au vestit-o, ca în acele cuvinte de mânie şi de speranţă în viitor ale lui Goethe:

Numai acela e vrednic de libertate şi de viaţă
Care ştie, în fiecare zi, să şi le cucerească.
Astfel, în mijlocul primejdiilor care îl
înconjoară,
Aici, copilul, tânărul, bătrânul îşi trec cu
bărbăţie anii.

O! De-aş putea vedea o astfel de mulţime
Să trăiesc pe un pământ liber în mijlocul unui
popor liber,
Atunci aş putea spune clipei care trece:
„Opreşte-te, eşti atât de frumoasă!"

ONESTITATEA ŢÂNŢARULUI

Prin fereastra deschisă a pătruns întâi ca un funigel subţire un şuierat abia simţit. Din auz, prezenţa aceasta nematerială a trecut apoi într-o viziune cu contururi precise, pe care numai un ochi lăuntric o putea deocamdată percepe. Funigelul, clătinat de o adiere suavă, devenea când nota cea mai de sus a unei viori, când picuratul unei ape auzite în vis. El dădea târcoale, făcând cercuri şi unde, în jurul frunţii, se apropia, se depărta ca o mireasmă de buruiană, amară. Între paginile cărei cărţi, între coardele cărui instrument de muzică va fi stat ascuns zgomotul acesta, din vara trecută până în vara de acum? Vederea, auzul, toate simţurile laolaltă încordate, sunt prea slabe ca să poată descoperi şi da în lături pe autorul acestui geamăt, care, asemeni unui erou legendar, poartă parcă acea chivără fermecată care să-l facă nevăzut şi invulnerabil. Pe afară, anotimpul se târăşte greoi şi leneş, ca un şarpe de smoală.

N-a trecut mult de la scâncetul lui prelungit, în si bemol, şi în adevăr, ca un burghiu minuscul, bâzâitul a pătruns în sânge, lăsând o amprentă de durere pe frunte, pe gleznă sau pe braţ. De unde oare atâta înverşunare strânsă într-o făptură în aparenţă atât de firavă? Prin aripioarele transparente, prin trupul tot cât o gămălie de ac, trece curentul unei puteri nemărginite. Cu un adversar ca acesta, orice împotrivire e fără folos. Oriunde ai fugi, pe malul mării sau chiar la poalele muntelui, el te va urmări cu tenacitate, va trece ca o vrajă prin crăpătura ferestrelor închise, va găsi locul vulnerabil al coviltirului de pânză al patului în care, izolat, ai căutat un refugiu. Ce forţă demoniacă zace în firul acesta de păpădie! Te laşi bătut, te închini în faţa destinului şi el, cu o uriaşă urzică invizibilă, îţi pârjoleşte trupul. Nu e de mirare, aşadar, că un poet, englezul Bernard Fry, să se fi gândit să scrie un imn de admiraţie pentru inteligenţa şi îndemânarea acestei

gâze. Poetul englez recunoaşte superioritatea ţânţarului, renunţă să se mai ia la trântă cu el, îl acceptă ca pe o osândă.

Tot unui englez însă, lui D. H. Lawrence, autorul celebrei Lady Chaterley, autorul, de asemeni, al câtorva remarcabile, deşi mai puţin cunoscute, poeme, îi revine meritul de a fi recunoscut o anume onestitate ţânţarului:

Ţânţarul ştie foarte bine, oricât de mic ar fi,
Că el e un animal de pradă.
Dar, la urma urmei,
El nu face altceva decât să-şi umple pântecul,
El nu depune sângele meu la bancă.

AUTARHIE GENERALĂ

– E o vreme a autarhiei, îmi spuse prietenul meu, pe care nu-l mai întâlnisem de mult. Dacă mă vei vizita odată, vei vedea că mi-am organizat viaţa întocmai după programul de autoîndestulare a statelor de astăzi. M-am mutat la marginea Bucureştilor. În grădină, care ţine de locuinţa pe care mi-am ales-o, îmi cultiv singur legumele pentru mesele de prânz şi de seară. Am împrejmuit o parte a curţii pentru o crescătorie de păsări. Dimineaţa, mulg cu degetele mele vaca, păstrez o parte din ofranda ei pentru fabricarea cu mijloace casnice a untului, brânzei şi smântânei, cealaltă trecând în consumaţie imediată – pentru copii şi gospodărie – în cafeaua cu lapte.

– Cum, m-am minunat, grădina ta are şi arbori de cafea?

– Cafeaua n-o produc eu, fireşte, şi ironia ta e deplasată. Şi nici călătoriile zilnice în Capitală, unde n-am părăsit îndeletnicirile mele obicinuite – prietenul meu e avocat – nu le fac cu mijloace proprii. În schimb, am redus o mulţime de alte cheltuieli, datorite permanentei noastre dependenţe de persoane din afară. Am cumpărat maşini de tuns – pentru copii şi pentru mine –, care s-au încadrat de minune în trusa de bărbierit adoptată de mult. În orele libere, învăţăm cu toţii să ne reparăm mobilele, hainele, ghetele, aşa că în scurtă vreme nu vom mai avea nevoie să facem apel la nici unul din meseriaşii respectivi.

– Desigur, continuai eu gândul prietenului, vă veţi ocupa şi cu creşterea oilor, a viermilor de mătase, veţi cultiva cânepă, bumbac, veţi fabrica singuri stofele, pânzeturile, veţi tăbăci pielea pentru viitoarele încălţăminte. Tăbăcarii, cizmarii, dulgherii, croitorii, zidarii, bărbierii şi aşa mai departe vor învăţa fiecare din ei meseria celorlalţi, cum şi, pe deasupra, pe aceea de avocat, spre a putea fără ajutorul tău sau al confraţilor tăi să rezolve nenumăratele litigii care se vor naşte din acest turn Babel al îndeletnicirilor. Cu vremea, fiecare ins, singur sau întovărăşit de

rudele cele mai apropiate, se va retrage într-un fel de insulă, în jurul căreia va înălța ziduri de neînvins. Cei mai cu stare vor clădi, poate, adevărate fortărețe – spre a nu abdica de la autarhie, ei singuri cu ai lor vor lipi cărămidă lângă cărămidă – întărite cu metereze, vor săpa șanțuri adânci, peste care vor sta amenințătoare bidoane cu untdelemn clocotind neîncetat. Pontlevisuri nu vor face. Ele își mai aflau un rost cu sute de ani înainte, când oamenii voiau încă din când în când să ia contact cu lumea din afară. În zilele noastre, fiecare va trăi exclusiv în căsuța sau în fortăreața lui, ignorând, disprețuind tot ce mai trăiește „extra muos". În felul acesta, lumea se va reduce la o expresie din ce în ce mai lapidară, mărginindu-se la o simplă mulțumire fizică, tot ceea ce constituie hrana spiritului și a minții – adică cunoaștere, analiză a fenomenelor înconjurătoare, contact cu viața, cu oamenii – fiind pentru totdeauna lăsat deoparte.

Nu știu dacă cuvintele mele l-au tulburat pe prietenul meu. Pe mine însă mă tulburaseră. O viziune tragică îmi apăruse dinainte. Ceea ce prietenul meu voia să realizeze în mic – și deci cu consecințe mai puțin funeste – popoarele și țările de azi vor să realizeze în mare. Sălbateca izolare și suspectare în care stau unele față de altele, zidurile de netrecut pe care și le ridică între ele, ignorarea și disprețul culturilor reciproce n-ar putea să însemne decât o întoarcere spre noapte și spre neant. Toată strălucita dezvoltare a spiritului liberal și generos de la sfârșitul secolului al XVII-lea, care avea să culmineze în revoluția franceză, și de la începutul secolului al XIX-lea, n-ar fi fost posibilă fără libera circulație de oameni și de valori dintre țările acelei epoci. Cât de facile erau pe vremea aceea călătoriile! Viața oricărui romantic – și romantismul a fost o imensă lumină, ca o dâră de stea între cer și pământ – poate fi urmărită din etapă în etapă pe harta nu a patriei lui, ci a Europei întregi. S-ar spune că atunci au fost singurii cetățeni ai Europei. De atunci, barierele care s-au înălțat pentru a face stavilă oricărei idei generoase nu sunt numai bariera vamală. Timpul nostru a cunoscut o marfă nouă, și acea marfă e omul. E tot atât de greu să treci un om dintr-o țară într-alta ca și aurul, grânele sau petrolul. Și tot așa de greu ca și oamenii circulă ideile. Ideile generoase și luminoase, firește, căci în ce privește ideile strâmte, sângeroase, ele se bucură de circulația liberă a aurului fals, a grânelor încinse sau a fructelor găunoase. Dar de unde, oare, această generală psihoză? Cum a putut, de la un colț la altul al lumii, să-și facă loc, de la o vreme, principiul, economic de pildă, facil în aparență, să vinzi tot fără a cumpăra nimic? Cum mai e posibil să se vorbească de criză, când producția fiecărei țări în parte e în creștere, dar această producție rămâne literă moartă, atât timp cât o distribuție liberă internațională nu e posibilă. Amărăciunea noastră n-ar fi atât de mare dacă legea spiritualului în funcție de economic nu s-ar dovedi, de data aceasta, în adevăr de neînlăturat. Restricție economică înseamnă și restricție spirituală. Reducerea la sine, refuzul de a colabora cu vecinii, dispreț și ură pentru uneltele și produsele străinului, dorința de a-l domina pe acesta, de a-i impune totul fără a-i îngădui în schimb nimic, înseamnă nu numai o secătuire de vlagă fizică – forțele fiind irosite în direcții greșite: ceea ce străinul poate fabrica ușor și bine, având și materialul și îndemânarea, autohtonul va fabrica greu și insuficient, – dar și o diminuare pe planul spiritual. Culturile s-au născut și s-au dezvoltat numai prin cunoaștere și întrepătrundere reciprocă. Frumosul nu poate fi limitat numai la național. E ca și când ai cere unor albine să fabrice mierea numai din florile de pe mica proprietate a stăpânului. Asemeni albinei, artistul va trebui să treacă dincolo de gardul gospodăriei sale, să-și legene zborul printre petale și frunze străine, să aducă o experiență umană generală, așa cum experiența de viață a naturei întregi se poate oglindi într-o picătură de miere. Poate că, târziu, când autarhia îl va fi sălbăticit cu totul pe om, vreun vizionar să-și mai aducă aminte ca prin vis, de un timp al libertății, al înțelegerii și al toleranței reciproce, și să imagineze, ca pe utopie, circulația liberă, fără pașapoarte și fără prohibiții valutare sau vamale, a oamenilor, a mărfurilor și a ideilor.

COLOANA DE LUMINĂ

De unde să vină, l-am întrebat cândva pe prietenul meu, poetul, farmecul magic al Parisului? Numele acesta, cultura pe care el o reprezintă, produce aceeaşi tulburare, aceeaşi încântare a minţii, în oricare parte a lumii ar fi el rostit, la miazănoapte sau la miazăzi, printre buildingurile New-Yorkului sau printre savanele Americei de Sud, în climatul dulce al insulelor neozeelandeze sau în capitalele Extremului Orient. Câmpul magnetic al Parisului n-are limite. Care ar putea fi rivalul lui în Europa? Toate celelalte cetăţi s-au supus de mult. La Londra, la Berlin, la Roma, la Madrid, adolescentul care îşi încearcă degetele pe strunele artei, savantul care caută o formulă nouă între eprubetele laboratorului, atletul cu muşchii netezi ca pietrele tari ale gârlelor, femeia frumoasă care face să fluture în oglindă corabia cu pânze de flăcări a buclelor sale, toţi, în oricare unghi al lumii s-ar afla, se gândesc să-şi sune metalul glasului lor între zidurile acestei metropole: Parisul.

E un oraş, fireşte, minunat. O lumină care nu-ţi ia ochii, pe alocuri o umbră îmbietoare, caldă. În mijloc, în primul arondisment, inima cu tic-tacul regulat al Operei, apoi aorta marilor bulevarde mergând până în al doisprezecelea arondisment, prin piaţa masivă, populară, furnicând de o mulţime cenuşie, a Republicei, spre piaţa mai potolită, Voltaire, înconjurată de străzile strâmbe, misterioase, cu forfoteli de apaşi, la Roquette şi La Lappe, pentru a sfârşi prin piaţa Daumesnil, spre marea pădure Vincennes. Cine nu-şi aminteşte pădurea aceasta armonioasă, şi Fontenay-sous-Bois şi plimbările pe lacul de la Poarta Galbenă, unde teii bătrâni primesc în apele cu oglinzi tulburi o tinereţe pierdută? De partea cealaltă a Parisului e iarăşi o pădure, e Boulogne, şi drumul din inima Operei duce prin piaţa cu aspecte de eternitate a Concordiei, pe acele elizeene Champs Élysées, pe aleiele care evocă trecătorului o vreme bucolică şi fragedă de altădată. Pădurile! Ele îşi dau mâna, joacă o horă prietenească în jurul Parisului. Parisul, un imn pădurilor! Dar care e lucrul pentru care nu ar putea fi un imn Parisul? Bulevarde şi avenue largi. Uliţe pitoreşti, strâmte, în care case din alte secole te invită să trăieşti câteva clipe o viaţă apusă. Pe alocuri, străzi ca acea Rue du Mont-Cénis, care, de la primăria celui de al XVIII-lea arondisment, începe să o ia razna pe scări monumentale sau pe altele roase de vreme, spre vechiul Montmartre. Adeseori, când te aştepţi mai puţin, un parc vast, cu colori şi frăgezimi de poveste, îţi iese dinainte, ca şi când o zână bună l-ar fi făcut să apară dintr-o dată, atingând aerul cu o baghetă magică. Aşa, părăsind judecătoria celui de al XIX-lea arondisment, împricinatul care a ascultat o sentinţă defavorabilă se poate consola preumblându-se printre arborii muzicali şi pădurile arcuite ale parcului Buttes-Chaumont. Altădată, în chiar inima înfierbântată a oraşului, călătorul se poate limpezi prin planurile de grădină vastă a Tuileriilor. Sau, pe aproape de Porte d'Orléans, parcul cu coline şi vegetaţii solare, Montsouris; dar parcurile Monceau, Luxembourg şi atâtea altele? Dar Sena? Senei i se cuvine un poem. Ţi-l voi citi altădată. Cunosc, îţi spun, toate aceste farmece fără seamăn ale Parisului. De aici să vie magia lui? Dar câţi, oare, din cei ce se simt atraşi de Paris, cunosc sau bănuiesc aceste farmece? Ei rostesc cu devoţiune numele Parisului, dar arhitectura lui de oraş nou sau vechi, satele luminoase şi mari, cari sunt acele banlieuri înconjurătoare, parcurile, străzile pitoreşti, le pot fi străine. Să fie ei atraşi, oare, de viaţa plină de vuiet a citadinului parizian? Viaţa aceasta a ajuns până la ei cu ecoul şi imaginea mincinoasă a cine ştie cărei invenţii literare. Existenţa parizianului e obscură şi penibilă. El o porneşte din zorii zilei, străbătând distanţe de ore, în pântecul de vierme negru al metroului, tinereţea lui se roade în uzine şi în birouri , în care ziua îi surâde numai cu cele 90 de minute de întrerupere de la prânz, sau cu întoarcerea obosită şi tristă seara, într-o mansardă în care somnul e cea mai autentică bucurie. Nu e mai puţin adevărat însă că şi parizianul acesta e îndrăgostit de Paris. El ia parcă parte la oficierea cine ştie cărei magii secrete, Parisul îl tulbură, îl luminează şi pe el, ca o băutură interzisă. El iubeşte, el simte vraja Parisului, a *civilizaţiei* pe care o reprezintă Parisul, şi, cu preţul renunţării pe care i-o cere, el nu s-ar putea în nici un chip hotărâ să-l părăsească.

Spune-mi, prietene, poet, de unde să vie oare această putere a Parisului?

– M-am gândit şi eu la toate acestea şi am găsit un răspuns. E ceea ce m-am gândit să numesc *coloana de lumină.* Prin secole şi prin spaţii, călătoreşte, cred eu, o coloană de lumină. Coloana aceasta a poposit acum vreo două mii de ani la Atena. Atunci, ochii lumii întregi erau aţintiţi spre capitala vechei Elade. Spre coloana de lumină se îndreptau gânditorii, cântăreţii, pe coloana de lumină veneau într-un suflet frumuseţea şi înţelegerea. Cu mii de ani înainte de Atena, coloana de lumină fusese în alte locuri. Acum, de câteva sute de ani, coloana de lumină a poposit la Paris. Oricâte eforturi ar face alte cetăţi să fure din gloria, din autoritatea Parisului, acesta rămâne de neînvins. Prin inima lui trece coloana de lumină.

Toate frumuseţile pe care le-ai numit, cohorta de gânditori şi de poeţi ai Franţei, desfăşurarea de raze a gustului, a sensibilităţii, a *civilizaţiei* şi, mai ales, a generozităţii pariziene, fac parte din atributele acestei coloane de lumină. Atâta vreme – şi vremea aceasta nu pare încă să se apropie de sfârşit – cât lumina aceasta va pluti deasupra cupolelor şi parcurilor Parisului, tu, ca şi mine, şi ca atâţia alţii, ne vom închina inima ca un prinos pentru capitala Franţei.

O CARTE CU IMAGINI
Despre Ion Andreescu

Există în fiecare din noi un romantism facil şi duios, care ne face să imaginăm cu emoţie o viaţă nedreptăţită, deasupra căreia roteşte brusc – după ani de obscuritate – pasărea de flăcări şi de triumf a gloriei. Legenda poetului sărac, aşteptând într-o mansardă a restriştei recunoaşterea şi renumele, n-a murit încă. Am aflat de mult că povestea poetului acesta, ţinut la porţile unei societăţi care îl dispreţuieşte – anume, parcă, pentru ca din suferinţă cântecul lui mai luminos să urce, nu e decât o poveste. Imaginată cândva de vreun posesor de bunuri ale acestei lumi, povestea trebuia să facă pace între artistul flămând – din foamea şi setea căruia lumini aveau să crească – şi posesorul sătul care îşi recunoştea astfel datoria de a nu spulbera cu nimic o mizerie creatoare de artă. Ştim cu toţii astăzi că un artist, un creator de valori, are nevoie de viaţa largă, la adăpost de griji, a oricărui muritor de rând. Lipsurile, deznădejdea nu sunt niciodată în folosul artistului şi al artei sale. „De câte ori ţi-e foame şi sete, se găseşte cineva care să te alunge", scria cândva un poet. Artistul , ca să poată crea, trebuie înainte de toate să trăiască în condiţii fizice normale.

Să fie, oare, în bucuria noastră la vestea unei izbânzi plătite cu renunţarea artistului, sentimentul unei dreptăţi cuvenite la urmă, ca o împărţire de premii? Să fie exaltarea a ceea ce a mai rămas bun în noi, asemeni oricărui spectator care îşi uită propria lui micime, pentru a dori triumful, mincinos, pe scenă, al eroului, şi înfrângerea omului rău? Poate e şi iluzia că, o dată cu meritul tardiv recunoscut al unuia, i se face dreptate şi insului care stă ascuns şi umilit în noi, în aşteptarea fără speranţă a unei recunoaşteri. Veninul care întunecă gestul şi glasul nostru de fiecare zi nu mai are ce căuta aici. Bucuria e generoasă. Armele invidiei stau frânte în faţa triumfului care vine după vârsta matură

a morții. S-ar spune că din cenușa celui cu decenii în urmă dispărut se desprinde un văl subțire de brumă, care învăluie într-o atmosferă difuză, de înțelegere și bunătate, pe cei cari îl evocă. Și adevărul apare dintr-o dată, simplu, la îndemână, ca o voce cunoscută și prietenoasă. – „Cum de nu l-am știut până acum? Cine l-a ținut ascuns? E un artist incomparabil". Artistul acesta, ale cărui virtuți par atât de evidente, n-a ajuns atât de facil la o circulație curentă. Un cercetător atent a trebuit să-i caute urmele într-un deșert al uitării, să-i adune cu răbdare operele, să le scruteze, să le tălmăcească cu dragoste. Fără înțelegere, fără talentul de creație al acestui cercetător, – căci, privit astfel, cercetătorul, criticul e un creator de valori de aceeași tărie ca și artistul, – personalitatea care acum ne farmecă ne-ar fi rămas necunoscută. Și ce farmec neîntrecut, ce întrețesare de miracole se desprinde din figura pictorului Ion Andreescu, care, ne întrebăm încă, cum de ne-a fost atâta vreme oprit? Cincizeci și cinci de ani după moartea lui, iată-l repus în inima noastră, la locul care i se cuvine, mulțumită studiului complet și cald, pe care îl publică d. Al. Busuioceanu. Viața de umbră și de sfiiciune a lui Ion Andreescu e evocată de d. Al. Busuioceanu cu un meșteșug pe care am avut prilejul să-l prețuim mai [de mult în][1] *Pârvan gânditorul*. Viața aceasta e străbătută de atâtea miracole, de la revelația talentului de pictor – care, ca și acela al lui Gauguin, se face târziu, într-un mic oraș de provincie – până la marile pânze în care pădurile vibrează cu o poezie fără seamăn, încât lectura cărții odată începută, e dusă până la capăt cu o adevărată pasiune, ca o poveste minunată. Toată făptura lui Ion Andreescu e făcută din încântare. Apariția lui într-o mahala a Bucureștilor de pe la 1850 – d. Al. Busuioceanu publică, printre alte documente, și un certificat de studii liberat la absolvirea gimnaziului, din care reiese că Ion Andreescu s-a născut și a copilărit într-o casă din strada Dudești No. 40, – anii de învățătură modestă și obscură la Școala de Belle-Arte, unde viitorul profesor de desen nu arată nici o înclinare spre pictură, plecarea și existența mediocră într-un Buzău dinaintea războiului pentru neatârnare, febrila revelație și închinare spre viziunea de mare magician și poet al colorii, moartea dintr-o tinerețe arzătoare, când pictorul abia trecuse de 31 de ani, și apoi anii de necunoaștere postumă: pentru a sfârși

[1] Rând sărit în textul din ziarul *Adevărul*, pe care nu-l putem decât aproxima (n. edit.).

prin descoperirea –datorată aproape în întregime d-lui Al. Busuioceanu – toate acestea sunt făcute să atragă și să farmece. În afara unui articol generos al lui Delavrancea – semnalat tot de d. Busuioceanu, – nici un alt indiciu de înțelegere pentru opera și viața acestui nedreptățit. Gestul d-lui Busuioceanu e deci cu atât mai semnificativ.

Ne amintim că tot grație domniei-sale ne-a fost posibil să luăm cunoștință de vigurosul temperament al lui Andreescu, cu prilejul expoziției de artă românească, organizată în 1930 la Amsterdam, de d. Busuioceanu împreună cu poetul Ștefan Nenițescu și d. O. W. Cisek. Ne-a fost dat atunci, în prezența a două tablouri din colecția Zambaccian, să avem revelația marelui pictor, marelui poet al naturii, care a fost Ion Andreescu. Unul din aceste tablouri reprezenta o pădure prin care luminile și viața treceau ca o înfiorare. Dar totul era atât de natural, de necontrafăcut, de adevărat, că am ghicit, încă din clipa aceea, toată viața de sfiiciune, de muncă, de înaltă și pură sensibilitate, pe care cartea d-lui Busuioceanu avea să ne-o dezvăluie. Contimporan al lui Grigorescu. Dar cu cât mai profund, mai aproape de înțelegere, de ceea ce se petrece dureros și insensizabil în noi și în afară de noi, decât Grigorescu. D. Busuioceanu nu se sfiește să precizeze această diferență de tonalitate, dintre Grigorescu facil, superficial; glorios, și Andreescu, necunoscut, tulburat, neliniștit și plin de adevăr. Alături de Luchian, Andreescu înseamnă, desigur, cele mai înalte popasuri ale picturii românești. Ne-am gândit, cetind cartea d-lui Busuioceanu, la ceilalți doi mari contimporani, Alecsandri și Eminescu, unul în viață triumfător și ușuratec, celălalt torturat și de geniu, pe care abia moartea avea să-l consfințească. Recunoașterea lui Andreescu a venit mai târziu decât aceea a lui Eminescu. Dar această recunoaștere va fi nu mai puțin definitivă.

Cartea d-lui Busuioceanu mai cuprinde o mulțime de alte învățăminte. Ea arată cât de covârșitoare este contribuția străinătății în viața și opera unui artist. Gândul de a se consacra picturei i-a venit lui Andreescu în urma unei expoziții de opere române și străine, pe care a avut prilejul să o vadă la București, organizată de Societatea Amicilor Bellelor Arte de pe atunci. Nu mai puțin hotărâtoare a fost șederea lui Andreescu la Paris și la școala de la Barbizon. Dar ceea ce tulbură în tablourile lui Andreescu – în afară de marele lui meșteșug de colorist și de

desenator – e înțelegerea și iubirea lui de oameni și de lucruri, de peisagii și de ființe, e sufletul lui incandescent, chinuit între străzile și casele strâmbe ale unei provincii depărtate. Un mare poet al Buzăului, din care a rupt mari bucăți de tristețe și de solitudine, cum Bacovia a știut să rupă dintr-o altă provincie acele dureroase „bucăți de noapte".

Întreg acest zbucium din viața și opera lui Andreescu vibrează în cartea d-lui Busuioceanu, cum și excelentele reproduceri care o completează.

ELOGIUL LUI PIERDE-VARĂ

I se întâmplă uneori locuitorului acelui imens ținut care e Parisul, să întâlnească în drumul goanei lui cotidiane câte un ins cu mișcări lente, cu o privire și o voce potolite, plimbându-se agale pe o stradă de vuiet și de clocot, sau stând sprijinit, visător, de digul unui pod sub arcadele căruia Sena șovăie lenevoasă. De unde să vină insul acesta? Ochiul îl cumpănește atent; alături de el se ivesc și alții, liniștiți, surâzători, cu o îmbrăcăminte sărăcăcioasă, dar plutind parcă deasupra mulțimii încordate, sau, de pe puntea duduind de autobuze și de camioane, ținând în mână o undiță într-o adormire generoasă, care nu tulbură cu nici o primejdie viața peștilor iluzorii de dedesubt. Omul împovărat de griji,cu servieta plină de citații judecătorești, de polițe de asigurare sau chitanțe neîncasate, se oprește nedumerit în loc. „Să fie duminică?" – se întreabă el. Nicidecum. E o zi oarecare a săptămânii. Și, deodată, mintea lui chinuită și înfrigurată are viziunea unei lumi pe care de mult nu o mai bănuia. El simte o năvălire caldă a sângelui spre inimă, o învăluire de umbre plăcute și familiare, o dulceață, o bunătate a glasului, o mare ușurare, o duioasă, o umilă bucurie. Sunt, prin urmare, ființe care merg pe străzi fără scop și o nevoie anume, care iau tramvaiul sau metroul fără să se grăbească, fără să sară din mers ca să ajungă cu o clipă mai devreme dinaintea șefului de birou; care trăiesc într-o perpetuă sărbătoare a contemplării și a visului. În mijlocul mulțimii cenușii și neliniștite, omul de toate zilele, gâfâind de preocupare și de alergătură, își dă deodată seama de destinul lui întunecat. Ce osândă, ce țeluri ascunse are el de îndeplinit? Firește, peisagiul multiplu și fraged pare să i se ofere și lui, ca și visătorului pierde-vară, care veghează cu o undiță lângă poezia de șalupe și de pontoane a Senei. Și el, birocratul, sau muncitorul, sau vânzătorul ambulant, sau agentul de asigurare, sau încasatorul societății de electricitate, poate, la anumite ore, trece

printre catedralele monumentale, pe străzile pitorești cu amintiri istorice, cu răsărituri, amieze sau apusuri minunate. Dar ce străin e pentru el peisagiul acesta! El face parte parcă din uneltele lui de muncă, el l-a uitat undeva, ca pe-o sculă în fundul vreunei valize, pe care, cu surprindere, într-o bună zi, o regăsește. El află dintr-o dată că el e aici în inima Parisului, că un ins ca și dânsul poate „flana" pe cheiuri, poate merge fără vreun scop util în peisagiul care lui, condamnatului la muncă, i se refuză. E minunat – își spune el – va fi o zi când, ieșind la pensie, voi putea și eu să lenevesc pe vreunul din podurile Parisului. Când voi putea merge să mă plimb pe străzile pe care am alergat altădată după o fantomă a pâinii. Și, în gândul lui trudit, locuitorul febril închină un omagiu acestui pierde-vară, care trece din generație în generație o poezie nedezmințită a Parisului, și care, în inima fabuloasei cetăți, stă ceasuri întregi pe un pod al Senei, privind în gol spre vreun vaporaș, despletind în zare, ca un păianjen, pânza de spumă a visului său.

ORAȘUL ZGOMOTELOR

Există o unitate a universului pe care poeții, ca niște adevărați magicieni, au descoperit-o de mult. Logica utilitară și curentă a ridicat ziduri între diferitele aspecte, ca și cum frontiere de nepătruns ar despărți o noțiune de alta. Metafora și, în poezia modernă, imaginea, abundența de imagini, au dovedit că această izolare a înfățișărilor lumii e arbitrară; cuvintele și lucrurile pe care ele le reprezintă își răspund între ele, se îmbrățișează într-un imens și armonios concert:

„Ca niște lungi ecouri ce parcă se confundă
Topite-n depărtare într-un acord profund,
Ca noaptea și lumina de vast și fără fund,
Culori, parfumuri, tonuri, stau veșnic să-și răspundă"–

ne-a învățat, încă dintr-o vreme îndepărtată, Baudelaire (traducerea aparține poetului Al. Philippide), care aflase că simțurile noastre nu fac decât să participe la un spectacol grandios și unitar.

Nu răspunde oare fiecărui aspect vizual al unui peisagiu, un aspect auditiv, de pildă? Călătorul prin climate și țări felurite își va aminti, o dată cu o culoare întâlnită pe țărmul de spume al mării sau între crestele cu aerul tăios al munților, cutare sunet, cutare muzică evocând cu precizie locul și timpul cărora le-a răspuns. El se va gândi cu dragoste, cu duioșie la țipătul de guguștiuci învăluit de o brumă suavă, auzit cândva, într-un trecut, pe malul Dunărei la Calafat; sau la muzicala chemare a vânzătorului cu voce melancolică, trecând la patru după-amiază pe sub ferestrele copilăriei la Brăila: „Cornuri cu nuci cu miere, pentru domnișoare frumușele", sau: „cumpărați, cumpărați, mâine plec la Galați". Rima, asonanța vin ușoare, și strigătul e melodios, e adevărat cântec, adăogând parcă un farmec în plus patriarhalei liniști dimprejur. El e aproape și parcă totuși e departe, ca o stea timpurie. El nu tulbură cu nimic visul copilului

de la geam. Şi, asemeni lui, e sunetul dulce de corn de vânătoare al acelui „rempailleur de chaises“ (reparator de scaune), care îşi vesteşte trecerea pe străzile Parisului.

De fiecare dată, amintirea auzului se va împleti armonios cu aceea a văzului, desăvârşind în trecut un peisagiu spre care sufletul îşi va întoarce, cu voie bună, faţa.

Ce disproporţie, de dezarmonie, însă, între amintirea vizuală şi cea auditivă a Capitalei noastre! Străzi pline de poezie, grădini incomparabile, ca acel „Parc Carol“ sau „Cişmigiul“, bulevarde umbrite de tei aromitori, peste care e dezlănţuită cacofonia cea mai asurzitoare. Am mai avut prilejul să ne plângem de sirenele şi trompetele automobilelor, mult mai zgomotoase la noi decât în oricare altă parte a lumii. De atunci însă tăria acestora pare să se fi înteţit. Dar ţipetele vânzătorilor? Un prieten poet, care locuieşte într-o cameră cu ferestrele spre stradă, îmi spunea zilele acestea: „Din zorii zilei, până seara târziu, s-ar spune că pe stradă e o năvălire de sălbateci. Strigăte barbare, răguşite, din nişte coarde vocale destinse la paroxism, care, în loc să-mi deştepte simpatia pentru lucrurile pe care le anunţă (cărbuni sau zarzavaturi, sau unelte), mi le fac odioase.

Cum de se lasă oare un oraş întreg, terorizat de asemenea urlete?Dacă nu e cu putinţă să fie suprimate, ar trebui organizată o şcoală în care aceşti vânzători să fie învăţaţi să-şi modeleze plăcut vocea, să cânte într-un ritm şi într-un sunet suav care să-l atragă, nu să-l sperie pe virtualul cumpărător. Altfel, va fi nevoie să se creeze şi la noi, cum s-a creat recent în Germania, câte un „silentiarium“, un fel de sanatorii ale tăcerii, în care nici un zgomot nu e îngăduit şi în care nervii citadinilor zdruncinaţi de vuiet se pot reface. Îţi aminteşti zilele apăsătoare de vară, în care stropitoarele municipale aduc pe străzi o răcoare şi o iluzie de frăgezime. Ar trebui, poate, ca din aceeaşi grijă a Primăriei să se inventeze o stropitoare care să spele oraşul de zgomote. Eliberat de urlete şi de sirene, Bucureştii vor putea evoca pentru turistul care-şi va aminti din depărtare de Capitala noastră de grădini şi de soare, un peisagiu în care auzul nu tulbură cu nimic un tot armonios şi unitar.

TRANSFUZIE DE FERICIRE

Un mare ziar parizian a întreprins recent o anchetă printre cei mai iluştri reprezentanţi ai scrisului, ai artei şi ai gândirii, în scopul de a afla care e cea mai potrivită reţetă a fericirii. Nu e, fireşte, întâia oară când o asemenea problemă, aparent fără soluţie, e propusă imaginaţiei noastre. Definiţia fericirii, printre alte inconveniente, îl prezintă şi pe acela ce scapă oricărei unităţi de măsură generală: există tot atâtea feluri de a fi fericit câte sunt şi exemplarele umane.

Dar nu e mai puţin adevărat că fiecare fericire individuală cere o anume ambianţă comună – şi pe aceasta trebuie să o caute ochiul iubitorului de oameni – care să o facă posibilă şi viabilă. Fericirea nu pare să consiste nici în bogăţie, nici în succes. Sinuciderile sunt tot atât de numeroase printre cei favorizaţi de soartă şi de glorie, ca şi printre cei necunoscuţi şi nevoiaşi. Care să fie deci formula fericirii? Nu triumful, ci efortul, încordarea pentru atingerea acestui triumf. Fiinţele cele mai fericite par a fi acelea care, pas cu pas, în cursul unei vieţi întregi, s-au consacrat unei singure idei, unui singur scop. În umbră, în mizerie, în temniţă chiar, aceste fiinţe au totuşi o mare cumpănire a sufletului, o mare lumină a fericirii: ele merg cu fruntea sus, cu linişte, spre ţelul pe care şi l-au propus. Poate într-adevăr acesta să fie sensul fericirii: alegerea unui drum redus sau vast şi urmarea lui până la capăt, cu preţul celor mai nerăsplătite strădanii.

Ne-a fost dat să cunoaştem cândva spovedania unui om sărăcit, pentru care cea mai mare tristeţe, decurgând din pierderea avuţiilor sale, constă în faptul *de a nu mai putea face daruri*. Fericirea omului acesta – şi poate fericirea adevărată – era de *a-i face fericiţi pe alţii*.

Există printre noi oameni cari – temperamental – în nevoie sau în abundență, știu să fie fericiți. Ei ar trebui instituiți drept profesori de fericire, drept *dătători de fericire*, așa cum sunt, pe lângă sanatorii și spitale, viguroși și optimiști dătători de sânge. Umanitatea – de vreo două decenii – are nevoie de o transfuzie de fericire. Unde sunt poeții, artiștii, vizionarii cari să opereze această transfuzie? Toți oamenii au dreptul de a fi fericiți. Dar toți oamenii au nevoie de o lecție, de un strigăt voios și puternic, care să le spună: „Învățați să fiți fericiți".

UN ROMAN GENEROS

„E adevărat că o să murim în curând?
– Asta nu ne privește".

Astfel își vorbesc cele două personagii centrale, emoționanta Marie-Rose și revoluționarul Théodore, din romanul *Masacrele din Paris*[1], al lui Jean Cassou. Cuvintele eroului lui Cassou, de o semnificație atât de dureroasă, amintesc de profunzimea acelora pe care le scria Goethe unei ființe iubite: „Te iubesc. Dar de ce îți spun lucrul acesta? El mă privește numai pe mine".

Și, într-adevăr, Théodore Quiche, tulburatul personagiu al lui Jean Cassou, știe să arate în decursul celor 400 de pagini ale vieții sale de zbucium, că puțin îi pasă de moarte. Nu e acesta, oare, destinul fiecăruia dintre noi? Vom muri, firește, dar lucrul acesta nu ne privește. Până atunci, apusuri și răsărituri ne vor arunca pe umeri cascadele lor strălucitoare, până atunci va trebui să scriem poeme sau să zidim cetăți, să ne ridicăm ochii spre o viziune de iubire și de pace a umanității. În cartea lui Jean Cassou, viziunea aceasta vibrează, aruncă flăcări, ca un foc generos și imens. *Masacrele din Paris* reprezintă cel mai bun roman al omului și al luptei sale pentru o fericire comună. Cărțile lui Malraux, care anunțaseră mai de mult această eră a scriitorului atent la destinul umanității, – aveau în ele ceva parcă silit, un anume ton declamatoriu, cu o filosofie scrâșnită, care îngreuia lectura și scădea puterea de persuasiune și de realitate a personagiilor. Cassou a adus, în sfârșit, o mărturie simplă, adevărată, fără dialoguri strălucitoare, de comandă, fără tonul spectacular – care ne lăsase oarecum în nedumerire – al lui Malraux. Poate darul atât de emoționant al lui Jean Cassou să provină din faptul că romancierul e dublat, de data aceasta, de un înduioșător poet. Cartea e scrisă sub formă de jurnal, dar fiecare rând e plin de o

[1] *Les Massacres de Paris*, de Jean Cassou, Editia N.R.F., Paris.

suavă, de o neîntrecută poezie. Şi poezie vrea să însemne extraordinara, magica putere de evocare, pe care fiecare cuvânt din romanul lui Cassou o exercită asupra cititorului. Acesta e cuprins de tot vârtejul vieţii eroilor, din preajma unui război şi a unei revoluţii. El respiră în mijlocul unor evenimente care îl covârşesc, el ia parte, trăieşte toată spaima, toată dragostea, toată moartea unor mulţimi peste care plutesc aripile mari,ca nişte orizonturi, ale dorinţei de fericire şi de justiţie. Şi într-adevăr un senzualism viguros, o mare iubire a naturii şi a Parisului, o preocupare continuă de mai bine se amestecă, se confundă ingenios în tot decursul acestui roman. Sunt în această carte câteva figuri a căror nobleţe, a căror generozitate vor rămâne în literatura universală. Două fiinţe a căror iubire ajunge la cele mai înalte accente, nu şovăie să se sacrifice pentru un ideal generos. Dar romanul lui Cassou e îndeosebi interesant prin paralela, pe care cetitorul o poate face între războiul de la 1870 şi acela pe care l-am trăit noi, cum şi între consecinţele lor. Multe din dialoguri aparţin parcă zilelor noastre. Spre a se documenta asupra stării de spirit de atunci, Jean Cassou n-a trebuit poate atât să studieze evenimentele timpului – cartea cuprinde totuşi o documentare din cele mai temeinice – cât să privească cu atenţie în jurul lui. Zilele noastre, cu nesiguranţele şi asprimile pe care le cuprind, au mai fost cândva trăite. *Masacrele din Paris* înfăţişează, desigur, cea mai bună frescă a Comunei şi – cu toată strălucirea poetică – ea poate fi consultată cu acelaşi folos de omul de gust ca şi de cercetătorul dornic să se instruiască. Jean Cassou e unul din marile spirite ale vremii noastre care au înţeles că misiunea scriitorului e să-l înveţe pe om să fie tolerant, generos şi fericit.

PROVINCIE

„Provincie, ce suflet urzeşti în astă seară?" – se întreabă, în unul din poemele sale, suavul poet Ion Vinea. În parcurile cu arbori şi îndrăgostiţi, amurgul ca un păianjen subtil ţese o pânză fină de vrajă. Deasupra, cerul ca o mare liniştită îşi rostogoleşte lenevos spumele lui de nouri. Casele, cu ferestrele deschise spre uliţele aerate, îţi fac semn, te îmbie, ca nişte obraji bucuroşi, de sub broboadele de iederă şi de zambile.

Într-o curte, o rufă stăruie albă, ca o presimţire de zăpadă. Undeva o goarnă începe să sune stins. Se aud râsete clare. În grădini, în jurul unor mese peste care pluteşte surâsul de var al unor lămpi din alte vremuri, oamenii stau la un taifas tihnit. Curând, feţele de masă ca nişte năluci se vor spulbera în umbră. Şi se aud paşi tărăgănaţi, voci potolite sau câte un cântec singuratec. Provincie!

Închid ochii şi văd lucind departe trupul de peşte argintat al Dunărei. Sau, de jur-împrejur, coline cu podgorii şi o aromă de bucurii şi fericiri mediocre dar unanime. Să mă înşel oare?

Provincia să nu evoce decât tristeţea grea ca o ceaţă de toamnă, cântată în poemele de neuitat ale lui Bacovia? Provincia mai are totuşi şi o lumină şi un farmec al ei: reuniunile prieteneşti şi familiare, preumblările pe alei cu parfum de salcâmi şi de tei, cinele prelungite la lămpi palide, visătoare, în grădini, toată atmosfera de repaos, de potolire şi de afecţiune, căreia poetul Ion Vinea a izbutit cândva să-i dea glas într-unul din muzicalele sale poeme.

Ne amintim de gândul exprimat mai de mult într-o conferinţă la Radio, de un scump prieten răpit prea de timpuriu dintre noi, romancierul Gib I. Mihăescu; locuitorul marilor capitale, spunea prietenul nostru, se plictiseşte. El trăieşte izolat, ignorându-şi vecinii,necunoscând nimic din viaţa celor ce îl înconjoară, chinuit şi ros de o singurătate fără scăpare. La Paris, la Londra, la Berlin

sau la București, stau ușă în ușă, pe același „palier", oameni cari nu știu nimic unul de altul, oameni tot atât de zgârciți cu bucuriile ca și cu tristețile lor. Și vecinătatea aceasta străină, aproape ostilă, poate dura ani și ani. Nicicând citadinului acesta nu i-ar putea trece prin minte să alerge la vecin să ceară un ajutor grabnic, un medicament când e în suferință, sau o unealtă când e în nevoie, sau măcar un cuvânt bun, un sfat, o încurajare.

Dar nu despre asta vorbea Gib I. Mihăescu. El sublinia plictiseala locuitorului marelui oraș. Provincialul cunoaște în amănunțime viața vecinului său. El ia parte la toate micimile sau la toate grandorile acestei vieți. El n-are timp să se plictisească. Orice eveniment, orice întâmplare, o ieșire din orele obicinuite, o preumblare extraconjugală pe stradă, e comentată, cercetată îndelung. Cetățeanul din Capitală plătește prețul independenței de care se bucură față de vecin: se plictisește. De aici goana metropolitanilor spre cinematografe, spre teatre, spre spectacole sportive. Dar plictiseala lui nu e decât pe jumătate învinsă, căci nici o distracție nu se poate compara cu aceea pe care o oferă spectacolul vieții.

De la o vreme, de altfel, și locuitorii unei mari capitale, cum e Parisul, încep să ducă o viață provincială: în cartiere se formează adevărate mari familii, în care insul se întâlnește mereu cu aceleași figuri, ia aperitivul la aceleași ore, joacă seara biliard cu aceiași prieteni: o atmosferă provincială, dar lipsită de farmecul acela patriarhal al provinciei, în care în fiecare seară se urzește un suflet.

POEZIA ȘI GUSTUL COMUN

A fost reluată la noi, de la o vreme, tema literaturii ermetice. Poetul Alexandru Philippide, într-o serie de foiletoane, a pus câteva concluzii din cele mai interesante, în legătură cu această problemă. Domnia-sa s-a ridicat împotriva gustului de cenaclu restrâns, pledând cu argumente îndreptățite cauza gustului comun. Autorul acestor rânduri va mărturisi de la început că și el s-a simțit, în ultimii ani, atras spre o literatură care să fie cât mai puțin joc de abstracții și de imagini și cât mai mult ecou al unei bucurii sau al unei tristeți unanime. El s-a gândit la un scris, nu facil dar inteligibil, și care să răspundă la bătaia de inimă a unei mulțimi. Paralel cu manifestarea d-lui Al. Philippide, s-au adus și de la alte tribune atacuri împotriva literaturii și – mai ales – a poeziei ermetice. Poezia e un domeniu din cele mai fragile, prin care nu se poate umbla decât cu mare băgare de seamă. Orice pas prea hotărât riscă să sfarme sub călcâie flori și broderii de spume. Călătorul prin aceste ținuturi va trebui să vorbească și să respire cu teamă, să nu sperie păsările magice care au poposit aici, să nu rupă pânza de păianjen a unei vrăji de basm. Toți cei care au încercat să definească poezia, să-i impuie legi și hotare bine trasate, au dat greș. O spune însuși Paul Valéry – căruia nimeni, din nici o tabără, nu-i va putea contesta experiența poetică – în prefața antologiei poeților de la Nouvelle Revue Française. Noi ne vom feri, așadar, să dăm o definiție limitativă a poeziei, – fie că e vorba de formă, fie că e vorba de fond. Ceea ce am voi să deslușim e dacă axiomele atât de limpezi, cu privire la gustul comun, ale d-lui Al. Philippide, se pot aplica la poezie. Și, pentru aceasta, ne vom îngădui să facem un amplu împrumut dintr-un studiu apărut recent în marea revistă franceză *Le Mois*, cu privire la unul din cei mai de seamă filologi ai timpului nostru: danezul Otto Jespersen. D. Jespersen atribuie cuvântului două funcțiuni: o funcțiune comunicativă și alta expresivă. Prima funcțiune

corespunde întrebuințării pe care o dăm cuvântului în viața de toate zilele și își găsește o formă purificată în limbagiul științific; a doua funcțiune constă în exprimarea universului nostru lăuntric, în sugerarea stărilor de suflet care scapă preciziunei și își găsește forma ei supremă în poezie. Nu se poate nega – constată d. Jespersen – că evoluția din zilele noastre a limbilor europene e în avantajul funcțiunei lor utilitare și științifice și în detrimentul funcțiunei expresive.

E o constatare generală că istoria tuturor literaturilor începe cu poezia; proza apare mult mai târziu și conservă o vreme urmele dicțiunei poetice. Aceste urme se șterg însă tot mai mult. Elementele discursive, raționale, comode, iau locul celor expresive, concrete, poetice,adică acelor creatoare. Iată, așadar, înțelesul acestei transformări: cuvântul, simbol viu, legat de lucrul pe care îl reprezintă, devine un simplu semn abstract, asemănător acelora întrebuințate în algebră sau în codul telegrafic. Din punctul de vedere practic, această metamorfoză raționalistă a cuvintelor nu poate fi decât folositoare. Ea ucide însă funcțiunea de expresie vie a cuvântului și deci poezia. Nu e de mirare deci – spune d. Jespersen – că în secolul al XVIII-lea, când evoluția aceasta raționalistă a avut un curs mai rapid, poeții i-au opus o rezistență violentă, care a fost una din cauzele romantismului. Lupta începută atunci nu s-a potolit încă. Ea a continuat sub înfățișarea simbolismului sau aceea din zilele noastre, a expresionismului și a surrealismului.

Constatările d-lui Jespersen coincid cu acele ale unui critic italian, Chiarini, care a susținut că cele mai bune condițiuni de dezvoltare a geniului unui mare poet se găsesc în epoca în care limba literară a țării sale e încă în faza începutului. Și, în adevăr, fie că e vorba de Dante în Italia, de Shakespeare în Anglia, de Ronsard în Franța, de Pușkin în Rusia sau de Eminescu la noi, regula lui Chiarini pare să fie din cele mai justificate. Creația poetică, la toți poeții de mai sus, e simultană cu creația linguistică. Fiecare cuvânt are o frăgezime nealterată. Mai târziu, când cuvintele încep să se uzeze, poetul se vede nevoit să înlocuiască această frăgezime prin apropieri neașteptate de cuvinte, prin metafore, prin imagini. Alteori, el încearcă să-și creeze o limbă artificială, a lui, fie făcând apel la trecut, cum a fost cazul poetului Chatterton, care a scris versuri într-o limbă medievală, fie amestecând cuvintele cele mai rare cu cuvinte de toate zilele, fie încercând să inventeze un idiom poetic personal, cum a făcut Mallarmé.

Acestui efort se datorește dojana, atât de des adresată poeților, că sunt incomprehensibili. E aici – spune comentatorul d-lui Jespersen – manifestarea prejudecatei raționaliste care nu admite decât un scris logic și clar ca un calcul aritmetic. Dar dojana mai vine și din faptul că, la începutul literaturei, limbagiul poetului nu se deosebea de limbagiul de toate zilele. Poetul însă nu-și poate dărâma opera din cauza acestui conflict. El trebuie să-și continue misiunea de a îmbogăți sensibilitatea și inteligența omului și, atâta vreme cât va voi să infuzeze cuvintelor vechile lor virtuți de evocare și de expresivitate, el se va ciocni cu gustul confortabil și comun.

UN ANIMAL CIUDAT

Filosoful Julien Benda, citându-l pe Herodot, povestește undeva că regele Ciliciei, trimițând în dar un elefant regelui Capadociei, a primit de la acesta următorul răspuns: îți trimit și eu un animal ciudat: un filosof.

În nici o altă vreme, nici chiar în aceea a lui Herodot, filosoful, gânditorul nu va fi părut un ins mai nelalocul lui decât în vremea noastră. S-ar spune că universul întreg e cuprins de o tarantelă stranie, în mijlocul căreia cugetătorul, omul pornit pe reflexiune, n-are ce căuta. Popoarele, dezamăgite, poate pe drept cuvânt, de jocul abstract al gândirii, și-au întors fața de la căpeteniile spiritului spre acele ale faptei. Trăim de vreo două decenii într-o zodie a vorbelor goale. Mulțimi cari și-au pierdut speranța într-o cultură ineficace sunt gata să-și dea viața pentru formula rudimentară a primului aventurier abil. E cunoscut cazul acelui american, doctorul Towsend, care și-a câștigat milioane de partizani – și fonduri impresionante – cu ideea simplistă de a se plăti fiecărui american ajuns la vârsta de 60 de ani o rentă viageră de câteva sute de dolari. Ideea avea aparențele cele mai atrăgătoare: fiecare cetățean știindu-și bătrânețea asigurată, nu ar mai avea nevoie să economisească; tot câștigul ar fi astfel cheltuit, mărind bunăstarea economiei generale. Șomajul nu ar mai exista, deoarece oamenii în vârstă ar ceda locul celor tineri. Numai că doctorul Towsend nu spunea de unde avea statul să-și procure miliardele necesare acestei reforme uriașe. Milioanele de adepți cari îi trimiteau fonduri de propagandă nu-și puneau această întrebare. Și așa s-a putut vorbi chiar de o eventuală candidatură a d-rului Towsend la președinția Republicii.

Hotărât lucru: popoarele nu vor poeme nici construcții logice, nici silogisme, nici argumentări filosofice sau științifice deschizând orizonturi minunate ale gândirii. În fruntea lor, ele nu vor pune nici pe savant, nici pe cugetător, nici pe artist. Oameni cu posibilități ale inteligenței reduse, inși cărora puțin le pasă de adevărul filosofic și care oricând sunt gata să supună știința, filosofia sau arta unor legi și unor considerente străine lor, știu să cucerească aproape pretutindeni simpatia și încrederea mulțimii. Să însemne oare aceasta falimentul culturii și al gândirii? În fața unei psihoze colective, cărturarul nu mai are autoritate. El nu poate decât privi cu tristețe dezlănțuirea unei mulțimi pe care omul fără cultură, dar de acțiune, va ști să o conducă pe căile scopului său. E adevărat că nici gânditorii, nici artiștii, nici savanții nu au dat până acum omenirii ceea ce ea așteaptă de la dânșii. Ei s-au mulțumit să cânte sau să contemple o stare de lucruri pe care n-au încercat s-o îndrepte cu nimic. Mulțimilor însă le e foame. Și foamea aceasta nu cere nici logică, nici versuri. Ea se mulțumește cu o făgăduință oricât de iluzorie, spusă însă cu vorbe tari, fără grijă de conținut și de adevăr. De aceea, ca și în zilele lui Herodot, un filosof, un artist, un savant cu judecata limpede și cumpănită, vor părea încă multă vreme niște animale ciudate.

O TOAMNĂ ȘI UN PRIETEN

Uneori, în zilele acestea de toamnă, soarele are o strălucire caldă, care aduce în inimă o suavă adiere de nădejde.

Atunci, toamna pierde toate semnele ei de veștejire și de tristețe. Ea devine o a doua primăvară, la capătul căreia străjuiește nu anotimpul de resemnare și de moarte, ci acel al înfloririi și al triumfului, de fericire și de viață. În zilele acestea, chipul omului se luminează de speranță: „vor veni zile bune“, – pare să-și spună el, întocmai ca și primăvara. Și el uită că la porțile orașului au început să vuiască lungile convoaie de păduri aduse în vagoane și în căruțe, pentru frigul flămând care va sosi și el în curând.

În porți, gospodinele târguiesc maldăre de legături de ceapă,saci cu cartofi temători și umili, gogoșari și pătlăgele vinete cu pântecul tot mai plin, greoaie și leneșe ca niște păsări cari s-au îngrășat prea mult peste vară.

Până târziu, răsună în curți doagele bătute la butii pline cu morcovi, cu ardei, cu castraveți sau cu pepeni, plutind în apa sărată ca niște luceferi potoliți. Sunt, firește, și bucuriile toamnei. Dar dulceața din aer, vocile aburoase care își răspund în grădini, nu anunță zbaterea sterilă care va să urmeze. Să fi uitat oamenii rostul nedezmințit de mii de ani al anotimpurilor? Sufletul lor optimist să nu vrea oare să se lase înfrânt și să mai spere ei că în curând vor veni corăbiile pline de muzici ale primăverii? Vor veni corăbii, dar vor fi acelea de sticlă rece și tăioasă, ale iernii. Vor înflori copacii, dar florile lor vor fi de gheață, ca o suflare a morții. Căci în zilele care urmează, natura, într-o luptă uriașă, va pierde podoabele sale, se va despuia de frumusețe, pentru ca, mult mai târziu, după luni de adormire, să renască într-o sărbătoare a învierii. Dar până atunci fierul de plug al toamnei va fi lăsat o dâră neștearsă, de durere:

„La toamnă, când frunza va îngălbeni,

Când, pentru ftizici, nu se știe ce noi surprize vor veni“...

Cum sună versurile lui Bacovia. Poetul a știut că toamna, o dată cu frunzele pline de melodie, ia cu dânsa în întuneric și pe cei mai buni și mai scumpi dintre prieteni. Toamna – și în curând se împlinește anul – a fost aceea care l-a răpit dintre noi pe minunatul Gib I. Mihăescu. Moartea l-a surprins pe iubitul nostru prieten așa cum ne va surprinde și pe noi ceața mohorâtă a toamnei: cu surâsul și cu speranța pe față. Gib I. Mihăescu nu era încă în miezul vieții lui. Patruzeci de ani sunt încă o vârstă a primăverii.

El a plecat dintr-o dată, ca un prieten pe care îl mai crezi încă acasă, scriind poeme în dosul perdelei luminate, și de care afli într-o zi că e departe, într-o altă țară.

Gala Galaction spunea cândva că vine o vârstă când cei mai buni și mai numeroși prieteni ai noștri sunt dincolo de hotarul acestei lumi. Toamna nu mă poate, așadar, bucura. Ea l-a luat – cu acea surpriză pentru ftizici, de care vorbește Bacovia – pe prietenul voios, simplu, plin de afecție și de gesturi nobile, pe acel Gib I. Mihăescu a cărui mare statură de romancier căpăta o și mai amplă aureolă prin statura modestă, rezervată, a omului.

În toamna aceasta în care, voi duce, poate, la bun sfârșit traducerea în franțuzește a misterioasei *Rusoaice* a lui Gib I. Mihăescu, mi-ar fi plăcut să merg pe străzi cu acest prieten în care viața și speranța vibrau fără încetare, și să fi crezut și eu, molipsit de optimismul lui, că nu iarna și ura aspră ne stau în preajmă, ci un anotimp al iubirii și o omenire fericită...

UMANIZAREA STATUILOR

Am avut prilejul să mai semnalez cititorilor acele *Poeme într-un vers*, pe care d. Ion Pillat le-a publicat de curând.

Genul creat de d. Ion Pillat a părut să intereseze atât de mult, încât o recenzie pe care am trimis-o, însoțită de câteva traduceri, revistei *Le Mois*, a fost reprodusă în întregime de *Mercure de France*.

Formule mai mult sau mai puțin apropiate de aceea a d-lui Ion Pillat au fost încercate și de alți poeți. *Les Nouvelles Littéraires* reproduce din revista *Cruz y raia*, care apare la Madrid, – în timpul tristelor evenimente din Spania mai sunt deci oameni cari se gândesc la poezie – o serie de așa-numite „greguerias", un soi de mici poeme reduse de cele mai multe ori la o simplă frază, gen creat de Ramon Gomez de la Serna și asemănându-se cu hai-kai-urile japoneze.

Multe din aceste „greguerias" conțin imagini sau reflecții surprinzătoare.

Iată una, pe marginea căreia îmi voi îngădui, la rându-mi, câteva reflecții:

„Numai după ce au încetat împușcăturile, se poate admira impasibilitatea statuilor: atunci bagi de seamă că ele au rămas pe piedestalul lor și că n-au luat-o la fugă".

Rigiditatea și teatralismul statuilor – în toate orașele lumii – m-au lăsat întotdeauna în nedumerire. În colțuri de stradă sau în squaruri, sau în grădini publice, apar deodată enormi inși de piatră, întinzând un braț amenințător, sau ținând dramatic o mână pe piept, sau țintind cu degetul, voluntar și energic, un punct invizibil din spațiu. Ființele pe care aceste statui ar voi să le reprezinte au fost, în viața lor de toate zilele, ca oricare altul dintre noi: au avut supărări și bucurii, s-au luptat cu mizerii mărunte sau uriașe, s-au mișcat pe străzi, în tramvaie sau în cupéle, au lucrat ori s-au odihnit în laboratoare, în uzine sau în consilii de administrație.

De unde această nevoie de a-și așeza acum, în nemurirea lor relativă, într-o atitudine crispată și neumană? Ei par, de pe soclul lor de piatră, că dintotdeauna au comandat și au dominat. Și oricând, la lectura unei cărți sau la un taifas tihnit, cu dulceață și cu cafea, cu prietenii sub arcadele de viță sălbatecă ale grădinii părintești, ei au stat rigizi și demni, cu fruntea încruntată, cu atitudini teatrale, de supraoameni.

Se poate întâmpla ca statuile, ca niște mașini diavolești inventate de oameni și pe care oamenii nu le mai pot stăpâni, să fi depășit rostul căruia au fost sortite și să fi intervenit cu o autoritate nebănuită în viața propriilor lor creatori. Statuile cu pozele lor hieratice, nemaisemănând oamenilor, oamenii au început să dorească să semene statuilor. Și de aceea, poate, în diferite părți ale lumii, se văd azi mulțimi întregi mergând cu pași sacadați, sau umplându-și piepturile și înălțând capul într-o atitudine orgolioasă, ca niște adevărate statui. Statuile, exemplele date de statui, sunt de vină, poate, de inumanizarea omenirii de astăzi. Și dacă sunt puține speranțe să mai poți duce pe o cale de lumină și de împăcare imensele mulțimi sanguinare, dacă omul a ajuns el însuși o statuie fără suflet, care a uitat mersul simplu și „bună-ziua" rostită fără gesturi teatrale pe străzi, dacă omul, deci, nu mai poate fi umanizat ar trebui să se încerce măcar umanizarea statuilor.

În locul uriașilor de piatră, înfumurați și sfidători, ar trebui pusă imaginea omului modest și mediocru, de toate zilele, îmbrăcat în haine sărace, cu umerii puțin aduși, cu privirea umilă și dornică de liniște și de pace. Atunci, statuile, ca niște adevărați oameni necăjiți și cuminți, ar privi cu nedumerire și cu milă defilarea grandilocventă a mulțimilor de statui-oameni. Și, cine știe, poate de la o vreme, imitând din nou statuile, de astă dată omenești și simple, oamenii vor redeveni din nou oameni. Atunci poetul nu se va mai mira că statuile rămân locului când se aud împușcături, pentru că împușcăturile acestea vor fi ale focurilor de artificii și ale salvelor pentru sărbătoarea și bucuria generală.

PETIŢIA MÂINII STÂNGI

Un ziar francez aminteşte, în preajma acestui nou an şcolar, de celebra *Petiţie a mâinii stângi*, pe care a scris-o, acum vreo sută cincizeci de ani, Franklin. Prejudecata infuzată din generaţie în generaţie copiilor, de a nu se folosi decât de mâna dreaptă, e departe încă de a fi înlăturată.

Întâietatea dată dreptei e atât de curentă, încât insul care se poate, într-o oarecare măsură, sluji şi de braţul stâng e privit ca un fenomen ciudat, al cărui viciu de „stângism" trebuie grabnic corectat. Un medic pe care îl întrebam cândva de unde să provină acest dispreţ pentru mâna stângă, această, la început voită, şi mai târziu involuntară, delăsare a unui braţ sortit să aducă servicii egale acelora ale braţului socotit principal, ne-a răspuns că, prin poziţia lui în apropierea inimii, braţul stâng a fost instinctiv ferit de eforturi prea mari. Natura pare să contrazică însă afirmaţia medicului. La animale, membrele din partea stângă a corpului sunt supuse aceloraşi oboseli ca şi membrele din partea dreaptă. Şi că e vorba numai de un rezultat al educaţiei o dovedeşte faptul că, înainte de a fi primit observaţiile părinţilor şi ale profesorilor, copilul se foloseşte de mâna stângă întocmai ca şi de mâna dreaptă. De câte ori mama, cu grijă de buna ţinută a copilului, nu îl dojeneşte pe acesta la masă: „nu ţine lingura în mâna stângă".

Copilul totuşi ţine lopăţica sau creionul cu care schiţează fantasmele visului său treaz, în mâna stângă sau în mâna dreaptă, fără preferinţă.

Concepţia diferenţei între cele două braţe e atât de unanimă, încât în contractele de asigurare contra accidentelor, societăţile de asigurare prevăd o indemnizare mult mai importantă pentru pierderea braţului drept decât pentru accea a braţului stâng. Câtă dreptate are, aşadar, dispreţuita mână stângă, când prin glasul lui Franklin exclamă:

„Suntem două surori gemene; cei doi ochi ai omului nu se aseamănă între ei mai mult decât ne semănăm noi; nici nu sunt mai în armonie decât am putea fi noi două, sora mea şi cu mine, dacă n-ar fi spiritul de părtinire al părinţilor noştri, cari fac între noi cea mai nedreaptă deosebire. Din copilărie am fost crescută să o consider pe sora mea drept o fiinţă de un rang superior rangului meu; am fost lăsată să cresc fără nici o cultură, în vreme ce nici o jertfă n-a fost prea scumpă pentru educarea sorei mele, ea a avut profesori care au învăţat-o scrisul, desenul şi o mulţime de alte talente plăcute; iar dacă eu mă atingeam vreodată de un creion, de o peniţă sau de un ac, eram certată cu cea mai mare severitate".

Profesorii ar trebui să reflecteze la această plângere dreaptă a mâinii stângi, plângere căreia nimeni nu i-a mai dat glas de la Franklin încoace.

O CARTE SALVATĂ

Cartea dumitale de poeme – mi-a spus zilele trecute un prieten – am cumpărat-o de la un anticar. Era cu dedicaţie, a adăogat prietenul meu, cu puţină răutate în voce. Îţi pot spune şi pentru cine era dedicaţia.

– Cuvintele dumitale nu mă supără deloc, – i-am răspuns prietenului. Cel care a vândut anticarului volumul, pe care i l-am trimis cu dedicaţie, a făcut fapta cea mai înţeleaptă cu putinţă. Şi vestea pe care mi-o dai mă bucură. Iată de ce: eu m-am putut înşela: am trimis cartea mea unei persoane care nu dorea această carte. Filele, în care erau strânse poemele mele, au căzut, aşadar, într-un loc străin. Primitorul acestor poeme le-ar fi putut pune între atâtea alte cărţi, în unul din rafturile bibliotecii sale. Atunci, cartea mea ar fi fost pierdută cu desăvârşire. Căci, pentru un ins care nu iubeşte decât de faţadă cartea, biblioteca e un cimitir. El ar putea chiar lăsa în vitrine numai cotoarele cărţilor. Sau, şi mai mult: biblioteca ar putea fi numai desenată pe perete, dând iluzia optică a unui decor de teatru. Cartea e o fiinţă ciudată, care nu trăieşte decât din viaţa unei alte fiinţe: cititorul. Cartea e ca o lună, care primeşte lumina de la soarele ei: cititorul. Ea aşteaptă mâna fremătătoare, ochiul binevoitor şi atent. Dumneata îmi spui, însă, că prietenul de care e vorba a dus cartea mea la anticar. Poemele mele au fost deci salvate. La anticar, cartea va aştepta o zi, o lună, un an, până când sincerul ei preţuitor o va recunoaşte şi o va cumpăra. De data aceasta, cartea va ajunge în mâna prietenului adevărat. De altfel, la anticar nu vin decât iubitorii de cărţi. Ei cumpără, acolo, o carte uzată, fără coperte strălucitoare, dar pe care, în visul lor, au dorit-o de mult. Şi trecerea cărţii mele

prin prăvălioara înţesată de tomuri şi de reviste din alte vremuri nu i-a putut fi decât de folos. Ea se va fi întâlnit acolo cu autori şi cu poeme pe care epoca noastră tumultuoasă îi nesocoteşte şi îi uită. Şi va fi poposit şi în mâinile acelui ins simpatic şi înţelegător care e anticarul. Şi poate mă mai bucură şi faptul că în felul acesta cartea mea cu poeme îşi va fi îndeplinit şi misiunea ei de bun economic: ea a servit, în modesta ei măsură, circulaţia monetară. Încă o dată, deci, ea s-a dovedit a fi ceva viu şi util. Şi de aceea, prietene, dacă poemele mele te vor amăgi, nu le îngropa într-un colţ uitat al bibliotecii. Vinde-le la anticar.

CULTURĂ CU CHEIE

Literatura și arta pot fi ele oare supuse unor criterii străine de esența lor? Norme de ordin politic, social, moral, sau chiar economic, fixate de o minte conștientă, pot ele influența evoluția unei literaturi? Un curent artistic poate fi el oare provocat sau oprit după voie? Iată atâtea întrebări cari au devenit de actualitate în urma campaniilor din ultima vreme împotriva unora din reprezentanții de frunte ai poeziei sau ai prozei contimporane. Literatura se conduce după legi cari îi sunt proprii și evoluția ei nu poate fi stăvilită și nici măcar întârziată prin măsuri cu caracter administrativ sau prin comandamente interzicând anume forme ale expresiei artistice și stimulând altele. Asemenea apeluri vor putea avea un ecou în public. Acesta îl va urma poate pe insul care se indignează împotriva unora dintre scriitori, invocând un criteriu la îndemâna mentalității generale și comune. Asupra artiștilor creatori însă, acțiunea cenzorilor va rămâne fără rezultat. Ca și în știință, orice cucerire a artei odată câștigată, nu mai poate fi luată înapoi. Așa cum un medic, un chimist nu ar putea nesocoti cercetările unor înaintași, un poet va trebui să ție seamă totdeauna de experiența predecesorilor săi. Limba, construcția versului, rima, ritmul, metafora, asociația de imagini sau de idei, odată ajunse la un punct al evoluției lor, nu se mai pot întoarce la o vârstă care a fost depășită.

Dacă artistul știe instinctiv că numai ultimele legi ale artei trebuie să-l conducă, publicul însă își poate lăsa gustul falsificat de sentințe cu aparență de logică strânsă, făcând apel la sentimente care n-au ce căuta în judecarea unei opere artistice. În mod conștient, oameni cu autoritate ar putea înlătura din circulație – scoțând din manuale și din antologii – anume autori și anume opere. Ceea ce ar suferi ar fi cultura generală. În felul acesta, s-ar ajunge la o cultură artificială, la un gust public redus, care s-ar îndepărta tot mai mult de efortul de creație al artistului adevărat. O asemenea educație a gustului ne amintește cazul recent al unui englez care, plictisit de a nu avea de mai mulți ani nici o ocupație, din pricina crizei, s-a hotărât într-o zi să cumpere, cu ultimele sale economii, toate ceasornicele vechi cu cheie, care se mai găseau pe piața Londrei. Englezul a încărcat aceste ceasornice într-o corabie și s-a dus să le vândă indigenilor dintr-o insulă din Oceanul Pacific. Operația lui comercială a avut un succes strălucit. Dar lucrurile nu s-au oprit aici: englezul a vândut numai ceasornicele, fără chei. De câte ori băștinașii voiau să-și pună ceasornicele în mișcare ei trebuiau să vină la englez, care le împrumuta cheia în schimbul unei nuci de cocos. Englezul și-a încărcat corabia cu nuci de cocos și s-a întors în Europa.

Sunt și prin părțile noastre oameni cari împart cultura ca pe niște ceasornice fără chei. Spectatorul, cititorul trebuie să se adreseze lor, numai lor, pentru a lua cunoștință și a pune în mișcare resorturile unei gândiri și ale unei arte făcând parte dintr-o epocă apusă. Se poate întâmpla însă ca acest public, ținut la discreție de posesia unei chei prea facile, să afle că există ceasornice și opere de artă mai desăvârșite și mai frumoase.

STOFA INVIZIBILĂ

Cunoaşteţi povestea cu ţesătorii înşelători, a bunului Andersen? E vorba acolo de doi dibaci meşteri ai înşelătoriei, cari anunţă cu trâmbiţe şi cu surle că sunt în stare să ţeasă o stofă cum nu s-a mai pomenit până la ei. Uşoară şi străvezie ca aerul. Numai că, pentru a vedea această stofă, trebuie să fii un om cu mare cultură, cu mare gust şi cu fineţe de spirit. Pentru oamenii vulgari, fără instrucţie şi fără inteligenţă, această stofă e invizibilă.

S-a întâmplat ca ducele din acel oraş să fie iubitor de vestminte. El îi chemă pe cei doi mari meşteri ţesători şi le dădu tot aurul, tot argintul şi toate firele de mătase de care aveau nevoie pentru misterioasa lor stofă.

Înşelătorii lucrară pentru dânşii aurul, argintul şi mătasea, iar pe războaiele de ţesut nu puseră nimic. Ei se prefăceau că lucrează de zor, dar suveicile erau goale. La o vreme, ducele îl trimise pe ministrul său să vadă cum stau cu lucrul ţesătorii. El intră în camera acestora şi pe războaie nu văzu nimic.

– Cum găsiţi desenele şi culorile, întrebară ţesătorii. Ministrul, ştiind că numai oamenii aleşi pot vedea această stofă, şi el nevoind să pară un om de rând, lăudă desenele şi culorile şi repetă aceste laude înaintea ducelui. În ziua sorocită, înşelătorii tăiară aerul cu foarfecele, se prefăcură că alcătuiesc o haină cu minunată trenă şi ducele, nevoind să pară nici el un om de rând, ieşi gol înaintea curtenilor săi, cari lăudau, cu toţii, neîntrecuta stofă. Fiecare în sinea lui spunea: „nu văd nici o stofă", dar nimeni nu voia să treacă drept un om fără gust şi fără cultură.

Nu vi se pare că trăim acum povestea ţesătorilor lui Andersen?Fiecare în sinea lui recunoaşte că toate câte se petrec de la o vreme în lume sunt pline de răutate şi de nechibzuinţă omenească. Fiecare în sinea lui dezaprobă războiul care pare inevitabil, dar nişte dibaci ţesători au izbutit să-i convingă pe

oameni că cine nu vorbeşte ca dânşii e lipsit de inteligenţă, de cultură şi de demnitate. O adevărată panică a cuprins omenirea.

Aşa, fiecare laudă desenele şi culorile stofei invizibile. Numai că de data aceasta nu e vorba de o înşelătorie cu fire de mătase şi de aur, de data aceasta nu e vorba de războaie de ţesut, ci de alte războaie, care, în loc să ţeasă, desfac ceea ce generaţii de oameni au zămislit şi au construit. De data aceasta, ţesătorii fabrică în adevăr o stofă; o stofă foarte vizibilă, de tunuri, de avioane, de puşti, de tancuri şi de submarine. Şi fiecare dezaprobă în sinea lui, dar aprobă cu voce tare.

Povestea lui Andersen se termină cu exclamaţia unui copil, care spune în auzul tuturor: „Despre ce stofă vorbiţi? Nu e nici o stofă!"

Care e copilul dintre noi, care va avea curajul să spună lumii de azi că toate câte se petrec sunt rele şi că pacea e o stofă mult mai preţioasă şi mai frumoasă decât războiul?

OAMENI ŞI VIETĂŢI

Prezicătorii se întrec în a declara că, în bine ca şi în rău, anul 1937 va fi un an hotărâtor. Criza, marea criză economică începută în 1929, e fără îndoială pe sfârşite. Lucrul acesta poate fi constatat în sălile de spectacole arhipline, în balurile şi seratele particulare, în linia crescândă a cifrei de afaceri a marilor întreprinderi pariziene. Slăbită pe tărâm economic, criza pare să capete însă forţe tot mai vii în domeniul politic şi social. Nici sub aspectul acesta – toată lumea e de acord – speranţele nu trebuiesc socotite pierdute. Fireşte, se vădesc pretutindeni semne îngrijorătoare şi surlele războiului se aud sunând în apropiere. Totuşi, războiul poate fi, şi va trebui să fie, evitat. De ce atâta grabă în a arunca panica în mulţime?

Ultimele zile au fost, e drept, aducătoare de veşti neliniştitoare: incidente navale germano-spaniole, note diplomatice întretăindu-se ca nişte fulgere din ce în ce mai repezi pe cerul de furtună al Europei. Corespondentul din Berlin al unui ziar parizian anunţă că o ediţie a ziarului *Der Angriff*, care califică drept „ultimatum“ cererea amiralului german adresată guvernului din Valencia a fost retrasă din circulaţie. Ediţia următoare numeşte această cerere „ultim avertisment“. Oricum, cuvântul de „ultimatum“ a fost rostit. Dar chiar acei cari l-au rostit – dându-şi seama de gravitatea consecinţelor – s-au grăbit să-l înlocuiască cu un altul, mai puţin semnificativ. În cercurile pariziene se desenează speranţa că afacerea spaniolă – care, în văzul tuturor, s-a transformat într-o afacere internaţională –, va putea fi, într-un viitor apropiat, sfârşită printr-o înţelegere a puterilor interesate. Până atunci, cuirasatele se înfruntă unele pe altele, avioanele spintecă aerul, salutându-se cu salve omorâtoare. Începutul anului nou e tot atât de plin de flăcări şi de sânge ca şi sfârşitul anului apus. Oamenii, de la depărtări mari, cu auzul aţintit la acest vuiet de arme, aşteaptă nedumeriţi.

Dar ce vor fi gândind, oare, păsările aerului sau vietăţile apelor, de aceste dezlănţuiri? Nu-şi vor fi spunând ele: „oamenii au venit în împărăţia noastră cu toate pornirile de ură şi de distrugere pe care n-au ştiut să le stăpânească în împărăţia lor“? Poate că animalele din jurul nostru iau parte la viaţa şi la gesturile noastre fără ca noi să bănuim că le facem şi lor tot atât de mult rău ca şi nouă înşine. O telegramă anunţa zilele trecute că 10 000 de pescăruşi, nemaiputând să zboare, au coborât, muribunzi, pe plaja de pe coasta Iutlandului. E vorba de pescăruşi cari, plutind multă vreme în dâra plină de petrol a unui vapor, şi-au impregnat atât de mult aripile cu petrol, încât n-au mai fost în stare să zboare.Imensul nour de 10 000 de pescăruşi s-a prăbuşit pe plajă. Nota ziarului adaogă că locuitorii, miloşi, au împuşcat bietele palmipede, spre a le scurta agonia. Pasărea atât de mult iubită de poeţi, şi despre care în unul din „poemele sale într-un vers“ poetul Ion Pillat spune: „*Din valuri, spume albe au început să zboare*“, această pasăre, în adevăr asemănătoare unei spume masive, a căzut victimă industriei şi ingeniozităţii omeneşti. Câte alte vietăţi nu vor fi suferind alături de oameni, de exploziile minelor submarine, sau de bombardamente aeriene sau terestre! Gândul nu trebuie să meargă însă aşa de departe. E de ajuns să ne înfiorăm la imaginea zecilor de mii de cadavre şi de răniţi. Şi poate că imaginea aceasta îi va face pe oameni să-şi regăsească speranţa în omenire şi să înlăture printr-o împăcare, fie chiar „strâmbă“, un măcel care în nici un caz nu poate fi socotit drept.

NOTE ȘI COMENTARII

PROZE
DIN VOLUME

A DOUA LUMINĂ

Volumul *A doua lumină* a fost publicat în 1930 de Editura Unu la Bucureşti (Tipografia „Steaua Artei", 123 p.). Cuprinde eseuri şi articole cu caracter programatic, tipărite de Ilarie Voronca în perioada 1925–1930, îndeosebi în revistele de avangardă *Integral* şi *unu*.

Textele din acest volum au fost reluate în culegerea: Ilarie Voronca, *Act de prezenţă*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ion Pop, Cluj, Editura Dacia, 1972.

p. 9 A DOUA LUMINĂ

A apărut în revista *unu*, nr. 16, august 1929. Manuscrisul nu s-a păstrat. Textul publicat în revistă prezintă unele diferenţe faţă de versiunea din volum: p. 9, rândul 5: „printre mesele *strâmte*"; r. 14: După „... torentul în clocote al minutului", urma pasajul: „Întreaga existenţă redusă la pipăirea cu degetul a cucuielui (sic!) de pe fesă" – eliminat din carte; p. 10, r. 12: „nu-l cunoaşte"; evidentă eroare de acord, rămasă şi în volum, corectată în ediţia de faţă, r. 22–23: „Evoluţia în *falş* a costumului... falşul poem"; r. 31: „*al* inelului"; greşeală prezentă şi în volumul din 1930; p. 11, r. 24: „ca o mănuşă"; r. 24–26: „S-ar putea în acestea găsi desluşirea tâmpeniei semnate acum în *Rampa* sau *Gândirea* de autorul *Salomeei...*". „Autorul *Salomeei* şi al paginilor *Din paharul cu otravă*" este Adrian Maniu. Cele două cărţi au apărut în 1915 şi, respectiv, 1919. R. 29–30" a cutărui poet director de revistă contimporană. Grija neascunsă a acestuia...". Aluzia, mai directă în versiunea din *unu*, îl priveşte desigur pe Ion Vinca, director al revistei *Contimporanul*, cu care gruparea „*unu*" intrase în conflict (v. şi *Coliva lui Moş Vinea*, articol polemic scris de Voronca şi semnat sub genericul *unu*, în nr. 29, septembrie 1930, al revistei conduse de Saşa Pană, ca şi alte pagini marcând ruptura faţă de gruparea constructivistă datorate lui Ilarie Voronca sau Ştefan Roll); r. 36: „neştiitor"; p. 12, r. 26–27: „îmi spun D-nii E. Lovinescu & Co."; r. 39: „batjocura"; p. 13, r. 14: din finalul pasajului a fost eliminat, în volum, rândul. „Niciodată Ion Călugăru n-a luat numele poemului în deşert"; r. 15: Rândurile consacrate lui F. Brumea apar în revistă ca notă de subsol, într-o formulare uşor diferită de textul definitiv: „Poemul refugiat pur în reportagiul lui F. Brunea. (Va

fi justificarea „Dimineţii" în clipa judecăţii de apoi). Dar e o cascadă..."; r. 17; Pasajul care începe cu acest rând lipseşte din versiunea tipărită în revistă, care – după remarcile despre Ion Călugăru – continuă cu secvenţa: „Când toate se vor fi sfârşit"...; p. 14, r. 1–6: pasaj absent din textul publicat în *unu*; din revistă lipseşte nota despre A Maurois.

p. 15 PE MARGINEA „INTEGRALULUI"

A apărut în revista *Integral*, nr. 10, ianuarie 1927, p. 3–4, sub titlul *Pe marginea unui festin.*

P. 15, r. 15: În revistă: „sufletesc *cât* geografic"; r. 16: „ai secolului al XX-lea"; r. 20–21: „cetăţile se desfoaie precum cozi de păuni"; r. 29. „dincolo de binefacerea satisfacţiei imediate"; p. 16, r. 12: „descuiare a drumurilor"; p. 17, r. 4: „peste privire scăzute"; r. 24: „până-n măduvă"; r. 32: „cu ierburi puternice, ca un lasso meningea lui"; r. 3 de jos: „cum cred câţiva universitari impotenţi"; În versiunea publicată în *Integral*, această secvenţă se încheie cu câteva rânduri de violenţe verbale la adresa criticului şi esteticianului M. Dragomirescu: „Numele lui Mihail Dragomirescu e penibil să-l rostim, după ce, de tinicheaua pe care după dânsul o trage, toate călimările scrisului românesc au fost sparte. Dar tâmpenia acestui om şi a celor din stânga şi dreapta lui stăruie ca o escrescenţă enigmă, ca o uimire; acordurile cele mai elementare de sintaxă sunt nesocotite. De altfel (în afară de fraza D-lui E. Lovinescu, străjuită de un stil în cumpănă), proza criticii de la noi e ilizibilă"; p. 18, r. 14: „D-lui B. Fundoianu"; p. 19, r. 1: „evadare în sine"; r. 3–4: Propoziţia referitoare la Corneliu Mihăilescu lipseşte din textul publicat în *Integral*. În locul ei, se putea citi o alta, eliminată în volum: „Sub aparenţă fluidă, Victor Brauner are muşchi. Ia lecţii de box cu Stephane Roll". Nota din subsolul acestei pagini a fost adăugată în vederea tipăririi textului în volum; r. 5: În revistă, acest pasaj începea cu următoarea propoziţie, eliminată în volum: „Nu sunt şef de birou la „Administraţia Financiară". Un certificat..."; finalul secvenţei conţinea de asemenea o propoziţie eliminată mai târziu: „«Integral» e la rondul al 10-lea. Timpul"....

p. 20 POEZIA NOUĂ

Tipărit iniţial în revista *Integral*, nr. 4, iunie 1925, p. 2–3, sub titlul *Cicatrizări (Poezia nouă).*

În versiunea din revistă, sunt de notat, de asemenea, unele diferenţe faţă de textul definitiv: p. 20, r. 9: „trebuie primită aşadar"; p. 21, r. 12: „întreg sistemul constructivist de acum"; r. 24: „nu-şi şterge lacrămile"; r. 38: „poezia plânşă, inginer de creier, organism..."; p. 22, r. 18: „întins leneş pe chaise–longue"; p. 22, r. 32: După acest rând, în versiunea din *Integral* apărea următorul pasaj, care încheia secvenţa: „Triumful poemului nou începe fecund cu Mallarmé. E, desigur, în toată expresia şi realizarea acestuia, cel mai construit ascensor pentru zgârie-

cerul imaginaţiei actuale. // Generaţia ultimilor ani (în Franţa mai ales) a adus o contribuţie rodnică neaşteptată. // Totuşi efortul de continuă cercetare a poemului nou oboseşte repede. Mulţi dintre răscolitorii de ieri sunt azi în declin, tot mai aproape de sucombare; între pulpele lor istovite, calul sălbatec de savană nu se mai frânge. Singur, printre ei (nume care trebuie reţinut), Tristan Tzara biruie cu o vigoare mereu reînnoită. În el se rup diguri, vuieşte peşteri, se strânge cheag ţipătul de acum".

p. 23 DESPRE POEM ŞI ANTOLOGIE

A fost publicat sub titlul *Note despre poem şi antologie*, în revista *Integral*, nr. 13–14, din iunie-iulie 1927, – număr special dedicat noii poezii franceze şi româneşti. Textul lui Voronca prefaţează secţiunea românească a acestei micro-antologii. (Pentru poemele franceze, introducerea, fără titlu, a fost scrisă în limba franceză de B. Fondane.)

Remarcăm, în versiunea din revistă a textului, următoarele diferenţe: p. 23, r. 21: „Suflete se ating"; r. 23: „Ca suc gastric, imaginile"; p. 24, r. 18: „Jeanne d'Arc, le poète entend des voix"; p. 25, r. 1: „Şi nu *luna*, cum, fireşte, decrepiţi profesori universitari îl vor fi citit. De altfel..."; r. 6: „surprindere în imagine".

În afară de textul reluat în volum, versiunea din *Integral* cuprinde şi aceste rânduri finale: „Un cordon ombilical leagă poezia lui Stéphane Roll de o cerească substanţă; sensibilitatea lui se nutreşte de-a dreptul din pântecul dumnezeirii. // O antologie făcută pentru tineri. // Voronca: où allez-vous mon cher Ernest? // Cosma: J'ai rendez-vous avec un nuage. // Deschide de aici antologia ca o cutie craniană."

p. 26 SCRISOARE NETRIMISĂ

A apărut în ziarul *Omul liber*, I, nr. 4, 24 noiembrie 1929, p. 1. În textul din ziar (v. p. 26, r. 15), în loc de „asemeni contemplării", apare: „asemeni cu contemplarea". Ultima propoziţie a articolului din *Omul liber* – „Asta numai Dumnezeu ştie" – a fost înlocuită în volum cu: „Cine ar putea şti?".

p. 28 DE VORBĂ CU UN CONDAMNAT LA BOALĂ

Publicat mai întâi în ziarul *Omul liber*, II, nr. 47, 19 ianuarie 1930, p. 1. Geneviève Tissier este soţia lui B. Fundoianu. În raport cu textul definitiv, în cel din ziar apar următoarele diferenţe: p. 28, r. 22: „de care mă bucur"; r. 30: „de cearceafuri mari"; p. 29, r. 7–8: „genunchiul, un clopot"; r. 30–31: „scăderi şi înmulţiri de avuturi".

p. 31 „POEME ÎN AER LIBER“ DE STEPHAN ROLL

A fost tipărit în revista *unu*, nr. 13, mai 1929. Reproduce manuscrisul aflat astăzi în arhiva Saşa Pană.

În versiunea din revistă sunt de semnalat următoarele diferenţe faţă de cea cuprinsă în volum:

P. 31, r. 2: „o orhestră“; p. 32; r. 9: „până-n geamurile“; r. 15: „Autorul acestei pagini – care nicicând nu va trebui să fie un „articol“; r. 21: „carnea de azur a zborului“.

În revista *unu*, articolul se încheie cu propoziţia: „În numele cititorilor imponderabili, îi mulţumeşte lui Stephan Roll pentru aerul şi azurul din el/Ilarie Voronca. „Urmează şi un „P.S. Volumul, ca o frunte de sfânt, poartă nimbul desenelor lui Victor Brauner.“

Manuscrisul articolului (5 pagini de coli ministeriale, cu cerneală) prezintă câteva ştersături: p. 32, r. 2: „o corabie cu marinari de <azur> ozon“; r. 8: „El destinde praştia zilei <obosită> anemiată“; r. 17: „în cele mai felurite împrejurări <ale vieţii>.“; r. 5 de jos: „Ce? <Vă văd> (Aha! Vă văd...)“.

p. 34 M. H. MAXY

A apărut, se pare, pentru prima oară în volumul *A doua lumină* (1930).

p. 36 VICTOR BRAUNER

Publicat în revista *unu*, nr. 11, martie 1929, după manuscrisul care se află acum în arhiva Saşa Pană.

Manuscrisul, scris cu cerneală, conţine foarte puţine ştersături; p. 36, r. 2: „toţi clopoţeii <nevăzutului> extazului“; r. 14: „îndreaptă <frizura> bucla codrilor“. În pasajul eliminat în versiunea din volum (v. *infra*: „(Voi găsi răgazul să <desluşesc> lămuresc celor...)“; p. 37, r. 14–15: „un gest şi <toate> violoncelele...“; r. 19: „pasărea măiastră a <adevărului> nevăzutului“.

Spre deosebire de versiunea din volum, textul din revistă începe fără a mai repeta numele artistului, în continuarea titlului: [Victor Brauner] „Scormoneşte cu penelul lui toate penele gândului.“ Alte diferenţe: p. 36, r. 27: „acel hermafroditism penibil al constructivismului“ (în volum, calificativul *penibil* a fost eliminat). Următoarele două rânduri au, în volumul din 1930, această formă: „Popasul lui Victor Brauner în etapa mărginită la volum sau la abstracţii...“ Confruntarea cu manuscrisul şi cu textul tipărit în *unu* arată că e vorba de o eroare tipografică: la culegerea textului, s-a sărit un rând, pe care îl reincludem în ediţia de faţă. Formularea completă este deci aceasta: „Popasul lui Victor Brauner în etapa acestuia din urmă a fost scurt. El n-a zăbovit să afle că pictura mărginită la volum...“. În textul din manuscris şi revistă, acest pasaj continua astfel: „Echivalentul lui Victor Brauner în poem: Stephan Roll. (Voi găsi cândva răgazul

să lămuresc celor cărora li se cuvine, cerul încuiat în glasul şi în poemele lui Stephan Roll)“.

p. 38 GEO BOGZA

A apărut în revista *unu*, nr. 23, martie 1930, reproducând fără modificări manuscrisul aflat astăzi în arhiva Saşa Pană.

Faţă de versiunea definitivă, din *A doua lumină*, textul din revistă prezintă unele deosebiri, după cum urmează: p. 38, r. 1–2: „trecând prin ochiul verde şi aerian al lui Fundoianu“; r. 22: „peste turmele de ţipete şi de nouri“; p. 39, r. 8–9: „sau pe al tău, Fundoianu, sau pe al tău, Roll.“ În volum, numele lui Saşa Pană şi paranteza care îl însoţeşte se substituie, aşadar, celui al lui Stephan Roll, poate pentru că mai fusese o dată amintit, la începutul articolului.

Textul manuscris conţine un număr de corecturi: p. 38, r. 1: „Acea horă de panglici <peste inimi> în prietenie“; r. 8: „jocul imaginilor <tale> fugărindu-se ca nişte cercuri în <ecou> vuiet de spume“; r. 10–11: „pline de sucuri şi de <ciocănitoare> ecouri“; r. 30–31: „cheamă, la o <vedere> lunecare numai, liniile cutărui promontoriu, <trăsăturile cutărei capitale> pagodele...“; p. 39, r. 9: „pe al tău, Roll <sau Adamov sau Maxy>. La fiecare...“; r. 18: „o cofiţă cu zmeură <şi cu răcoare> îmi arată...“

p. 40 ÎNTRE MINE ŞI MINE

Tipărit în *unu*, nr. 19, noiembrie 1929, după manuscrisul care se găseşte în arhiva Saşa Pană.

Comparativ cu versiunea definitivă, notăm în textul publicat în periodic, următoarele diferenţe: p. 40, r. 7: „Neantul pe care..“ (desigur, o eroare de tipar, căci în mss. apare forma: „*spre* care...; p. 42, r. 2: „E ca acele desene...“; p. 43, r. 17: La paranteza: „(aţi remarcat... pentru Academie)“, textul din revistă trimite la următoarea notă de subsol, eliminată din versiunea definitivă: „1. Cu toată pocăinţa D-tale, D-le Adrian Maniu, nu pot crede că tulburarea, revelaţia din primele D-tale poeme s-au redus la o necunoştinţă a tehnicei, la o simplă neexperienţă literară, la o joacă. Voi stărui să cred, în ciuda «normalizării» D-tale, că «Salomeea», «Figurile de ceară», «Din paharul cu otravă» şi cele câteva poeme din «Cronica» (omise cu abilitate de editorul volumului «Lângă pământ») sunt mărturia unor scăpărări în sensibilitate, unor străfulgerări în invizibil, pe care nici unul din actualele D-tale compromisuri nu le-ar putea deprecia. A fost o vreme totuşi când te-am crezut inexpropriabil pentru vreo cauză de utilitate publică. Agerimea gustului şi ochiului D-tale nu lăsau cu nimic să se întrevadă un sfârşit atât de lamentabil în admiraţia pictorului sonor şi vid, Stoenescu, sau contemplarea cutărui fabricant de flori artificiale.“

P. 43, r. 31: „aducând o transfigurare“ (în volumul din 1930, forma *ducând* este deci o eroare de tipar, pe care o corectăm); r. 34: „geamul insomniei mele“; r. 5 de jos: „cu o emoţie până la lacrimi“. În textul notei, nu există, în revistă,

referința la Brâncuși; p. 44, r. 22: „Doamna convenția însă și-a înroșit buzele": p. 15, r. 30: „asemănătoare acesteia nu s-au comis"; p. 46, r. 30:în revistă, și în volumul din 1930: „singurătatea pe care zalele de argint ale versului *le* reprezintă"; am corectat, în ediția de față, greșeala de acord.

Manuscrisul eseului, din arhiva Sașa Pană, cuprinde 21 de pagini de caiet școlar, cu linii (paginile 1–4 și 9–21) și pătrățele (p. 5–8), scrise cu cerneală albastră și neagră. Sunt de reținut următoarele ștersături, adaosuri etc.:

p. 40, r. 5: „fudule și sterpe" (în revistă: „sterpe și fudule"); r. 23: „reproducerea e <falsă> mincinoasă"; p. 41, r. 11: „și jumătate a lumii se pierde" (lipsește articolul nehotărât *o*); r. 27: „fii tu <însuți> lucrul"; p. 42, r. 1: „se împiedică de <nodurile> întăriturile lui, precum securea ia un drum altul, poticnită în <întăriturile> nodurile unei scânduri"; p. 19–21: „tocmai lădița umilă <neștiutoare a pietrel(or)>, netrădătoare a pietrelor... tot astfel poemul <și cuvântul> alunecând"; r. 5, de jos: „știu, <îmi spui> lumea îmi oferă"; p. 43, r. 3: „Mă supără această <învârtire> zvârcolire în insomnie"; r. 5: „<Spun> Afirm că mă dezbar de formulă, și această <declamare> afirmare"; r. 7: „Iată: <afirm> Spun că nu văd"; r. 12–13: „cu aceeași greutate și viteză <în vid> a corpurilor în vid"; p. 44, r. 13: „aerul de <mareșal> grandoare al vecinului"; p. 45, r. 19, p. 46, r. 1: „partea cu care memoria (vreau acest paradox: memoria și noutatea) <care e un element subiectiv cu care> contribuie la..."; p. 46, r. 3: „cu <uitarea> plimbarea pe pietrișul"; r. 25: „scrisul pentru mine e <circumscris> închinat unei viziuni"; r. 28: „alăturarea în silex a amnarului din <două cuvinte> poeme"; r. 34: „poemul <fluturat trecând> tremurând ca o presimțire..."

Nota privitoare la Adrian Maniu conține, de asemenea, mai multe modificări în cursul scrierii: „primele D-tale poeme <cele publicate în *Cronica* în> s-au redus..."; .... „în invizibil <pe care nici unul din> <cărora le-a urmat moartea sau trezirea D-tale (uneori și trezirea poate fi o moarte)> pe care nici unul din actualele..."; „... utilitate publică. <Iată-te acum bun pentru uzul programelor școlare>. Agerimea..."; „....lamentabil în <contemplarea> admirația pictorului sonor și vid Stoenescu sau <a cutărui scrib pauper și didactic> contemplarea cutărui fabricant de flori artificiale. <Pentru pasiunea mea, mai rămâne încă linia nealterată a lui Bacovia, conduita sobră a lui Blaga, aristocrația și dragostea pentru poem, nedezmințită, a lui Perpessicius>. <Dar să salut de aici puritatea nealterată a lui G. Bacovia, conduita sobră și demnă a lui N. Davidescu, dragostea nedezmințită pentru poem a lui Perpessicius>".

Din nota referitoare la Urmuz, a fost șters, în manuscris, următorul pasaj polemic: „<2) De aceea, D-le Aderca, e o impietate și o lipsă de înțelegere flagrantă de a fi comparat și de a fi pus într-o subordine chiar scrisul extraordinarului neliniștit Urmuz, cu acela al unui rațional și abil începător>.

În aceeași notă: „Urmuz... nu a fost nimic din tot <ceea ce se poate> ce ar putea fi..."

Nota despre Oexmelin conține, de asemenea, în manuscris, câteva modificări: „Oexmelin (1688) <apărută în traducere franceză în 1688> „Istoria..."; „... el însuși fost <corsar, povestind faptele acestora> unul dintre aventurieri."

În ultima notă, remarcăm, iarăși, o serie de intervenții: „Noi ne găsim dinaintea unor <fenomene străine de influența noastră> manifestări străine de

noi"; „Sunt, de altfel, <exclamații> expresii și considerații"; „ca și cum o floare ar putea fi sau nu frumoasă <ca și cum o floare ar putea fi mai mult sau mai> <E ca și când s-ar spune: frumoasă spermă (vă cer scuze, D-le Barbu)>; „orice alt obiect sau orice altă <ă> <manifestare> fenomen dinăuntru ori din afară".

p. 48 DESPRE MIRACOL

A apărut în revista *unu*, nr. 21, martie 1930, cu dedicația: „lui Gh. Dinu", înlocuită apoi , în volum, cu: „lui Paul Sterian". Manuscrisul se află în arhiva Sașa Pană.

Față de versiunea definitivă, varianta tipărită în revistă prezintă puține deosebiri:

p. 48, r. 16: „imnurile despletite"; r. 22: „contopire cu unirea"; p. 49, r. 22; „e incontestabil ruperea"; r. 26: Firește, îți spun..."; p. 50, r. 2: „poteca închipuirii de Prâslea"; r. 22: Acest pasaj continuă în revistă cu o paranteză eliminată în volum, poate din pricina durităților expresiei: „tovarășii mei (les sinistres cons de la science – ar spune scumpul meu Claude Sernet – diront: manie de la persécution)"; r. 29: „baloane cu oxigen".

Manuscrisul conține 5 coli format mare, plus o jumătate de coală. Prima pagină și jumătate e dactilografiată la un rând, textul fiind scris în continuare cu cerneală albastră.

Notăm următoarele intervenții din manuscris: p. 50, r. 28: „distrugând toate <legăturile> punțile spiritului".

La sfârșitul celui de al doilea aliniat, după paranteza în limba franceză, care trimite la o expresie a lui Claude Sernet („les cons de la science"), urmează 11 rânduri care încheie partea dactilografiată a manuscrisului, și care sunt tăiat: „<pe atunci cufărul meu cu oase (pierdeam cu încetul orice urmă de carnație) era găzduit de unul din aceștia, alungam cu o mână obosită viespele aluziunilor lui pecuniare făcute cu o voce dulceagă cum ai adăuga miere sării amare. Îmi venea să-i strig de câte ori îl vedeam, să-și lepede figura carnavalească, să se arate în toată vrășmășia care îi cucerise treptat făptura. Iată, îi spuneam, toarnă-mi în mâncare licoarea aceasta, e numai pe jumătate rea la gust și îmi vei rupe legăturile de o realitate absentă și rece, așa cum o deschidere a sticlei numai, și ai îngăduit eterului dinăuntru să se liniștească în insensibil și albastru".

În finalul primei părți a articolului, acest ultim pasaj („Iată, spunem...") va fi reluat cu unele modificări în forma publicată în revistă și în volum.

În manuscris, prima secțiune a textului continuă apoi cu un alt pasaj (după: „... să se liniștească în insensibil și albastru"), care nu mai apare în versiunile tipărite: „Am încercat să-i vorbesc Domnului Milionar, dar acesta, în loc să sfârșească prin a se disprețui pe sine, a găsit în fundul paharelor de aur (<prin> cu care la ospețe singuratece sau zgomotoase își introduce în intestine fișicurile veniturilor lui nesfârșite) piatra filosofală a unui dezgust definitiv și regesc pentru toți contimporanii lui fără nici o deosebire. Cu ce l-ar putea înfiora pe el o revelație, o scăpărare a veșniciei, un ecou pornit din clătinarea unei constelații și

ajuns, unde? Unde ar putea ajunge, unde ar putea sfârşi, nu înţelegi, Domnule Milionar, că acumularea tuturor minelor de diamante n-ar putea clinti cu nimic coaja acestui gol, nu înţelegi că fiul în care D-ta ţi-ai desenat toate perspectivele şi elanul poate fi un cretin sau un geniu, ceea ce în raport cu neantul se reduce la acelaşi neant."

p. 54 RADIOGRAFIE

S-a tipărit în revista *unu*, nr. 25, mai 1930. Manuscrisul se găseşte în arhiva Saşa Pană (12 pagini scrise cu cerneală; primele trei foi, de format mare, scrise pe ambele feţe, poartă antetul „Ministerul Afacerilor Străine"; paginile 7–12 sunt scrise pe jumătăţi de coală, de calitate diferită).

Faţă de versiunea definitivă, remarcăm în textul publicat în revistă câteva diferenţe: p. 56, r. 37: „Salvarea, consolarea nu poate veni" – greşeală de acord remediată în volumul *A doua lumină*; p. 56, r. 28,: p. 57, r. 1: „Bacovia sau Arghezi, ale lui Ion Minulescu, Maniu sau Ion Pillat..."; p. 58, r. 6: „porţile ferecate".

Nota 2, menţionând „volumul de poeme al lui B. Fundoianu, cu un portret de C. Brâncuşi", lipseşte din textul publicat în *unu*, dar apare în manuscris. De asemenea, nota finală („Nu e vorba aici...") este absentă din revistă – nu însă şi din manuscris (vezi descrierea de mai jos).

Manuscrisul prezintă mai multe modificări intervenite pe parcursul redactării, precum şi unele deosebiri în raport cu versiunea tipărită în revista *unu*: p. 54, r. 19: „elemente chimice din suvenirul <dinăuntru> clătinat..."; p. 55, r. 3: „puzderia de cristale <cu boabele ca zahărul candel> de zahăr candel"; r. 4: „Ecouri <şi accente> dintr-un adânc al fiinţei"; r. 7: „armăsar pur-sânge <clătinat> legănat"; r. 16–17: „şi îmbrăţişarea <fără sfârşit a> îndrăgostiţilor... ca un alai de regi. <E adevărat, mi-am recunoscut deseori ticuri de funcţionar>. Mă arunc..."; r. 22–23: „a acestui frate <legănat> clătinat"; r. 26: „cu o crucificare lentă <ca o trecere>, cu un mers"; r. 30: „rotind continuu peste <gălbenuşul> hulubul cenuşiu"; r. 5, de jos: „să prind <gândurile> turmele de gânduri"; r. 1, de jos: „un păr de nămol <trece> se despleteşte în respiraţie"; p. 56, r. 3: „să nu-mi <bat joc de> întorc faţa de la regulele"; r. 21: „spinarea de cămilă a <orhestrei> după-amiezii"; r. 22: „curentul cald <apropiat> <năvălit> revărsat"; r. 25: „a fiinţei supramateriale <pentru> într-o apoteoză"; r. 27–28: „învăţate pe din afară în <tinereţe> adolescenţă"; r. 28; p. 57, r. 1: „sau Arghezi <ca şi cutare poeme> <anume> ale lui Ion Minulescu, aveau să-mi fie <primele> trepte (le)..."; p. 57, r. 5: „atunci <toată sensibilitatea> inima mea întreagă"; r. 6: „ale chiotelor <dintre paginile> din silabe"; r. 17: „fiinţa ta <făcută> creată pentru poem"; r. 20: „reţinerea unui vers <scump> înfiorat"; r. 22: „dar <extazul> tremurarea vocii"; r. 25: „acelor călătorii <lăuntrice şi în afară> din poemele din „Ulise"; r. 32: „deasupra distanţei, ca <albatrosul> praful alb al aripei"; r. 33: „La lectura <unui poem> unei pagini"; r. 40: „cu o cizelare de cuvinte <câteva> atâtea asprimi"; p. 58; r. 4: „ştiind că-mi joc <într-un> cu un brelan"; r. 5: „va putea fi <cuvântul> parola".

În încheierea primei părţi a textului, în manuscris apare şi următorul pasaj, tăiat cu bare verticale: „care să mă ducă la pierzanie <„75 H P" a fost elanul a cărui urmare nu avea cum să mă intereseze. Era o rupere şi o călcare a principiilor, un sfârşit cu toată cenuşa de vorbe aruncată în furtună. Dar toate acestea bântuite de o tinereţe fără nici o grijă pentru sine, un optimism şi o bucurie sănătoasă – fireşte necoaptă – care se credea însă tristeţe şi dezolare. Abia mai târziu <trebuia să preocupe o scrijelare pe un răboj de suferinţă; abia mai târziu trebuia să mă regăsesc pe mine întorcându-mă către alţii>>".

P. 58, r. 29: „o odihnă de <funde> pufuri"; r. 31: „un braţ de lapte <sprijinit> în jurul gâtului însetoşat. <E clipa scumpă şi pură a ciocnirilor în aer a mirezmelor de garoafe, e aripa clătinată peste valul obicinuit, clătinarea unei aripi de inspiraţie>. Această trecere dincolo, această translucidere, această INSPIRAŢIE <se cuvine la urmă tuturor chiar> rezervată"; p. 59, r. 1: „în mersul lui <cerească> tulburare(a) apelor de dincolo şi el interceptează perpetuu <licărirea> scânteile"; r. 4: „E trecerea tuturor în poezie. <Şi cum ar putea fi altfel, o dată ce toate întreruperile de existenţă ale poeziei, de la îmbrăcăminte până la poezie sunt excluse. Fiecare din noi murind va deveni poet, dar în şiragul de imagini şi de suferinţe poetul de aici încă are *revelaţia* care ţi se va şopti ţie, cititorule, abia după cel din urmă oftat>. E sublima cuminecătură..."

Nota de subsol, din finalul textului (netipărită în versiunea din revista *unu*), se încheie astfel: „... cine ar putea şti? Poate noapte, poate cântec. // Şi poate a doua lumină".

p. 60 DE PROFUNDIS

A apărut în revista *unu*, nr. 22, februarie 1930, sub titlul *Dedicaţie*. În revistă, dedicaţia sună: „ Viliei şi lui Marius". (E vorba despre sora Wilhelmina şi de fratele poetului, Alexandru Marius, actor de teatru şi colaborator, în câteva rânduri, cu versuri, la reviste de avangardă).

Textul din revistă reproduce manuscrisul aflat astăzi în arhiva Saşa Pană (12 pagini de caiet liniate, scrise cu cerneală albastră – p.1–1,5 – şi neagră, cu titlul *De profundis*).

Faţă de textul din volum, cel din revistă prezintă următoarele diferenţe: p. 60, r. 14: „vestind" (în loc de *evitând*: eroare de tipar); p. 62, r. 41: „Ulciorul nu merge ...."; r. 49: „voi dezvolta în «Magia cuvintelor»"...; r. 13: În legătură cu numele lui Armand Pascal (cumnatul lui B. Fundoianu, regizor de teatru) se face în revistă trimiterea la următoarea notă: „Cine ar spune că aproape un an s-a scurs de la trecerea dincolo a acestui adevărat artist?"; p. 63, r. 17: „îmi binecuvântezi vise" (în loc de *visul*; eroare de tipar); r. 21: În revistă, fraza sună astfel: „În alergările pe munte sau pe genunchii mării, *prin bulevardele oraşelor sau potecilor*

cătunelor, era în tine aceeaşi nesiguranţă..."; r. 28: „cu o colombă de exaltare"; în volum, trimiterea la numele iubitei (soţiei) poetului e directă: „Colomba de exaltare".

*

Despre *A doua lumină* s-a scris puţin la data apariţiei. În iulie 1930, cronicarul ziarului *Adevărul*, Şerban Cioculescu, consacră cărţii rânduri extrem de rezervate, ilustrând neîncrederea sa în însăşi mişcarea de avangardă „integralistă" şi amendând imagismul excesiv pe care s-ar întemeia, neadecvat, argumentaţia teoreticianului Voronca: „D. Ilarie Voronca, poetul şi teoreticianul aşa-zisului «integralism» literar, adună la un loc câteva articole de elogiu liric al tovarăşilor săi, dd. Roll, Bogza, Brauner, Maxy şi alte câteva articole lirice de doctrină literară. // Discuţia integralismului, cu toată bunăvoinţa, devine aproape imposibilă prin metoda dialectică a d-lui Voronca, care constă în a lua drept argumente nişte imagini, desprinse din poezia d-sale şi vehiculate ca teorii. [...] Într-adevăr, integralismul trebuie să fie un concept atât de integral, încât nici chiar teoreticienii săi nu sunt încă bine fixaţi asupra conţinutului său. // Să aşteptăm, aşadar, să se limpezească întâi în creierul tumultuoşilor intergralişti!"

În schimb, Perpessicius (v. recenzia *„A doua lumină", eseuri critice*, în *Cuvântul*, 17 august 1930) întâmpină cartea cu simpatie, accentuând asupra tehnicii imagistice înnoitoare, fără să-i scape însă caracterul divergent al viziunii: „Viziunea aceasta reînnoită a lumii pe baza fragmentară a imaginii, divergentă tocmai din pricina prea multei ei ramificări, este opera unui elementar principiu liric. D-l Ilarie Voronca spune lucrurile acestea cu mult mai bine şi mai ales plastic [...] din care se poate vedea importanţa imaginii şi tehnica ei.." Criticul evidenţiază substanţa poematic-imnică a textelor, vizând, mai mult decât nişte aspecte teoretice, o adevărată „apologie a poemului": *„A doua lumină*, seria de eseuri de astăzi ale d-lui Ilarie Voronca, constituie în primul rând o apologie a poemului, Nu o artă poetică, bogată în aspecte estetico-didactice, cât o ghirlandă de imnuri întru glorificarea poemului şi făurarilor lui, din cari nu ne-am ierta să nu desprindem două-trei frunze."

Într-o perspectivă asemănătoare sunt privite eseurile poetului şi de alţi recenzenţi. Astfel, în ziarul *Dimineaţa* (28 septembrie 1930), Bogdan Varvara scrie că: „Această căutare a poemului, care se dă drept o definiţie a lui, este ea însăşi un poem", iar Camil Baltazar (ale cărui relaţii cu Voronca au cunoscut şi momente de tensiune) se lasă şi el convins de pasiunea şi generozitatea autorului cărţii. „O pasiune atât de autentică, o pasiune care face pasul vers şi face mâna vers şi face scuipatul vers – o pasiune care este atât de mare, încât te îmbracă precum un curcubeu – o astfel de pasiune nu se poate să nu fie până la urmă şi generoasă" (v. Ilarie Voronca, *Scurt comentar la dedicaţia pe volumul „A doua lumină"*, în *Tiparniţa literară*, nr. 10, octombrie 1930). I. M. Raşcu îşi împarte aprecierile privitoare la inventivitatea imaginativă a poetului cu reproşurile la adresa excesivei „echilibristici expresive": „Desigur, mai întâi de toate poeme, produse de o imaginaţie veşnic trează şi voit îndrăzneaţă la fiecare pas. Autorul îşi iubeşte arta pasionat. [....] Vom reproşa doar autorului că-şi îngăduie prea multă echilibristică expresivă când e vorba să-şi expuie gândirea [...] Dl. Voronca ţine să treacă mai la fiecare pagină dincolo de graniţele „admisului" în materie de exprimare. [.....] Oarecare nesiguranţă în sintaxă şi vorbe, vorbe multe, pentru fulgerări de imagini şi pentru capete de gând înşiruite fără logică, din care totuşi ţâşnesc mereu ingenioase posibilităţi, ce rămân a fi plămădite" (v. Ilarie Voronca – *A doua lumină*, în *Îndreptar*, mai 1932).

În sfârşit, în finalul paginilor pe care i le dedică în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941), G. Călinescu spune că: „În *A doua lumină* (*unu*, 1930) şi *Act de prezenţă* [....], Ilarie Voronca încearcă să-şi definească teoreticeşte poziţia în acelaşi stil babilonic, dar într-o limbă românească fără greş. [....] Poemul se cade să fie iubit. Critica e reprobabilă. [....] În acest din urmă punct, care nu e decât «savurarea» lui Ion Pillat, stă mentalitatea mai mult decât estetica lui Ilarie Voronca, precum şi a multor poeţi. El pronunţa cuvântul «poem» sugându-şi buzele de voluptate ca şi când ar fi muşcat dintr-o piersică şi nu se înfăţişa criticului decât pentru a avea un complice al viţiului său, refuzându-se oricărei idei de ierarhie, încredinţat în fond de realitatea poeziei sale."

Abia în critica actuală aportul novator al lui Ilarie Voronca în materie de teorie a poeziei a fost reevaluat, vorbindu-se chiar de o „reformă poetică" introdusă de el. În acest sens, Marin Mincu scrie în *Introducerea* la *Avangarda literară românească* (Bucureşti, Ed. Minerva, 1983, p. 37–38), că: „Reforma poetică introdusă de Ilarie Voronca trebuie apreciată în strânsă legătură cu concepţia sa despre statutul *semnului lingvistic* în poezie, concepţie articulată mult mai actual decât se poate bănui la prima vedere." Majoritatea argumentelor sunt găsite de critic în articolele pe care Voronca nu le-a adunat în volum, însă şi, bunăoară, în eseul *Cicatrizări (Poezia nouă)*, prezent în sumarul cărţii din 1930.

p. 65

ACT DE PREZENŢĂ

Volumul cu acest titlu a fost publicat la Bucureşti, în anul 1930, în colecţia „Cartea cu semne" (Tipografia „Bucovina", 86 p.). Cele şapte texte cu caracter eseistic-confesiv şi de poem în proză au apărut direct în volum. Unul dintre ele, *Obrazul de cretă*, a constituit motivul rupturii poetului de gruparea „unu". El ar fi trebuit să apară în numărul 40 al revistei, din noiembrie 1931, acompaniat de un răspuns polemic semnat de Gheorghe Dinu (Ştefan Roll), care-i reproşa lui Voronca distanţarea faţă de revoluţia artistică la care aderase iniţial, încercarea de a se înscrie în Societatea Scriitorilor Români şi tipărirea volumului de versuri *Incantaţii* la „o editură ghifzuită şi mercenară", „Cultura Naţională" (v. *Şacalul acestui colibri*, în *unu*, numărul citat). Ilarie Voronca şi-a retras articolul şi a încetat colaborarea la *unu*, spaţiul din revistă unde trebuia să fie imprimat, rămânând alb, „ca o lespede funerară", – cum se exprimă o scurtă notă redacţională. Paginile lui Voronca exprimau de fapt un moment de criză spirituală, frământări legate de bănuiala înstrăinării prietenilor apropiaţi, tentaţia retragerii în solitudinea creaţiei, departe de „acele pretenţii îngâmfate de «eliberare din artă», care fuseseră ale avangardei. „Să rămânem la uneltele

noastre – scrie poetul. Suntem literați, suntem pictori..." Era o atitudine pe care îndeosebi Ștefan Roll, tot mai radical în atitudinile sale politice de stânga, n-o putea accepta, iar Sașa Pană era tentat să-i dea dreptate, după cum notează în memoriile sale: „În acel articol. [....], într-un vălmășag de imagini străvezii, Voronca se arată mulțămit, împăcat cu sine și cu cei din jur. Grave probleme sociale rezolvase cu burgheză candoare. Era un alt Voronca. Sub titlul grăitor, *Șacalul acestui colibri*, Gheorghe Dinu a demascat o atitudine care nu poate duce casă bună cu iconoclaștii de la *unu*, cu revolta noastră împotriva convențiilor vieții burgheze și a ipocriziei unei morale putrede" (v. *Născut în '02*, București, Ed. Minerva, 1973, p. 353). E de notat, cu această ocazie, opoziția lui Geo Bogza la excluderea din grupare a poetului pe care îl admira. La rândul său, Claude Sernet (Mihail Cosma) califica numărul respectiv din *unu* ca pe „o vastă infamie", scriindu-i totodată din Paris lui Sașa Pană că: „Comediile `a la Breton nu reușesc oricui" ... (cf. Sașa Pană, *op. cit.*, 354–355).

Această ruptură explică și primirea negativă de care a avut parte volumul *Act de prezență* în paginile revistei *unu*. Ca și poemele din *Incantații*, atacate vehement de Gheorghe Dinu în numărul 41 al revistei *unu* (decembrie 1931), *Act de prezență* a fost întâmpinat de același recenzent cu un adevărat pamflet, vizând, dincolo de cartea incriminată, însăși mișcarea de avangardă. Față de „avangarda autentică", apreciată a fi revoluția ce se înfăptuia pe întinderea unor stepe locuite de un popor ascunzând în el o formidabilă forță de creație", Gheorghe Dinu considera că „Revoluțiile făcute de băieții cu gulere impecabile se perimau, cădeau inexistente în urmă, se izbeau de zidurile istoriei ca improprii, ca inutile". Judecățile emise despre cartea lui Voronca, într-un limbaj inflamat de patima polemică, sunt în întregime supuse acestei perspective mai generale, dictate de ideologie. Iată un fragment ilustrativ: „De aceea, d-le poet, în urma căruia alergăm cu o jumătate de zi, suntem mulțămiți. Mulțămiți că modul nostru de instruire e altul (nu poemomania), libertatea ta de spirit de neajuns (sabotarea și injuria meschină și lașă, trepidațiile de culise venale și abjecte ale profesionalismului tău, liniștea căutată în poem ca niște păduchi, izolarea – o! definitiva izolare –, e capul admirabil al struțului îngropat în nisip; o! abandonarea de către prieteni, o! injuria prietenilor, agățarea de firul de paie Fundoianu, ascunderea în poala mamei-mari Perpessicius, care oricând va găsi o acadea pentru nepotul bătut la cur de vecini). O! infailibila metafizică, infailibilă fiind, total inutilă. Să șerpui prin tine căutând un loc preponderent, alergând după premii și oficii somptuoase în literatură și să răsufli de peste tot flasc, să nu izbutești, cu toate aceste, să te izolezi și să ridici din excremente turnul de fildeș, iată ce ne face să râdem..." Continuând pe aceeași linie, semnatarul recenziei conchide că, în raport cu „poemul regenerator, poemul unei ere noi, adevăratul poem al avangardei [....], poemul proletar", acest „act de prezență" al lui Voronca „e un act de deces".

Dincolo de cercul avangardist devenit atât de ostil, critica literară a momentului a înregistrat apariția noului volum al lui Ilarie Voronca în nota obișnuită a receptării scrierilor sale, adică remarcând din nou performanțele în ordinea invenției imagistice, ca și scăderile acestui mod de a scrie, cu observarea, totuși, a unui echilibru mai marcat al expresiei.

Pentru Pompiliu Constantinescu, autor al unei recenzii din *Vremea* (19 iunie 1932), nimic nu pare a se fi schimbat în proza poetului față de creația sa lirică: „Cu d. Voronca te îmbarci, în versuri sau în proză, spre un inevitabil uragan de imagini. În *Act de prezență* trecem prin șapte poeme, ca printr-o mare de stele căzătoare, uluiți și totuși indemni. Am căutat un timp și sensul prozei sale poetice și am găsit numai elogiul poetului, mag al cuvintelor, dezbrăcat de orgoliu social, romantic, năucit de elementele cosmice în care se risipește până la epuizare. [...] Pretutindeni, aceeași gamă fără repaos, într-un abuz de imagism care ne dovedește că d. Ilarie Voronca, mustrat pentru indisciplina interioară a versurilor sale, ne desfide, cu aceeași intemperanță, și în proză."

Mai generos în aprecieri, Perpessicius vede în autorul *Actului de prezență*, „un admirabil prozator". „Eseurile lirice – scrie el în recenzia din ziarul *Cuvântul* (4 septembrie 1932) – sunt, la dreptul vorbind, virtuoase poeme în proză, teoria din ele sau mineralul din sevă constituindu-l cultul poemului sau acea *poemofilie* totdeauna prezentă, ca să făurim o variantă la acea *poemoterapie* despre care vorbește d-l Ilarie Voronca în chiar acest volum."

„O sensibilitate de autentic poet" îi descoperă și Ion I. Cantacuzino în comentariul consacrat cărții în ziarul *Viitorul* din 23 octombrie 1932, în care notează și progresul în privința ordonării fluxului imagistic altădată mai puțin controlat: „În cartea de acum însă, Ilarie Voronca dovedește că imaginile pe care le creează pot să fie ordonate în jurul unui ax, să se rotească după determinismul unei necesități de a exprima un conținut, și conținutul acesta să fie cerința unei sensibilități care vibrează ascuțit."

Comentându-l într-un articol din *România literară* (4 iunie 1932), Camil Baltazar vede în *Act de prezență* „un volum de poeme în proză, adică vreo câteva cioburi din acel prea hibrid gen desuet. Și totuși, și totuși, un poet e un poet, adică o realitate vie și chiar poemul în proză devine sub instrumentele sale solare un clinchet din metale autentice și [...] o încântare".

O „cumințire" a poetului e constatată de Felix Aderca în ziarul *Adevărul* din 2 iulie 1932 („În degetele lui Voronca se cumințește un mare pianist"), după ce observase, ca mai toți cititorii poetului de până la acea dată, „o impetuozitate de simțire într-adevăr greu de ordonat, un magnetism al ideii în stare să atragă imaginile cele mai neverosimile".

Opinia lui Petre Dinu (în revista *Azi*, nr. 3–4, mai–iunie 1932) nu diferă nici ea de a majorității recenzenților, apreciind, nu fără anumite rezerve, calitățile noii cărți, situată în contextul operei lui Voronca: „Rupt aproape brusc de modernismul agresiv și de gust îndoielnic al primelor sale manifestări, și insuficient sudat cu literatura de circulație actuală, recentul său volum e impregnat de toate incertitudinile acestei poziții. [....] Proza potolită, cursivă, grea de imagini și gând din noul *Act de prezență* fac din d-l Ilarie Voronca un virtuoz al prozei. [...] Când d-l Ilarie Voronca se va hotărî să toarne clocotul său interior, pur, viu și variat ca focul, în tiparul prozei cu miez, literatura română va fi câștigat unul din marile lozuri."

DIN PERIODICE

Această secțiune a ediției de față cuprinde marea majoritate a publicisticii lui Ilarie Voronca, ilustrată în colaborările sale la revistele de avangardă *75 H.P.*, *Punct, Integral, unu, XX – literatură contemporană*, precum și la alte periodice precum *Rampa, Vatra, Adevărul*, între anii 1924–1937.

p. 103 AVIOGRAMA

A apărut în revista 75 H.P., octombrie 1924. Este principalul manifest al publicației, fapt sugerat și în subtitlu: „În loc de manifest".

p. 105 VICTOR BRAUNER [II]

Publicat în *75 H.P.*, octombrie 1924. Același titlu îl va purta și un alt text consacrat pictorului, tipărit mai târziu în revista *unu* și inclus în sumarul volumului *A doua lumină* (1930); v. supra.

p. 107 1924

A apărut în *75 H. P.*, octombrie 1924, sub semnătura Alex. Cernat. Sașa Pană ne-a atras atenția că articolul îi aparține lui Ilarie Voronca.

p. 108 L'OREILLE À CARREAUX

Tipărit în revista *Punct*, nr. 1, noiembrie 1924. Este un text tipic dadaist, ca o prelungire a experiențelor antiliterare din *75 H. P.*

p. 109 CONSTATĂRI [I]

A apărut în *Punct*, nr. 2, noiembrie 1924.

p. 111 CONSTATĂRI [II]

A apărut în *Punct*, nr. 3, din 6 decembrie 1924.

p. 113 MARCEL IANCU

Publicat în *Punct*, nr. 5, din 20 decembrie 1924.

p. 115 GRAMATICĂ

A apărut în *Punct*, nr. 6–7, din 3 ianuarie 1925.

p. 118 GLASURI

A apărut în *Punct*, nr. 8, din 9 ianuarie 1925.

p. 121 ARHITECTURA

S-a tipărit în *Punct*, nr. 9, 17 ianuarie 1925.

p. 123 SUPRAREALISM ȘI INTEGRALISM

Publicat în revista *Integral*, nr. 1, martie 1925, p. 4–5.

p. 126 TUDOR ARGHEZI – FIERAR AL CUVÂNTULUI

Tipărit în *Integral*, nr. 3, mai 1925, p. 6, într-un grupaj de articole omagiale, semnate de B. Fundoianu, Ion Călugăru, Ștefan Roll, F. Brunea. Acestui număr omagial în care sunt reproduse poemele argheziene *Belșug* și *Peștele roșu*, poetul îi va răspunde printr-un text ironic-pamfletar, – *Ce trebuie să știe un tânăr la 45 de ani* –, în *Integral*, nr. 5, iulie 1925, respingând orice încercare de afiliere a sa la „integralism".

p. 128 ÎNTR-O NOAPTE

A apărut în revista *Integral*, nr. 6–7, octombrie 1925, p. 16–17. Versurile din finalul textului (p. 130–131) vor constitui începutul poemului *Ulise* (1928).

p. 132 — ANTRACT

S-a tipărit în *Integral*, nr. 9, decembrie 1926, p. 5–9. Versurile incluse în text (pag. 140).

p. 142 — B. FUNDOIANU

Publicat în *Integral*, nr. 10, ianuarie 1927, p. 16.

p. 144 — ORA 10 DIMINEAȚA

A apărut în revista *unu*, nr. 6, octombrie 1928. Textul este datat *1926.* Manuscrisul se află în arhiva Sașa Pană (patru jumătăți de coală, scrise cu cerneală neagră). În manuscris, apar două ștersături: p. 144, r. 4, de jos: „(taxatorul <S. T. B.> se supără)"; p. 145, r. 14: „eu, <din> dintre toate NAȚIUNILE...". În revistă, textul a fost reprodus fidel, cu o singură excepție, în p. 144, r. 12: „ca aer de munte tu, *tu*, Balsam".

p. 146 — GARDEROBA OBLIGATORIE

A apărut în revista *XX – literatură contemporană*, nr. 6, din 30 martie 1929 (Iași).

p. 148 — ARMAND PASCAL

A apărut în revista *unu*, nr. 12, aprilie 1929, cu titlul *Iubite Roll*, sub numele încadrat în chenar negru al lui Armand Pascal, regizorul de teatru decedat la Paris de curând. Manuscrisul articolului se află în arhiva Sașa Pană, – patru pagini scrise cu cerneală albastră. Datat 22. III. 1929. În manuscris apar câteva ștersături. p. 148, r. 4–5: „... să ating lucrurile <cu neputință> cu penița pe nesimțite", r. 16–17; „dezgustul meu pentru <„literatură"> „oameni", pentru „literatură" ....; p. 149, r. 21: „vor fi pentru noi cămara <în care> unde ne vom putea..."

p. 150 — ONOMASTICĂ

A apărut în revista *XX – literatură contemporană*, nr. 7, din 15 mai 1929.

p. 152 — FRAGMENT ABANDONAT

A fost publicat în revista *unu*, nr. 15, iulie 1929; în textul din ediția de față am corectat eroarea din revistă: *Westminestreet*, înlocuind-o cu *Westminester* (p. 153, r. 14).

p. 155 — F. T. MARINETTI

A apărut în ziarul *Rampa*, nr. 3688, din 11 mai 1930, p. 4. Articolul a fost scris cu ocazia vizitei lui F. T. Marinetti în România.

p. 158 — LECTURĂ PE O BANCHIZĂ

Publicat în revista *unu*, nr. 26, iunie 1930. Scris cu ocazia apariției volumului de poeme în proză, *Moartea vie a Eleonorei*, de St. Roll.

Textul din revistă reproduce fără modificări manuscrisul aflat azi în arhiva Sașa Pană (7 coli format mare, de culoare albastră, scrise pe o singură față, cu cerneală neagră). Manuscrisul prezintă unele ștersături, după cum urmează: p. 158, r. 2: „o mână de os pe <buzele> glastrele ...; r. 13–14: „ștergerea pe tipsiile de <fluturi> brumă...; r. 16–17: „pridvor clădit din vrăbii <cenușii> tulburi, procesiunea <elevilor> școlarilor...; r. 19: „din pletele <continuate> întregite în pana de șoim; p. 159, r. 9: „mușcături pe arbori <duceau> conduceau...; r. 14–15: „un vis poros și negru ca vasele <de lut> cu o rețea...; r. 39–40: „să-mi împărtășesc <paginile din> „Moartea vie a Eleonorei" a dragului meu <prieten> Stephan Roll; p. 160, r. 8–10: „Luam masa cu personagiile <fluide> de funigei... luam parte la <zămislirea> <crearea> ivirea acelor neprevăzute umbre; r. 24–25: „Stephan Roll nu vă <solicită> cere nici auzul..."; p. 161, r. 32: „va fi probabil și al adevăraților <noștri>mei prieteni", r. 36–39: „când <cânt> mă îmbrac în exaltarea lor, <când nu-mi pasă de glorie> când cred în ceea ce scriu «acum când semnez cu încă proaspătul <tânărul> meu nume și când <strig> mă arunc în vânt fără să-mi pese cine<-l> va primi, cine<-l> va auzi numele meu Ilarie Voronca».

p. 162 — AUREL ZAREMBA – ÎNCHIDERE

A fost publicat în revista *unu*, nr. 29, din septembrie 1930, pe o pagină colectivă, în care semnează și Sașa Pană, Ștefan Roll, Raul Iulian, sub titlul comun, *Aurel Zaremba – Închidere*. Articolele au fost scrise cu prilejul morții tânărului poet ieșean Aurel Zaremba (1908–1930), fost redactor șef al revistei de avangardă *XX – literatură contemporană*, apărută sub influența grupării *unu*. În Editura „unu". Sașa Pană va publica în 1933 volumul *Deschidere*, cu scrierile rămase de la A. Zaremba.

Manuscrisul articolului se găsește în arhiva Sașa Pană. Titlul inițial, *A murit A. Zaremba*, apare tăiat. În manuscris apar mai multe ștersături. În p. 162, r. 1: „scrisul <mărunt> transparent...", r. 4: „ca o pâine prea fragedă <trimise> primite la Paris"; r. 23: „tuberculoza își vârâse acul <fin> subțire"; p. 163, r.9: „grăbeau căruțele cu <fructe> lapte...", r. 10: „dinaintea restaurantelor cu <maioneze> vitrine"; r. 13: „corpuri ca struguri se <îmbibau> de un soare"; r. 17; „La ora aceea <tu iubite Zaremba> tu revedeai..."; r. 22: „pântecul îngâmfatului <proprietar> stăpânitor. .„; r. 24: „mizeria care ani de-a rândul <s-a infiltrat la masa săracă din

odăi> s-a infiltrat...“; r. 26: „carnea şi oasele tale fine, <te-a prăbuşit cu un pumn şi a aruncat ţărâna ta în ochii noştri holbaţi de aşteptare şi de tristeţe. A. Zaremba, tu ai trecut în inconsistenţa şi în elanul perpetuu.> Zaremba, adolescenţa...“

Manuscrisul conţine două coli, scrise pe trei feţe, cu antetul. „România. Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Direcţia Presei şi a Informaţiilor“.

p. 164 COLIVA LUI MOŞ VINEA

A apărut în revista *unu*, nr. 29, septembrie 1930, sub semnătura colectivă „Unu“. Articolul exprimă într-adevăr poziţia grupării *unu* faţă de *Contimporanul* lui Ion Vinea şi faţă de constructivismul considerat acum depăşit. Manuscrisul aflat în arhiva Saşa Pană dovedeşte că articolul a fost scris de Ilarie Voronca. Din manuscris lipseşte prima filă. Numele transcris caricatural, Paul Papădopul este al scriitorului Paul Papadopol.

p. 166 [ASCUŢIŢI-VĂ, AŞADAR, FOAMEA]

Nota care începe cu această propoziţie, fără alt titlu, a fost publicată în numărul 31 al revistei *unu*, din noiembrie 1930, consacrat lui *Urmuz*. Se referă la volumul de proze *Urmuz*, Editura „unu“, 1930, îngrijit de Şasa Pană.

p. 167 GEORGES RIBEMONT-DESSAIGNES VORBEŞTE CU „UNU“

Această convorbire cu G. Ribemont Dessaignes (1884–1974), scriitor participant la mişcarea dadaistă şi suprarealistă, a fost tipărit în revista *unu*, nr. 36, iunie 1931.

p. 170 [„SBURĂTORUL“]

A apărut în revista *Vremea*, V, nr. 232, 1932. Este răspunsul lui I. Voronca la o anchetă a publicaţiei, sub genericul: *„Sburătorul“ văzut de...*

p. 172 POEZIA, ÎN TRADUCERE

A apărut în ziarul *Adevărul*, XLVI, nr. 14956, din 7 octombrie 1932, p. 1–2. Scris cu ocazia editării în româneşte a poemului *Anabase* (1924), de Saint-John Perse, în traducerea lui Ion Pillat.

p. 175 ROMÂNIA ÎN IMAGINI

A apărut în ziarul *Adevărul*, XLVIII, nr. 15408, din 28 martie 1934, p. 5.

p. 178 UN FILOSOF AL IUBIRII: VASILE PÂRVAN

Publicat în *Adevărul*, XLVIII, nr. 15494, din 18 iulie 1934, p. 3–4.

p. 183 UN MARE POET BELGIAN: EDMOND VANDERCAMMEN

Publicat în revista *Vremea*, VII, nr. 347, din 22 iulie 1934, p. 7.

p. 186 LITERATURĂ SAU POLITICĂ?

A apărut în *Adevărul*, XLVIII, nr. 15565, 11 noiembrie 1934, p. 6.

p. 189 DUPĂ CRIZĂ

Publicat în *Adevărul*, XLVIII, nr. 15627, din 29 decembrie 1934, p. 4.

p. 191 E. LOVINESCU

A apărut în *Adevărul*, XLIX, nr. 15641, 9 ianuarie 1935, p. 5.

p. 193 PLECĂRI

A apărut în *Adevărul* (la rubrica „Carnetul meu“, XLIX, nr. 15642, 10 ianuarie 1935, p. 1.

p. 195 TEAMA DE A TRĂI

Publicat în *Adevărul* („Carnetul meu“), XLIX, nr. 15654, din 24 ianuarie 1935, p. 1.

p. 197 MAI MULTĂ LUMINĂ

S-a tipărit în *Adevărul* („Carnetul meu“), XLIX, nr. 15659, 31 ianuarie 1935, p. 1.

p. 199 AUTARHIE SPIRITUALĂ?

A apărut în ziarul *Adevărul*, XLIX, nr. 15666, din 9 februarie 1935, p. 1.

p. 201 SĂLI DE AŞTEPTARE

S-a tipărit în *Adevărul*, („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15672, 15 februarie 1935, p. 1.

p. 203 ZILE CU SOARE

Publicat în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15677, din 22 februarie 1935, p. 1.

p. 205 CHATTERTON

S-a publicat în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15682, 27 februarie 1935, p. 1.

p. 207 CIFRE GOALE

Tipărit în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15689, din 7 martie 1935, p. 1.

p. 209 CULISELE ORAŞULUI

A apărut în *Adevărul*, XLIX, nr. 15692, din 10 martie 1935, p. 1.

p. 211 TOTUŞI, AUTARHIE SPIRITUALĂ

Publicat în *Adevărul*, XLIX, nr. 15695, din 14 martie 1935, p. 1. Rubrica la care se face aluzie la începutul articolului este „Carnetul meu", la care au apărut multe dintre articolele poetului.

p. 213 VÂRSTA UMANITĂŢII

A apărut în *Adevărul*, XLIX, nr. 15698, din 17 martie 1935, p. 1.

p. 215 ARTA SIMPLICITĂŢII

Publicat în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15704, 24 martie 1935, p. 1.

p. 217 IDEAL UMIL

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15706, din 27 martie 1935, p. 1.

p. 219 „PENTRU POEZIE"

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15745, din 16 mai 1935. Jean Cassou (1897–1987), poet, romancier, eseist, critic de artă, a fost unul dintre criticii care au întâmpinat elogios poezia lui Ilarie Voronca în Franţa.

p. 221 CĂLĂTORIE ÎN CLASA A TREIA

Publicat în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15752, din 23 mai 1935, p. 1.

p. 223 CEL MAI ZGOMOTOS ORAŞ DIN LUME

Tipărit în *Adevărul*, XLIX, nr. 15756, din 27 mai 1935, p. 1.

p. 225 EUROPA UNITĂ

Publicat în *Adevărul*, XLIX, nr. 15780, 4 iunie 1935, p. 1

p. 227 DIMINEAŢA PE STRADĂ

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15763, din 8 iunie 1935, p. 1.

p. 229 HANS HAHN

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15774, din 22 iunie 1935, p. 1.

p. 231 SCRIITORII ŞI TURISMUL

Tipărit în *Adevărul*, XLIX, nr. 15786, din 6 iulie 1935, p. 1.

p. 233 PESTE CINCISPREZECE ANI

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15790, din 11 iulie 1935, p.1.

p. 235 ADOLESCENŢII DIN 1935

A apărut în *Adevărul*, XLIX, nr. 15799, din 21 iulie 1935, p. 1.

p. 237 ELOGIUL BĂTRÂNEŢII

Publicat în *Adevărul* („Însemnări"), XLIX, nr. 15806, din 30 iulie 1935, p. 1–2.

p. 240 EXPERIENŢA TRECUTULUI

A apărut în *Adevărul*, XLIX, nr. 15811, din 4 august 1935, p. 1.

p. 242 DUMINICILE VIITORULUI

S-a publicat în *Adevărul*, XLIX, nr. 15823, din 18 august 1935, p. 1–2.

p. 245 ONESTITATEA ŢÂNŢARULUI

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), XLIX, nr. 15824, din 20 august 1935, p. 1.

p. 247 AUTARHIE GENERALĂ

Publicat în *Adevărul*, XLIX, nr. 15840, din 7 septembrie 1935, p. 1.

p. 250 COLOANA DE LUMINĂ

Tipărit în *Adevărul*, L, nr. 16037, din 6 mai 1936, p. 1–2.

p. 253 O CARTE CU IMAGINI
(Despre Ion Andreescu)

A apărut în *Adevărul*, L, nr. 16043, din 13 mai 1936, p. 1–2.

p. 257 ELOGIUL LUI PIERDE-VARĂ

A apărut în *Adevărul*, („Carnetul meu"), XL, nr. 16046, din 16 mai 1936, p. 1.

p. 259 ORAŞUL ZGOMOTELOR

S-a publicat în *Adevărul* („Însemnări"), L, nr. 16062, din 5 iunie 1936, p. 1.

p. 261 TRANSFUZIE DE FERICIRE

Tipărit în *Adevărul* („Carnetul meu"), L, nr. 16065, din 10 iunie 1936, p. 1.

p. 263 UN ROMAN GENEROS

Publicat în *Adevărul*, L, nr. 16069, din 14 iunie 1936, p. 3.

p. 265 PERSECUTOR ŞI PERSECUTAT

A apărut în *Adevărul* („Însemnări"), L, nr. 16072, din 18 iunie 1936, p. 1. Reluat în numărul 16080, din 27 iunie 1936.

p. 267 PROVINCIE

Publicat în *Adevărul*, L, nr. 16083, din 1 iulie 1936, p. 1.

p. 269 POEZIA ŞI GUSTUL COMUN

A apărut în *Adevărul*, L, nr. 16140, din 5 septembrie 1936, p. 1.

p. 272 UN ANIMAL CIUDAT

A apărut în *Adevărul*, („Carnetul meu") L, nr. 16150, din 17 septembrie 1936, p. 1.

p. 274 O TOAMNĂ ŞI UN PRIETEN

Publicat în *Adevărul* („Însemnări"), L, nr. 16154, din 22 septembrie 1936, p. 1.

p. 276 UMANIZAREA STATUILOR

A apărut în *Adevărul*, L, nr. 16161, din 30 septembrie 1936, p. 1.

p. 278 PETIŢIA MÂINII STÂNGI

Tipărit în *Adevărul* („Însemnări"), L, nr. 16162, din 1 octombrie 1936, p. 1.

p. 280 O CARTE SALVATĂ

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), L, nr. 16169, din 10 octombrie 1936, p. 1.

p. 282 CULTURĂ CU CHEIE

S-a publicat în *Adevărul* („Însemnări"), L, nr. 16193, din 7 noiembrie 1936, p. 1

p. 284 STOFA INVIZIBILĂ

A apărut în *Adevărul* („Carnetul meu"), LI, nr. 16255, din 23 ianuarie 1937, p. 1.

p. 286 OAMENI ŞI VIETĂŢI

A apărut în *Adevărul*, LI, nr. 16258, din 27 ianuarie 1937, p. 3.

PROZE

DIN VOLUME

A DOUA LUMINĂ (1930)

A doua lumină 9
Pe marginea „Integralului" 15
Poezia nouă 20
Despre poem şi antologie 23
Scrisoare netrimisă 26
De vorbă cu un condamnat la boală 28
„Poeme în aer liber" de Stephan Roll 31
M. H. Maxy 34
Victor Brauner [I] 36
Geo Bogza 38
Între mine şi mine 40
Despre miracol 48
Radiografie 54
De profundis 60

ACT DE PREZENŢĂ (1932)

Pe cine căutaţi? 67
Obrazul de cretă 71
Act de prezenţă 75
Poemoterapie 80
Copacul-centaur 84
Pădurile orchestre 90
Prefaţă la alte poeme 95

DIN PERIODICE

Aviograma 103
Victor Brauner [II] 105

1924 ... 107
L'oreille à carreaux ... 108
Constatări [I] ... 109
Constatări [II] ... 111
Marcel Iancu ... 113
Gramatică ... 115
Glasuri ... 118
Arhitectura ... 121
Suprarealism şi integralism ... 123
Tudor Arghezi – fierar al cuvântului ... 126
Într-o noapte ... 128
Antract ... 132
B. Fundoianu ... 142
Ora 10 dimineaţa ... 144
Garderoba obligatorie ... 146
Armand Pascal ... 148
Onomastică ... 150
Fragment abandonat ... 152
F. T. Marinetti ... 155
Lectură pe o banchiză ... 158
Aurel Zaremba – Închidere ... 162
Coliva lui Moş Vinea ... 164
[Ascuţiţi-vă, aşadar, foamea] ... 166
Georges Ribemont-Dessaignes vorbeşte cu „Unu" ... 167
[„Sburătorul"] ... 170
Poezie, în traducere ... 172
România în imagini ... 175
Un filosof al iubirii: Vasile Pârvan ... 178
Un mare poet belgian: Edmond Vandercammen ... 183
Literatură sau politică? ... 186
După criză ... 189
E. Lovinescu ... 191
Plecări ... 193
Teama de a trăi ... 195
Mai multă lumină ... 197
Autarhie spirituală? ... 199
Săli de aşteptare ... 201
Zile cu soare ... 203
Chatterton ... 205
Cifre goale ... 207
Culisele oraşului ... 209
Totuşi, autarhie spirituală ... 211
Vârsta umanităţii ... 213
Arta simplicităţii ... 215
Ideal umil ... 217
„Pentru poezie" ... 219
Călătorie în clasa a III-a ... 221
Cel mai zgomotos oraş din lume ... 223
Europa unită ... 225
Dimineaţa pe stradă ... 227
Hans Hahn ... 229
Scriitorii şi turismul ... 231
Peste cincisprezece ani ... 233
Adolescenţii din 1935 ... 235
Elogiul bătrâneţii ... 237
Experienţa trecutului ... 240
Duminicile viitorului ... 242
Onestitatea ţânţarului ... 245
Autarhie generală ... 247
Coloana de lumină ... 250
O carte cu imagini (Despre Ion Andreescu) ... 253
Elogiul lui Pierde-Vară ... 257
Oraşul zgomotelor ... 259
Transfuzie de fericire ... 261
Un roman generos ... 263
Persecutor şi persecutat ... 265
Provincie ... 267
Poezia şi gustul comun ... 269
Un animal ciudat ... 272
O toamnă şi un prieten ... 274
Umanizarea statuilor ... 276
Petiţia mâinii stângi ... 278
O carte salvată ... 280
Cultură cu cheie ... 282
Stofa invizibilă ... 284
Oameni şi vietăţi ... 286

NOTE ŞI COMENTARII ... 289

Lector: CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Tipărit: ***Semne*' 94**